

spanning

DWPP

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE
NATIEKE

Lokaal links bestuur

Oss • Berlijn • Porto Alegre

Na 7 maart wordt het pas echt spannend

Over een dikke maand gaan de stembussen open voor de raadsverkiezingen. De verwachtingen zijn hooggespannen, en dus weerklinkt in steeds meer afdelingen 'misschien zit er wel collegedeelname in'. Voor Spanning aanleiding om eens te kijken naar links lokaal bestuur in de praktijk.

We starten in Oss, waar de SP met een korte onderbreking al tien jaar wethouders levert en kan wijzen op uitstekende resultaten.

In Berlijn kijken we naar de ervaringen van de Linkspartei.PDS die – soms met horten en stoten – bestuurt samen met de sociaal-democraten van de SPD.

En we eindigen hartverwarmend in het Braziliaanse Porto Alegre, waar links de macht daadwerkelijk aan het volk heeft gegeven: al zo'n vijftien jaar wordt de begroting van onderop gemaakt, in een bijzonder proces waaraan tienduizenden mensen deelnemen.

Vier jaar geleden kwamen we in acht gemeenten in het college. Zit er een uitbreiding in? En lukt het ons vervolgens om in die besturen daadwerkelijk het verschil te maken? De Osse wethouder Jules Iding verwoordt zijn waarschuwing zo: 'We moeten als SP alleen aan collegedeelname beginnen als onze mensen echt kwaliteit kunnen leveren en een visie hebben. Anders pleeg je politieke zelfmoord en is de SP binnen de kortste keren net als al die andere partijen.'

Het worden spannende tijden – vóór, maar zeker ook ná 7 maart.

- 3 Visie, betrokkenheid en: eropaf! – SP-wethouders in Oss
- 7 'Zonder compromissen geen succes' – Rood-Rood aan de macht in Berlijn
- 9 Goede beleggers zeggen: stem SP! -- column
- 10 Het volk aan de macht in Porto Alegre – directe democratie in de praktijk
- 14 Kraken – deel 12 van Het rijke rooie leven

INHOUD

Thema: Links lokaal bestuur

AANBEVOLEN!

Een schat aan opinies van SP'ers is te vinden op www.sp.nl/opinies. Spanning brengt elke maand enkele daarvan extra onder de aandacht.

Positief over economie Nederland

In het Financieel Dagblad 2005 van 21 december roept Ewout Irrgang zijn collega-politici op niet mee te lopen met de hypes die het kabinet propageert over een Depressieve Economie.

'Vorig jaar nam de arbeidsproductiviteit in de marktsector volgens het CPB toe met 4,3 procent. Dit jaar neemt de arbeidsproductiviteit in de marktsector opnieuw toe met een bovengemiddelde 2 procent. Voor volgend jaar verwacht het CPB zelfs een toename met 2,5 procent. Deze groei vindt plaats ondanks en niet dankzij het kabinetsbeleid. Zonder de kabinetsmaatregelen zou de groei van de arbeidsproductiviteit, volgens het CPB, dit jaar en volgend jaar nog eens een kwart procentpunt hoger uitvallen.'

'De versnelling van de groei van de arbeidsproductiviteit wijst erop dat er geen reden is tot pessimisme over de Nederlandse economie. Bij de formatie van een nieuw kabinet moeten we hier rekening mee houden'.

Colofon Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 38 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Hoofdredacteur: Peter Verschuren, **Redactieraad:** Johan van den Hout, Hans van Heijningen, Hans van Leeuwen, Ronald van Raak, Barry Smit

Illustratie: Len Munnik

Hoe de Osse SP-wethouders het verschil maken

Visie, betrokkenheid en: eropaf!

Tekst: Peter Verschuren

Links lokaal bestuur in Nederland: wat houdt dat in, hoe gaat dat onder een rechtse regering en wat merken de mensen in de stad ervan? Vragen die het best beantwoord kunnen worden in Oss, waar de SP tien jaar geleden voor het eerst toetrad tot het dagelijks bestuur.

De Osse SP-wethouders: van linksaf
Henk van Gerven, Jules Iding en Chris Ermers

Henk van Gerven en Jules Iding waren in 1996 de eerste SP-wethouders van Nederland. Inmiddels hebben ze in het Osse bestuur versterking gekregen van partijgenoot Chris Ermers en zijn ze beschikbaar voor nog een periode. Welke balans maken zij op?

Valt er wel wat te besturen voor SP'ers onder een rechts kabinet?

Iding: 'Natuurlijk heb je de landelijke wetgeving, maar toch zijn er heel veel zaken waar je lokaal invulling aan kunt geven. Wij hebben een stad zonder achterstands-

wijken en dat heeft toch te maken met de manier waarop wij tegen de dingen aankijken: zorg dat je gevarieerde wijken hebt, zorg dat de wijken schoon, heel en veilig zijn.'

Dat kan een CDA-wethouder toch ook bedenken?

Iding: 'Vast wel. Maar wij zijn ons er heel sterk van bewust dat hier onze prioriteiten liggen. En het heeft ook te maken met visie: wij komen in het college en zien dat er veel tijd wordt verdaan met kleine plannetjes, terwijl er woningnood is. Dus ga ik om tafel met de corporaties en binnen een half jaar hadden we een actieplan sociale woningbouw om 1000 woningen te realiseren in de periode tot 2010. Dat kan een andere wethouder ook bedenken. Maar wij doen het, omdat we ons hart nog steeds bij de sociale woningbouw hebben zitten.'

Een verschil met bijvoorbeeld een CDA-wethouder is ook dat wij het op eigen kracht moeten doen, wij hebben geen vriendjes in Den Haag of op het provinciehuis. Ik was er laatst nog getuige van hoe ze elkaar even bellen en de zaak regelen. Daar word je erg lui van als bestuurder. Wij moeten het hebben van onze eigen kracht en dan moet je nagedacht hebben en moet je visie hebben.'

Van Gerven: 'Het gaat ook om de manier waarop je landelijk beleid uitvoert. En dat heeft te maken met visie, maar ook met betrokkenheid. De *Wet werk en bijstand* is in Oss een succesnummer, hoewel hij ook een bezuinigingsmaatregel is. Door een goede uitvoering hebben we veel mensen aan het werk gekregen. Daardoor houden we geld over dat we kunnen inzetten voor beter minimabeleid.'

Ligt dat aan het bestuur of aan toevallige omstandigheden?

Van Gerven: 'Economisch gezien was een groei te verwachten van het aantal bijstandsontvangers; in Oss hadden we een daling met 10 procent. Dat heeft toch te maken met een stuk eigen invulling waar je als bestuur een steentje aan bijdraagt.'

Iding: 'Gemeenten krijgen naar evenredigheid geld voor taken. Toch zijn er grote verschillen. Belangrijk is dat het bestuur weet waar het naar toe wil. De afgelopen tijd hebben wij wel tien beleidsplannen gemaakt: over dorpsontwikkeling, zorg, economie, enz. Gewoon de zaak weer eens goed op een rij zetten. Dat is belangrijk voor het ambtelijk apparaat: dat de medewerkers weten waar ze aan toe zijn. Dan kunnen ze efficiënt werken.'

Waar ligt de grens tussen gewoon goed bestuur en het specifieke van de SP? In hoeverre speelt onze ideologie een rol?

Iding: 'Wij zijn opgegroeid met ideologie. Van: *je moet een mening hebben, je moet nadenken en niet zo maar wat roepen*. Daardoor letten wij op de samenhang, op de relaties tussen bijvoorbeeld zorg, wonen en veiligheid. Ik denk dat het typisch SP is, dat als je een andere wereld wil hebben, een betere wereld, dat je daar ideeën over hebt. We nemen geen genoegen met minder. Je ziet vaak toch bestuurders die zich een beetje laten leiden door het ambtelijk apparaat of hun eigen ingevingen en intuïtie.'

Van Gerven: 'Het verschil met veel andere partijen is ook dat wij de mensen opzoeken. Veel andere bestuurders zijn bang om met de mensen in gesprek te gaan als er iets aan de hand is. Terwijl wij toch altijd iets hebben van: *wij gaan erop af*, we gaan samen met de mensen kijken wat de beste oplossing is.'

Wees eens concreet...

Van Gerven: 'Neem de *Wet maatschappelijke ondersteuning* (Wmo) die eraan komt. We hebben het afgelopen half jaar allerlei gesprekken gevoerd met de mensen

Elke keer meer zetels

Oss was in 1974 één van de twee steden waar de SP haar intrede in de gemeenteraad deed. De drie zetels die toen veroverd werden, zijn inmiddels uitgegroeid tot 15 (van de 35). Bij elke raadsverkiezing wist de afdeling zetelwinst te boeken. Op dit moment bestuurt de SP de stad samen met de lokale partij VDG (Voor De Gemeenschap). De SP levert drie wethouders, de VDG twee.

Trots op Oss

om wie het gaat. Dat ging van: *zeg het maar; dit is wat er tot nu toe van bekend is, wat vind je ervan?* Gewoon openbare avonden beleggen en de mensen het gevoel geven: *als we willen, kunnen we bij die wethouder terecht*.

Iding: Bij de ruimtelijke ordening is allerlei inspraak verplicht. Vaak staan ambtenaren dan hun eigen plan te verdedigen en is er geen wethouder te bekennen. Ik zie het als mijn taak om vóór op de boeg te gaan. Als bestuurder moet ik zorgen dat de stem van de mensen terugkomt in het plan. Waar het om gaat, is dat mensen zien dat jij naar hen luistert en vervolgens uitlegt waarom ze wel of geen gelijk hebben. Mensen zijn niet gek, ze hebben gevoel voor realisme.'

Hoe voorkom je dan problemen met de ambtenarij?

Iding: 'Door de mensen al in een heel vroeg stadium bij de plannen te betrekken.'

Van Gerven: 'Voor een ambtenaar is niet belangrijk wat een bestuurder vindt. Een ambtenaar is dienend. Maar de bestuurder moet een visie hebben, waar hij voor gaat, en hij moet iets tot stand brengen. En als hij iets belooft, moet hij dat ook nakomen. Als dat lukt, heb je een goede band met de ambtenarij en voorkom je dubbele agenda's of lijdelijk verzet.

Heel belangrijk is ook een consistente koers. Wij zetten iets in, en daar gaan we voor. Neem de Wmo: de raad heeft gezegd dat het voorzieningenniveau overeind moet blijven als die nieuwe wet wordt ingevoerd. Dan mogen de mensen erop vertrouwen dat de thuiszorg niet wordt afgebroken, bijvoorbeeld. En dat wij weg zijn als het wél gebeurt. Dat gevoel, dat vertrouwen hebben we opgebouwd in de loop der jaren. Het gevoel: *als ze iets beloven, dan komt het er ook*. En niet alleen algemeen, maar ook in individuele kwesties. Jules wordt plat gebeld op RO-gebied, en ik heb elke week mensen vanuit bijvoorbeeld de bijstand die met hun verhaal komen. Daar kijken we serieus naar, en dan kun je heel veel doen voor de mensen. Kijken naar de concrete situatie, en oplossingen bieden.'

Hoe voorkom je cliëntelisme?

Van Gerven: 'Betrokkenheid is wat anders dan cliëntelisme. Dat veronderstelt dat je de één bevoordeelt boven de ander op oneigenlijke gronden. Dat moet je nooit doen.'

Iding: 'Een voorbeeld. Iemand bezweert dat hij onterecht een parkeerbon heeft gekregen en komt uiteindelijk bij mij terecht. Ik bel de ambtenaar, bespreek het, kan het verhaal niet verifiëren en verander niets aan de bon. Ik wil ook het respect van de ambtenaar die het uitvoert.'

Maak je nooit vuile handen?

Iding: 'Ik kan me één voorbeeld herinneren. De gemeente Oss heeft 1 miljoen geïnvesteerd in Bioconnection, in een soort PPS-constructie waar we als SP grote problemen mee hebben. Daar hebben we toch mee ingestemd, omdat de samenwerking in de coalitie

*De vraag waar zijn jullie trots op als wethouder leidt tot een impo-
sante opsomming.*

'We hebben een van de beste sociale diensten van Nederland, de woningbouw uit het slop getrokken, tegen de stroom in voorzieningen behouden en het bestuur bij de mensen gebracht.

In het bestuur gaat inhoud vóór, er wordt krachtig opgetreden en beloftes worden nagekomen.

We hebben een succesvol woonwagenebeleid: we zitten er bovenop met handhaving en hebben bereikt dat meer dan de helft werk heeft.

We hebben een zeer geslaagde gemeentelijke herindeling achter de rug. We hebben een succesvol integratiebeleid met onder andere afspraken om concentratie in bepaalde wijken te voorkomen. We hebben een onder-gemiddeld belastingniveau en een boven-gemiddeld voorzieningenniveau.'

anders heel zware schade opgelopen zou hebben. Daar komen wij in conflict met onze ideologie: als oppositiepartij hadden we nooit ingestemd.'

Hebben jullie geen last gehad van te hooggespannen verwachtingen in de eigen achterban?

Van Gerven: 'We hebben alle verkiezingen nog gewonnen. Het risico van te hoge verwachtingen speelde vooral de eerste keer in het college. Toen was alles compleet nieuw. In die eerste twee jaar hebben we laten zien, dat we echt wel wat kunnen. We hebben bereikt dat de stroperigheid eruit ging, dat er weer eens iets gebeurde, en dat duidelijk was: afspraak is afspraak.'

Iding: 'Het risico is er wel degelijk. Daarom moeten we als SP alleen maar aan collegedeelname beginnen als onze mensen echt kwaliteit kunnen leveren en een visie hebben. Anders pleeg je politieke zelfmoord en is de SP binnen de kortste keren net als al die andere partijen.'

Jullie hebben de macht, en die gaat spreekwoordelijk vergezeld van arrogantie. Hoe voorkom je dat je arrogant wordt?

Van Gerven: 'Door de mensen op te blijven zoeken.'

En in de gemeenteraad?

Van Gerven: 'Door heel goed te luisteren naar de oppositie. Democratie is meer dan 51 procent. Als een grote minderheid iets vindt, moet je toch kijken of je daar

'In de loop der jaren hebben we het vertrouwen opgebouwd van: als ze iets beloven, dan komt het er ook'

‘Op een gegeven moment bedenk je toch ja jongens, er zijn ook andere meningen, vreet nou niet dat hele bord leeg, laat ook wat voor de ander over’

wat mee kunt doen. In de afgelopen twee jaar merken we in Oss dat de polarisatie afneemt en dat er ook veel voorstellen vanuit de oppositie worden overgenomen.’ Iding: ‘Wij zijn opgegroeid met stevig oppositievoeren. Er bleef niets iets langs het bord liggen. We moesten alles afdwingen met steun van de bevolking, dat was de enige mogelijkheid. Vervolgens kom je in het bestuur en heb je nog steeds drang van: *wij gaan ervoor, tot het uiterste*. Maar op een gegeven moment bedenk je toch ja jongens, er zijn ook andere meningen, vreet nou niet dat hele bord leeg, laat ook wat voor de ander over. We hebben ook wel iets geleerd van de val van het tweede college in 2000. Onze partners van toen kregen wel genoeg ruimte, maar ze pakten die ruimte niet. Wij pakten die wel. Dan krijg je onvrede en wrevels. Eigenlijk moet je voluit kunnen gaan, we zitten hier immers professioneel. Maar ja, als die ander wat minder professioneel is en niet aan de bak komt, dan gaat je coalitie wel schuren en slechter lopen en dan kun je veel moeilijker werken.’

De SP sprak onlangs schande van het salaris van de directeur van een woningcorporatie die ook in Oss actief is. Dat gebeurde met een pittige folder waarop de directeur prominent stond afgebeeld. Hoe gaat dat dan?

Iding: ‘Het was een regionale actie die niet vanuit Oss opgezet was. Maar we schreven er ook over in een Osse huis-aan-huiskrant. De directeur belde mij toen op. Ik zei: *ik ken die kwestie niet en ga me er niet mee bemoeien*. Er zou een gesprek komen tussen hem en mensen van ons, en ik zei: *ik hoor het wel*. Hij is er niet meer op teruggekomen. Ik moet met hem werken, en dat gaat goed.’

Heb je vaker last van acties of uitlatingen van SP'ers?

Van Gerven: ‘Lokaal worden dingen wel op elkaar afgestemd. We pakken zaken anders aan dan wanneer we in de oppositie zitten. De toon is anders. Stel dat er iets mis is met de sociale dienst, dan zal de afdeling of de fractie zeggen: *Henk, we moeten eens hartig met jou babbelen. We horen allemaal slechte dingen, wat ga jij daar aan doen?* Pas in laatste instantie ga je dan actie voeren. Zit je in de oppositie, dan kan ik me voorstellen dat je het heel anders aanpakt en veel sneller het nieuws zoekt.’

Iding: ‘Maar de SP blijft de SP. We voeren wel actie tegen slechte toestanden bij verzorgingshuis Vita Nova terwijl ik met de directie om tafel zit over de bouwplannen van Vita Nova.’

Heb je ervaring met acties vanuit de bevolking tegen het collegebeleid?

Iding: ‘Ambtenaren en de bouwvereniging vonden dat er in de Zeeheldenwijk gesloopt moest worden. En ze nodigden mij uit om erbij te zitten op de avond waarop ze de plannen presenteerden. Ik zei toen: *ik ben voorzitter of ik ben er niet*. Ik heb de avond voorgezeten, de cijfers van mutaties en zo gepresenteerd en vervolgens alle bewoners aan het woord gelaten. *Wat vindt u, en wat vindt u?* De dag erop hingen er grote spandoeken boven de straat tegen de sloop. En de mensen gingen naar de SP. Een dag later was er een gesprek, met mij erbij. Toen hebben we afgesproken *we gaan samen een enquête doen, we gaan samen dit en dat doen*. En zo is het weer in het spoor gekomen. Eropaf. Niet wegkruipen, maar naar de mensen toe. Ook als er problemen zijn.

Nog een voorbeeld: we zaten met een fout in een bouwplan. Dat plan was gemaakt onder een vorig college en wij hadden er samen met de mensen actie tegen gevoerd. Onder ons bestuur kwamen er bezwaarschriften en werd de fout erkend. Maar op dat moment waren er al tientallen huizen verkocht en hadden die mensen waarschijnlijk hun eigen huis al te koop gezet of verkocht. *Wat te doen?* Stilleleggen van de bouw betekent dat mensen minstens een half jaar moeten wachten en dat de gemeente een risico van miljoenen loopt. We hebben toen de bezwaren afgekocht en dat lekte uit. Dikke verhalen: achterkamertjespolitiek van de SP, nog wel over een plan waar ze zelf in de oppositie tegen was! En het ongemakkelijk was dat het een maand duurde voordat ik met een stevig verhaal naar buiten kon. Ik ben naar de mensen in de buurt gegaan, heb ze in groepjes uitgenodigd en ze voorgelegd hoe het gegaan was. En later nog eens de buurt in. Eropaf.’

Het geheim van Oss

De opmerkelijke geschiedenis van de Osse SP is in 2001 uitgebreid beschreven door Kees Slager. Zijn boek *Het geheim van Oss* verhaalt minutieus hoe de afdeling zich ontwikkeld heeft en stap voor stap het vertrouwen van de bevolking won. Anno 2006 heeft het nog niets aan waarde ingeboet.

Het geheim van Oss (480 pagina's) is te bestellen door 14 euro over te maken op giro 369611 van SP-bestellingen te Rotterdam. Vergeet niet de titel van het boek te vermelden.

Rood-Rood vier jaar aan de macht in Berlijn

‘Zonder compromissen geen succes’

Tekst: Rob Janssen

Rood-rood is sinds 2002 aan de macht in de Duitse deelstaat Berlijn. Linkspartei.PDS en SPD hebben in de drieënhalve jaar van hun samenwerking de nodige successen geboekt, maar kregen ook heel wat tegenslagen te verwerken. In Spanning een analyse: kregen de PDS-senatoren de beloofde politieke omslag voor elkaar, leidde de regeringsdeelname tot een meerwaarde voor Berlijn, en wat zijn de vooruitzichten voor de nieuwe verkiezingen, die op 17 september gehouden worden?

Hij kan met recht een ‘celebrity’ genoemd worden in Duitsland: Klaus Wowereit. Als burgemeester van Berlijn is de flamboyante sociaal-democraat niet weg te meppen uit talkshows en jetsetparty's. Meer dan

regelmatig duikt zijn joviale glimlach op in de boulevardbladen, niet zelden omringd door filmsterren en fotomodellen. Vriend en vijand moeten het toegeven: Wowereit draagt sinds 2002 een swingend beeld van de stad aan de Spree uit. Maar is dat terecht? Wist de rode coalitie, waaraan hij sinds vier jaar leiding geeft, het verschil te maken en Berlijn te veranderen?

‘Absoluut,’ zegt Christian Petermann, woordvoerder van de Berlijnse PDS. ‘De rode coalitie heeft zonder twijfel een aantal trends omgedraaid. Heel belangrijk was bijvoorbeeld de schuldenproblematiek van de stad. Berlijn had door toedoen van een reeks miljoenen-schandalen, waarbij de nodige CDU-politici betrokken waren, een gigantische schuld opgebouwd die met de dag groeide. Niet voor niets werd de stad een ‘subsidie-biotop’ genoemd. Het was vooral de weerstand van de bevolking tegen die financiële wantoestanden, die leidde in feite tot de huidige rode coalitie. En het is ons in ieder geval gelukt om de schulden niet verder te laten groeien.’ Ook zijn er volgens Petermann ‘typische PDS-resultaten’ die ‘zonder ons nooit mogelijk waren geweest’. Zo stelde zeer recentelijk nog PDS-senator Heidi Knake-Werner een kersttoeslag van 30 euro veilig voor bijstandsgerechtigde bewoners van bejaardentehuizen. Andere deelstaten volgden het Berlijnse voorbeeld.

Sociale vraagstuk teruggebracht op de politieke agenda

Prof. dr. Rolf Reissig van het *Berliner Institut für sozialwissenschaftliche Studien (BISS)*, bevestigt de trendzetzende rol van de PDS in Berlijn. In zijn rapport ‘Mitregieren in Berlin. Die PDS auf dem Prüfstand’, stelt hij vast, dat de inspanningen van de Berlijnse socialisten – ondanks de krimpende bestuurlijke armslag op deelstaatniveau én ondanks de moeilijke financiële situatie in Berlijn – onmiskenbaar zijn. ‘Ten eerste is het gelukt om het sociale vraagstuk weer op de agenda van de senaat te krijgen (onder meer met de ‘Atlas van de sociale structuur,’ de Armoedemonitor en de vorming van de commissie ‘Sociale Stad’).’ Verder constateert

Klaus Wowereit

Reissig onder meer, dat – ondanks de radicale bezuinigingsplannen – 95 procent van de sociale uitkeringen voor armen gered werd en de regelingen voor gehandicapten in Berlijn op een bovengemiddeld niveau gehouden konden worden. Daarbij bleef ook de sociale, culturele en wetenschappelijke infrastructuur op peil en werd ze bovendien veilig gesteld voor de langere termijn. Ook ziet Reissig pluspunten op het gebied van onderwijs, cultuur en burgerrechten.

'Maar we trokken soms ook aan het kortste eind,' erkent Petermann. 'Laatst konden we tot ons verdriet niet voorkomen, dat de prijzen voor het *Sozialticket* (waarmee onder meer uitkeringsgerechtigden goedkoop van het Berlijnse openbaar vervoer gebruik kunnen maken –red.) omhoog gingen. Maar ik durf wel te stellen, dat die negatieve besluiten zonder ons ook genomen zouden zijn, terwijl de positieve zaken zonder ons niet gerealiseerd zouden zijn.'

'Geen enkel bedrijf heeft Berlijn verlaten door toedoen van ons'

Toch kan een analyse van de PDS-regeringsdeelname niet slechts gestoeld zijn op een evaluatie van gewonnen en verloren zaken. De dieper liggende vraag is immers, of en in hoeverre het meeregeren van de socialisten in Berlijn ertoe bijdraagt, dat de dominantie van het neoliberalisme idee in Berlijn en uiteindelijk in heel Duitsland overwonnen wordt. Professor Reissig ziet hier een aantal problemen. Want zeker in de eerste twee jaar van 'rood-rood' was de teleurstelling over vooral de PDS tamelijk groot. Vakbonden en belangengroepen zagen dat hun hooggespannen verwachtingen van de socialisten niet echt uitkwamen. Volgens Reissig zat het probleem vooral in het tekort schietende 'acceptatiemanagement' van de rode regering. Wat de acceptatie van de PDS bijvoorbeeld geen goed gedaan heeft, was het wegvallen van Gregor Gysi amper een half jaar na de coalitievorming. De razend populaire Gysi was PDS-senator van economische zaken en plaatsvervangend burgemeester van Berlijn, maar stapte geheel onverwacht op toen ook zijn naam viel in de beruchte Duitse Airmiles-affaire (tal van politici raakte destijds in opspraak, omdat zij privé gebruik zouden hebben gemaakt van bonus-mijlen die ze op grond van hun functie verkregen hadden). Gysi's stap was des te opmerkelijker, omdat zelfs zijn politieke vijanden het hem niet kwalijk namen. En Klaus Wowereit deed er zelfs alles aan om hem binnen te houden. 'Gysi's stap is eigenlijk door niemand begrepen,' zegt Petermann. 'Het was een grote teleurstelling, zowel voor de partij als voor de burgers.' Zo maakte de PDS een valse start in de Berlijnse regering.

Inmiddels liggen de kaarten echter totaal anders en lijkt de PDS op het gebied van 'acceptatiemanagement' helemaal bij de les. Zo wordt PDS-senator Harald Wolf

Gregor Gysi

geroemd vanwege het economische groeiplan voor Berlijn, dat hij samen met de Berlijnse IHK (Industrie- und Handelskammer; de Duitse Kamer van Koophandel) opgesteld heeft. Petermann: 'We hebben afgerekend met het vooroordeel, dat bedrijven de stad uit zouden vluchten als wij aan de macht zouden komen. Geen enkel bedrijf heeft Berlijn verlaten door toedoen van ons. De Linkspartei.PDS wordt geaccepteerd in de deelstaat Berlijn.'

Ook op landelijk niveau zit er schot in de zaak. Na het eclatante succes van de Linkspartei.PDS bij de laatste Bondsdagverkiezingen, heeft ook de grootste vakbond DGB contacten aangeknoopt met de socialisten. En dat terwijl DGB-chef Michael Sommer de Linkspartei.PDS vóór de verkiezingen nog als 'rattenvangers' bestempelde.

Is de Linkspartei.PDS nog wel links genoeg?

Toch is er een aanzienlijk probleem. Wil de Linkspartei.PDS in september met volle kracht de deelstaatverkiezingen ingaan, dan is het zaak dat het slepende conflict met de Berlijnse afdeling van de WASG snel opgelost wordt. De *Wahlalternative für soziale Gerechtigkeit* – waarmee de PDS voor de Bondsdagverkiezingen van vorig jaar een succesvol verbond sloot – hebben namelijk twijfels over de manier van samenwerken met de Linkspartei.PDS. Ook is er sprake van politiek-inhoudelijke verschillen. De kwestie ligt extra gevoelig omdat blijvende onenigheid wel eens invloed zou kunnen hebben op de landelijke samenwerking. Halverwege januari zijn de onderhandelingen tussen WASG en

Er zou sprake zijn van een groep jonge invloedrijke partijgenoten die boven alles een glansrijke politieke carrière nastreven en opvallen door hun meegaande houding ten opzichte van de SPD.

Linkspartei nog in volle gang. Petermann spreekt van 'een ernstig probleem'. Het verwijt vanuit WASG-kringen dat de PDS 'niet links genoeg' zou zijn, bestrijdt hij echter. 'Dat moet je zien als een reactie op de PDS-deelname aan de rode coalitie.'

Toch staat dat verwijt niet op zichzelf. Er rijzen in toenemende mate vraagtekens over het beleid van rood-rood en de PDS-rol daarin. Waarom steunt de PDS de bezuinigingen in Berlijn? Hoe kan het, dat de landelijke PDS protesteerde tegen Hartz IV, terwijl de Berlijnse PDS meehelpt die omstreden arbeidsmarkthervorming uit te voeren? Waarom voert Berlijn geen vermogensbelasting in? Om deze prangende vragen te beantwoorden, gaf PDS-bestuurder Stefan Liebich een pamflet uit met de titel 'Fragen und Antworten zur Berliner Regierungsbeteiligung'. Zijn antwoorden: 'In de elf jaar dat CDU en SPD aan de macht waren in Berlijn, is een enorme berg schulden opgebouwd, waar we alleen van af komen als Berlijn niet boven zijn stand leeft.'

'De PDS heeft in Berlijn een aantal unieke maatregelen getroffen, die de angel uit Hartz IV halen en daarvan profiteren de gedupeerden nu.' En: 'Vermogensbelasting is een zaak van de landelijke overheid, maar de rode coalitie heeft niettemin een procedure in gang gezet, opdat de Bundesrat (de Duitse Eerste Kamer -red.) vermogensbelasting in Berlijn straks mogelijk maakt.'

Het pamflet zorgde voor enige goodwill, maar deed de kritiek niet volledig verstommen. Net voor de

jaarwisseling schreef de *Berliner Morgenpost* over een zogenaamde 'Boygroup' binnen de Linkspartei.PDS. Rondom senator Harald Wolf zou zich een groep jonge invloedrijke partijgenoten gevormd hebben die boven alles een glansrijke politieke carrière zouden nastreven. Zij zouden opvallen door hun meegaande houding ten opzichte van de SPD. Volgens Petermann zijn die geruchten echter 'alles Quatsch'. Volgens hem gaat het hier om een krant die 'onder de Springer-paraplu valt en ons traditioneel niet welgezind is.' De 31-jarige PDS-deelstaatsvoorzitter dr. Klaus Lederer, die zelf als lid van de Berlijnse 'Boygroup' genoemd wordt, neemt het minder hoog op. 'Als bij de bevolking het beeld blijft hangen, dat er binnen de partij zo'n jongensgroep bestaat, zou ik dat alleen maar goed vinden. Het zou afrekenen met het idee, dat onze partij zich niet vernieuwt en nog steeds gedomineerd wordt door de oude garde,' aldus Lederer.

Christian Petermann heeft, terugblikkend op bijna vier jaar besturen, een goed gevoel over de rode coalitie en wil dat deze na 17 september voortgezet wordt. 'Als je regeert, is compromissen sluiten *ein normales Geschäft*. Zonder compromissen geen succes.'

Goede beleggers zeggen: stem SP!

Ik doe het niet. U doet het waarschijnlijk ook niet. Maar als u het doet, dan doet u het ook goed. Beleggen. SNS Fundcoach heeft het uitgezocht. En wat blijkt? SP-stemmers zijn van alle beleggers het meest succesvol! De afgelopen acht jaar behaalden zij 2,5 procent rendement. PvdA-stemmers behaalden 2,3 procent. De liberalen van VVD en D66 bleven steken op 1,8 procent. Stemmers op CDA, GroenLinks en ChristenUnie schoten nauwelijks iets met hun beleggingen op. De mannenbroeders van de SGP schoten er zelfs 2,4 procent bij in. Wat onderscheidt die succesvolle SP-stemmers van de andere beleggers?

SP-stemmers lijken zich niet zo bezig te houden met hun beleggingen. Zij steken de minste tijd in hun aandelen en kopen en verkopen het minst. Ook overleggen zij het minst met hun partner. SNS Fundcoach conclu-

deert wat jaloers dat SP'ers daarom de minst sociale beleggers zijn. Het is jammer dat de onderzoekers niet gekeken hebben naar de soorten beleggingen die mensen hebben gedaan. Misschien zijn SP-stemmers juist meer maatschappelijk betrokken en steken zij hun geld in duurzame ondernemingen. Nog interessanter wordt het als we de vraagstelling omdraaien. Dus niet: 'Stemmers van welke partij zijn de meest succesvolle beleggers?' Maar: 'Aan welke partij geven de meest succesvolle beleggers hun stem?' Dan is het niet meer zo dat SP'ers de beste beleggers zijn. Maar wel dat mensen die het beste kunnen omgaan met geld, het bestuur van het land toevertrouwen aan de SP. Dat is een mooi stemadvies.

Ronald van Raak

Directe democratie in de praktijk

Het volk aan de macht in Porto Alegre

Zelf met je buren in wijkvergaderingen beslissen over de begroting van de stad. Dat het kan wordt al jarenlang in de praktijk bewezen in de Braziliaanse stad Porto Alegre. BBC-verslaggever Iain Bruce schreef er een boek over, dat de basis vormt voor dit Spanningverhaal.

Tekst: Johan van den Hout

Porto Alegre in het zuiden van Brazilië staat in binnen- en buitenland bekend om haar experiment met een revolutionaire vorm van directe democratie. In 1988 kwam daar de Arbeiderspartij (PT) aan de macht die er

de zogenaamde 'Participatieve Begroting' (PB) introduceerde, waarbij burgers in openbare bijeenkomsten zeggenschap kregen over de invulling van de gemeentelijke begroting. Sindsdien is het experiment herhaald

(c) Visa Image / Hollandse Hoogte

in tal van steden in Brazilië en daarbuiten en in evenzovele varianten.

Burgers die in tientallen kleine en enkele massale bijeenkomsten discussiëren over de gemeentebegroting, erover stemmen en ook nog eens controleren of écht gebeurt wat zij hebben vastgelegd. Volgens sommigen kan het helemaal niet, volgens anderen zou het niet moeten mogen. Ook binnen de PT is volop discussie over het doel en het functioneren van de PB en over de vraag of het systeem ook zou kunnen werken op deelstaats- en zelfs landelijk niveau.

In zeven stappen de begroting vaststellen en de uitgaven controleren

Het vaststellen van de PB is een jaarlijks terugkerende cyclus in zeven stadia waarin regionale en thematische bijeenkomsten de weg afleggen van brainstorm tot en met concrete begroting en de uitvoering daarvan. De stad is verdeeld in 16 regio's, die in eerste instantie ieder hun eigen bijeenkomsten houden, open voor alle burgers uit het gebied. Daarnaast worden er enkele thematische bijeenkomsten belegd over investeringen in meer algemene, niet-regiogebonden programma's. Het PB-proces start met bijeenkomsten die een informeel karakter hebben en al naar gelang de organisatiegraad gehouden worden op straat-, buurt- of wijkniveau (eerste fase). Alle inwoners kunnen hier aan deelnemen. Zij bediscussiëren de resultaten van het afgelopen jaar en doen alvast suggesties voor prioriteiten voor het volgende jaar. Besloten wordt hier nog niets. Op basis van deze bijeenkomsten stelt het gemeentebestuur een lijst met veertien begrotingsprioriteiten op. Deze lijst wordt vervolgens ter discussie gesteld in de regionale en thematische vergaderingen (fase 2), waar eveneens iedereen welkom is. Hier gaat het er al wat formeler aan toe, worden alle aanwezigen geregistreerd en ontvangen zij een stembiljet. Een vertegenwoordiger van het gemeentebestuur geeft uitleg over de veertien beleidsterreinen en schetst wat – financieel en technisch – wel en niet mogelijk is. Vervolgens is

het podium aan een vijftiental sprekers uit het publiek volgens het principe *die het eerst komt, het eerst maalt*. Ten slotte vult iedereen op zijn stembiljet een top-vier aan begrotingsprioriteiten in, en kiest elke regio twee vertegenwoordigers die deel uit zullen maken van de zogenaamde PB-raad. Op de volgende regionale bijeenkomsten per wijk, buurt of straat (derde fase) bedenken de aanwezigen hoe zij de vier gekozen prioriteiten willen invullen: welke straten opnieuw verhard moeten worden, waar crèches moeten komen of de riolering moet worden onderhouden. Enzovoorts. Op deze bijeenkomsten worden afgevaardigden gekozen voor het regioforum: één voor elke tien aanwezigen. Dit forum stelt ten slotte het investeringsplan op: daarin staat hoe de forumleden hun regionale prioriteiten in concrete maatregelen vertaald willen zien.

Niet ingewikkelder dan de Nederlandse begrotingscyclus

De vierde fase van het PB-proces bestaat uit een grote gemeentelijke bijeenkomst waar alle regio's hun prioriteitenlijst en investeringsplan presenteren. Op basis hiervan maakt de PB-raad samen met deskundigen van het gemeentebestuur een begrotings- en investeringsvoorstel (fase 5), wat opnieuw besproken wordt op tal van kleine regiobijeenkomsten waar burgers nog wijzigingsvoorstellen kunnen indienen (fase 6). Het definitieve investerings- en begrotingsplan wordt tenslotte vastgesteld door de regionale fora (7de fase). En klaar is Kees. In de laatste maanden van het jaar komen de regiofora en de PB-raad nog bijeen om, waar nodig, op basis van de ervaringen van dat jaar de procedures van het PB-proces bij te stellen. De PB-raad blijft vervolgens een jaar lang in functie om de uitvoering van de begroting en het investeringsplan te controleren. Ingewikkeld? Zeker, maar niet ingewikkelder dan hoe een begrotingscyclus in een gemiddelde Nederlandse gemeenteraad werkt.

In een representatieve democratie zoals de onze stellen volksvertegenwoordigers met een mandaat voor enkele jaren de gemeentebegroting en de investerings-

programma's vast. Bij de PB krijgt de bevolking niet alleen élk jaar inspraak in die begroting, maar verzorgt zij ook zelf de concrete invulling daarvan per wijk en buurt. Toch is de inbreng van de burgers niet de enige factor in het vaststellen van de begroting. Het PB kent een puntenstelsel op basis waarvan uiteindelijk het gemeentegeld verdeeld wordt over de wijken en investeringen. Het gemeentebestuur zelf deelt een aantal van die punten uit al naar gelang de achterstand (in sociale en fysieke infrastructuur) van de wijk. Dat vergt dus een – politieke – beslissing. Daarnaast is een aantal verantwoordelijkheden van een gemeente vastgelegd in de grondwet – zoals een bepaald minimaal onderhoudsniveau en enkele verplichte investeringen – en dus niet te wijzigen via de PB. En ten slotte zijn ook in Brazilië de mogelijkheden voor gemeenten om hun eigen inkomsten via lokale belastingen te verhogen, aan regels gebonden. Toch maakt een groot en voor burgers belangrijk deel van de begroting op deze manier een proces door waarop de mensen in elke stap greep hebben.

De begrotingsvaststelling wakkert de politieke bewustwording aan

Iain Bruce, zelf lange tijd woonachtig en als verslaggever actief in Brazilië, sprak voor zijn boek met tal van pioniers van de Arbeiderspartij en de PB. Hij belicht de Braziliaanse context aan het begin van het experiment, de oorspronkelijke doelstellingen en ambities van de PB en de mogelijkheden haar uit te breiden naar landelijk en federaal niveau.

Brazilië kent pas sinds 1984 weer een burgerregering na lange tijd van militaire dictatuur. Maar de politiek werd nog altijd gekenmerkt door corruptie, nepotisme en fraude. Gekozen volksvertegenwoordigers hadden niet echt de macht en elke poging tot hervorming stuitte binnen het politieke en bestuurlijke spectrum op verzet en regelrechte sabotage. De PB verschaftte in 1989 PT-burgemeester Olívio Dutra van Porto Alegre de mogelijkheid die problemen voor een deel te om-

zeilen. Door zoveel mogelijk macht over de begroting direct in handen van het volk te leggen, werden de traditionele structuren doorbroken. Dat de PB er kon komen, is volgens Bruce in belangrijke mate het gevolg van de massale buitenparlementaire steun aan de Arbeiderspartij.

Naast een verschuiving van de macht ziet Bruce in de PB ook de politieke bewustwording als belangrijke doelstelling. De deelname aan de regionale bijeenkomsten heeft mensen het inzicht gegeven in de mechanismen achter de uitoefening van macht en de verdeling van de middelen over de wijken in de stad. De directe zeggenschap over de begroting heeft burgers geleerd dat het de moeite loont je te organiseren. In plaats van de verwachte instorting van sociale organisaties zoals wijkraden en vakbonden – omdat zij een deel van hun (politieke) macht moesten inleveren aan de wijkvergaderingen – zag Porto Alegre juist een enorme toename van de organisatiegraad van de bevolking. Bijkomend voordeel was dat de in Brazilië spreekwoordelijke belastingontduiking grotendeels werd teruggedrongen. Door de toegenomen transparantie en de directe beslissingsbevoegdheden over de besteding van het belastinggeld, zagen blijkbaar meer burgers de zin van lokale belastingen. Dit werd een handje geholpen toen in de eerste jaren van de PB duidelijk werd hoe beperkt de financiële middelen van de gemeente waren en wat dit betekende voor het onvermogen te investeren in de door de bevolking zelf aangedragen prioriteiten. Een positieve spiraal trad in werking toen toegenomen bestedingsmogelijkheden ook het vertrouwen in het PB-systeem deden groeien, en inwoners van Porto Alegre meer in het algemeen vertrouwen kregen in politiek als geschikt middel om veranderingen tot stand te brengen.

Toch zijn er ook grenzen die onderkend moeten worden. De deelname aan de regionale bijeenkomsten kenden jaren achter elkaar een forse toename, maar blijft in Porto Alegre nu 'hangen' op zo'n 20.000 deelnemers. Het aantal deelnemers aan de talrijke kleinere regionale bijeenkomsten die hieraan vooraf gaan, wordt echter niet geteld. Het werkelijke aantal burgers dat in de PB participeert is dus aanmerkelijk hoger.

Vooraf de linkse stromingen binnen de Arbeiderspartij hebben de PB tot hun icoon gemaakt. Zij zijn dan ook teleurgesteld in de afwachtende houding van hun president Lula bij het invoeren van een PB-proces voor de federale begroting. Volgens Bruce is de PB méér dan een praktische weg om het corrupte apparaat en de technocraten te omzeilen, namelijk het hart van de strijd voor een socialistisch Brazilië. Zijn inleiding

begint dan ook met de stelling dat de PB 'demonstreert dat een andere wereld mogelijk is'. In scherp contrast daarmee ziet hij Lula's gedrag sinds deze namens de Arbeiderspartij in 2002 tot president van Brazilië werd gekozen.

Ook de deelstaat werkt inmiddels met een participatieve begroting

De experimenten om het PB-proces toe te passen op grotere schaal dan in een stad als Porto Alegre zijn nog beperkt. En meer dan in Porto Alegre speelt hier de discussie of de schaalgrootte daadwerkelijke participatie nog wel toestaat, en of de PB daarmee niet het risico loopt een nieuwe bureaucratische structuur naast de bestaande politiek te worden. De staat Rio Grande do Sul (waar Porto Alegre de hoofdstad van is) heeft vanaf 1998 geprobeerd de PB op landelijk niveau vorm te geven. Voordeel daarbij was dat in dat jaar Olívio Dutro – voorheen burgemeester van Porto Alegre – gouverneur werd. Ook hier wordt een gefaseerd proces gevolgd van kleine regionale bijeenkomsten waar de bevolking zich direct uitsprekt over de prioriteiten in de landelijke begroting. Vervolgens worden op stedelijke bijeenkomsten twee lijsten vastgesteld: de landelijke begrotingsprioriteiten en het lokale programma voor investeringen in publieke werken en diensten. Op provinciaal niveau worden deze voorkeuren verder geaggregeerd en worden leden voor de nationale PB-raad gekozen. Die stellen samen met ambtenaren van de regering een begrotingsvoorstel op waarin de prioriteiten voor landelijke investeringen worden vastgesteld en een balans wordt gezocht tussen de diverse lokale investeringswensen. Het nationale parlement stemt vervolgens over dit voorstel.

Uit de keuzes op lokaal niveau en uit de gemeentelijke lijst van wijken met ontwikkelingsachterstanden, blijkt dat de prioriteiten uitgaan naar basisvoorzieningen zoals het verhard van straten, het aanleggen van waterleiding en riolering, het opzetten van crèches en scholen. Op landelijk niveau in Rio Grande do Sul hebben onderwijs en gezondheidszorg al jaren de hoogste prioriteit in de PB. Dat wil zeggen dat een andere, meer inhoudelijke wens van de PB-pioniers ook vervuld wordt: het ombuigen van de budgetten naar zaken die basaal zijn voor de mensen die voorheen weinig stem hadden, en het prioriteren van regio's of wijken met grote achterstanden.

Zou het ook in Nederland kunnen?

Het boek van Iain Bruce maakt wel gewag van experimenten met (een vorm van) Participatieve Begrotingen buiten Brazilië en ook in de westerse wereld, maar het ontbreekt helaas aan een beschouwing hierover. Het

Porto Alegre

Porto Alegre is de hoofdstad van de meest zuidelijke Braziliaanse deelstaat Rio Grande do Sul. De stad telt zo'n 1,3 miljoen inwoners en is vooral bekend als de bakermat van het Wereld Sociaal Forum. Vier van de vijf massale bijeenkomsten van anders-globalisten die onder deze naam zijn georganiseerd, vonden plaats in Porto Alegre. Aan de laatste, in januari 2005, namen voor de SP ook Hans van Heijningen en Harry van Bommel deel.

zou interessant zijn te zien hoe in gemeenten of landen waar de meest basale behoeften al bevredigd zijn (riolering, waterleiding enz), een participatieve democratie vorm kan krijgen.

The Porto Alegre Alternative, direct democracy in action
Iain Bruce, Pluto Press/IJRE, 2004

Hetrijke rooieleven

In een serie artikelen schetst Ronald van Raak de geschiedenis van het socialisme in Nederland

Deel 12:

Kraken

In november 2005 kraakte een aantal leden van ROOD, de jongerenvereniging van de SP, het Monopolegebouw aan de Hoogstraat in Schiedam. De gemeente wilde het gebouw, dat onder meer dienst doet als onderkomen van het Filmhuis en jeugdtheater De Teerstoof, verkopen aan een bedrijf dat daar een gokhal wil vestigen. De ROOD-krakers vervingen het slot en lieten de Schiedamse wethouder weten dat hij de nieuwe sleutel kon ophalen bij de bedreigde culturele instellingen. ROOD is in 2003 een campagne gestart tegen de woningnood onder jongeren en omarmt daarbij ook het kraken als actiemiddel. In verschillende steden zijn voor korte of langere tijd leegstaande woningen en kantoren bezet.

De SP-jongeren geven vervolg aan een roerige kraakgeschiedenis in Nederland. De kraakbeweging begon halverwege jaren zestig toen dakloze studenten in Amsterdam leegstaande panden betrokken. Begin jaren tachtig, toen landelijk zo'n 20.000 krakers actief waren, kende de beweging haar hoogtepunt. Staken was het strijdmid-

del van de werknemers, die zich georganiseerd hadden in partijen en vakbonden. Kraken werd het middel bij uitstek voor jongeren, die geen politieke of economische macht hadden. Rond de kraakbeweging ontstond een anarchistische tegencultuur van onderlinge hulpdiensten, culturele vrijplaatsen en tv- en radiopiraten. De acties van de ROOD-jongeren laten zien dat kraken echter ook een geschikt actiemiddel is voor politieke partijen.

Een nieuw type actievoerder

Kraken, het bezetten van leegstaande woningen, staat in een lange traditie van onderling hulpbetoon van arbeiders. Het vond al in de jaren dertig plaats, toen veel mensen als gevolg van de crisis de huur niet meer konden betalen. Bewonerscomités bezetten toen woningen waar gezinnen die uit hun huis werden gezet, onderdak konden vinden. In de jaren zeventig organiseerden ook SP'ers, waaronder de huidige mediamagnaat Derk Sauer, comités van huurders en woningzoekenden, om mensen te helpen bij het kraken van een woning. Maar kraken was ondertussen veel méér geworden dan zelfhulp voor huurders.

Het was ook een vorm van directe actie tegen het bouwbeleid, dat volgens de activisten veel te weinig rekening hield met de noden van de bewoners.

De kraakbeweging van de jaren zestig is eigenlijk een kind van Provo, dat vorige maand aan bod kwam. In een Witte Huizenplan uit 1966 werd voorgesteld om de deuren van alle leegstaande huizen in Amsterdam, waaronder het paleis op de Dam, wit te schilderen, als teken dat iedereen er kon wonen. Na de opheffing van Provo in 1967 zochten de betrokken jongeren naar meer praktische vormen van verzet, zoals het bezetten van panden. In Amsterdam werden in de destijds verpauperde Nieuwmarktbuurt, op Kattenburg en in de Dapperbuurt kraakacties georganiseerd. Organisaties als Koöperatief Woningburo de Kraker (doet het vaker) en Woningburo de Koevoet (weet hoe het moet) hielpen woningzoekenden bij het kraken van een woning. Ook verscheen een *Handleiding voor krakers* (1969), met praktische kraaktips: 'Het beste kunt u 's avonds kraken, bijvoorbeeld tijdens een populair tv-programma'. Veel aan-

dacht was er voor het contact met de buurt: 'Nodig uw burens uit voor de koffie, er is dan voor de buurt niets geheimzinnigs meer aan uw verblijf. Was uw ramen, schilder de raamkozijnen en buitendeuren, kom in gesprek met de buurtbewoners.' De krakersorganisatie Aktie '70 hield in 1970 als eerste een kraakspreekuur, op de stoep voor het Centrum Bureau Herhuisvesting in Amsterdam, als alternatief voor de gemeentelijke huisvesting. Op 5 mei 1970 - Bevrijdingsdag - werd een Nationale Kraakdag georganiseerd, waarop deze nieuwe actieform navolging kreeg in andere steden, zoals Haarlem, Nijmegen en Utrecht. Bovendien namen nieuwe groepen deel aan de acties: buurtcomités gingen kraken, niet alleen om mensen aan een woning te helpen, maar ook om aandacht te vragen voor de leefbaarheid van de buurt.

Een voet tussen de deur

De acties van de krakers tegen de afbraak van woningen en voor de huisvesting van daklozen konden rekenen op sympathie van de be-

volking, zo bleek na de gemeenteraadsverkiezingen van juni 1970. In Amsterdam haalde de 'krakerspartij' Kabouterstad maar liefst 11 procent van de stemmen. Oud-kraker Eric Duivenvoorden stelt in *Een voet tussen de deur* (2000) - een wat eenzijdige maar vlot geschreven geschiedenis van de kraakbeweging - dat er in 1975/76 in Amsterdam ongeveer 700 kraakpanden moeten zijn geweest, met zo'n 5.000 inwoners; in Utrecht 300 tot 600 panden met rond de 2.500 inwoners en in Haarlem mogelijk 300 panden met 1.500 inwoners. De aanleg van de Amsterdamse metro halverwege de jaren zeventig leidde tot een kraakgolf rond de Nieuwmarkt en een groei van de infrastructuur: van kranten (zoals het *Amsterdams Weekblad*), radiostations (waaronder Radio Sirene) en werkplaatsen, die hielpen bij het opknappen van woningen en van de buurt. Ook werkten jongerenwerkers en kerkelijke organisaties, die woningen zochten voor jongeren en daklozen, samen met de krakers.

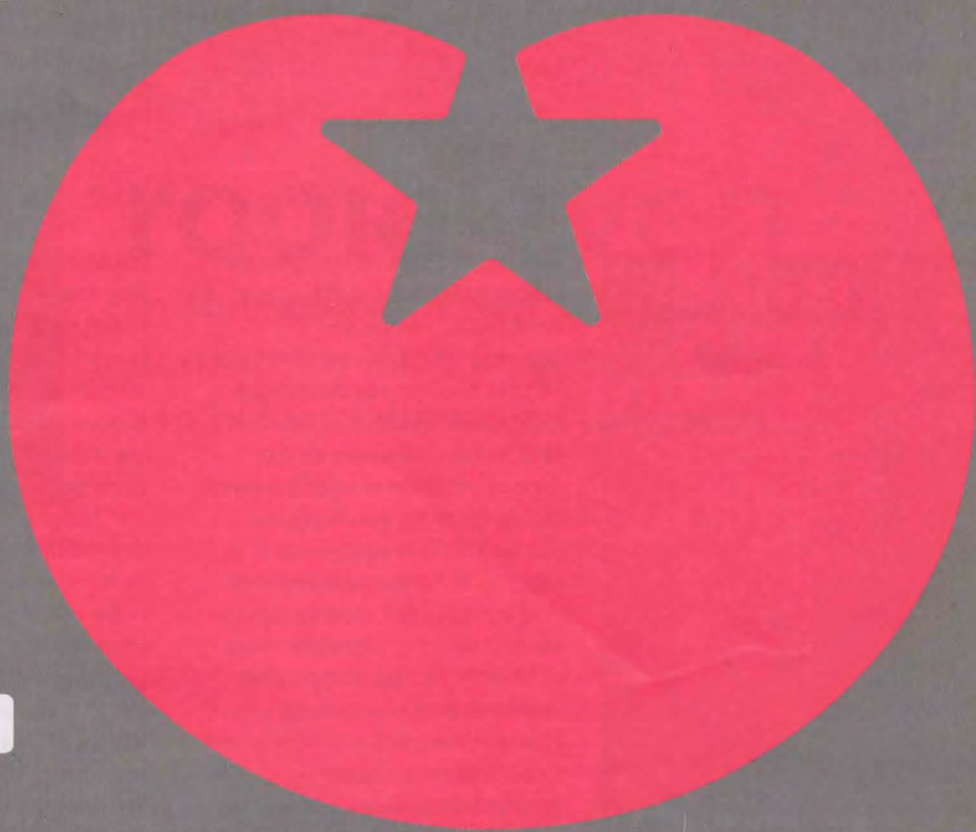
Naarmate de krakers zich meer organiseerden nam ook het verzet tegen de beweging toe. In 1976 wist de latere premier Dries van Agt een Anti-Kraakwet door de Tweede Kamer te krijgen, maar deze wet bleek juridisch onhoudbaar en strandde begin 1978, na bemoediging van de Raad van Kerken, in de Eerste Kamer. Naarmate de organisatie toenam, groeide ook de verdeeldheid. Evenals in de vroege vakbeweging ontstond een tegenstelling tussen rekkelijken en revolutionairen. De eersten kregen, in de woorden van Duivenvoorden, een 'voet tussen de deur' bij de bestaande politiek. Zij ondersteunden bijvoorbeeld plannen van het kabinet Den Uyl voor jongerenhuisvesting, zoals de

bouw van HAT-eenheden (Huisvesting Alleenstaanden en Tweepersoons Huishoudens). Een andere groep bleef direct strijden tegen de afbraak van woningen. Zij zocht de confrontatie met politie en leger, die steeds harder optraden bij ontruiming.

Het hoogtepunt van de confrontatiepolitiek waren de rellen tijdens de kroning van Beatrix op 30 april 1980, met als leuze 'Geen woning, geen kroning'. Een door de krakers georganiseerde demonstratie werd op de Blauwbrug staande gehouden en dat was het startsein voor een oproer, met plunderingen en vernielingen in de hele binnenstad. Deze kroningsrellen vormden een kentering voor de kraakbeweging: de daaropvolgende jaren nam het geweld bij ontruiming van kraakpanden toe en de sympathie van de bevolking voor de kraakacties af. Krakers bleven in de jaren tachtig wél een rol spelen in de ontwikkeling van alternatieve radio- en tv-zenders (zoals Salto) en bladen (zoals het onlangs opgeheven *Ravage*), voor vrijplaatsen voor kunst- en cultuur (bijvoorbeeld Vrankrijk) en alternatieve woonvormen (zoals woongroepen).

Mede door de radicalisering in de jaren tachtig is de kraakbeweging geïsoleerd geraakt van de politiek. Het is daarom bemoedigend dat juist de politieke jongerenbeweging ROOD kraken nu opnieuw gebruikt als actiemiddel. Met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen is het kraken van sloopwoningen of leegstaande kantoren een mooie manier voor SP-afdelingen om de woningnood in hun gemeente onder de aandacht te brengen. Uw koevoet kan weer uit de kast!

10

SP

spannings
s

Integratie

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

- 3 De kloof groeit – integratie in Tilburg en Oss
- 6 Bruggen bouwen – Tiny Kox over goed en slecht integratienieuws
- 9 Nationale Gekkgheid I – column
- 10 De emancipatie van allochtone Nederlanders is hun eigen zaak. Maar een beetje steun zou wel helpen – ervaringen van Anja Meulenbelt
- 13 Hoezo minister van integratie? – Fenna Vergeer over Rita Verdonk
- 14 Akkoord – deel 13 van Het Rijke Rooie Leven

Bruggen bouwen – vanuit de SP

Van de gemeenteraadsstemmen van Turkse en Marokkaanse Nederlanders komt volgens een recente peiling van De Volkskrant slechts één procent terecht bij de SP. Ligt dat aan de gebrekkige integratie van de betrokkenen, die nog niet door hebben hoe goed wij het met hen vóór hebben? Of mankeert er wat aan onze partij?

Spanning over integratie. Met aandacht voor het rapport Bruggen Bouwen van de parlementaire onderzoekscommissie en de moeizame voortgang die geboekt wordt bij de integratie. Met impressies uit Tilburg en Oss, een analyse van de wijze waarop minister Verdonk (geen) invulling geeft aan het integratiedeel van haar portefeuille, en met de observaties en analyses van Anja Meulenbelt.

Een antwoord op de vraag hierboven wordt in het openingsverhaal gegeven door raadslid Mahmut Ercyas: 'We denken nu te veel we moeten het wel algemeen houden. We zijn een partij voor heel Nederland en dat moeten we continu aantonen. We zouden af toe eens specifiek allochtonen moeten organiseren.'

AANBEVOLEN!

Een schat aan opinies van SP'ers is te vinden op www.sp.nl/opinies. Spanning brengt elke maand enkele daarvan extra onder de aandacht.

Solidariteit is ook een kwestie van moraal

In 'Denkwijzer', van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie hekelt Ronald van Raak het ontbreken van aandacht voor solidariteit bij Halsema en Bos.

WMO is Wet Maatschappelijke Onrust

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), moet volgens het kabinet de zorg dichterbij de mensen te brengen. Volgens Agnes Kant is de wet vooral om een verkapte en onverstandige bezuinigingsoperatie.

Bind de accountants niet meer op het spek

Wereldwijd controleren slechts vier accountantskantoren vrijwel alle beursgenoteerde ondernemingen: PricewaterhouseCoopers, KPMG, Deloitte & Touche en Ernst & Young. Allevier bleken bij grote boekhoudschandalen betrokken.

In het Financieel Dagblad bepleit Tiny Kox een cultuuromslag. 'Daarbij helpt meer democratisch toezicht op bedrijven, minder commerciële aansturing van accountantskantoren en splitsing bij accountants van controle en advies.'

Niet Parlement maar liberalisme draait Europa de nek om

Kartika Liotard en Erik Meijer reageren in NRC op de visie van medewerker Derk Jan Eppink van de Europese Commissie dat het Europees Parlement Europa de nek om draait.

Grenzen niet verder open, maar grenzen stellen

Jan Marijnissen en Jan de Wit concluderen dat de toestroom van werkzoekenden uit nieuwe EU-landen wel degelijk leidt tot ernstige ontwrichting van de arbeidsmarkt. 'Werknemers uit de nieuwe EU-landen zijn welkom, maar we moeten hen beschermen tegen uitbuiting en er voor zorgen dat de Nederlandse arbeidsmarkt en het ondernemersklimaat niet worden verstoord. Dat kan zonder te discrimineren en binnen de grenzen van de huidige Europese regels voor vrij verkeer van personen.'

Kiezers kiezen hun eigen gezagscrisis

De tekst van een lezing van Ronald van Raak over moreel leiderschap in de politie. Uitgesproken aan de Wageningen Universiteit.

Niemand wil dikke bult-zorg

Het antwoord van Agnes Kant en Martin Buijssen op voorstellen om ongezond gedrag af te straffen met extra premieheffing.

Colofon

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 38 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Hoofredacteur: Peter Verschuren, Redactieraad: Johan van den Hout, Hans van Heijningen, Hans van Leeuwen, Ronald van Raak, Barry Smit

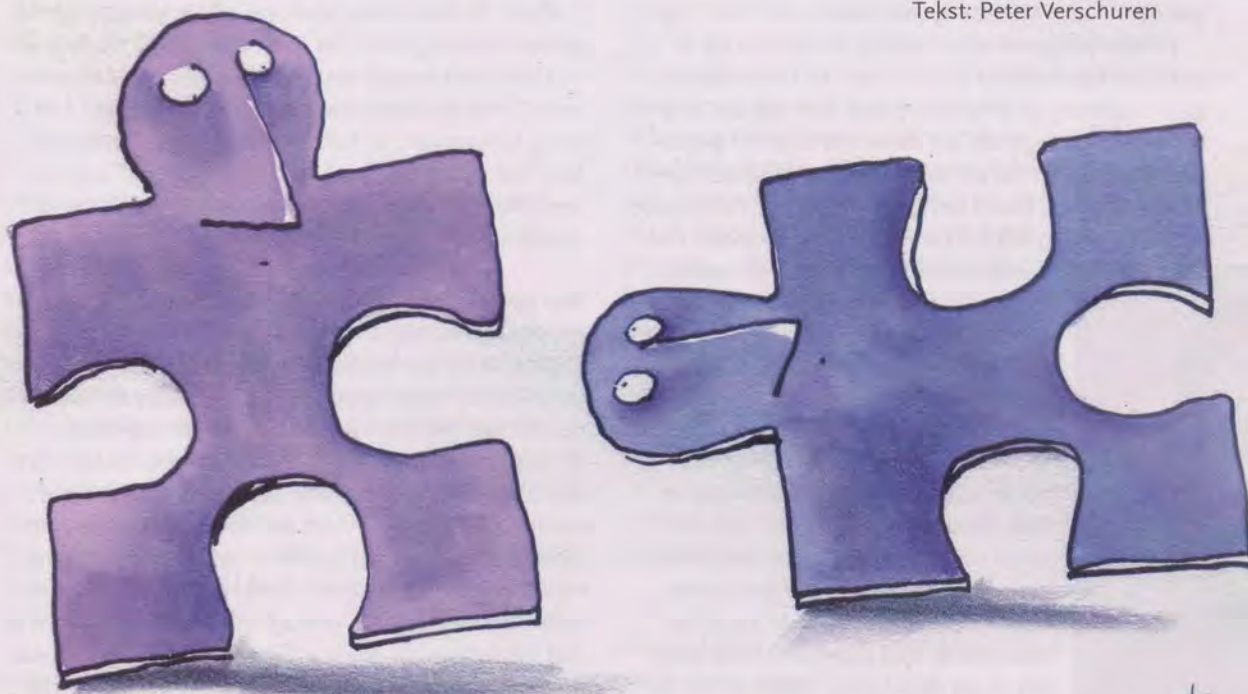
Illustratie: Len Munnik, Foto cover: (c) Peter Hiltz / Hollandse Hoogte

De kloof groeit

Zorgen dat autochtoon en allochtoon elkaar tegenkomen: op een spontane, ongedwongen manier. En niet incidenteel, maar duurzaam. Daarin ligt de sleutel tot integratie, stellen de SP-raadsleden Johan van den Hout (Tilburg) en Mahmut Erciyas (Oss). Van die noodzakelijke ontmoetingen komt echter steeds minder terecht.

Tekst: Peter Verschuren

L E N

In Tilburg staat zo'n 14,5 procent van de bevolking geregistreerd als allochtoon. Volgens Van den Hout ligt het aandeel allochtonen in sommige wijken echter op 40 tot 50 procent. 'En ga je kijken naar mensen onder de 16 jaar, dan kom je daar uit op 70, 80 procent.' In Tilburg zijn traditioneel de Turkse en de Marokkaanse gemeenschap erg groot.

Van de Osse bevolking is ongeveer 9 procent niet-westers allochtoon, voor een groot deel mensen uit Turkije. De Marokkaanse gemeenschap is klein.

Hoe staat het er voor met de integratie?

Van den Hout: 'Als er in Tilburg wat gebeurt aan integratie, dan is dat toevallig of spontaan, of door kleine initiatieven van mensen zelf of het wijkcentrum, maar niet gestuurd vanuit de gemeente. Wat de gemeente bijdraagt, zijn van die mini-projectjes van *tien mensen leren fietsen of twintig mensen op kookles.*'

Je moet toch ergens beginnen.

'Nee, dertig jaar geleden kon je daarmee beginnen. Nu niet meer. Wat je nu van de gemeente mag verwachten, is dat ze aan de slag gaat met het wegwerken van allerlei barrières die verhinderen dat mensen elkaar tegenkomen. Dat ze anders omgaat met de ruimtelijke ordening: met de vraag *waar bouw je wat?* Dat ze woningbouwcorporaties aanspreekt op het segregatiebeleid dat ze voeren en dat ze het gesprek aangaat met witte scholen die zichzelf vrijwel ontoegankelijk maken voor allochtone leerlingen.'

Hoe zit het in Oss?

Erciyas: 'Je hebt hier dezelfde segregatietendensen als in de grote steden in het westen, maar lang niet op dat niveau. Op wijkniveau is er van concentratie weinig sprake. Op buurtniveau speelt dat wel: in sommige stratengroepen is het percentage allochtonen erg

'Mensen komen elkaar niet meer tegen. Daardoor ontbreekt de basis om te integreren'

hoog. Ook hebben we twee zwarte scholen en er is een tendens dat méér scholen die richting uitgaan. Als SP hameren we erop dat dat voorkomen moet worden. Hier kunnen we nog preventief te werk gaan – dat moet dus gebeuren.

Winst die we de laatste tijd geboekt hebben, is dat Oss eindelijk een integratiebeleid heeft. Het werd nog steeds minderhedenbeleid genoemd. Daar hebben we als fractie en college verandering gebracht: een andere naam en ook andere accenten: vermijden van concentratie en stimuleren van participatie en binding.'

Wat is nou het grootste probleem?

Van den Hout: 'Mensen komen elkaar niet meer tegen. Er groeien jongeren op in Tilburg die hun eerste allochtoon tegenkomen als ze 18 zijn en in Amsterdam gaan studeren, en omgekeerd ook. Dan bestaat er geen basis om te integreren. En dat wordt in stand gehouden, door wijken die op slot zitten voor óf allochtonen, óf autochtonen. Dat is het grote probleem. Participatie is ook in Tilburg hét buzzword. De basis daarvoor ontbreekt echter. Het idee is dat mensen integreren in projectjes die een welzijnswerker ergens in een buurthuis een uurtje per week organiseert. Maar dat is geen integratie.'

Erciyas: 'In Oss hebben wij ons er expliciet voor uitgesproken dat we gaan stimuleren dat mensen met verschillende achtergronden elkaar ongedwongen, maar wel structureel ontmoeten. Dat kan alleen als je ervoor zorgt dat kinderen samen opgroeien in de buurten en op de scholen. We proberen dus bindende afspraken te maken met de schoolbesturen. En natuurlijk zetten we in op het voorkomen van concentratie in de buurten: dat beleidsuitgangspunt hebben we vastgesteld, maar met de vertaling ervan in de praktijk van de ruimtelijke ordening staan we nog aan

het begin. Hiervoor heb je de medewerking nodig van alle partijen en we zien terughoudendheid bij de woningcorporaties. Zo van: *wij hebben ons systeem en we hebben weinig zin daaraan te tornen*. Terwijl wij zeggen: *stel je nu iets opener op*. In die fase zitten we nu.'

Wat moet er gebeuren, wat mag je van de gemeente verwachten?

Van den Hout: 'Wij hebben voorgesteld om te komen tot een convenant over Tilburgerschap, waarin we vastleggen hoe we met elkaar omgaan in de stad zodat mensen elkaar tegenkomen, er geen barrières worden opgeworpen, geen discriminatie plaatsvindt en ieder-

een evenveel kans maakt op werk en stageplakken. Dat zou ondertekend moeten worden door allerlei bedrijven, instellingen, woningcorporaties en noem maar op. Het heeft geen juridische status, maar zou wel een stok achter de deur zijn om een moreel beroep te kunnen doen op de ondertekenaars, zo van: *hoe kan het nou dat jij nog steeds geen stageplek ter beschikking stelt aan een allochtoon*, en dat soort dingen. En het zou in ieder geval duidelijkheid geven over wat we willen in Tilburg. Er is positief op gereageerd, en de wethouder zou het meenemen. En ja, dan ben je het kwijt, als de wethouder het meeneemt.'

Erciyas: 'Ik denk dat er heel veel geld is verspild op het gebied van integratie. Dat moet veranderen. Vaak geldt niet *wat levert het op?* maar: *is het sympathiek?* Naailes voor Turkse vrouwen, wie kan daar nou op tegen zijn: het is sympathiek, en het kan handig zijn, flankerend. Maar we moeten verder kijken: levert het ook wat op, heeft het nut? Zorgt het ervoor dat mensen elkaar duurzaam tegenkomen?'

Van optimisme over de nabije toekomst is bij beide raadsleden weinig te bespeuren.

Erciyas: 'Er is een kloof aan het ontstaan waarvan ik vrees dat hij steeds groter wordt. Mensen gaan steeds minder om met mensen die niet uit hun eigen bevolkingsgroep komen. Allochtonen hebben te maken met een uitsluitingsmechanisme dat steeds sterker wordt, waardoor een nieuwe vorm van apartheid aan het ontstaan is. Een soort net op allerlei terreinen. Je ziet het bij werk: de enorme werkloosheid onder allochtonen, vooral onder jongeren. Je mag disco's niet in. Je kunt je niet inschrijven op goede scholen. Dat soort tendensen maakt dat de samenleving minder toegankelijk wordt voor allochtonen. En vergeet ook de cultuur niet: dat is iets waarmee we in Oss een beetje worstelen. Al die culturele voorzieningen zijn voor de witte middenklasse en hoger. Je ziet geen allochtoon in de schouwburg. En willen ze een keer zelf iets organiseren, dan stuiten ze op allerlei subsidieregels die niet op hen zijn toegesneden.'

Mahmut Erciyas

Johan van den Hout

Het uitsluitingsmechanisme wordt sterker, zeg je. Hoe komt dat?

Erciyas: 'Door de economische recessie. Maar ook door beeldvorming, politieke verhoudingen. En door de invasie in Irak en de situatie in Israël. Verhoudingen tussen bevolkingsgroepen worden bepaald door een heel complex van ontwikkeling, economie, politiek, enz.'

Van den Hout: 'Het wordt ook niet herkend. En dat is net zo zorgelijk. Het duurt heel lang voordat je erachter komt dat het goed fout aan het gaan is. Neem het probleem dat allochtone jongeren geweerd worden uit disco's. Elk jaar wordt dat in Tilburg wel een keer aangekaart door een fractie, maar uiteindelijk gebeurt er niets, omdat we blijkaar als raad niet genoeg voel-sprietten hebben in die gemeenschap. We voelen het zelf niet. En de stageplekken: we moeten er via onderzoeken achter komen dat daar een enorm probleem is. Dat betekent dat we te weinig voeling hebben met allochtone gemeenschappen.'

Mahmut, jij zit wel in die gemeenschap én in de raad. In hoeverre wordt jij erop aangesproken? En kun je er dan wat mee?

Erciyas: 'Of ik er wat mee kan is een tweede, maar ik voel wel heel veel frustratie onder de mensen, en woede. Het is herkenbaar wat Johan zegt: het zijn vaak onderzoeken en krantenberichten die ons scherp zetten. Dat geldt ook voor de SP. Wij trekken wel veel stemmen van allochtonen, maar het ontbreekt ook ons politiek en organisatorisch aan wortels in de allochtone gemeenschappen waardoor wij het vehikel zouden kunnen zijn van hun gevoelens. Daar slagen wij onvoldoende in, ook hier. Al heeft het feit dat ik raadslid ben er wel aan bijdragen dat die binding wat sterker werd.'

Hoe komt dat? Wij pretenderen op te komen voor de mensen die in de hoek zitten waar de klappen vallen en dat geldt in sterke mate voor de allochtonen.

Van den Hout: 'Wij denken wel *we nemen het voor hen op*, maar misschien zitten we helemaal op de verkeerde thema's. In Jeruzalem, een sloopwijk in Tilburg, zou een groot aantal woningen plat gaan. We hebben alle mensen geënuquëteerd. Ongeveer de helft ervan was allochtoon. Vooraf dachten we: *we nemen het voor die mensen op*. Maar uit de enquête kwam een waterscheiding. De autochtonen wilden er niet alleen blijven wonen, maar daar ook voor knokken, en de allochtonen zeiden 'wat interesseert mij dat nou. Dan woon ik morgen maar ergens anders.'

Welke thema's moeten we dan wél oppikken?

Erciyas: 'Wat mensen het meest raakt, is dat ze geen werk hebben of hun kinderen geen stageplaats. Of dat de kinderen te laag worden ingeschaald aan het eind van de basisschool. En dak dat continu lekt. Daar moeten we ons mee bezighouden en dat doen we ook.'

Maar we moeten ook niet bang zijn om af en toe eens puur gericht op allochtonen te werken. Die angst is er nu wel: het idee van *we moeten het wel algemeen houden. We zijn een partij voor heel Nederland en dat moeten we continu aantonen*. Angst om te erkennen dat sommige problemen vooral allochtonen betreffen. We zouden af toe eens specifiek iets voor allochtonen moeten organiseren.'

Heb je het dan alleen over kwesties als discotheken en werk, of ook over andere zaken?

Erciyas: 'Er is een hetze aan de gang in Nederland, tegen moslims. En die wordt gevoerd onder het vaandel van democratie en liberale vrijheden en bla bla bla, maar niemand kan ontkennen dat daar een flinke dosis racisme onder zit. Ik denk dat we ook op het vlak van het gevoel moeten aangeven dat wij dit niet tolereren. Dat wij tegen discriminatie zijn, tegen uitsluiting en hetze tegen wie dan ook. Durven kiezen om specifiek in te spelen op gevoelens van allochtonen.'

Ik heb me bijvoorbeeld enorm gestoord aan het partijstandpunt over de *Wet inburgering in het buitenland*. En ook allochtone kaders voelen dat zo. Ik vond het zwak dat de SP op technische gronden tegen die wet heeft gestemd, waar we een veel principiëler standpunt hadden moeten innemen. Een standpunt van: gezinsvorming en gezinshereniging is een basaal mensenrecht, daar moet niet aan getornd worden.'

Allochtonen voelen dat ze steeds verder ingeperkt worden in hun rechten en mogelijkheden en vragen zich af wie het voor hen opneemt. Als de SP ook op die thema's zou mobiliseren, dan ligt er een goudmijn voor de SP onder allochtone kiezers. Dan ontstaat de klik van *hé, dat is ook onze partij*.'

Komen jullie naast alle problemen ook hoopgevende initiatieven tegen?

Erciyas: 'Ja, bijvoorbeeld op cultureel gebied. Ondanks de gemeente, zou je kunnen zeggen, is een Turkse zelforganisatie om de tafel gaan zitten met cultureel centrum De Groene Engel. Het gevolg is dat ze nu samenwerken en zaken tot stand brengen. Zaterdag treedt er bijvoorbeeld een echte topgroep uit Turkije op.'

En het schoolconsulentschap waarmee we hier geëxperimenteerd hebben, daar ben ik ook enthousiast over. Een soort maatschappelijk werker die zich vooral richt op het vroegtijdig signaleren van problemen en het meer betrekken van de ouders bij de school – vooral allochtone ouders.'

Van den Hout: 'Moeilijk. Misschien de Kruidenbuurt. Die is stevig in beroering geweest door allerlei herstructureringsplannen en daar is nu een clubje ontstaan, los van de gemeente, met mensen uit bijna alle nationaliteiten die in de buurt aanwezig zijn. Ze doen dingen als samen koken, maar ze organiseerden laatst ook een symposium over wat ze willen met hun buurt, en hoe ze dat gaan bereiken. Dat kan wat worden.'

Wie bang is voor wat vreemd is,
doet vooral zichzelf te kort.

Bruggen bouwen

Tekst: Tiny Kox

Twee jaar terug verscheen het rapport 'Bruggen bouwen' over 30 jaar integratiebeleid, met een reeks conclusies en aanbevelingen voor beter beleid. Het was het resultaat van een onderzoek door de Tweede Kamer, op voorstel van SP-fractievoorzitter Jan Marijnissen. Hij kwam daarmee kort na de kiezersrevolte bij de raads- en Kamerverkiezingen van 2002, waarin het falende integratiebeleid een hoofdrol speelde. De conclusies en aanbevelingen werden breed gedeeld – maar behoorlijk beleid bleef wederom uit.

Veel 'autochtone' Nederlanders doen hun best om hun 'allochtone'* medeburgers een handje te helpen bij het vinden van een plek in de maatschappij. Integratie is niet iets dat van bovenaf verordonneerd kan worden, maar van onderaf moet worden opgebouwd. In de straat, op het schoolplein, op het werk, in de sportvereniging. Gemakkelijk is het vaak niet: het is van beide kanten leren leven met elkaar. Maar het gebeurt, overal in ons land. Toch zijn er nog te veel burgers die bang zijn voor wat vreemd lijkt en die zichzelf daardoor isoleren van de nieuwkomers in ons land (en omgekeerd). De 'stille' discriminatie van burgers van niet-westerse afkomst is veel te groot om als incident te worden afgedaan. Te vaak worden scholieren afgewezen voor stageplaatsen en werkzoekenden voor een baan, op grond van afkomst, achternaam en uiterlijk. Ten minste een kwart van de werkgevers discrimineert in zijn personeelsbeleid. Dat is niet alleen vernederend, maar bovenal dom. Op deze manier laat de samenleving de arbeidspotentie van veel allochtone jongeren onbenut.

Sommige burgers zijn ronduit onverdraagzaam. Wie niet is zoals zij, deugt niet. Dat 'aparte' denken vinden we zowel bij autochtone als allochtone burgers. De laatste jaren wordt er veel en hard geroepen, met een wel al te gemakkelijk beroep op de vrijheid van meningsuiting. Het gaat gelukkig om een klein aantal mensen, maar die maken toch nog een hoop herrie. Vooral na de moord op Theo van Gogh bestaat ook bij sommige opiniemakers de aandrang om migranten, islamieten en terroristen gemakshalve over één kam te scheren. Daardoor voelen veel nieuwe Nederlanders zich beledigd en bedreigd. Vanuit bepaalde kringen in de migrantenwereld worden vergelijkbare gemakkelijke

redeneringen opgezet, die erop neerkomen dat 'ze,' de witte Nederlanders, 'ons,' de allochtone inwoners, schofferen en kleineren en die zich daarom afkeren van de samenleving. De toon die sommige ministers bezigen in de richting van migranten, helpt ook niet om een beter klimaat te scheppen, constateerde Jan Marijnissen al tijdens het Kamerdebat in 2004 over het rapport van de parlementaire integratiecommissie.

Het goede nieuws

Belangrijk was de vaststelling in 'Bruggen bouwen' dat er veel aan te merken was op het integratiebeleid in het verleden, maar dat de integratie van veel allochtone burgers desondanks geheel of gedeeltelijk was geslaagd. Dat is nog steeds het goede nieuws. Een groot deel van de ruim tien procent van onze bevolking die zijn wortels heeft in landen als Marokko, Turkije, Suriname, Aruba of de Antillen, heeft zijn plek verworven onder de Nederlandse zon. Meer dan de helft van de burgers van niet-westerse afkomst heeft nu een baan, en zeven op de tien 'allochtone' huishoudens leven gelukkig niet (meer) in armoede. Nieuwe Nederlanders tonen zich in verhouding tot autochtone burgers meer tevreden, ook al ervaren zij hun materiële situatie doorgaans als minder gunstig dan die van de autochtone bevolking. Het aandeel allochtone scholieren op havo en vwo neemt toe, evenals de instroom op hogescholen en universiteiten. Topsport zonder allochtone sporters is ondenkbaar geworden. En in de popmuziek zijn het vaak de muzikanten met buitenlandse wortels die voor de swing en de vernieuwing zorgen. Langzaam maar zeker zien we hoe de nieuwe Nederlanders ook nieuwe schrijvers, vormgevers en kunstenaars worden. Trouwens: het woord 'allochtoon' betekent steeds min-

der. Van vier van de tien 'allochtonen' stond de wieg gewoon in Nederland.

Het slechte nieuws

Het slechte nieuws is dat veel te veel nieuwe Nederlanders het nog steeds erg moeilijk hebben. Een kwart van de allochtone beroepsbevolking is afhankelijk van een uitkering. Dertig procent leeft op of onder de Nederlandse armoedegrens. Vooral ouderen van allochtone afkomst leven vaak en lang in armoede. Armoede in Nederland krijgt steeds meer een kleur en een plek - in bepaalde wijken van vooral de grotere steden. Van de Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders woont 31 procent in de vier grote steden. Sommige wijken in die steden - maar ook in andere steden - hebben een (grote) meerderheid aan allochtone bewoners. Gettovorming dreigt of is al een realiteit. Het opleidingsniveau van veel allochtonen is beduidend lager dan dat van de autochtone bevolking.

Vrouwen scoren daarbij een stuk lager dan mannen. Van de Turkse en Marokkaanse vrouwen in Nederland heeft nog geen 40 procent vervolgopleiding na de basisschool gevolgd, tegenover 57 procent van de Turkse en 47 procent van de Marokkaanse mannen. Bij oudere vrouwen is het opleidingsniveau veel lager. Van de Marokkaanse vrouwen tussen 40 en 65 jaar heeft zo'n 90 procent hooguit basisonderwijs gehad. Een aanzienlijk deel van hen heeft nooit leren lezen en schrijven.

Gelukkig stijgt het opleidingsniveau onder allochtonen burgers bovengemiddeld snel. Het aandeel ongediplomeerde Turkse en Marokkaanse vrouwen neemt af en het aantal gediplomeerden op mbo- en hoger niveau toe. Helaas is het opleidingsniveau van Turkse en Marokkaanse meisjes dat wegens een huwelijk naar Nederland komt, vaak weer niet meer dan basisonderwijs. Het opleidingsniveau van allochtone vrouwen stijgt nu nog minder sterk dan van de mannen, terwijl dat onder autochtone burgers precies omgekeerd is. In de jongste leeftijdsklasse (15 - 24 jaar) zijn de verschillen tussen allochtone jongens en meisjes overigens goeddeels weggefallen. Maar het aantal jeugdigen zonder startkwalificatie (havo of mbo-2) is onder Turkse en Marokkaanse jongeren nog steeds meer dan de helft. Turkse en Marokkaanse moeders van schoolgaande kinderen hebben beduidend meer moeite met de Nederlandse taal dan vaders. Dat heeft te maken met hun geringe onderwijs en soms met hun extra geïsoleerde positie. Zij kunnen weinig bijdragen aan de taalvaardigheid van hun kinderen. Daardoor stromen Turkse en Marokkaanse kleuters met een flinke taalachterstand het basisonderwijs in. Turkse en Marokkaanse meisjes behalen in vergelijking met andere groepen de slechtste score op taal in het basisonderwijs. Allochtone leerlingen in het basisonderwijs doen het steeds beter, maar de taalachterstand wordt niet snel genoeg ingehaald om de kloof snel te kunnen overbruggen, zegt het rapport 'Emancipatie in estafette' van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Goed nieuws is dat allochtone jongens en meisjes die eenmaal in het bezit zijn van een diploma van voortgezet onderwijs, vaker dan hun autochtone medescholieren doorstromen naar een vervolgopleiding; bovendien kiezen ze dan vaker voor de hoogst mogelijke vervolgopleiding. Maar een evenredig deel van de vervolgopleidingen nemen ze nog niet in. Allochtone jongens en meisjes stromen vooral door naar het middelbaar beroepsonderwijs en veel minder naar het hoger onderwijs.

Franse toestanden?

Mede door de achterstand in onderwijs en opleiding is de arbeidsmarktpositie van niet-westerse allochtone burgers 'zonder meer somber', zegt het SCP. Onder de Marokkaanse beroepsbevolking van dit land is de werkloosheid het hoogst: 27 procent volgens een

Van vier van de tien 'allochtonen' stond de wieg gewoon in Nederland

recent onderzoek. Surinamers, Turken en Antillianen scoren respectievelijk 16, 21 en 22 procent. 'Ronduit dramatisch' noemt het SCP begin dit jaar de werkloosheid van 40 procent onder allochtone jongeren: 'Deze percentages doen denken aan de jongerenwerkloosheid onder allochtonen in Frankrijk.' De onderzoekers constateren dat 'de winst die minderheden tijdens de hoogconjunctuur op de arbeidsmarkt hebben geboekt, in hoog tempo aan het verdampen is'. De laagconjunctuur maakt het nu mogelijk, aldus het SCP, 'dat werkgevers scherp kunnen selecteren waardoor bepaalde aanbodcategorieën achteraan in de rij komen te staan. Het opleidingsniveau en het goed beheersen van de Nederlandse taal vormen belangrijke selectiecriteria.'

De verslechterde positie van nieuwe Nederlanders op de arbeidsmarkt werkt door in hun inkomen. Het gemiddelde huishoudinkomen van allochtone gezinnen ligt 5.000 euro per jaar onder het autochtone gemiddelde (van 22.000 euro.) Tegenover acht procent van de autochtone huishoudens met een laag inkomen staat 29 procent niet-westerse huishoudens. De arbeidsparticipatie van allochtone vrouwen is erg laag en dientengevolge het gezinsinkomen ook. Het aandeel *working poor* is bij niet-westerse allochtonen ruim twee keer zo hoog als bij autochtonen. Een groot deel van de niet-westerse allochtonen met een uitkering moet rondkomen van een inkomen onder de armoedegrens. Niet-westerse allochtone pensioenontvangers zijn veel vaker arm dan autochtone gepensioneerden. Hun aantal is nu nog relatief klein, maar stijgt sterk in de komende jaren. Een aanzienlijk deel van de oudere migranten leeft in een isolement. Hun uitgestelde 'inburgering' komt niet van de grond doordat de overheid te weinig overtuigingskracht heeft en te weinig middelen geeft. Met harde taal en half werk schiet niemand iets op. Nog steeds zijn er bijvoorbeeld wachtlijsten in het taalonderwijs.

Lokaal beleid is moeilijk

Het regeringsbeleid treft veel mensen, maar in het bijzonder allochtone burgers. De harde ingrepen in de sociale zekerheid en het gebrek aan initiatief om werkgelegenheid te behouden raken ook hen. De weigering om gemengd wonen mogelijk te maken, door meer geld beschikbaar te stellen voor sociale woningbouw en de huursubsidiegrenzen op te rekken, is opnieuw bovenmatig nadelig voor hen. Ook bij het tegengaan van schoolsegregatie in 'witte' en 'zwarte' scholen, valt van deze regering weinig goeds te verwachten. De vrijheid van schoolkeuze wordt (schijn-)heilig verklaard, om niets te hoeven doen aan de totstandkoming van meer gemengde scholen, waaraan zowel autochtone als allochtone ouders in grote meerderheid de voorkeur

geven. Onder deze omstandigheden is het moeilijk om op lokaal niveau een goed integratiebeleid te voeren.

Als de rijksoverheid bereid zou zijn meer ruimte te scheppen, in middelen en regelgeving, zouden gemeenteraden gemengd wonen en gemengde scholen kunnen bevorderen, taallessen verbeteren, opvoedingsondersteuning aanbieden, schooluitval tegengaan en werkgelegenheid scheppen. Nu blijft het vaak aanmodderen - wat gemeenteraden overigens niet van de plicht ontslaat er het beste van te maken. De gemeente kan bijvoorbeeld het initiatief nemen om scholen samen afspraken te laten maken. En woningcorporaties aanzetten tot een gedifferentieerder bouwbeleid, in plaats van het eenzijdig slopen van betaalbare woningen. De gemeente kan contacten in buurten en wijken aanmoedigen, met aandacht voor 'best practices' en aanmoedigingssubsidies. Ook kan elke gemeente onderzoek doen naar wat er goed en fout gaat op het vlak van de integratie, waarbij ervaringen en inzichten van allochtone en autochtone inwoners een prominente rol moeten spelen.

Integratie is niet alleen een kwestie van nationale, maar vooral ook van lokale politiek. Bij de komende gemeenteraadsverkiezingen doet iedereen die een beter integratiebeleid wil, er wijs aan dit mee te laten wegen in zijn of haar stem. Belangrijk is dat bij deze verkiezingen ook veel allochtone burgers stemrecht hebben. Vooral tot hen richt zich bijvoorbeeld de oproep van DIDF (de federatie van democratische verenigingen van Turkse arbeiders in Nederland) om op 7 maart niet te stemmen op partijen die het huidige regeringsbeleid steunen of lokaal geen stelling nemen tegen de politiek van sociale afbraak, liberalisering en privatisering, die vooral voor allochtone Nederlanders funeste gevolgen heeft. Met een stem op de SP wordt in ieder geval duidelijk dat het de hoogste tijd is om de in 2004 gedane aanbevelingen voor een beter integratiebeleid zo snel mogelijk om te zetten in concrete politiek. Belangrijk is bovenal dat mensen elkaar opzoeken, zoals de bijdrage van Anja Meulenbelt in dit nummer laat zien. Dat is belangrijk voor ieder mens. Want, zoals Karel Glastra van Loon het zo mooi zei: *wie bang is voor wat vreemd is doet vooral zichzelf te kort.*

* De aanduiding 'allochtoon' in dit artikel wordt gebruikt voor burgers van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. 'Niet-westers' omvat de hele wereld, met uitzondering van Europa, Noord-Amerika en Australië en Nieuw-Zeeland. De grootste groepen niet-westerse allochtonen in ons land zijn afkomstig uit Turkije, Marokko, Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba. Daarnaast telt Nederland een aanzienlijke Molukse minderheid. De afgelopen 15 jaar hebben ook veel vluchtelingen uit de rest van de wereld onderdak gekregen in Nederland.

Doorleesvoer

Er wordt veel en goed onderzoek gedaan naar de positie van allochtone Nederlanders. Een kleine selectie uit recent verschenen onderzoek:

Bruggen bouwen, eindrapport tijdelijke commissie onderzoek integratiebeleid, januari 2004

Inburgering: educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, november 2003

Emancipatie in estafette, Sociaal en Cultureel Planbureau / Instituut voor Sociologisch - Economisch Onderzoek, februari 2004

Moslim in Nederland, Instituut voor Migratie- en Etnische Studies, Ercomer, ICS – Universiteit van Utrecht / Sociaal en Cultureel Planbureau, juni 2004

De Nederlandse samenleving 2004, sociale trends, Centraal Bureau voor de Statistiek, oktober 2004

Sociale uitsluiting in Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau, oktober 2004

De sociale staat van Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau, september 2005

Gezondheid en welzijn van allochtone ouderen, Sociaal en Cultureel Planbureau, november 2004

Niet langer met de ruggen naar elkaar, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, oktober 2005

Niet-westerse allochtonen met een stabiele arbeidsmarktpositie, Sociaal en Cultureel Planbureau november 2005

Armoedemonitor 2005, Sociaal en Cultureel Planbureau / Centraal Bureau voor de Statistiek, november 2005

Hoge (jeugd)werkloosheid onder etnische minderheden, Sociaal en Cultureel Planbureau, januari 2006

Interessante SP-publicaties

'Van apart naar samen, deltaplan voor een geïntegreerde samenleving, SP 2002

Hoe gaat het?, Onderzoek naar de integratie van Turkse en Marokkaanse Nederlanders, SP, 2003

Nationale Gekkgheid - I

Pechtold stelt dat partijen zijn achterhaald, maar wil toch lijsttrekker worden van D66. Hij vindt het kabinet vies en vunzig, maar wil toch minister blijven. En hij wil door met de bestuurlijke vernieuwing, maar weet niet precies wat hij moet voorstellen. Daarvoor is een Nationale Conventie in het leven geroepen. Ik ben gevraagd om die conventie te adviseren. De startconferentie in een hotel in Voorschoten begon op donderdagavond 2 februari. Nadat Pechtold ons op het hart had gedrukt dat we niet te veel moesten analyseren en toch vooral veel oplossingen moesten bedenken, nam Icodrome de regie over. Dit is een communicatiebedrijf dat zich naar eigen zeggen gespecialiseerd heeft in *Team Syntegrity*.

Wetenschappers, journalisten en opiniemakers hebben die avond voor een hoge vergoeding stellingen op gekleurde papiertjes geschreven en op muren geplakt,

en op een zogenoemde stellingenmarkt handtekeningen opgehaald, op basis waarvan het programma van de conventie is samengesteld. De adviseurs werden uitgenodigd om vrijelijk commentaar te geven op deze willekeurige uitspraken. Op een gegeven moment stond ik met een gekleurd stokje in mijn hand, met daarop de onderwerpen van de discussies die ik de komende dagen zou gaan voeren, zoals een politieke aandelenmarkt, het stoppen van nestbevuiling door politici en de smaak van democratie. In geschokte toestand heb ik de volgende ochtend het hotel verlaten. Hoe komt het toch dat de Nationale Conventie ontvaard is in Nationale Gekkgheid? Hoe heeft Pechtold dit kunnen bedenken? En waarom heeft niemand op het ministerie hem tegengehouden? Wordt vervolgd.

Ronald van Raak

De emancipatie van allochtone Nederlanders is hun eigen zaak. Maar een beetje steun zou wel helpen.

Tekst en foto: Anja Meulenbelt

In Nederland wordt tegenwoordig veel gesproken en geschreven over de integratie van onze allochtone burgers in de Nederlandse samenleving. Dat is goed – maar wordt er ook door henzelf nagedacht over hun toekomst hier, hun mogelijkheden, hun moeilijkheden? Jazeker, volop en vol enthousiasme, constateert SP-Eerste Kamerlid Anja Meulenbelt.

Eerst heetten ze gastarbeiders. Dat klonk nog vriendelijk, al was de realiteit voor de gastarbeiders zelf behoorlijk hard. Toen werden het migranten. Klonk nog neutraal. En opeens hadden we het allemaal over allochtonen. Migranten die dachten allang Nederlander te zijn, werden met terugwerkende kracht weer tot een soort buitenlander gebombardeerd. En de laatste tijd gaat het debat vooral over moslims. Alles wat mogelijk-kerwijs problematisch kan zijn bij elk migratieproces wordt 'geïslamiseerd,' aan de religie geweten. Moslims, dus alle migranten uit Turkije en Marokko, zouden antidemocratisch zijn, vrouwen onderdrukken en een cultuur hebben die onverenigbaar is met de onze. Verweer je daar maar eens tegen.

In de afgelopen twee jaar ben ik op zoek gegaan naar die migranten. Ik bezocht bijeenkomsten over het integratiebeleid, congressen over islam en burgerschap, demonstraties tegen racisme, ik was bij *iftarmaaltijden* en bezocht vrouwengroepen. Met mijn collega-Eerste Kamerlid Tiny Kox trok ik naar Hilversum om met jongeren te praten en naar Weert voor de ouderen. We nodigden heel wat migranten uit voor bezoekjes aan de Eerste Kamer, waaronder de jonge mannen die geboeid en geblinddoekt uit de trein waren gehaald. En ik bezocht vele bijeenkomsten van migranten en vluchtelingenvrouwen over meisjesbesnijdenis, eerwraak, geweld, gedwongen huwelijken, importbruiden, en studiedagen over vrouwen en islam. Dat geeft nogal

een ander beeld dan we in de media tegenkomen, die een grote voorliefde hebben voor het slechte nieuws. En daarmee, misschien onwillekeurig, het beeld bevestigen dat migranten en zeker moslims, een probleem zijn, in plaats van dat ze problemen hebben – waar ze zelf veel aan doen.

Laten we ze een cursus cadeau doen Met een bloemetje

Weert. Een bezoek aan Turkse en Marokkaanse 'oudkokers' - wat een rotwoord voor zulke aardige mensen. Ik ben met ze in contact gekomen door Leyla Cakir, het eerste vrouwelijke bestuurslid van een moskee. De oorspronkelijke gastarbeiders. Hier naartoe gekomen om het harde werk te doen. Vaak met twee banen om geld naar huis te kunnen sturen. Geen tijd – en niemand interesseerde het ook – om veel Nederlands te leren. Ze waren juist geselecteerd omdat ze weinig opleiding hadden en weinig eisen zouden stellen. Bazen hadden hun handen nodig, niet hun hoofden. Velen van hen hebben zich letterlijk kapot gewerkt en zijn op hun vijftigste uitgeschakeld. Maar trots op hun kinderen, die hier de grote stap voorwaarts hebben gemaakt, gestudeerd hebben, hier gezinnen hebben gesticht. En nu moeten ze van Verdonk opeens verplicht inburgeren en Nederlands leren. Op eigen kosten. Dat begrijpen ze niet. Waarom nu opeens, waarom nu nog? Nu ze geen enkele kans maken om alsnog in het arbeidsproces opgenomen te worden, te oud of te stuk? Waarom zo bot, waarom niet gezegd dat we een ereschuld in te lossen hebben aan deze harde werkers. Laten we als samenleving deze migranten, die op ons verzoek hierheen zijn gekomen, hard hebben gewerkt, belasting hebben betaald, nooit van het onderwijssysteem hebben kunnen profiteren, een cursus cadeau geven. Met een bloemetje. De mannen die we spreken knikken. Ze willen best, maar ja, 'hoofd niet meer goed, moeilijk'. Maar proberen, altijd. Zoals ze ook al bij de thuiszorg zijn gaan kijken en in het verzorgingshuis. Om te weten wat er is als ze het ooit nodig hebben. Zouden we voor deze mensen niet een beetje vriendelijker kunnen zijn?

Ten minste een kwart van de ondernemers discrimineert in zijn personeelsbeleid

Hun kinderen, tweede en derde generatie, zijn vaak kwaad over hoe hun ouders behandeld worden. Zij kunnen voor zichzelf opkomen, maar laat hun vaders en moeders niet in de kou en aan de kant staan! We spreken een groep jongeren in Hilversum, onder leiding van Rafia Mouchtari, opbouwwerker. Hier horen we voor het eerst hoeveel jongeren, hier geboren, vloeiend Nederlands sprekend, maar met een Turkse of Marokkaanse naam, moeilijk aan banen en stages komen. Minister Verdonk ontkent nog dat er wordt gediscrimineerd. Niet lang daarna komen de onderzoeken. Wel

degelijk blijken werkgevers een flinke koudwatervrees te hebben voor met name Marokkaanse jongeren. Ten minste een kwart van alle ondernemers discrimineert in zijn personeelsbeleid. En er is meer. Dat integratie in Nederland steeds meer wordt opgevat als een eenzijdige aanpassing. Als assimilatie eigenlijk. Maar waarom willen ze dat we alles van onze achtergrond opgeven, vraagt Fouad el Bouch, dat willen de 'oude' Nederlanders zelf toch ook niet? En waarom maken ze iedereen zo bang voor de islam? Het is zo tegenstrijdig, zegt Rafia. Ze willen dat je meedoet. Maar telkens wordt je apart gezet. Wat je ook doet: wat ze zien is een Marokkaan. Niet een Nederlander. Wij zijn het allebei: Marokkaanse Nederlanders. Niks mis mee.

In de loop van de tijd zal ik het veel vaker horen. Vooral minister Verdonk maakt zich niet geliefd. Stoere praat, weinig resultaat – of averechts. Iedereen is het er over eens dat migranten Nederlands moeten leren, dat ze moeten participeren, een opleiding volgen, werken. Niemand ontkent dat er ook problemen zijn: Met vrouwen die nog geïsoleerd zijn. Met conflicten tussen de traditionele ouders en de moderne jongeren conflicten die zich er soms in uiten dat de kinderen tussen wal en schip raken. Met een kleine groep jongeren die niet wil deugen. Maar in hun ervaring zijn alle maatregelen die Verdonk neemt doorgaans niet gericht op integratie maar op het apart zetten van migranten, ze behandelen als tweederangsburgers. Mensen die voortdurend bedreigd worden dat ze er weer uitgezet worden als ze hun eigen achtergrond niet geheel en al opgeven. En dan de discriminerende inburgeringsplicht. De dwang tot inburgering in het land van herkomst, onder het mom 'dat is goed voor ze,' in plaats van dat eerlijk gezegd wordt dat het een manier is om migranten te weren. De identificatieplicht. De zoon van wethouder Ahmed Aboutaleb van Amsterdam heeft er al ervaring mee dat hij zich keer op keer moet legitimeren, gewoon op straat. De discriminatie in het uitgaansleven, bij het krijgen van stages. Het weren van 'allochtone' kinderen op scholen.

Links kijkt te veel toe

Mahmut Erciyas, al jarenlang actief binnen Turks links en gemeenteraadslid in Oss voor de SP – geïntegreerder heb je ze niet – zegt dat hij zich nog nooit zo buitenlands heeft gevoeld als nu. Dat migranten het nog nooit zo moeilijk hebben gehad. 'Migrant worden steeds verder in een hoek gedrukt, er is een migrantenvijandig en moslimvijandig klimaat ontstaan, waarin het gewoon is geworden om hardop te zeggen dat er verschillende beschavingen zijn die je in een hiërarchie kunt plaatsen, en waarbij de Nederlanders er van uitgaan dat 'wij' superieur zijn. En links kijkt veel te veel toe. Herinneren we ons de marxistische leer van het reserve-arbeidsleger nog? Een paar jaar geleden hadden

De dwang tot inburgering in het land van herkomst wordt verkocht als 'dat is goed voor ze,' maar is bedoeld om migranten te weren

migranten nog banen. Nu niet meer, de concurrentie in andere landen laat veel laaggeschoold werk verdwijnen. En opeens wordt dat geweten aan de migranten zelf, die de taal niet goed zouden kennen of te weinig opleiding hebben. Dat past precies in het neoliberalisme, dat alles wil terugvoeren op *eigen verantwoordelijkheid*. Laten regering en ondernemers eens hún verantwoordelijkheid nemen.

De behoefte om partners te halen uit het land van de ouders is een gevolg van de emancipatie

Wie alleen op de media afgaat, zou denken dat migrantenvrouwen hopeloos onderdrukt zijn. Wat we veel minder zien, is het uitgebreide netwerk van vrouweninitiatieven, hulpverlening en zelforganisatie, en de discussies over de hete hangijzers en werkelijke problemen. Ik was bij congressen van Afrikaans-Nederlandse vrouwen over meisjesbesnijdenis: de vrouwen zelf nemen het initiatief om er voor te zorgen dat de nieuwe generatie niet wordt aangedaan wat ze zelf hebben meegemaakt. Ik was bij een conferentie van moskeekoepels over de importpartners. Een van de opmerkelijke conclusies was dat de behoefte om partners te halen uit het land van de ouders juist een gevolg is van de emancipatie. De jonge vrouwen van de tweede generatie hebben hun onderwijsachterstand al heel ver ingehaald, en hebben soms progressievere opvattingen over blijven werken als ze getrouwd zijn dan hun autochtone seksegenoten. Die jonge vrouwen willen graag een partner die progressief is en ook behoorlijk opgeleid. Die vinden ze soms makkelijker in de grote steden van Turkije en Marokko, waar de tijd ook niet heeft stilgestaan, dan hier. En de jonge mannen die, zoals mannen dat overal doen, nog een beetje achterlopen, willen juist graag een traditioneel meisje op wie ze teder neer kunnen kijken. En ook die vinden ze hier vaak niet. En dan is er natuurlijk ook de loyaliteit aan de nog traditioneel denkende ouders – hoewel blijkt dat ook die vaak met hun kinderen mee emanciperen. Een van de interessantste bijeenkomsten was een conferentie voor meiden over het moslimhuwelijk, georganiseerd door SPIOR, in Rotterdam. Daar vertelde Muala Kaya, de eerste vrouwelijke islamitische geestelijke verzorgster, dat gedwongen huwelijken tegen de islam zijn. Dus je mag zelf een man uitzoeken? Dat mag. En je hoeft niet naar je ouders te luisteren? Je moet respect hebben voor je ouders, maar je moet zelf beslissen met wie je trouwt.

De emancipatie van migrantenvrouwen is een dubbel proces, emancipatie als migrant, emancipatie als

vrouw. Veel migrantenvrouwen komen er achter dat ze een onderscheid moeten maken tussen hun geloof en tussen de lokale tradities die daarmee vermengd zijn geraakt. In Marokko of Turkije maakte het niet uit wat gewoonte was en wat islam. Maar hier wel. Naast elkaar zien we een paar processen: migranten voor wie het geloof meer naar de achtergrond raakt, al zullen weinigen het geheel en al opgeven. Maar daarnaast jongeren die opnieuw op zoek gaan naar wat religie voor hen betekent, en daar soms tot verbazing van hun ouders een eigen, nieuwe invulling aan geven. In Nederland stuit dat vaak op onbegrip. Voor ons zijn de emancipatiebewegingen van arbeiders en vrouwen gelijk opgegaan met de ontkerkelijking en ontzuiling. Dus denken we: hoe religieuzer, hoe conservatiever. Dat kan, maar het hoeft niet. Wereldwijd, maar ook in Nederland, is een emancipatiebeweging gaande van vrouwen binnen de islam. Het islamvijandige klimaat maakt het niet makkelijker: naarmate de migrantengemeenschappen meer onder druk komen te staan, is de ruimte daarbinnen voor individuele emancipatie kleiner. Zo zei een vrouw: hoe kan ik met mijn broer en mijn vader vechten om meer vrijheid, als ik tegelijk zie hoe moeilijk zij het juist nu hebben?

Het was een druk en spannend jaar, waarin ik elke week wel een keer ergens te gast was bij nieuwe Nederlanders. Mijn ervaring: ik was altijd welkom. Het was altijd leerzaam. Soms zwaar en heftig, maar altijd bemoedigend. Want de emancipatie van allochtone Nederlanders is in de eerste plaats hun eigen zaak en hun eigen prestatie. Net zoals arbeiders en vrouwen zich hebben geëmancipeerd. Maar een beetje ondersteuning, en wat minder oordelen zouden wel helpen. Zoals de vrouwen en de arbeiders best bondgenoten kongebruiken, geldt dat ook de migranten. Samen het neoliberale beleid regering bijvoorbeeld. kansen voor iedereen op een opleiding.

Voor meer verhalen:
www.anjameulenbelt.sp.nl

Foto: Suzanne van de Venk

Hoezo minister van integratie?

Fenna Vergeer over de afwezigheid van Rita Verdonk als het om integratie gaat

Tekst: Fenna Vergeer

Het kabinet Balkenende leek op de goede weg met het aanwijzen van een speciale minister voor Integratie. Het leek zelfs een goede zet om integratie in één ministerie onder te brengen met Vreemdelingenzaken. De 'vreemdelingen' die worden toegelaten tot ons land moeten immers zo snel mogelijk aan de slag met hun integratie. Dat de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie een andere insteek heeft, bleek al snel.

Nadat het integratievraagstuk lange tijd was genegeerd door de politiek, maakte de commissie Blok daar een einde aan. De commissie werd ingesteld op voordracht van de SP en onderzocht de integratieproblematiek van de afgelopen dertig jaar. Wat iedereen al lang wist, bleek ook uit het onderzoek van de commissie: de integratie wil niet echt vlotten en de overheid is daarbij ernstig tekortgeschoten. De aanbevelingen van de commissie Blok zijn interessanter. De manier waarop belangrijke stappen gezet kunnen worden naar een goede integratie en de rol die de overheid daarin kan en moet spelen, zijn helder op een rij gezet. De aanbevelingen kregen ook brede steun. De hele politiek vindt dat er eindelijk iets moet gebeuren. Nu, een jaar na het rapport, staat het er echter nog niet veel beter voor. De kloof tussen verschillende bevolkingsgroepen is groter geworden sinds de aanslagen in New York, Madrid en Londen. Steeds meer moslims voelen zich afgewezen en trekken zich terug in een isolement, en de politiek doet weinig om dat te voorkomen. Er wordt veel gedaan om de boel bij elkaar te houden, maar uitvoering van de aanbevelingen van de commissie Blok wordt niet voortvarend ter hand genomen.

Minsters schuiven de problemen op elkaars bordje

Er is sprake van een vicieuze cirkel in de manier waarop verschillende ministers de verantwoordelijkheid voor integratiebeleid op elkaar afschuiven. De segregatie in het onderwijs wordt door de minister van Onderwijs vaak afgedaan als een gevolg van de samenstelling van de wijken waarin de gesegregeerde scholen staan. De minister die min of meer verantwoordelijk is voor de samenstelling van de wijken, de minister van Volks-

huisvesting, wijst als het gaat om gesegregeerde wijken naar de sociaal-economische positie van de bewoners. Het inkomen bepaalt wat voor je huis je kunt betalen en daarmee de wijk waarin je woont. De bewindsman die zich de sociaal-economische positie aantrekt, de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, wijt die positie voor een groot deel aan het opleidingsniveau. Daarmee is de cirkel rond.

En Verdonk laat het gebeuren

Deze vicieuze cirkel zou door een minister van Integratie doorbroken moeten worden. Verdonk doet dat niet. Zij laat haar collega's bakkeleien over wie de eerste stap moet zetten, en houdt zichzelf voornamelijk bezig met beperking van de immigratie. De nieuwe Wet inburgering in het buitenland bijvoorbeeld, die bedoeld was om mensen die naar Nederland komen voor te bereiden op het leven in ons land en op de inburgeringscursus, is in de handen van Verdonk verworpen tot een nieuwe drempel.

Daar waar Verdonk zich met de integratie bemoeit, gaat het voornamelijk over problemen die ontstaan. Over eerwraak, vrouwenbesnijdenis en radicalisering. Natuurlijk moeten die problemen aangepakt worden, maar daarbij mag niet over het hoofd gezien worden dat gebrekkige integratie de bron is van de problemen.

Met de nieuwe wetgeving voor inburgering in Nederland wordt het cursusaanbod vrijgegeven aan de markt. De inburgeraar moet zélf gaan kiezen welke cursus het beste bij hem past en zelf beoordelen of een aanbieder wel goed voorbereid op het examen. Mijn eerste reactie was: straks moet je een inburgeringscursus volgen om een keus te kunnen maken uit de inburgeringscursussen. Hoe gaat de gemiddelde analfabete allochtoon dat doen?

De overheid moet iedereen de kans bieden te integreren en dan niet alleen in de zin van de mogelijkheden om een cursus te volgen. Het is de hoogste tijd dat de overheid haar verantwoordelijkheid neemt en het recht op goed, gemengd onderwijs en op wonen in gemengde wijken realiseert. Vanzelfsprekend is dat niet de oplossing voor alle problemen, maar het is wel een belangrijke voorwaarde om de integratie en vooral individuele allochtonen een eerlijke kans te bieden.

Het **rijke** rooie **leven**

In een serie artikelen schetst Ronald van Raak de geschiedenis van het socialisme in Nederland

Deel 13:

Akkoord

'Kenmerkend voor de afgelopen periode was de grote vervreemding tussen burger en politiek. De oorzaak van de machteloosheid van behoudende kabinetten is dat zij zich tot gevangene hebben gemaakt van de bestaande machtsverhoudingen in onze samenleving.' Dit zou een mooie analyse zijn van de huidige politieke situatie, maar deze woorden zijn afkomstig uit Keerpunt '72, het gezamenlijke verkiezingsprogramma waarmee PvdA, PPR en D'66 in 1972 deelnamen aan de Tweede Kamerverkiezingen. Dit programma was tevens een regeerakkoord voor het kabinet Den Uyl (1973-1977).

In Keerpunt '72 boden deze partijen de kiezers een links alternatief. De fundamentele ongelijkheid in inkomen en bezit zou worden teruggedrongen en de ongelijkheid in woon- en werkomstandigheden worden aangepakt. Studenten zouden een volledige vergoeding krijgen voor de kosten van studie en levensonderhoud. De ontwikkelingshulp zou stijgen naar twee procent van het nationale inkomen en het Europese landbouwbeleid zou gelijke kansen voor boeren bui-

ten Europa mogelijk maken. Werknemers kregen meer te zeggen over het bestuur van de onderneming waar zij werkten en buurtbewoners over de inrichting van de buurt waarin zij woonden. Nu zouden veel SP'ers tekenen voor dit beleid, maar in 1972 vonden veel socialistenvan dit programma veel te mager. Op dit moment wordt opnieuw nagedacht over linkse samenwerking, maar nu twijfelen vooral de sociaaldemocraten. Toekomstig premier Wouter Bos voelt meer voor een kabinet met het CDA of de VVD. De huidige linkse samenwerking gaat met horten en stoten. Maar hoe gemakkelijk verliep de samenwerking in aanloop naar het kabinet van Joop den Uyl?

De noodzaak van blokvorming

De jaren zestig waren moeilijke jaren voor de PvdA. De partij was kort na de oorlog opgericht en onder leiding van premier Willem Drees (zie Spanning van oktober 2005) een vaste regeringspartij geworden. Na vier kabinetten Drees brak eind jaren vijftig echter opnieuw een periode aan waarin de christelijke partijen de dienst uitmaakten, zoals ook voor de

oorlog het geval was geweest. In 1965 mochten de sociaal-democraten nog even aansluiten bij een regering met KVP en ARP, maar dit kabinet werd het jaar daarop door een motie van KVP-voorman Schmelzer alweer ten val gebracht. De PvdA werd door de christelijke partijen niet meer geaccepteerd als regeringspartij. Tegelijkertijd kreeg de partij meer linkse concurrentie. In 1957 was de voor socialistische intellectuelen aantrekkelijke Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) opgericht, in 1966 gevolgd door het links-liberale D'66. Veel meer dan de CPN waren deze partijen electorale concurrenten van de PvdA. Bovendien stond ook de partij zelf onder spanning. Onder de noemer Nieuw Links streefden jonge sociaal-democraten naar een meer linkse politiek. Mede door de concurrentie van andere linkse partijen en het gesteggel binnen de eigen gelederen werden tijdens de verkiezingen van 1967 slechts 37 zetels behaald, het laagste aantal sinds de oprichting in 1946.

In een boek over *De progressieve samenwerking* (2000) vertelt historicus Wil Klaassen hoe Ed van Thijn

(1934) ideeën presenteerde om uit de impasse te geraken. Het toenmalige lid van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, hoopte door blokvorming de positie van de partij te versterken. Tegenover het blok van de christelijke partijen, die bijna als vanzelf deel uitmaakten van de regering, stond in Nederland geen links blok, dat óók een regering zou kunnen vormen. Daarom zou een linkse coalitie mogelijk moeten worden, met een alternatief programma en een alternatieve ministersploeg.

Om een electorale meerderheid mogelijk te maken zouden bovendien linkse liberalen en christenen moeten worden binnengehaald. Dit laatste werd eenvoudiger toen in 1968 een interne strijd binnen de KVP over de politieke koers van de partij tot uitbarsting kwam en een aantal Kamerleden de Politieke Partij Radikalen (PPR) oprichtten. Deze christelijke loot aan de linkse boom opende de deur naar de PvdA. Begin 1969 besloten leden van PvdA, PSP en PPR om de mogelijkheden te verkennen van een gezamenlijk programma.

Een Progressief Akkoord

De werkgroep Progressief Akkoord, waarvan onder meer toenmalig vakbondsbestuurder Wim Kok lid was, maakte aanvankelijk weinig enthousiasme los bij de PvdA. Dat veranderde toen het partijcongres in maart 1969 een motie aannam die samenwerking met de KVP uitsloot. Een congres van de PSP bleef echter huiverig en besloot de

medewerking te stoppen. In 1970 kwam de werkgroep met een rapport, waarin een aantal gemeenschappelijke uitgangspunten was geformuleerd. Daarnaast waren maar liefst honderdvijftig 'discussiepunten' opgenomen, waarover men het nog niet eens was. Het PvdA-bestuur uitte veel bezwaren, bijvoorbeeld tegen een gemeenschappelijke kandidatenlijst.

Terwijl landelijk de scepsis groeide, nam de samenwerking op andere niveaus echter wél toe. Bij de Statenverkiezingen van maart 1970 konden mensen in de provincies Friesland, Drenthe, Overijssel, Utrecht en Noord-Brabant op een Progressief Akkoord (PAK) stemmen, een gezamenlijke kandidatenlijst van PvdA, PSP en PPR - in Brabant zonder de PSP. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van juni 1970 gebeurde hetzelfde in vijftien middelgrote steden.

De PAK-lijsten leverden electoraal weinig voordeel op, maar waren toch een mooi symbool van linkse samenwerking. Mede daardoor kwam in aanloop naar de landelijke verkiezingen van 1971 ook nationaal de samenwerking in een stroomversnelling. Ook D'66 toonde zich nu bereid om mee te doen, waardoor niet alleen de deur naar christelijke, maar ook naar liberale kiezers was geopend. Onder leiding van Joop den Uyl (PvdA), Hans van Mierlo (D'66) en Erik Jürgens (PPR) werd in februari, in lijn met Van Thijns opvattingen, een gezamenlijk regeringsprogramma opgesteld en een progressief schaduwkabinet gevormd.

Tijdens de Kamerverkiezingen van april 1971 werden PvdA (39 zetels), D'66 (11 zetels) en PPR (nieuwkomer met 2 zetels) beloofd met zetelwinst - de PSP, die niet deelnam aan de samenwerking, verloor (en bleef staan op één zetel). Toch was de tijd voor een links kabinet nog niet aangebroken: een brede coalitie van KVP, ARP, CHU, VVD en nieuwkomer DS'70 slaagde er voornamelijk in om links van de macht te houden. De regering Biesheuvel die vervolgens aantrad, hield echter niet lang stand. Een programma-commissie onder leiding van Van Thijn stelde ondertussen het gezamenlijke verkiezingsprogramma Keerpunt '72 op. Tijdens de verkiezingen van november 1972 werden PvdA (43 zetels) en PPR (7 zetels) opnieuw beloofd. D'66 zakte terug (naar 6 zetels).

De linkse winst in 1972 was groot, maar nog altijd niet genoeg. Samenwerking met de CPN (7 zetels) was om politieke redenen uitgesloten en zou evenmin voldoende zijn. Er moest tóch steun worden gezocht bij de verliezende partijen. Na bijna een half jaar onderhandelen waren ministers van KVP en ARP bereid om zitting te nemen in een centrumlinks kabinet. In de lente van 1973 trad eindelijk het kabinet aan van Joop den Uyl, die volgende maand aan bod komt. Het zou ook hem niet meevallen om los te komen van de 'bestaande machtsverhoudingen,' zoals in Keerpunt '72 was beloofd.

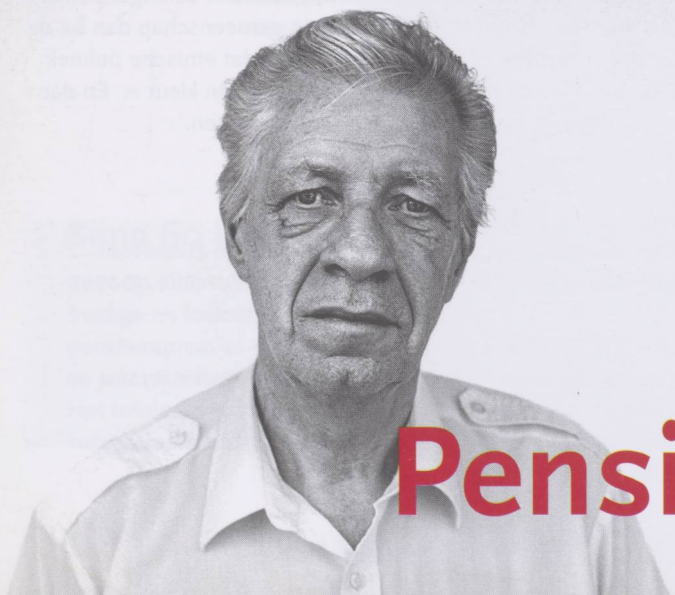
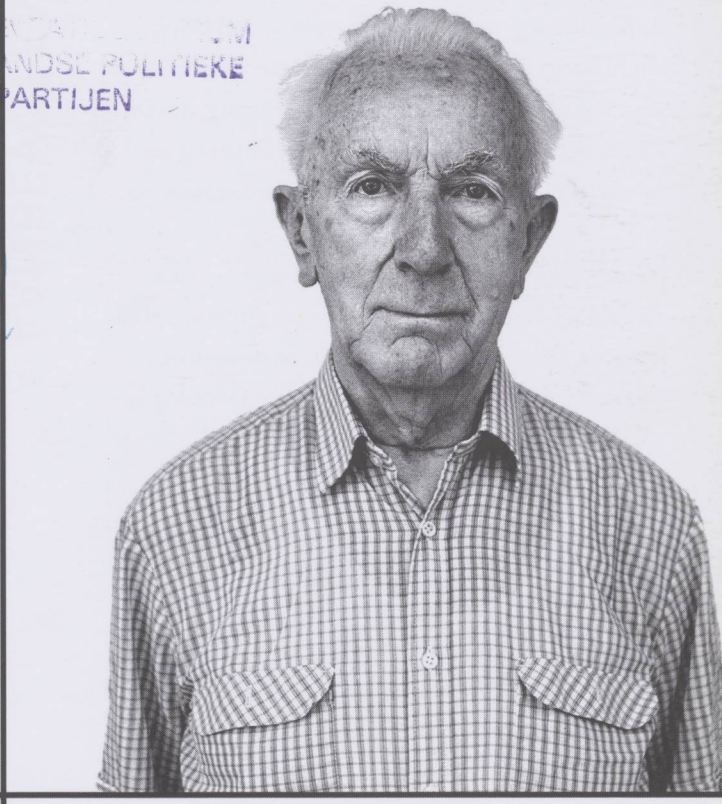
spanning

DNPP

DOCUMENTAIRE CENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Pensioenen

Is de toekomst grijs of zilver?

'Niet de vergrijzing is een probleem, maar de mentaliteit van degenen die uit een grenzenloze vorm van egoïsme en liefdeloosheid denken dat alles draait om jong-zijn, consumeren, produceren en economische groei,' concludeert Cees van Gils op de website van het SP-Ouderenplatform. Van Gils komt ook in deze Spanning aan het woord, om uit te leggen dat de fiscalisering van de AOW-premie de rechtszekerheid aantast en geen goed idee is. Tegenover zijn visie plaatsen we die van Kamerlid Ewout Irrgang, die het niet nodig vindt dat rijke gepensioneerden nog een fors extraatje krijgen – en wél pleit voor fiscalisering.

Het geboortecijfer ligt in Nederland op een historisch dieptepunt en daalt verder. Ook overtreft de emigratie inmiddels de immigratie. Waar leiden die ontwikkelingen toe? Hebben we straks een samenleving van alleen ouderen? En wie betaalt dan de AOW?

Spanning geeft achtergronden bij discussies die hieruit voortvloeien, en die de komende jaren ongetwijfeld hoog oplopen: wat doen we met de pensioenleeftijd, hoe houden we pensioenen en AOW betaalbaar, en in hoeverre moeten ouderen uit solidariteit een stukje van hun rechten afstaan?

Over deze zaken wordt ongetwijfeld ook binnen de SP verschillend gedacht. Afdelingen zouden dat kunnen benutten: door er een stevig openbaar debat over te voeren en daarmee wellicht ook het startsein te geven voor een lokaal ouderenplatform.

Colofon

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 38 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Hoofdredacteur: Peter Verschuren **Redactieraad:** Johan van den Hout, Hans van Heijningen, Hans van Leeuwen, Ronald van Raak, Barry Smit

Illustratie: Len Munnik **Foto cover:** (c) Joost van den Broek / Hollandse Hoogte

INHOUD

Thema: pensioenen

- 3 Een goede oudedagsvoorziening: lust of last?
- 4 AOW nodeloos onder vuur
Nico Schouten prikt fabels door
- 7 Fiscalisering AOW: nuttig of onverstandig?
tegengestelde visies
- 10 'Een staatspensioenfonds wordt al snel gebruikt voor
bezuinigingen' – interview met Chris Driessen, FNV
- 12 De vergrijzing en het spook van de staatsschuld
nog een fabel doorgeprikt
- 12 Raad en regio – column
- 13 Arbeidspensioenen onder druk
- 14 Ome Joop – deel 14 van Het rijke rooie leven

AANBEVOLEN!

Een schat aan opinies van SP'ers is te vinden op www.sp.nl/opinies. Spanning brengt elke maand enkele daarvan extra onder de aandacht.

Stemwijzer geeft steeds fout advies

De stemwijzer is bij de afgelopen raadsverkiezingen in veel gemeenten ingezet en vaak geraadpleegd. Volgens Ronald van Raak in De Volkskrant heeft het instrument echter gefaald, doordat het alleen aandacht had voor programmapunten en niet voor de beginselen en de maatschappijvisie van partijen.

Industrie bemoeit zich te veel met onderzoek

Agnes Kant, prof. dr. Flip Treffers en prof. dr. Lolkje de Jong-Van den Berg hekelen in Trouw de groeiende afhankelijkheid van wetenschappers van de farmaceutische industrie. 'Steeds vaker bepaalt de industrie wat wel en niet wordt onderzocht.'

Een pluriforme omroep voor een pluriforme samenleving

Fenna Vergeer en Ronald van Raak bepleiten een 'promotie- en degradatiesysteem,' waarbij omroepen niet alleen worden afgerekend op ledentallen, maar vooral op waardering en doelgroepenbereik. 'Goede waardering van kijkers en het bereiken van de eigen doelgroep leiden tot meer zendtijd, slecht presteren wordt afgestraft met minder zendtijd.'

Blank is ook een kleur

In De Volkskrant reageert Anja Meulenbelt op een opinie waarin al-louchtone raadsleden verweten wordt dat ze etnische belangenpolitiek voeren en meer betrokken zijn bij hun eigen gemeenschap dan bij de stad als geheel. 'Sommers wil graag erkenning dat etnische politiek bestaat. Ik ook. Plus de erkenning dat blank ook een kleur is. En dat etnische politiek niet voorbehouden is aan migranten.'

Een goede oudedagsvoorziening:

Lust of last?

Spoelt een grote grijze golf de laatste restanten weg van onze welvaartsstaat? Of kunnen we de toekomst met een gerust hart tegemoet zien, vol trots op ons solide pensioenstelsel? Spanning duikt in de wereld van de AOW, de pensioenfondsen en lijfrentes.

We beginnen met een overzicht

Een belangrijke verworvenheid voor Nederlanders is de AOW (Algemene Ouderdomswet), ingevoerd in 1957. Recht op AOW heb je vanaf de maand waarin je 65 wordt – een leeftijdsgrens die al vanaf 1919 gangbaar is als grens voor pensioenregelingen. De AOW wordt wel de *eerste pijler* van de oudedagsvoorzieningen genoemd. Het recht erop wordt opgebouwd in 50 jaar: ieder jaar geeft recht op twee procent van de volledige uitkering. De hoogte van de AOW-uitkering is sinds 1965 gekoppeld aan het netto minimumloon. Een alleenstaande krijgt daar 70 procent van, en gehuwde of samenwonende 65-plussers ieder 50 procent. De AOW wordt opgebracht door alle 65-minners die over een eigen inkomen beschikken. Zij betalen niet voor zichzelf, maar voor de 65-plussers van nu. De AOW is dus geen spaarregeling. De premie wordt geheven over de eerste twee schijven van de inkomstenbelasting in box 1, en ligt momenteel op 17,9 procent.

Collectieve aanvullende pensioenregelingen

Naast de AOW zijn er aanvullende pensioenregelingen die uit de arbeidsrelatie voortvloeien (het arbeidspensioen) en waarover afspraken gemaakt worden in CAO's. In diverse bedrijfstakken, ondernemingen of overheidsinstellingen waren al pensioenregelingen voordat de AOW ingevoerd werd. In 1959 kwam er een pensioenwet (PSW) die regels stelde aan de arbeidspensioenen en hun beheer. Daarin werd onder andere bepaald dat het bestuur van een pensioenfonds moet zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties. Ook werden regels gegeven over de verdeling van de premies over werkgevers en werknemers. In december 2005 is een nieuw

wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer, waarin een aantal zaken nader of opnieuw wordt afgebakend. Het arbeidspensioen voor 65-plussers (het ouderdomspensioen) werd doorgaans opgebouwd in 40 jaar met als doel na pensionering een inkomen te verkrijgen dat inclusief de AOW uitkomt op ongeveer 70 procent van het eindloon, het loon dat in het laatste jaar werd verdiend. In recente jaren zijn de meeste pensioenfondsen echter overgestapt op het zogeheten *middelloon*. Hierbij wordt het uit te keren pensioen berekend uit de verschillende loonniveaus in de jaren dat een pensioen werd opgebouwd. Om een te groot verschil met het eindloonsysteem te vermijden, wordt per jaar voor een iets hoger percentage gespaard. De overheid ondersteunt de pensioenopbouw door de premies niet te belasten. Belasting wordt pas geheven over de pensioenuitkering zelf.

Individueel sparen

Individuele spaarregelingen voor de ouderdom die fiscaal ondersteund worden, zoals lijfrenten, worden wel de *derde pijler* van het pensioenstelsel genoemd. Hierbij zijn meerdere keuzes voor de betrokkenen. De verantwoordelijkheid ligt bij verzekeraars.

Pensioenen kunnen ondergebracht zijn bij een ondernemingspensioenfonds, een bedrijfstakpensioenfonds of een verzekeraar. De Pensioenkamer ziet toe op de solvabiliteit van pensioenfondsen, op basis van regels waarvoor kaders zijn gesteld in de Pensioenwet. ●

Bijna 60 miljard

In 2005 is bijna 60 miljard euro uitgegeven aan de financiering van de huidige en toekomstige oude dag. Dat bedrag is opgebouwd uit 30 miljard pensioenpremies van werknemers en werkgevers, 23 miljard AOW-premie en ruim 6 miljard aan inleg- en verzekeringspolissen.

Het totale financiële vermogen van de pensioenfondsen en pensioenverzekeraars bedraagt 980 miljard euro.

AOW nodeloos onder vuur

Tekst: Nico Schouten

Wordt de AOW onbetaalbaar, en moet de pensioengerechtigde leeftijd opgeschoven worden van 65 naar bijvoorbeeld 67 jaar? Nee, daar is geen enkele reden voor, legt Nico Schouten van het Wetenschappelijk Bureau van de SP uit.

Nico Schouten

Oproepen tot ingrijpende maatregelen om de AOW betaalbaar te houden, klinken al jarenlang. Opmerkelijk is het daarom dat minister Zalm in december in de Eerste Kamer liet weten dat het niet zo'n vaart loopt. Hiermee week hij af van het geluid dat het tweede kabinet Balkenende bij zijn aantreden liet horen. Toen heette het dat de staatsschuld in 25 jaar moest worden afgelost om de vergrijzing te kunnen opvangen. Aan de AOW werd nog niet getornd, maar de waarschuwing was duidelijk.

Eerst de uittrederoutes afsnijden

Het kabinet zette eerst in op de afschaffing van de VUT en het prepensioen. Ook werden de regelingen voor de WAO, de WW en de Bijstand verslechterd. In het economenjargon ging het om 'uittrederoutes' die afgesneden moesten worden voordat de pensioenleeftijd omhoog ging. Anders zouden er nauwelijks besparingen bereikt worden.

Een andere reden om de pensioenleeftijd op te willen krikken, is de zorg over het arbeidsaanbod. Gezien de demografische trends wordt verwacht dat het aantal 65-plussers kan stijgen van 2,2 miljoen in 2002 tot 4,1 miljoen in 2040, terwijl de potentiële beroepsbevolking in die tijd kan dalen van 10 miljoen naar 9,2 miljoen. Daarvan zou misschien een kwart moeten werken in de zorgsector, tegen 12 procent nu.

Balkenende moest al in najaar 2004 gas terugnemen bij het prepensioen toen bleek dat de vakbeweging in staat was 300.000 mensen op de been te brengen in Amsterdam.

De draai van Zalm, een jaar later, zal wellicht ook ingegeven zijn door de kritiek van een prominente oud-minister van Sociale Zaken, CDA'er Bert de Vries. In zijn boek 'Overmoed en Onbehagen' veegde hij in augustus 2005 de vloer aan met het sociale beleid van dit kabinet, waarop de CDA-ministers Balkenende en De Geus een belangrijke stempel drukten. In het bijzonder kritiseerde hij de stelling dat de AOW onbetaalbaar werd. Na een korte heftige en afwerende reactie bleef het in Den Haag maanden stil over dit

onderwerp. Daarmee is de strijd echter niet beslecht, want er blijven CDA-coryfeeën pleiten voor verhoging van de pensioenleeftijd. Bijvoorbeeld Wellink, president van de Nederlandsche Bank, en Wijffels, oud-voorzitter van de SER en de Rabobank. Ook Zalm heeft later weer twijfels geuit. En D66 blijft bij het in mei 2005 ingenomen standpunt dat de AOW-leeftijd omhoog moet. Bij die partij gaat het mede om het recht door te mogen werken. Dit is vooral een wens van academici en bestuurders die een leuke baan hebben.

Betaalbaarheid AOW 'best bewaarde geheim van Den Haag'

In 2000 kwam het CPB met een prognose over inkomsten en uitgaven aan pensioenen die liet zien dat de uitgaven aan AOW-uitkeringen zouden stijgen met 4,3 procent van het BBP terwijl de belastinginkomsten uit de aanvullende pensioenen zouden stijgen met 4,9 procent van het BBP. Hierbij wordt nog niet eens rekening gehouden met de belastinginkomsten over de uitkeringen uit de derde pijler. De omvang van deze uitkeringen bedroeg in 2001 ongeveer een kwart van die van de tweede pijler en zal toenemen omdat er al jaren een forse groei zit in de levensverzekeringen. Bert de Vries noemde de CPB-conclusie 'het best bewaarde geheim van Den Haag' en concludeerde dat de groei aan uitgaven wordt opgebracht door de gepensioneerden.

Zeer onlangs kwam het CPB echter met een nieuwe prognose die tot alarmerende verhalen in de media leidde. Hierin stijgen de AOW-uitgaven tot 2040 met 4,1 procent van het BBP (minder dan eerder voorzien door het achterblijven van het minimumloon), en stijgen de belastinginkomsten uit de pensioenuitkeringen met 4,4 procent. Het positieve verschil is dus gedaald van 0,6 naar 0,3 procent. Dat is per jaar echter een cijfer ver achter de komma – terwijl het CPB-document zwijgt over de groei van belastinginkomsten uit de derde pijler en uit de successierechten. Het CPB wijst terloops op de groei van erfenissen, maar niet op de inkomsten die de overheid daaruit krijgt. Nadrukkelijke

Behoud van de mogelijkheden om vóór je 65ste op te houden met werken, was een belangrijk thema bij de massademonstratie van oktober 2004

aandacht besteedt het CPB aan de zorgkosten, waarvan geschat wordt dat ze groeien van 8,8 procent van het BBP in 2006 naar 13,1 procent in 2040. Die groei zou zwaar gaan drukken op jongere generaties, en dus harde ingrepen noodzakelijk maken. Ik concludeer dat het CPB hiermee zeer tendentiekus bezig is. We hebben het over een jaarlijkse toename van de zorgkosten met 0,13 procent van het BBP. Ter vergelijking: de hypotheekrenteaftrek is een kostenpost van ongeveer 1,5 procent van het BBP.

CPB: van de 65- en 66-jarigen zal niet meer dan elf procent blijven werken

Vanuit louter financieel oogpunt is er dus geen noodzaak om de AOW-leeftijd te verhogen. Maar er is ook de zorg over het arbeidsaanbod. In 2010 bereikt de eerste lichte generatie van de babyboomgeneratie de leeftijd van 65 jaar. Een aanzienlijk deel gaat al tussen 2005 en 2010 met vroegpensioen. Voor bepaalde functies of beroepen kan daarom een tekort ontstaan aan geschikt arbeidsaanbod.

In de vele teksten die over deze kwestie zijn geproduceerd, heb ik echter nimmer aandacht gezien voor de vraag over hoeveel mensen het eigenlijk gaat. Er wordt heel demagogisch (of uit domheid) alleen een vergelijking gemaakt tussen de omvang van de

beroepsbevolking en het aantal 65-plussers. Maar wie 65- en 66-jarigen de arbeidsmarkt opjaagt, houdt nog steeds een groot aantal 67-plussers over. De verhouding tussen de omvang van de beroepsbevolking en de omvang van het aantal gepensioneerden kan maar weinig verschuiven met de verhoging van de pensioenleeftijd.

Enkele cijfers: Op 1 januari 2005 waren er ongeveer 290.000 mensen van 65 en 66 jaar (bron CBS). Het aantal personen van 65 en 66 jaar kan oplopen tot 458.000 in 2030. Het werkelijke arbeidsaanbod van 65- en 66-jarigen zal veel lager liggen, onder andere door een vroegere pensionering waarvoor gespaard is of gaat worden. Het aandeel ouderen tussen 60 en 65 met een baan was in 2003 nog maar 22 procent bij mannen en 8 procent bij vrouwen. Dit kan nog wat oplopen door de hogere participatie beneden 60 jaar. Maar het percentage neemt af naarmate de leeftijd van 65 naderbij komt, en zal verder afnemen boven die leeftijd. Het CPB schat dat in 2024 ongeveer 11 procent van de 65- en 66-plussers een baan zal hebben, 46 tot 47.000 mensen.

Kijken we nu naar andere cijfers. Er waren op 1 januari 2005 bijna 700.000 niet-werkende werkzoekenden

De extra inkomsten die het Rijk in de toekomst kan verwachten uit de belastingheffing op pensioenen, zijn groter dan de extra uitgaven aan AOW

Voor een kleine groep is het recht om door te mogen werken belangrijk. Voor veel anderen betekent verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd een verslechtering

gistreerd (bron CWI). Dat is ruim meer dan het aantal 65- en 66-jarigen. Dit is niet uitzonderlijk. Op 1 januari 2006 zijn er na een jaar van economische groei ruim 670.000 niet-werkende werkzoekenden. Dit kan nog verder dalen door de groei in pensioneringen en in nieuwe werkgelegenheid. Maar als er krapte ontstaat op de arbeidsmarkt gaat het vooral om frictie-werkloosheid en dit heeft vaak te maken met de beschikbare kwalificaties van mensen (onderwijs) en met het investeringsbeleid. Dit kan maar weinig veranderen met de verhoging van de pensioenleeftijd. En dan kan een werkgever altijd nog met een aantrekkelijk bod een 65-plusser aantrekken of aan het werk houden. Een dergelijke werknemer is reeds goedkoper omdat er voor hem of haar geen premies hoeven te worden betaald, tenminste, zolang de AOW-leeftijd op 65 jaar blijft staan.

Als de bevolking als geheel gaat krimpen – zoals recentelijk is voorspeld – leidt dit tot een kleinere behoefte aan allerlei voorzieningen, bijvoorbeeld in de bouwsector. Een relatief oudere bevolking heeft ook een ander bestedingspatroon. Minder hectisch en meer duurzaam. Dat maakt arbeid vrij voor andere voorzieningen, in het bijzonder voor de zorg.

Help jongeren aan werk!

In de werkloosheidscijfers zit een hardnekkig deel van mensen die uit de boot zijn gevallen of te vroeg worden afgeschreven. Hieraan zou meer gedaan moeten worden. Er is jarenlang kortzichtig bezuinigd op onderwijs en bijscholing. Dit geldt ook voor de opvang van jongeren. Wie kijkt naar het aantal scholieren dat voortijdig de school verlaat, en naar de achterstanden van jongeren in arme – vooral allochtone – milieus, moet concluderen dat het voor het toekomstige arbeidsaanbod in Nederland belangrijk is te investeren in de jeugd.

Over de werkgelegenheid voor ouderen beneden de 65 wordt reeds gezegd dat er een cultuuromslag nodig is; er zou te gemakkelijk worden gedacht dat jongeren productiever zijn. Veel ouderen worden gewoon gediscrimineerd. Dit wordt meer en meer onderkend, maar een nieuw probleem voor de werkgelegenheid van ouderen doemt op door het open stellen van de grenzen in Europa. Tegen deze achtergrond is een verhoging van de pensioenleeftijd niet meer dan een lompe bezuinigingsmaatregel.

Het recht om door te mogen werken, kan voor een klein aantal mensen best belangrijk zijn. Maar daartegenover staat dat voor een veel grotere groep de situatie verslechtert. Want een werkgever die liever een jongere in dienst heeft, kan besluiten iemand al te weren of te ontslaan voordat de pensioenleeftijd is

bereikt. Iemand uit laten zitten tot zijn 65ste is toch wel makkelijker dan iemand uit laten zitten tot zijn 67ste. Ik denk daarom dat het niet zo'n goed idee was om in het verkiezingsprogramma 'Eerste weg links' te schrijven:

'Als mensen boven de 65 jaar in loondienst willen doorwerken, mogen ze dat en moeten ze aanspraak kunnen blijven maken op een volwaardig loon.' De oplossing moet ook hier gezocht worden in een cultuuromslag bij werkgevers. Hieraan kan de vakbeweging bijdragen. In bepaalde publieke sectoren kan met een speciaal potje gewerkt worden om bekwaame en zeer gemotiveerde mensen aan het werk te houden. Er kan daarnaast meer ruimte gemaakt worden voor vrijwilligerswerk.

Werken tot vijftig jaar is voor velen al een zware opgave

Bij de discussie over de pensioenleeftijd wordt te simpel gekeken naar de vitaliteit en het langer leven van veel ouderen vergeleken met vroeger. Er is een flink verschil in levensverwachting tussen sociaal-economische klassen. Niet iedereen is op oudere leeftijd vitaal, en er is meer zinvol werk in de samenleving dan alleen betaald werk. Veel mensen kijken uit naar hun pensioenleeftijd (65 of jonger naar gelang de aard van het werk en de afspraken in een bedrijf), omdat ze moe raken van de arbeidssituatie. Er zijn nu eenmaal niet zo veel mensen met een opwindende baan waarin ze veel zelf te zeggen hebben. De jarenlange werkdruk ondermijnt de geestelijke veerkracht. De voortdurende aanpassing aan nieuwe werkomstandigheden en eisen van flexibiliteit vergroten de werkdruk. De leeftijd van 65 is voor velen al een last, zodat naar een vroeger pensioen wordt uitgekeken en daarvoor wordt gespaard. Vooral door mensen die al jong zijn begonnen met werken. De behoefte aan een vroeger pensioen komt maar weinig voort uit luiheid, maar veel meer uit de wens om op oudere leeftijd minder spanningen te hebben en zelf meer te kunnen kiezen in eventueel nieuw werk (betaald of onbetaald). De overheid zou er verstandig aan doen pensioenregelingen op deze behoefte af te stemmen in plaats van door een bezuiniging op de AOW het potentiële arbeidsaanbod te willen verhogen. De praktijk zal uitwijzen dat er nieuwe spaarregelingen komen om eerder met pensioen te kunnen gaan, mogelijk met steun van de werkgever. Van die reparaties zullen alleen mensen profiteren die extra kunnen sparen. We zien dit al aan de levensloopregeling, die veel gebruikt wordt om vroeger met pensioen te kunnen gaan. De verhoging van de AOW-leeftijd doet dus de sociale ongelijkheid toenemen. ●

Fiscalisering AOW: nuttig of onverstandig?

Ouderen die AOW ontvangen, betalen geen AOW-premie. Dat klinkt heel logisch. Maar: dat betekent wel, dat ze van hun bruto inkomen aanmerkelijk meer overhouden dan mensen die nog geen 65 jaar zijn. Waarom zouden we dat niet gelijktrekken door de AOW-premie af te schaffen en de AOW-uitkeringen voortaan volledig te betalen uit de belastinginkomsten?

L E N

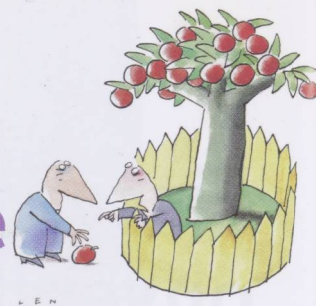

Bij deze 'fiscalisering van de AOW-premie' vervalt de vrijstelling van AOW-premiebetaling voor 65-plussers. Natuurlijk zal dat gecompenseerd moeten worden voor mensen met een klein aanvullend pensioen. Het zal vervolgens een politiek discussiepunt worden hoe ruim die aanvullende inkomsten mogen zijn voordat meer belasting moet worden betaald dan nu het geval is. In het SP-verkiezingsprogramma 'Eerste weg links' uit 2002 is fiscalisering van de AOW afgewezen. In 2005 kwam echter in de alternatieve begroting 'Peper en Zout' van de SP-Tweede-Kamerfractie wél het voorstel om de AOW in stappen te fiscaliseren. In het verlengde daarvan pleitte financieel woordvoerder Ewout Irrgang in een Kamerdebat vóór de fiscalisering. Op de website van het ouderenplatform van de SP

maakte SP-lid Cees van Gils daar in een artikel bezwaar tegen. In Spanning lichten beiden hun standpunt toe. Ter toelichting nog het volgende. Ook nu al wordt een deel van de AOW-uitgaven betaald uit de belastinginkomsten. In 1997 is namelijk wettelijk geregeld dat de AOW-premie niet hoger mag worden dan 18,25 procent van het inkomen. Is er meer geld nodig, dan moet dat uit de belastingpot komen. Momenteel ligt de premie op 7,9 procent en draagt het Rijk al bij via de belastingen. In feite is dus sprake van een gedeeltelijke fiscalisering en betalen AOW'ers reeds mee aan de AOW-uitgaven. De rijksbijdrage zal naar verwachting geleidelijk oplopen tot bijna de helft van de AOW-uitgaven op het hoogtepunt van de vergrijzingsgolf, de jaren 2030 tot 2040. ●

Ewout Irrgang:

Fiscalisering leidt tot wenselijke nivellering

Over fiscalisering van de AOW-premie bestaan een hoop misverstanden. Het belangrijkste misverstand is dat fiscalisering noodzakelijk is om de gevolgen van de vergrijzing op te vangen. Dat is niet waar en die indruk wil ik dan ook niet wekken. Ook zonder fiscalisering blijft de AOW betaalbaar. De hele discussie over de betaalbaarheid van de vergrijzing moeten we er buiten laat. Dat is overigens iets anders dan de discussie over de verdeling van de kosten van de vergrijzing, maar daarover straks meer. Het tweede misverstand is dat fiscalisering leidt tot aantasting van de AOW. Ook dat is niet waar; door de netto-netto koppeling leidt fiscalisering tot een hogere bruto AOW-uitkering en daardoor een zelfde netto AOW-uitkering. Het derde misverstand is dat mensen met een klein aanvullend pensioen automatisch de klos zijn bij fiscalisering. Zonder aanvullende maatregelen is dat zo, maar ik ken geen voorstanders van fiscalisering die zo iets bepleiten.

Stop de enorme belastingsubsidie aan rijke gepensioneerden!

Waarom fiscalisering? Ons belastingstelsel maakt een groot onderscheid tussen mensen ouder en jonger dan 65 jaar. Gepensioneerden betalen daardoor een veel lager belastingtarief over hun inkomsten in de eerste en tweede schijf van de inkomstenbelasting. Dat komt grotendeels door de AOW-premie. Bij de fiscalisering die de SP voorstelt, wordt dit verschil geleidelijk opgeheven en worden mensen met een aanvullend pensioen door middel van een extra inkomensafhankelijke ouderenkorting gecompenseerd. Het voordeel daarvan is dat de enorme belastingsubsidie van zo'n 2,5 miljard euro aan rijke gepensioneerden wordt beëindigd. Ons belastingstelsel wordt daardoor progressiever in de lijn van ons beginselprogramma *Heel de Mens*. Doordat fiscalisering nivellerend is, zijn ook PvdA en GroenLinks vóór en CDA en VVD mordicus tegen. Door het lagere belastingtarief in de eerste en tweede schijf betalen rijke gepensioneerden pas bij een veel hoger netto inkomen het toptarief. Natuurlijk kun je ook het toptarief zelf verhogen, en dat willen we ook, maar daarmee maak je nog geen einde aan deze enorme belastingsubsidie voor rijke gepensioneerden.

De gepensioneerden van nu hebben een veel lagere AOW-premie betaald

Maar er zijn meer redenen om te pleiten voor fiscalisering. Tegenstanders van fiscalisering, waaronder

minister Zalm van Financiën, stellen dat dit leidt tot dubbele premiebetaling voor de AOW. In de eerste plaats is het belangrijk om te benadrukken dat dit nu al zo is, omdat de AOW premie gemaximeerd is en deels wordt betaald uit de algemene middelen. Dat is maar goed ook, want anders zouden werkenden met een laag inkomen nog meer bijdragen aan de betaling van de AOW dan nu het geval is. Maar in de tweede plaats wordt ook vergeten dat de AOW-premie van nu niet die van gisteren of morgen is. De mensen die nu gepensioneerd zijn hebben tijdens hun werkzame leven een veel lagere premie betaald omdat er toen veel minder gepensioneerden waren dan nu. De generatie die nu opgroeit, zal nog veel meer moeten betalen voor de AOW dan de werkenden nu doen. Is het dan niet eerlijker om rijke gepensioneerden evenredig te laten bijdragen aan de betaling van de AOW? Of moet de conducteur op de tram de rijke pensionado op Marbella blijven subsidiëren? Fiscalisering zorgt er voor dat de sterk stijgende kosten van de AOW in de toekomst eerlijker worden opgevangen en verdeeld.

In de komende decennia zal het vaker gaan voorkomen dat 65 plussers nog een beetje bijbeunen. Nu is het zo dat zij voor werkgevers fiscaal aantrekkelijk zijn doordat een lager brutoloon voldoende is voor hetzelfde nettoloon. Fiscalisering zal deze oneerlijke concurrentie op de arbeidsmarkt opheffen.

Tot slot leidt fiscalisering door de hogere bruto AOW ertoe dat gepensioneerden op papier meer belasting gaan betalen. Daardoor kunnen zij ook meer kosten aftrekken. Op dit moment is dat vaak een probleem doordat AOW'ers nauwelijks belasting betalen.

De kosten van de vergrijzing zijn geen financieringsprobleem maar vooral een verdelingsprobleem. Door het groeiende aantal rijke gepensioneerden is het niet langer acceptabel dat deze groep een gigantische belastingsubsidie krijgt. Ook de commissie Ouderensbeleid van de Tweede Kamer sprak zich onlangs uit voor fiscalisering. Pikant detail was dat in die commissie (waarin Agnes Kant de SP vertegenwoordigde) ook de CDA- en VVD-leden instemden met fiscalisering. Fiscalisering leidt net als beperking van de hypotheekrenteaftrek tot nivellering. De SP is daarom vóór fiscalisering, als mensen met een klein aanvullend pensioen maar adequaat gecompenseerd worden. ●

Cees van Gils:

Fiscalisering is onnodig en tast de rechtszekerheid aan

De eerste berichten over problemen bij de financiering van de AOW worden in 1994 door de Sociaal-Economische Raad (SER) geopperd. Het gegeven dat meer mensen dan in het verleden 65 jaar worden en dan zelfs nog een tijd blijven leven, wordt aangeduid als het *vergrijzingsprobleem*. Je kunt echter ook stellen, dat vergrijzing het resultaat is van een toegenomen levensverwachting en een afnemend geboortecijfer. De vergrijzing is daarom niet alleen een probleem, maar ook een succesverhaal.

De meest geventileerde oplossing voor het probleem van de vergrijzing is de suggestie om ook de 65-plussers te laten betalen voor de AOW, uit een oogpunt van solidariteit. Regelmatig wordt daarbij gesteld, dat het absurd is om rechten op een AOW-pensioen te ontnemen aan het betaald hebben van AOW-premie. En vooral daarin zit de pijn voor de 65-plussers. Het is vanaf 1957 de essentie van de AOW dat men betaalt voor de 65-plussers van het moment en daarnaast rechten opbouwt voor de toekomst. Het is een pensioenstelsel gebaseerd op omslag met daarnaast uitgestelde rechten. Als men na vijftig jaar stelt, dat het uitgangspunt van de AOW niet meer juist is, kan en mag dit niet worden veranderd door – in welke vorm dan ook – de rekening te presenteren aan de mensen die het systeem vijftig jaar hebben geschraagd.

Door vele 65-plussers wordt het idee om AOW-premie te betalen na de 65^e verjaardag dan ook gezien als diefstal en als het niet nakomen van gedane toezeggingen door de overheid. De heffing van AOW-premie afschaffen en de belastingschijven voor 65-minners en 65-plussers gelijkgeschakelen, is een sigaar uit eigen doos en komt op hetzelfde neer.

De vermelding van een aantal schrijnende opmerkingen die de laatste tijd in kranten verschenen en die bij veel ouderen de schrik om het hart doen jagen, is in deze wel relevant;

- Ferdi de Lange studeert nog, betaalt een fractie van zijn studiekosten, en zegt (in de Volkskrant van 9 augustus 2003): 'De huidige senioren... krijgen nu elke maand zomaar AOW'.
- 'De Grote Grize Graaiers blijken niet bereid te zijn hun kinderen en kindskinderen te steunen door hun AOW fiscaal te laten belasten', aldus mevrouw G.Th.M. Stigers in de Volkskrant van 19 februari 2005.
- *Grappen* als het voorstel van Lans Bovenberg om stemrecht te ontnemen aan 65-plussers.

- En dan de venijnige kreten als: 'valkuil van de vergrijzing – de vergrijzing zal toeslaan – jongeren mogen niet de dupe worden van de vergrijzing'.
- 'Het taboe dat 65-plussers naar vermogen dienen mee te betalen aan de AOW dient te worden doorbroken'.
- 'Jeugd betaalt vakantie senioren'.

Voor een uitvoeriger opsomming van soortgelijke beweringen en bijkomende benaderingen wil ik verwijzen naar een notitie van mij met de titel *Algemene Ouderdomswet (AOW) vogelvrij* op de webstek van de SP bij het ouderenplatform.

Als er al een probleem bestaat, zijn betere oplossingen voorhanden

Iedereen die zich heeft verdiept in de materie, is er intussen van overtuigd dat de financiering van de AOW in de toekomst geen probleem is. Immers steeds meer 65-plussers hebben een redelijk aanvullend pensioen en betalen daar belasting over. Deze groeiende belastinginkomsten kunnen aangewend worden om de stijgende kosten van de AOW in de toekomst op te vangen. Door de ontgroening, waardoor er minder jongeren en minder kinderen zijn, zal de belastingreservering voor zowel de kinderbijslag als de kinderopvang omlaag kunnen, waardoor bijvoorbeeld het AOW-fonds van Jan van Zijl extra kan worden aangevuld.

En als er op termijn al een resterend financieringsprobleem ontstaat rond de AOW, wat onwaarschijnlijk is, zijn er andere oplossingen denkbaar dan de AOW botweg afschaffen of (volledig) fiscaliseren, zoals:

1. Het AOW-fonds (van Jan van Zijl) extra spekken met verhoging van de BTW en/of vennootschapsbelasting en financiële meevallers.
2. Een nieuwe belastingschijf introduceren voor de inkomens boven de 60.000 euro, en deze extra belasting bestemmen voor de AOW en de AWBZ.

Als er voor gekozen wordt om de AOW al dan niet gefaseerd volledig te fiscaliseren, betekent dat dat een aantal 65-plussers over (een gedeelte van) het inkomen 17,9 procent meer belasting moeten gaan betalen. Ook de vage voorstellen om uitsluitend ouderen met meer dan AOW en een klein aanvullend pensioen te 'laten meebetalen' is onacceptabel, omdat dit leidt tot een aanzienlijk verlies van koopkracht voor die ouderen, die nu financieel onafhankelijk zijn. ●

FNV houdt vast aan huidige structuur pensioenfondsen

'Een staatspensioenfonds wordt al snel gebruikt voor bezuinigingen'

tekst: Peter Verschuren

Drie soorten pensioenen zijn er: in de eerste plaats de AOW, een basispensioen op minimumniveau. Als tweede de aanvullende collectieve pensioenregelingen die gelden voor de hele bedrijfstak of het hele bedrijf. En ten slotte de individuele pensioenen in allerlei vormen, waarbij je zelf uitmaakt hoeveel je spaart. Over de belangrijke aanvullende collectieve pensioenen – inmiddels goed voor bijna de helft van het totale pensioeninkomen van gepensioneerde werknemers – vallen de besluiten vooral in de CAO-akkoorden tussen werkgevers en werknemers. Reden om een aantal zaken te bespreken met Chris Driessen, hoofd van de afdeling Arbeid van vakcentrale FNV.

Chris Driessen

Het gaat bij de aanvullende pensioenen om geld van de werkgevers en werknemers, maar de overheid bemoeit zich er behoorlijk mee. Hoe kijken jullie daar tegen aan?

'Het zijn de sociale partners die de arbeidsvoorwaarde pensioen moeten invullen. Dat is voor ons heel duidelijk. Maar op een aantal punten hebben wij de politiek hard nodig om de aanvullende pensioensystemen op een goede manier te kunnen vormgeven. Bijvoorbeeld voor de toepassing van de omkeerregel: de afspraak dat de pensioenpremie aftrekbaar is voor de belasting en dat de pensioenuitkering vervolgens belast wordt. Of voor het stimuleren dat mensen sparen voor hun aanvullend pensioen door het rendement op pensioenbesparingen buiten de belastingheffing in box 3 te houden.

De tweede belangrijke overheidsingreep is de verplichte deelneming in bedrijfstakpensioenfondsen. Zeventig procent van de werknemers bouwt zijn pensioen op in een bedrijfstakpensioenfonds. Als de verplichtstelling, die de overheid organiseert, er niet zou zijn, durf ik er gif op in te nemen dat er in sectoren met veel kleine bedrijven als de bouw, de kleinmetaal, de kappers, uitermate slechte pensioenregelingen van de grond komen – als ze er überhaupt al zouden zijn. derde wat de overheid regelt, is een aantal normstellingen waarvan wij vinden dat ze dat mag doen, zoals gelijke behandeling van man en vrouw en het voorkomen van leeftijdsdiscriminatie of achterstelling van mensen met flexibele contracten.

Het vierde is het toezicht op de pensioenfondsen en ook dat vinden wij een legitieme overheidstaak.'

Je noemde de omkeerregeling die de pensioenpremie aftrekbaar houdt voor de belasting en de pensioenuitkering belast. In de alternatieve begroting van de SP is voorgesteld die omkeerregel af te toppen boven anderhalf keer modaal. Wat vind je daarvan?

'Daar zijn wij tegen. Wat je dan doet, is belastinggeld naar voren trekken. De pensioenpremie is dan niet meer aftrekbaar voor de belasting. Dat levert op korte termijn twee tot drie miljard op, maar het veroorzaakt in 2030, 2040, op de top van de vergrijzing, een fors gat. Dat zou je nog kunnen voorkomen door de extra inkomsten te steken in de verlaging van de staatschuld, maar wat ik zie is dat alledrie de linkse partijen de opbrengst onmiddellijk zitten te verjubelen. Ze gebruiken het om korte termijn extra uitgaven te doen, en organiseren daarmee problemen in de toekomst.'

Uit CPB-cijfers blijkt dat juist de hoge inkomens profiteren van de omkeerregeling. Door hem af te toppen, beperk je die bevoordeling.

'Als je wat wilt doen aan het fiscale voordeel van de hogere inkomens, dan zou je vooral moeten kijken – en dat bepleiten wij ook als FNV – naar het geleidelijk fiscaliseren van de AOW-premie. En de echte fiscale stimulering zit erin dat je de box 3-heffing niet toepast op de pensioenbesparingen. En als je daar naar zou willen kijken, dan denk ik dat de FNV zegt: *daar willen nog we wel eens een goed debat over voeren.*'

'De linkse partijen verjubelen extra belastinginkomsten nu, en organiseren daardoor een gat op het toppunt van de vergrijzing'

Nederland kent een lappendeken aan pensioenen en pensioenfondsen. Zou een aanvullend wettelijk geregeld staatspensioen voor iedereen niet veel efficiënter en dus beter zijn?

'We denken niet dat het allemaal veel mooier wordt als er één groot staatspensioen komt. Integendeel, wij vrezen dat dat leidt tot inperking van de kwaliteit. Omdat de overheid dan – wat ze nu zo af toe ook al doet – denkt: *we moeten bezuinigen en we hebben nog een staatspensioen, kunnen we daar niet stukjes van wegmaaien?* Bovendien: de zwakste schakel bepaalt de kwaliteit van de ketting. Dan zal het minimum van de huidige regelingen al gauw de norm worden voor het staatspensioen.'

We zien dat nogal wat pensioenfondsen in de problemen komen omdat ze klein zijn. Bij de ondernemingspensioenfondsen loopt de discussie of er niet een nationaal pensioenfonds zou moeten komen: geen staatspensioen, maar een overkoepelende regeling. Voordeel daarvan zou kunnen zijn dat ook allerlei instellingen aanhaken die nu bij verzekeraars zitten. Wat vind je hiervan?

'Er is al een proces van schaalvergroting gaande bij de pensioenfondsen en dat is een goede zaak. Je kunt ze uitstekend samenvoegen waar genoeg eenvormigheid bestaat, maar je moet geen sectoren gaan verbinden die sterk van elkaar afwijken, ook qua economisch draagvlak. Dat werkt niet.'

Hoe groot zijn eigenlijk de verschillen tussen slechte en goede bedrijfstakpensioenen?

'Er is al heel lang geen goed onderzoek gedaan naar de kwaliteit van de pensioenvoorziening in Nederland. Ik denk dat het tijd is dat dat weer eens gaat gebeuren. Door de nieuwe Wet VUT, Prepensioen en Levensloop (Wet VPL) is de uniformiteit in de aanvullende pensioenregelingen duidelijk toegenomen, maar toch zijn er aanmerkelijke kwaliteitsverschillen. Bij de kleine bedrijfjes die een contract hebben met een verzekeraar blijft de kwaliteit fors achter bij de wat grotere fondsen die het collectiever geregeld hebben.'

Een heet hangijzer in elke pensioendiscussie is het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd. Daar zijn jullie vast tegen...

'Inderdaad. De leeftijd van 65 jaar moet gewoon

gehandhaafd worden. Dat is ook prima betaalbaar. In de laatste cijfers van het CPB komt de geschatte bruto vergrijzingslast uit op acht procent van het bruto binnenlands product (BBP). Dat is de oploop in de collectieve lasten vanwege de AOW en zorguitgaven tussen nu en 2040. Van dat bedrag verdienen we vijf procent terug door de hogere belastingheffing over het aanvullend pensioen, doordat er steeds meer en hogere aanvullende pensioenen zijn. Dan houd je een netto vergrijzingslast over van drie procent van het BBP, die je voor een deel weer kunt opvangen door de AOW-premie te fiscaliseren (zie verderop in deze Spanning - red.) En die je voor een heel belangrijk deel kunt opvangen door de arbeidsparticipatie verder te vergroten. We leven nu in een anderhalfverdieners-samenleving. Als je daar een ééndriekwartverdieners-maatschappij van kunt maken, dan is de verhoogde AOW-last prima te betalen.'

Is dat reëel?

'In de jaren tachtig en negentig is de arbeidsparticipatie fors gestegen, dat betekent dat het steeds moeilijker wordt om nog verder te verhogen. Maar er zit echt nog wel ruimte in. Vooral omdat veel vrouwen nu in een kleine deeltijd baan werken en dat je die deeltijdsfactor wellicht kunt verhogen. Ook heb je nog altijd een grote groep jongeren die nu uitvalt uit de arbeidsmarkt. Drop-outs. Laaggeschoolden. Met een sluitende aanpak en veel méér en betere begeleiding kun je die terugbrengen in het arbeidsproces. En ik denk ook dat de arbeidsparticipatie van oudere werknemers verder zal oplopen, omdat langer doorwerken lonender wordt. De afgelopen jaren had Nederland na Finland de snelste stijging in de arbeidsparticipatie van 55-plussers. Ik denk dat dat proces zal doorzetten, omdat langer doorwerken nog sterker lonend is geworden. In de oude VUT was je haast een dief van je eigen portemonnee als je niet op je 60-ste met pensioen ging. Dat mechanisme is helemaal weg. De signalen die wij tegenwoordig krijgen, zijn dan ook dat werkgevers denken: *hoe komen we van die oudere werknemers af?* Want die willen eigenlijk helemaal niet dat mensen doorwerken. Maar ja, ze willen ook niet betalen voor een goed pensioen.' ●

De vergrijzing en het spook van de staatsschuld

Tekst: Nico Schouten

De staatsschuld moet in 25 jaar worden afgelost om de vergrijzing te kunnen opvangen. Dat bepaalden de kabinetten Balkenende bij hun aantreden. En daar is heel wat op af te dingen.

In de discussies over de staatsschuld wordt nooit de vraag gesteld wie eigenlijk de schuldeisers zijn. In Nederland kom je dan al gauw uit bij de pensioenfondsen. Hun aandeel daalt wel, maar bedroeg in 2003 nog altijd 20 procent. Dit betekent dat veel rente op de staatsschuld, die gefinancierd moet worden uit belastinginkomsten, in handen komt van pensioenfondsen die het uitkeren aan de pensioengerechtigden of het weer beleggen. Een heleboel belastingbetalende burgers zijn dus indirect de schuldeisers. Als de staatsschulden gaan verdwijnen, worden pensioenfondsen nog afhankelijker van aandelen, met de risico's van dien. Premies zouden waarschijnlijk verhoogd moeten worden om het grotere risico af te kunnen dekken. Er moeten dan meer aandelen in omloop komen om aan de groeiende vraag van fondsen te voldoen. Dit zet rendementen onder druk, of jaagt de koersen omhoog, als het aanbod achterblijft. Dezelfde gedachtegang kan men volgen bij andere belangrijke schuldeisers: banken

en verzekeraars. Zij bezaten in 2003 respectievelijk 14 en 22 procent van de staatsschuld. Hun claims op belastinginkomsten via de rente op staatsschulden beperken hun risico's in beleggingen, en dragen bij aan uitkeringen in de rente op spaarrekeningen en dividenden en voor uitkeringen bij verzekeringen (schade, zorg, lijfrente).

Bij al dit rondpompen van geld blijft echter flink wat aan de strijkstok hangen. Het wereldje van beleggingsjongens en -meisjes is een duur wereldje. Vermindering van de staatsschuld is dus zeker een nuttig doel. Maar het tempo ervan dient afgewogen te worden tegen andere nuttige doelen. Zolang overigens de begroting over meerdere jaren in evenwicht blijft, vermindert de last van de staatsschuld procentueel vanzelf. ●

Raad en regio

Alle (op)nieuw gekozen SP-raadsleden, van harte gefeliciteerd! Jullie zijn gekozen voor de gemeenteraad, maar sommigen van jullie zullen de afweging moeten maken om ook lid te worden van de regio. Dit is een samenwerkingsverband van gemeenten rondom de grote steden. Nu bestaan al bestuursregio's rondom Amsterdam, Arnhem en Nijmegen, Den Haag, Eindhoven en Helmond, Enschede en Hengelo, Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Als gevolg van de Wet WGR-plus zal in de nabije toekomst het aantal bestuursregio's worden uitgebreid. Het is goed als gemeenten gezamenlijk problemen aanpakken. Maar de huidige regio's zijn niet democratisch gekozen. Daardoor raken leden in politieke problemen.

De bestuursregio's hebben veel bevoegdheden, op het gebied van ruimtelijke ordening, wonen, grondbeleid, economische ontwikkeling en regionale afstemming van het grote-stedenbeleid. Bovendien beslissen de

regio's over veel geld. In het westen overtreffen de middelen van de regio's die van de provincies. De leden van de regio's worden echter niet rechtstreeks gekozen, maar indirect samengesteld uit raadsleden, wethouders en burgemeesters. Deze regiobestuurders vertegenwoordigen de gemeente die hen afvaardigt. Politici worden gekozen om een partijgeluid te laten horen, maar in de regiobesturen worden ze geacht de visie van de raadsmeerderheid te verkondigen. Dat is politiek niet juist. De gemeenten hebben echter veel vrijheid bij het benoemen van de regiobestuurders. SP-fracties kunnen aandringen op een verkiezing of benoeming van leden op basis van politieke kleur, waarbij politici ook in de regio hun eigen afweging kunnen maken. Als dit niet mogelijk is moeten SP'ers niet in deze ondemocratische besturen plaatsnemen.

Ronald van Raak

Het rendement op beleggingen, bijvoorbeeld op Wallstreet, bepalen of de pensioenen mee kunnen stijgen met de welvaart

Enkele grote bedrijven, waaronder Akzo, DSM en zelfs overheidsbedrijf NS, zijn recentelijk overgegaan tot deze 'beschikbare premieregeling' (defined contribution). De vakbonden zijn tegen heug en meug akkoord gegaan, maar hebben bij de chemiebedrijven wel een forse eenmalige bijstorting bedongen. Bij de NS is een maximumpremie afgesproken die hoger ligt dan de huidige premie.

Werkgeversorganisatie VNO/NCW pleit in het algemeen voor een overgang naar de beschikbare premieregeling. De FNV wijst dat in beginsel af, maar ziet ook wel een probleem in de bijstortingen. Dit zal dus een punt van strijd blijven in de komende jaren. De risico's moeten zoveel mogelijk voorkomen worden door voldoende buffers te vormen. Daarvoor is het in elk geval nodig dat de hoogte van premies is afgestemd op de kosten van toezeggingen. De nieuwe Pensioenwet gaat dit verplichten.

Indexatie blijft achterwege

Voor gepensioneerden is het van groot belang dat hun pensioen gelijke tred houdt met de inflatie en liefst nog meegroeit met de welvaartstijging. Dit

Arbeidspensioenen onder druk

Aanspraken op een pensioen staan of vallen met de mogelijkheden van werkgevers en werknemers om premies op te brengen, en met de mogelijkheden van pensioenfondsen om de spaargelden goed te beheren. Hoe voorkomen we dat het met een van deze zaken fout loopt, en dat pensioenrechten verdampen waarvoor mensen heel lang hebben betaald?

Tekst:
Nico Schouten

De beurscrisis van enkele jaren geleden liet zien dat er forse verliezen gemaakt kunnen worden op de beleggingen. Premies moesten daardoor van de toezichthouder (de Pensioenkamer) fors worden verhoogd, op grote schaal zijn eindloonregelingen vervangen door middelloonregelingen en veel bedrijven moesten extra bijspringen in een tijd dat het niet goed ging. Ook de koopkracht van de gepensioneerden liep klappen op: er zijn forse beperkingen geweest in de indexatie van pensioenen, die daardoor achterbleven bij de inflatie. En daarmee zijn we er nog niet. De onzekerheid over de solvabiliteit van de fondsen op langere termijn vormt een risico voor bedrijven zolang ze gebonden zijn aan toezeggingen om bij te springen als dat nodig is. En dus gaan er stemmen op om de premielasten voor werkgevers te maximeren, zodat zij niet langer aansprakelijk zijn voor financiële problemen van pensioenfondsen.

is niet in alle fondsen goed geregeld. Tijdens de hoogconjunctuur bleef de indexatie nogal eens achter bij de welvaart, en in de recessiejaren zijn veel extra lasten op de werknemers afgeschoven. Momenteel gaan de premies bij enkele grote fondsen wel weer omlaag, maar de indexatie blijft nog achter bij de inflatie. Dat alles maakt de zaak onoverzichtelijk en tast het vertrouwen aan. Het is daarom van belang dat er een duidelijke algemene regeling komt over de verdeling van lusten en lasten waarin alle betrokken partijen zich kunnen vinden en die zij kunnen controleren. De gepensioneerden moeten hiervoor meer dan tot nu toe bij het bestuur van de fondsen betrokken worden. De nieuwe Pensioenwet biedt hiervoor de ruimte, zodat nu de fondsbesturen aan zet zijn.

De vraag is opgeworpen of de werkgevers wel thuis horen in fondsbesturen. Het geldt dat voor pensioenen wordt gespaard en belegd, is immers van de pensioengerechtigden. Daartegenover staat echter dat de werkgever bij een *toegezegde aansprakenregeling* aangesproken kan worden op een bijstorting als een fonds in problemen komt. Er is daarom wat voor te zeggen om de zaak niet alleen te benaderen vanuit het principe *wie is de eigenaar?*, maar ook de werkgever mee te laten beslissen. Dit geldt echter niet bij een *beschikbare premieregeling* zonder ruimte voor bijstorting. Daarbij heeft de werkgever weinig recht van spreken, omdat hij daarin zijn risico's weg buiten de deur heeft gezet. ●

HOUD HUREN BETAALBAAR

www.houdhurenbetaalbaar.nl

DEMONSTREER 8 APRIL OP DE DAM IN AMSTERDAM

- 1) Draai de kortingen op de huurtoeslag terug.
- 2) Zorg voor een inflatievolgend huurbeleid.
- 3) Haal het plan van tafel om een kwart van alle huurwoningen een vrije markthuurling te geven.
- 4) Bouw veel meer huurwoningen, vooral betaalbaar en geschikt voor ouderen, jongeren en gehandicapten.
- 5) Behandel huurders en eigenaar-bewoners gelijk en geef huurtoeslag aan huishoudens met een inkomen tot anderhalf keer modaal.

Aanvang
13.00 uur

MET OPTREDENS VAN:

• RONALD SNIJDERS BAND • DRIEK VAN WISSEN •
VINCENT BIJLO • YES-R • SMARTLAPPENKOOR VAN
DE ARME KANT VAN NEDERLAND • CARRIE •

SPREKERS:

Mária van Veen • Nederlandse Woonbond, Léon Vlasblom • Huurdersvereniging AmsterdaM, Cock Vermolen • Samenwerkingsverband ouderenorganisaties, Irene Gumbs • Landelijk Overleg Minderheden, Jos Flemminks Smid • de Andere Beweging (coöperaties), Henk van der Kolk • FNV-Bondgenoten, Jonathan Mijs • Landelijke Studentenvakbond, Jan Laurier • Nederlandse Woonbond

spanning

DNPP
Uitgave van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Verschiint 12 keer per jaar jaargang 8, nummer 4, april 2006

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

De vakbeweging

geschiedenis • kracht • opgave voor de toekomst

Zorgen bij het eeuwfeest van de Nederlandse vakbeweging

In 1906 werd het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) opgericht, de 'rode' vakcentrale die op 1 januari 1981 met het katholieke NKV fuseerde tot de FNV. De Nederlandse vakbeweging bestaat dit jaar dus precies een eeuw. Spanning staat daarbij stil met dit themanummer.

Aan het woord komen historicus Sjaak van der Velden, schrijver van het boek 'Werknemers georganiseerd', hoogleraar Arbeidsverhouding Paul de Beer en SP-bestuurslid Jeroen Zonneveld. Alledrie staan ze stil bij de ontwikkeling die de vakbeweging in de afgelopen honderd jaar heeft doorgemaakt en kijken ze – met enige zorg – naar de toekomst.

'Hoe kan de vakbeweging aantrekkelijk worden voor nieuwe groepen als migranten en jongeren, en tegelijkertijd de traditionele achterban vasthouden? Waar blijft het broodnodige samenhangend alternatief programma voor het huidige kapitalisme? Wat moet het antwoord zijn op de afkalving van de organisatiegraad van de Nederlandse werknemer?', zijn enkele van de vragen die in deze uitgave opgevoerd worden – en voor een groot deel nog onbeantwoord blijven.

Een andere rode draad in de verhalen is het onderstrepen van het belang van een goede vakbeweging. Na honderd jaar is de strijd nog lang niet gestreden.

INHOUD

de vakbeweging

- 3 Lessen uit een eeuw vakbeweging – Sjaak van der Velden
- 6 'Het ontbreekt de vakbeweging aan visie over de toekomst' – interview Paul de Beer
- 10 Vakbeweging, aanvaardbare sociale partner of strijdmakker? – Jeroen Zonneveld
- 13 Doorleesvoer – boeken en sites
- 13 Denken met een barst – column
- 14 Rooie Reus – deel 15 van Het rijke rooie leven

AANBEVOLEN!

Democratiseer de staatsinrichting

Vanuit democratisch oogpunt is erfopvolging achterhaald, betoogt Renske Leijten in NRC.Next van 14 april. 'De rationele argumenten zijn sterk genoeg om te kiezen voor een moderne democratische staatsinrichting die past bij een westers land in de 21e eeuw.'

Partijen, praat mee over jullie toekomst!

De interesse in politiek is de afgelopen jaren toegenomen, blijkt uit cijfers die directeur Paul Schnabel van het Sociaal en Cultureel Planbureau presenteerde op een symposium over de toekomst van de partijpolitiek. Meer mensen tonen interesse in de politiek (41 procent in 1992, 51 in 2004), meer mensen geven aan dat zij 'iets' willen doen in de politiek (47 procent in 1992, 52 in 2004) en meer partijleden zijn ook daadwerkelijk actief binnen hun partij (17 procent in 1980 en 29 in 2002). Ronald van Raak gebruikt ze in zijn oproep in de Staatscourant van 12 april aan partijen om zélf het initiatief te nemen in de discussie over hun toekomst.

Laat 'voorkruipzorg' niet voortkruipen

Samen met gezondheidsjurist André den Exter, kinderarts Carolien Gijsbers en ziekenhuisbestuursvoorzitter Jaap van der Heuvel pleit Agnes Kant in De Volkskrant van 26 maart voor reparatiewetgeving om de deur wettelijk te sluiten voor voorkruipzorg. 'De norm is en moet blijven: alleen medische criteria bepalen wie het eerst geholpen wordt.' De auteurs willen niet alleen recht op gezondheidszorg, maar ook recht op tijdige zorg in de wet vastleggen.

Zeehondenjacht ethisch onacceptabel – net als niets doen

Krista van Velzen en dierenarts en ethicus Frans Stafleu willen een importverbod voor alle producten afkomstig van zeehonden – om het wreed afmaken van honderdduizenden jonge zeehonden in Canada te stoppen. In Trouw van 23 maart wijzen ze erop dat de Kamer zich voor zo'n importverbod heeft uitgesproken. 'De regering moet deze wens overnemen en zich hard maken voor een importverbod in de EU.'

Colofon

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 38 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Hoofdredacteur: Peter Verschuren, Redactieraad: Johan van den Hout, Hans van Heijningen, Hans van Leeuwen, Ronald van Raak, Barry Smit

Illustratie: Len Munnik, Foto cover: Hollandse Hoogte

Lessen uit een eeuw vakbeweging

Kennis van de geschiedenis van de vakbonden is belangrijk om inzicht te krijgen in de sociale problemen van onze tijd en lessen te trekken voor de toekomst, aldus historicus Sjaak van der Velden. Hij schreef *Werknemers georganiseerd*, een geschiedenis van de FNV, die dit haar honderd jaar bestaat.

Tekst: Sjaak van de Velden

De vakbeweging is van groot belang geweest voor de emancipatie van werknemers. Vakbonden hebben gestreden voor hoger loon, korter werken, betere arbeidsomstandigheden, medezeggenschap over het bedrijfsbeleid, scholing en wat al niet. Toch wordt de vakbeweging door tegenstanders vaak afgedaan als ouderwets en achterhaald. Ook wordt de representativiteit van de vakbonden in twijfel getrokken. Rechtse politici en werkgevers laten niet na te wijzen op de dalende organisatiegraad van werknemers. In 2003 stelde bijvoorbeeld het toenmalige VVD-kamerlid Wilders aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de vraag: 'Deelt u de mening dat nu de representativiteit van de vakbeweging onder de 25 procent van de werknemers is gedaald, het merkwaardig is dat CAO's algemeen verbindend verklaard worden en voor iedereen gelden?'

Het percentage werknemers dat lid is van een vakorganisatie is inderdaad gedaald, maar een kanttekening is op zijn plaats. Een aanzienlijk deel van de banengroei van de afgelopen twintig jaar is het gevolg van de groei van deeltijdbaantjes. Als we de banen van scholieren, werkstudenten en andere parttimers van het totale aantal banen aftrekken, dan groeit de mate van organisatie van werknemers met vijf procent. Maar dan nog is de organisatiegraad laag. Veel niet-leden liften mee op de afspraken die vakbonden maken met werkgevers en overheden, op kosten van diegenen die wél hun maandelijkse contributie betalen.

Iets anders is of de vakbeweging nog een vuist kan maken. Kunnen de georganiseerde werknemers invloed uitoefenen op de inrichting van de samenleving? Ook daar wordt meewarig over gedaan. Toen de vakcentrales in 2004 aankondigden acties te gaan voeren tegen het regeringsbeleid, verklaarde minister Zalm dat hij wel naar ze zou zwaaien. Wat hij niet verwachtte, was dat 400.000 mensen de straat opgingen. De vakbeweging en actiebereidheid van grote groepen werknemers bleken springlevend. De bonden kwamen echter niet zomaar in beweging: aan de demonstratie was een jaar van schipperen, pogingen tot overleg en leden van actie afhouden vooraf gegaan. Een voorman van FNV Bondgenoten kreeg in 2003 zelfs een spreekverbod toen hij te fel van leer trok tegen het gematigde beleid van de vakbondcentrale. De druk van onderop en het besef dat de geloofwaardigheid van de vakbeweging op het spel stond, deden echter wonderen.

Lessen uit het verleden

De vakbonden lijken logge lichamen met belangen die vaak niet dezelfde zijn als die van de eigen leden. Dat is wel eens anders geweest. Aanvankelijk moesten bonden vanuit het niets worden opgebouwd. Een paar collega's met dezelfde ideeën en idealen die na werkdagen van twaalf uur, zes dagen per week, kans zagen een kleine organisatie op poten te zetten. Zo was het begin van de vroege vakbeweging in de tweede helft van de negentiende eeuw. Dit beeld is heel anders dan dat van de huidige voormannen en -vrouwen, die ver-

'Aan de grote demonstratie van oktober 2004 is wel een jaar vooraf gegaan van schipperen, pogingen tot overleg en leden van actie afhouden'

gaderen met werkgevers en ministers. Er is veel water door de Rijn gestroomd, maar nog meer strijd gevoerd voordat de huidige situatie tot stand kwam. Uit de geschiedenis van de vakbeweging kunnen enkele lessen worden getrokken.

Het ontstaan van vakbonden in de negentiende eeuw toonde duidelijk dat werknemers behoefte hebben om hun belangen collectief te verdedigen. Dat verdedigen deden de bonden door collectieve acties, maar ook door individuele belangenbehartiging. Als de vakbeweging iets wilde bereiken, moest de tegenstander echter wel bereid zijn te luisteren. En dat moest worden afgedwongen met machtsvertoon en het leveren van een bewijs van betrouwbaarheid aan die tegenstanders. Dit laatste kon worden aangetoond door goed en geregeld overleg met ondernemers, maar dat bracht weer het risico met zich mee van identificatie met de tegenstander. Door dit proces verloor de vakbeweging vaak de belangenbehartiging van de leden uit het oog, wat leidde tot een tegenstelling tussen leiding en leden. Die tegenstelling is telkens weer gedicht onder druk van vooral de leden, maar de geloofwaardigheid van de vakbeweging is er niet groter op geworden. Een algemeen gevoel in de samenleving is daardoor dat de top van de vakbeweging bij de gevestigde politieke elite hoort.

Oude mannen en jonge individualisten?

Vaak wordt, bijvoorbeeld door het nieuwe 'Alternatief Voor Vakbond,' beweerd dat vakbonden vooral een club oude mannen zijn. Tot overmaat van ramp zouden die grijze mannen slechts hun eigen generatiebelang verdedigen. Helaas voor de vertolkers van deze zienswijze blijken veel jongeren deze opvatting niet te delen. De 400.000 demonstranten op 2 oktober 2004 waren niet allemaal vijftigers die de pensioenpot leeg willen eten voordat de volgende generatie aan de beurt is. Veel demonstranten waren jongeren. Zij liepen daar deels uit solidariteit met de ouderen, die voor hen niet een anonieme groep zijn, maar ouders of grootouders. Bovendien liepen ze mee omdat jongeren ouder worden en tegen die tijd ook een goed pensioen willen. Een ander punt is dat jongeren een steeds kleiner deel uitmaken van het totale ledenbestand van de vakbonden. In 2001 was zes procent van de vakbondsleden jonger dan 25 jaar, waar dat twintig jaar eerder nog veertien procent was. Maar ook het aantal jongeren met werk blijkt fors te zijn gedaald. Jongeren gaan langer naar school en betreden op een latere leeftijd de arbeidsmarkt. Als men beweert dat steeds minder jongeren lid worden van een vakbond, dan moet men ook met deze ontwikkelingen rekening houden.

We zouden leven in een tijd waarin iedereen zijn of haar eigen leven kan bepalen. We zouden individualis-

ten zijn die niet meer in georganiseerd verband voor onze belangen op hoeven te komen. Deze gedachte wordt aangevoerd als verklaring voor de dalende organisatiegraad. De burger lijkt inderdaad mondig geworden, maar die mondigheid heeft haar grenzen. Als de aandeelhouders beslissen kan die mondigste burger hoog of laag springen, maar dan maakt een individuele grote mond weinig indruk. Slechts collectieve machtsontplooiing blijkt dan een middel tot serieus weerwerk. Het is bovendien maar de vraag of we blij moeten zijn met de huidige individualisering. Mondigheid is een groot goed, maar slechts weinigen bezitten de kennis en vaardigheden om een grote mond om te zetten in mondigheid. Alleen door samen te werken kunnen mensen met weinig kennis en macht meer inzicht en invloed krijgen. Dit inzicht kan zich dan als macht ontplooien, precies waar de vakbeweging al meer dan honderd jaar voor staat.

Lessen voor de toekomst

Kunnen we uit het voorgaande lessen trekken voor het oplossen van het probleem van de afnemende organisatiegraad van vakbonden? Daar zijn wel ideeën over in omloop.

Paul de Beer, die de Henri Polak-leerstoel aan de Universiteit van Amsterdam bezet, heeft bij aanvaarding van zijn professoraat gedachten uitgesproken over de toekomst van de vakbeweging. Hij staat een 'baas in eigen huis'-principe voor en wil dat de vakbonden de sociale zekerheid weer in eigen handen nemen. Vanaf het moment dat de opeenvolgende neoliberale regeringen, inclusief de kabinetten Kok, een aanval inzetten op de sociale zekerheid dwongen zij de vakbeweging in het defensief. Zo ontstond het beeld van een vakbeweging die met niets anders bezig is dan het tegenhouden van veranderingen. Als vakbeweging en werkgevers de werknemersverzekeringen weer in eigen hand nemen, dan heeft de overheid daar niets meer over te zeggen. De Beer ziet voor iedereen voordelen. De vakbeweging is niet langer veroordeeld om steeds weer de hakken in het zand te zetten en de overheid is verlost van een lastig probleem.

We moeten ons echter afvragen of de vakbeweging er wel goed aan doet om weer als een soort verzekeringsmaatschappij te gaan optreden. Als verzekeringen in de CAO's geregeld worden, hebben we binnen de kortste keren eerste- en tweederangs werknemers. Afhankelijk van de economische toestand van een bedrijf zullen de uitkeringen beter of slechter uitpakken. Het 'baas in eigen huis'-principe zal de vakbeweging mogelijk wel weer zelfvertrouwen geven. Maar of dat de afkalving van de organisatiegraad een halt toe kan roepen, is nog maar de vraag. Die afkalving is veel ouder dan het neoliberale overheidsbeleid en al ingezet in de jaren vijftig. De grote dalingen hebben zich voorgedaan in

de jaren dat de vakbeweging zich in de ogen van velen compromitteerde. Tijdens het vasthouden aan de gelede loonpolitiek in de jaren vijftig en het Akkoord van Wassenaar in de jaren tachtig ging de organisatiegraad achteruit. Omgekeerd stopte rond de vakbondsacties in 2004 de daling van het aantal leden.

Terug naar de kernactiviteit: behartigen van het belang van de leden

Tegenover het voorstel van De Beer zou ik iets anders willen voorstellen: de vakbeweging moet zich minder opstellen als vertegenwoordiger van een zogenaamd 'algemeen belang,' maar terugkeren naar de kernactiviteit: het behartigen van de belangen van de leden. We leven immers nog steeds in een kapitalistische samenleving en daarin staan de belangen van werkgevers vaak tegenover die van werknemers. De vakbeweging zal een aantal stappen moeten zetten om weer meer aansluiting te krijgen bij de werknemers in ons land. Een eerste stap is weer op te treden als belangenbehartiger. De afgelopen decennia is gebleken dat het kapitaal een anonieme kracht is. Veel bedrijven die winstgevend waren, zijn gesloten omdat het rendement naar de smaak van de aandeelhouders niet hoog genoeg was. De potentiële tegenmacht van de arbeid is echter ook toegenomen en kan tot uiting komen in een sterke vakbeweging die het belang van de werknemers voorop stelt.

De economen Kleinknecht en Naastepad, die onderzoek hebben gedaan naar de gevolgen van loonma-

tiging voor de economie, concluderen dat juist het streven naar loonstijging goed is voor de economie. Hogere lonen stimuleren werkgevers om te investeren in arbeidsbesparende productiemethoden, waardoor de arbeidsproductiviteit en de welvaart stijgen. Een noodzakelijke fase in de vakbondsstrijd is vervolgens het eerlijker verdelen van de toename van die welvaart. Door de toegenomen productiviteit brengen nu honderdduizenden hun bestaan in ledigheid door en wordt van de werkenden gevraagd om langer te werken. Ook hier ligt een taak voor de vakbeweging, door niet alleen hogere lonen en betere arbeidsomstandigheden, maar ook meer banen af te dwingen.

Bovendien hebben vakbonden een taak om op te komen voor de belangen van specifieke groepen op de arbeidsmarkt. Werknemers van buitenlandse afkomst hebben niet alleen algemene werknemersbelangen, maar ook specifieke groepsbelangen. Mannen hebben niet altijd dezelfde belangen als vrouwen en ook mensen van ongelijke leeftijd verschillen in hun dagelijkse belangen op de werkvloer. Deze verschillen zijn niet nieuw, maar zijn in het verleden vaak vergeten. In de strijd voor betere arbeidsvoorwaarden is het ook zaak om beter samen te werken met de vakbeweging in andere landen. De acties in 2003 en 2004 tegen de liberalisering van de havenarbeid zijn hiervan een goed voorbeeld. Veel vaker echter werken de vakbewegingen van de diverse landen langs elkaar heen en spelen zo de multinationals in de kaart die wél gezamenlijk internationaal beleid maken.

'Als de aandeelhouders beslissen maakt een individuele grote mond weinig indruk. Alleen collectieve machtsontplooiing blijkt dan een middel tot serieus weerwerk'

Een geschiedenis van de vakbeweging bij het honderdjarig jubileum van de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV)

Werknemers
georganiseerd

Sjaak van der Velden

aksant

Tegen inlevering van deze bon bij Uitgeverij Aksant of de boekhandel ontvangt u het boek *Werknemers georganiseerd* (isbn 90.5260.192.5) voor 12,50 euro i.p.v 15,00 euro.

(Deze bon is geldig van 28 april 2006 tot en met 31 mei 2006)

Naam: _____

Adres: _____

PC + Woonplaats: _____

Telefoon: _____

E-mail: _____

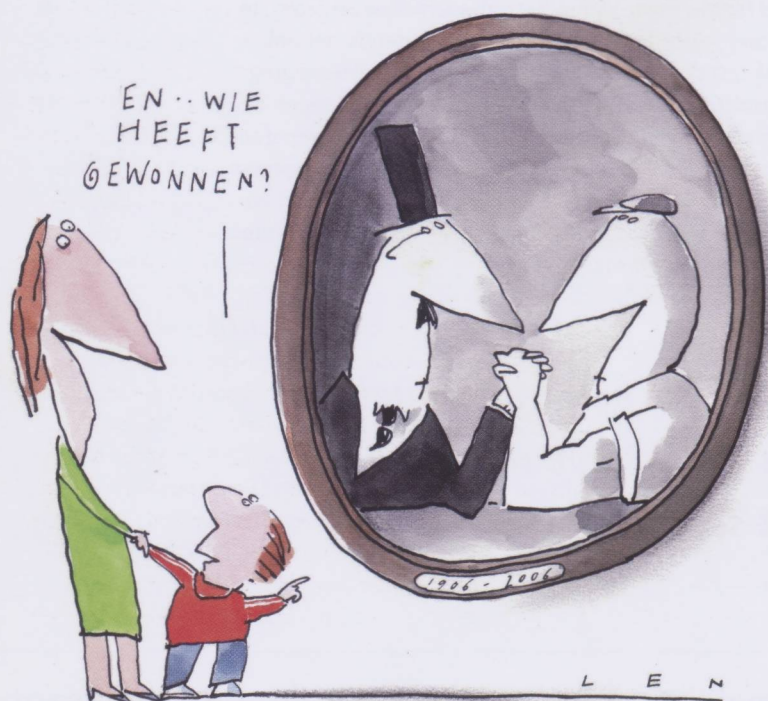
Uitgeverij Aksant, Cruquiusweg 31, 1019 AT Amsterdam

Hoogleraar arbeidsverhoudingen Paul de Beer:

‘Het ontbreekt de vakbeweging aan visie over de toekomst’

Tekst: Jeroen Zonneveld

De vakbeweging en linkse politieke partijen hebben de opdracht om een alternatief te bedenken voor het hedendaagse kapitalisme maar brengen daar weinig van terecht, meent hoogleraar Paul de Beer. Een gesprek over een gebrek aan visie en een defensieve strijd.

‘Toen Henri Polak als voorzitter van de ANDB eens voorstelde om voor de bezoldigde bestuurders van de bond een pensioenregeling in te voeren, kwamen de leden in het geweer omdat dit pensioen in geen verhouding stond tot de uitkering van werkloze diamantbewerkers. Polak verdedigde het besluit echter met het argument dat het pensioen voor bestuurders garandeerde dat zij zich volledig konden wijden aan de belangen van de leden. Dit wezen de leden echter van de hand. Polak accepteerde deze beslissing, maar trad vervolgens af als voorzitter. De volgende ochtend ontstond voor vakbondsgebouw De Burcht een enorme oploop van diamantbewerkers. Zij eisten Polak terug als voorzitter. Deze toonde zich bereid terug te komen, op voorwaarde dat de leden het pensioenvoorstel zouden aanvaarden.’

Deze anekdote vertelt hoogleraar arbeidsverhoudingen Paul de Beer om te illustreren hoe hij tegen de verhouding tussen vakbondsleden en hun bestuurders aankijkt. ‘Bestuurders hebben niet als primaire taak te doen wat leden willen. Zij moeten een visie ontwikkelen op wat de vakbond moet doen met belangrijke thema’s. Vervolgens moeten zij voor deze visie draagvlak zoeken door de leden van de juistheid ervan te overtuigen. Als er onder de leden geen draagvlak voor blijkt te zijn, moet de visie bijgesteld worden of de bestuurder moet aftreden. Uiteindelijk hebben de leden het laatste woord.’

Ziet u binnen de huidige vakbeweging bestuurders met een visie op de toekomst van de vakbeweging?

‘Nee, er ontbreekt een visie waar de vakbeweging over tien, twintig jaar moet staan, hoe de arbeidsmarkt en de arbeidsverhoudingen eruit moeten zien. Wezenlijk is de opstelling sinds de grote demonstratie op 2 oktober 2004 op het Museumplein niet veranderd. Weliswaar is het zelfvertrouwen toegenomen omdat gebleken is dat de bonden nog steeds acties kunnen organiseren. Maar het gaat nog steeds om een defensieve strijd en het tegenhouden van allerlei verslechtingen. Sinds het eerste kabinet Lubbers is de vakbeweging eigenlijk al in het defensief. Bovendien brokkelt de organisatiegraad langzamerhand af, van rond 30 procent begin jaren tachtig naar ongeveer 25 procent nu. Als de krachtsverhoudingen ten nadele van de vakbeweging zo blijven en de bonden alleen blijven reageren op anderen, dan zie ik de toekomst niet rooskleurig in.’

Komen we zo langzamerhand niet in een situatie dat de positie van de vakbeweging serieus bedreigd wordt?

‘Van de kant van het kabinet en de werkgevers zijn er wel af en toe wat speldenprikjes, maar ik zie nog geen serieuze bedreigingen. Nog steeds doen de werkgevers

'Ik ben er niet zo voor dat politieke partijen zich bezighouden met buitenparlementaire acties. Partijen moeten vooral in het parlement optreden'

zaken met de vakbeweging in de Sociaal-Economische Raad (SER, waarin vakbonden, werkgevers en onafhankelijke kroonleden zetelen), de Stichting van de Arbeid (vakbonden en werkgevers) en het cao-overleg. Ook tijdens het voor- en najaarsoverleg van vakbonden en werkgevers met het kabinet worden nog steeds afspraken gemaakt. Bovendien is er nog geen echt alternatief voor deze vormen van overleg.

Het is echter wel duidelijk dat de vakbeweging tijdens dit overleg geen vuist kan maken. Werkgevers en het kabinet domineren de agenda. Het gaat de vakbeweging om het tegenhouden van verslechtingen. Dat inspireert niet genoeg. De angst overheerst te veel en ideeën dat het land mooier en beter kan, hoor je nauwelijks. De Nederlandse vakbeweging verdedigt compromissen bijna altijd met hand en tand, zonder nog het idee te wekken dat er eigenlijk iets beters mogelijk is. Dat is een groot nadeel en vermindert de herkenbaarheid van de vakbeweging.'

Laten de ontwikkelingen in Frankrijk, waar een brede beweging van studenten, werkloze jongeren en de vakbeweging een verslechtering van het ontslagrecht voor jongeren tegenhield, zien hoe het wel moet?

'In Frankrijk zien we eigenlijk hetzelfde probleem. Ook daar is de strijd defensief. Zelfs het verzet tegen de Dienstenrichtlijn, de oneerlijke internationale concurrentie en de komst van de Polen, is overwegend verzet tegen verslechtingen.

Mijn hoop was een tijdje gevestigd op de anti-globaliseringsbeweging. De leuze 'een andere wereld is mogelijk' klinkt veelbelovend. Maar tot mijn teleurstelling komt ook in die beweging het ontwikkelen van een serieus samenhangend alternatief programma niet van

de grond.

In de zestiger en zeventiger jaren was er altijd sprake van een alternatief en een geloof dat een ander systeem mogelijk is. We waren wel een beetje naïef en utopisch, maar dat stimuleerde veel mensen om in beweging te komen. Helaas geloven nu nog maar weinig mensen dat een alternatief systeem mogelijk is. De vakbeweging, maar ook linkse politieke partijen, hebben nu de opdracht om een alternatief te bedenken voor het hedendaagse kapitalisme.'

U gelooft zelf nog wel in een alternatief?

'Een alternatief is kansloos als het niet aansluit bij de heersende opvatting dat het kapitalisme nog het enig werkende economisch systeem is. Je kunt bijvoorbeeld kiezen uit de wezenlijk verschillende varianten van het kapitalisme. Voorlopig blijft het kapitalisme nog wel bestaan. Maar dat hoeft niet de Angelsaksische, hardere variant van het kapitalisme te zijn. Dat kan ook het Rijnlands model zijn, dat vooral in Duitsland en voor een deel nog in Nederland bestaat. Die variant is socialer en economisch beter.

In Nederland hebben we te maken met een mengvorm van het Rijnlandse en Angelsaksische model. Dat heeft allerlei beperkingen, bijvoorbeeld omdat het in onvoldoende mate de werkloosheid bestrijdt. We zouden meer moeten nadenken hoe we het Rijnlandse kapitalisme kunnen verbeteren. Dat kan betekenen dat je op allerlei terreinen soms helemaal de andere kant op moet. Het zou zelfs zo kunnen zijn dat het Rijnlands model al te veel marktwerking bevat. Velen denken echter dat we alleen nog maar de Angelsaksische kant op kunnen.'

De bevolking hecht nog steeds aan behoud van de verworvenheden van de verzorgingsstaat, terwijl tussen praktisch alle politieke partijen, de werkgevers en de vakbonden consensus bestaat dat die flink moet veranderen. Hoe kan deze tegenstelling overbrugd worden?

'De vakbonden hebben nog geen eigen visie op de verzorgingsstaat. Aan de andere kant huilen zij ook niet zonder meer mee met de wolven in het bos, zoals Femke Halsema wel lijkt te doen. Iedereen is het erover eens dat de verzorgingsstaat nu slecht functioneert. Maar de verandering gaat nu alleen in de richting van het beperken van rechten.

De Deense socioloog Esping-Andersen liet in zijn WRR-lezing, op 8 december 2005, zien dat het Scandinavisch model sociaal is en economisch goed presteert. Het gaat niet primair om het beperken van rech-

Paul de Beer (Middelburg, 1957) is vanaf 1 juli 2003 bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen aan de Universiteit van Amsterdam op de Henri Polakleerstoel, die gefinancierd wordt door vakcentrales FNV, CNV en MHP. Hij is tevens verbonden aan het Amsterdams Instituut voor Arbeidsstudies (AIAS) en de Burcht (Centrum voor Arbeidsverhoudingen, waaronder het Vakbondsmuseum).

De Beer was van 1993 tot 2001 onderzoeker bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en van 2001 tot 2003 stafmedewerker van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).

Paul de Beer is lid van GroenLinks en lid van de redactie van Socialisme en Democratie, het maandblad van de Wiardi Beckmanstichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA.

Meer informatie: www.pauldebeer.nl

'Het gaat de vakbeweging om het tegenhouden van verslechteringen. De angst overheerst te veel en ideeën dat het land mooier en beter kan, hoor je nauwelijks'

ten, maar om uitbreiding daarvan door bijvoorbeeld te investeren in kinderopvang en het mogelijk maken van het combineren van arbeid en zorg. Dat kost extra geld, maar dat verdien je dubbel en dwars terug, onder meer door hogere arbeidsparticipatie van vrouwen. Esping-Andersen pleit er dus voor om niet minder, maar juist meer geld uit te geven aan de verzorgingsstaat. Bovendien pleit hij voor een prominente rol van de overheid. Daar hoor je in Nederland niemand meer over. De vakbeweging zou juist moeten aanhaken bij die visie. Dat er aan de nieuwe verzorgingsstaat een prijskaartje hangt, is duidelijk. Maar uit een recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau en uit het grote internetonderzoek *21 minuten.nl* bleek dat veel mensen in Nederland wel iets over hebben voor verbetering van de sociale voorzieningen.'

Bent u dan ook een voorstander van het zogenaamde 'Deense model'?

'We moeten ons niet blindstaren op wat voor model dan ook, want je kunt het toch niet van de ene op de andere dag invoeren. Het gevaar is dat er één ding wordt uitgepikt, bijvoorbeeld het soepeler Deense ontslagrecht. In Denemarken is echter ook sprake van hogere werkloosheidsuitkeringen en krijgen werklozen intensieve begeleiding om weer snel werk te vinden. In alle voorstellen voor soepeler ontslagrecht wordt er zonder meer van uitgegaan dat er dan meer mensen aan het werk komen. Die redenering werd ook gehanteerd bij de invoering van het vervroegd uittreden en de arbeidstijdverkorting in de jaren tachtig. Als ouderen eerder ontslagen werden, zouden er meer jongeren aan de slag kunnen. Daarbij ging men uit van een vaste hoeveelheid banen. In werkelijkheid is dat echter niet het geval. Er treden altijd veel fluctuaties op in de werkgelegenheid.

Het is beter om vast te houden aan coördinatie en afstemming tussen vakbonden en werkgevers over de vraag hoe de economie ingericht moet worden. Dat is een voorwaarde voor meer welvaart. Dat moet gecombineerd worden met een royale verzorgingsstaat, die wel verplichtend en activerend is. Van mij mag je best mensen dwingen scholing te volgen, zodat zij weer aan het werk kunnen. We

moeten aansluiten bij de huidige ontwikkeling en onszelf niet buiten de discussie plaatsen.'

Als de vakbeweging nog niet toe is aan het ontwikkelen van een duidelijke visie, is het dan niet de taak van linkse politieke partijen om de discussie over een lange termijnvisie te stimuleren?

'Binnen die partijen is eigenlijk sprake van dezelfde crisis als in de vakbeweging. Er heerst de brede overtuiging dat we de Angelsaksische kant opgaan en dat we dat een beetje moeten bijsturen. Ook bij de SP gaat het vooral om verzet tegen verslechteringen, en ook bij de SP is geen sprake van een samenhangende visie. Dat is ook niet eenvoudig. Maar we moeten gezamenlijk als linkse partijen meer pogingen doen om wel een alternatief te ontwikkelen. Daarbij kan samengewerkt worden met de vakbeweging. Maar daartoe zou je het dan wel moeten beperken. De vakbeweging vertegenwoordigt tenslotte een deelbelang, terwijl de politiek verantwoordelijk is voor het algemeen belang. Werknemers, en ook leden van de vakbonden, stemmen trouwens op allerlei verschillende partijen.'

Vakbonden en politieke partijen kunnen toch wel samenwerken bij buitenparlementaire acties?

'Ik ben er niet zo voor dat politieke partijen zich bezighouden met buitenparlementaire acties. Als partij moet je er huiverig voor zijn dat de straat gaat regeren. Partijen moeten vooral in het parlement optreden. Hoe zou de SP in de regering het vinden als de VVD demonstraties organiseert tegen die regering?'

Maar het mobiliseren en organiseren van mensen kan toch een aanvulling en een correctie zijn op het parlementaire systeem?

'Je kunt beter de verantwoordelijkheden scheiden. Als vakbeweging kan je wel in actie komen als het gaat om belangen van werknemers. Maar als het gaat om acties tegen een al vastgestelde wet, dan vind ik dat op het randje. De demonstratie van 2 oktober 2004 tegen het kabinet vond ik wel volstrekt legitiem, maar als politieke partij moet je je onthouden van al te intensieve samenwerking met de vakbeweging.'

En een landelijke politieke staking tegen de regering Balkenende? Want het parlement blijkt niet in staat te zijn dit impopulaire kabinet naar huis te sturen.

'Die staking zou ik ten zeerste afraden. We hebben niet voor niets een parlementair systeem. Een kabinet moet zich vier jaar lang kunnen bewijzen. Als de economie de komende tijd aantrekt, kunnen de coalitiepartijen nog goed scoren bij de volgende verkiezingen.'

Henri Polak (1868-1943) was oprichter van de Algemene Nederlandse Diamantbewerkerbond (ANDB), waarvan het vakbondsgedouw De Burcht in de Henri Polaklaan in Amsterdam dienst doet als Vakbondsmuseum. Polak was tevens mede-oprichter van vakcentrale NVV, een van de voorlopers van de FNV, en de SDAP, de voorloper van de PvdA. Meer informatie: www.deburcht-vakbondsmuseum.nl

‘Het aandeelhouderskapitalisme zouden we van binnenuit moeten veranderen door meer kapitaal in handen van de werknemers te brengen’

Ziet u iets in het idee dat de democratie pas volmaakt is als ook de economie gedemocratiseerd is?

‘Ja, ik probeer al een paar jaar de discussie daarover op gang te krijgen. Het aandeelhouderskapitalisme zouden we van binnenuit moeten veranderen door meer kapitaal in handen van de werknemers te brengen. Pensioenfondsen beschikken bijvoorbeeld over miljarden kapitaal van werknemers... Daarmee kunnen zij veel invloed uitoefenen. Tot nu toe beperken de besturen van die fondsen (werkgevers en vakbonden) zich echter tot het veiligstellen van het rendement van de beleggingen. Dat rendement is op langere termijn echter niet verzekerd. Dus kan je als pensioenfonds beter de ontwikkeling zo beïnvloeden dat bedrijven zich meer gaan richten op duurzame lange-termijnrendementen. Dan zullen bedrijven ook meer rekening moeten houden met de belangen van werknemers in plaats van alleen met de belangen van de huidige aandeelhouders. De werknemers in een bepaald bedrijf zouden op de aandeelhoudersvergadering kunnen optreden als vertegenwoordigers van het pensioenfonds dat in hun bedrijf heeft belegd. Als vakbeweging kun je met de werkgever afspreken dat 5 procent van de loonsom aan de werknemers wordt uitgekeerd in de vorm van aandelen. Dat kan variëren met de conjunctuur, terwijl het loon hetzelfde blijft. Met dit soort ideeën stuit je binnen de vakbeweging helaas op een muur van onwil en onbegrip.’

Worden werknemers op die manier niet te veel verantwoordelijk voor het bedrijfsbeleid en alle negatieve gevolgen die dat kan hebben?

‘Dit tegenargument snijdt geen hout. Die invloed wil je toch juist? En doordat werknemers via de aandelen een veel groter belang hebben bij het voortbestaan van het bedrijf en dus rendement op lange termijn, wordt het risico van faillissement juist veel kleiner. En als dit zich dan voordoet, is er geen verschil met nu. Nu worden werknemers ook ontslagen als het bedrijf failliet gaat. Veel mensen hechten nog steeds aan de traditionele tegenstelling tussen arbeiders en kapitalist. Maar die tegenstelling bestaat steeds minder. Wel is er nog steeds een grote tegenstelling tussen arbeid en kapitaal in het algemeen. Het kapitaal bevindt zich vooral in handen van grote institutionele beleggers en nog maar voor 20 procent in handen van particulieren. Door de gerichtheid op rendement op korte termijn, vindt er steeds meer speculatie plaats en steeds meer op- en neergang van de economie, waardoor weer minder rendement gehaald wordt. Door de aandelen steeds meer in handen te geven van de werknemers, blijft het in het bedrijf, waardoor het bedrijf over steeds meer eigen vermogen beschikt. Daardoor is de kans op lange-termijnsucces veel groter. Economische democratie kan dus eerder bereikt worden door het socialiseren van het kapitaal dan door het te nationaliseren.’

Rijnlands en Angelsaksisch model

Het Rijnlands model verwijst naar een gemengde economische orde waarbij de werking van de markt sterk wordt ingeperkt door een ver ontwikkelde collectieve sector en een harmonieuze samenwerking tussen de overheid en de sociale partners. Het Rijnlands model is vooral te vinden in Duitsland en Nederland.

Tegenover de verzorgingsstaat van het Rijnlands model staat het meer op marktwerking gerichte Angelsaksische model, dat vooral in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië bestaat.

Nederland heeft de laatste jaren stappen gezet in de richting van het Angelsaksisch model. Daarbij wordt de collectieve sector teruggedrongen door met name het gebruik van sociale zekerheid meer aan banden te leggen. Verder door privatisering, deregulering en bevordering van de concurrentie. De nieuwe mengvorm wordt het Rijndeltamodel of het Deltamodel of het poldermodel genoemd.

Vakbeweging, aanvaardbare sociale partner of strijdmakker?

Tekst: Jeroen Zonneveld

Wat moet er gebeuren om de vakbeweging haar defensieve stellingen te laten verlaten en een prominente rol te laten spelen in het vormgeven van een goede toekomst voor de werkende klasse? De visie van Jeroen Zonneveld, landelijk bestuurslid van de SP.

Sinds de grote vakbondsdemonstratie van 2 oktober 2004 op het Museumplein in Amsterdam is het de vakbeweging niet gelukt de defensieve stellingen te verlaten en meer het offensief te kiezen tegen de opstelling van de werkgevers en het kabinet. Dat is niet zo verwonderlijk als je kijkt naar de ontwikkelingen wereldwijd. Overal zijn de krachtsverhoudingen tussen kapitaal en arbeid gewijzigd in het nadeel van de werkenden. En die trend is nog niet ten einde. De neoliberale variant van de globalisering betekent dat de wereldwijde stoomwals van internationale kapitaalgroepen en multinationals alles en iedereen onderwerpt aan de wetten van de vrije markt. Meer dan ooit is de wereld het speelveld van grote ondernemingen die zoeken naar de beste plek om kapitaal tegen een zo hoog mogelijk rendement te investeren, en producten tegen een zo laag mogelijke prijs te laten produceren. Na de liberalisering van het kapitaalverkeer volgde liberalisering van de productie, handel en transport van goederen. De liberalisering van diensten mag dan in Europa enige hinder ondervinden, op wereldschaal dendert de trein voort. Alleen het vrij verkeer van personen is beperkt: het lijkt slechts weggelegd voor inwoners van het rijke westen. En er is geen regering die greep heeft op dit proces van globalisering en liberalisering, als ze dat al zou willen. Laat staan dat internationale organisaties als de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), het Internationaal Verbond van Vrije Vakverenigingen (IVVV) of het Europees Verbond van Vakverenigingen (EVV) wezenlijke invloed op dit proces uitoefenen.

Is het eindeloos polderen echt gestopt?

De acties op en rond 2 oktober 2004 zijn natuurlijk niet voor niets geweest. De vakbonden hebben laten zien dat er nog steeds rekening moet worden gehouden met wat werknemers in Nederland willen en vinden. Bovendien is het zelfvertrouwen van alle bestuurders,

leden en kaderleden die zich bezighielden met het organiseren van acties, flink toegenomen. En uiteraard zijn de scherpste kantjes van de kabinetsplannen afgehaald en heeft het kabinet op verschillende punten moeten inbinden.

De FNV-top beloofde na de acties voortaan niet meer eindeloos door te polderen tot zouteloze compromissen met werkgevers en regering. Intussen gaan de onderhandelingen over het nieuwe ontslagrecht tussen werkgevers, vakbonden en onafhankelijke kroonleden in de Sociaal-Economische Raad echter alweer eindeloos door. Terwijl toch al een tijdje duidelijk is dat de werkgevers graag een soepeler ontslagrecht willen, en de vakbonden willen vasthouden aan het huidige ontslagrecht, dat nu al geen wezenlijke belemmering bevat voor werkgevers om van werknemers af te komen. Alleen moeten ze het zorgvuldig doen en kost een ontslagvergoeding of een sociaal plan geld.

Sinds 2 oktober 2004 zijn de verhoudingen op nationaal niveau vrijwel genormaliseerd, terwijl het reguliere polderoverleg in het najaar van 2004 praktisch tot stilstand was gekomen.

Ondanks acties tegen de Europese dienstenrichtlijn, tegen de havenrichtlijn, tegen de oneerlijke concurrentie door werkgevers die Oost-Europese werknemers uitbuiten en tegen massaontslagen zoals bij Nedcar, blijft de vakbeweging te veel gevangen in het meedenken met werkgevers en regering binnen de gangbare neoliberale consensus. Gezien de positie waarin de vakbeweging verkeert en de sociaal-economische situatie hier en in de rest van de wereld, zou je verwachten dat het gestegen zelfvertrouwen meer benut zou zijn om wat stevigere en onafhankelijker standpunten in te nemen. Ook zou je meer discussie verwachten over de noodzaak een eigen vakbondagenda voor de komende tien, twintig jaar te ontwikkelen. Zeker omdat

‘Overal zijn de krachtsverhoudingen tussen kapitaal en arbeid gewijzigd in het nadeel van de werkenden. En die trend is nog niet ten einde’

Er zijn nog te weinig tekenen die erop wijzen dat de FNV de rol als eeuwige sociale partner aan het verruilen is voor die van inspirerende en perspectiefvolle strijdmakker

begin 2005 in de discussienota voor het FNV-congres nog werd gesteld dat de FNV zelf de regie in handen wil nemen en wil werken 'aan een nieuw model van arbeidsverhoudingen, dat beter bestand is tegen de politieke grillen en modes. Daarin past dat bestaande posities in de overlegeconomie tegen het licht worden gehouden. De FNV moet zich manifesteren daar waar ze het sterkst is. In sectoren, bedrijven en instellingen, op de werkvloer en in cao-onderhandelingen.' Helaas zijn er nog te weinig tekenen die erop wijzen dat de FNV de rol van eeuwige sociale partner aan het verruilen is voor die van inspirerende en perspectiefvolle strijdmakker.

Onerlijke concurrentie op lonen en andere arbeidsvoorwaarden

Aan de andere kant van het vakbondsspectrum bevinden zich werknemers in concrete bedrijven, instellingen en sectoren. Zij worden direct geconfronteerd met de gevolgen van de economische globalisering, hoewel die minder dramatisch zijn dan in veel andere landen omdat wij tot het rijkste deel van de wereld behoren. Vooral de arbeidsvoorwaarden en de werkgelegenheid staan voortdurend onder druk doordat de werkgevers steeds verwijzen naar de internationale concurrentieverhoudingen, waarin Nederland slecht voor de dag zou komen. Qua productiviteit scoren de hier gevestigde bedrijven echter nog steeds hoog en het gemiddelde loonniveau ligt hier al decennia lager dan in de ons omringende landen door de jarenlange loonmatigingspolitiek.

In Nederland komt de globaliseringsvloedgolf onder meer tot uiting in de verplaatsing van bedrijfsactiviteiten, bedrijfsonderdelen of complete bedrijven naar lagelonenlanden in vooral Oost- en Midden-Europa en Azië. En als dat niet kan, proberen werkgevers in sectoren als de bouw, vleesverwerking, tuinbouw, schoonmaak, vervoer en uitzendsector via allerlei constructies gebruik te maken van het aanbod van goedkopere arbeidskrachten uit Oost- en Midden-Europa. Dat aanbod wordt groter als de grenzen met die landen vanaf 1 januari 2007 definitief opengaan. De bestaande wet- en regelgeving die illegale praktijken van werkgevers (het werken onder de prijs en op onmenselijke voorwaarden) onmenselijke voorwaarden onmogelijk zou moeten maken, wordt helaas op grote schaal ontdoken omdat het nog steeds ontbreekt aan effectieve controle op de werkvloer. Dankzij acties van FNV Bondgenoten, ondersteund door de SP, heeft het kabinet nu maatregelen beloofd.

Een andere werkelijkheid waar de hedendaagse werknemers, en dan vooral jongeren, vrouwen en migranten, dagelijks tegenaan lopen, is dat banen met een con-

tract voor onbepaalde tijd steeds schaarser worden.

De flexibilisering van de arbeidsmarkt is dan volgens de werkgevers en het kabinet nog niet ver genoeg gevorderd, in de praktijk is het werken als zelfstandige zonder personeel (zzp'er), op losse contracten, in deeltijd en via uitzendbureaus eerder regel dan uitzondering. Ook hier biedt de Wet Flexibiliteit en Zekerheid die werknemers in deze situatie bescherming moet bieden, nauwelijks enige soelaas. Als iemand het al redt om drie contracten achter elkaar bij één werkgever te krijgen, dan biedt de werkgever vervolgens geen vast contract aan, zoals wettelijk is voorgeschreven, maar vervangt hij hem of haar gewoon door een nieuwe contractant.

Tegelijkertijd voldoet het aanbod van flexbanen ook aan een vraag van mensen die om allerlei redenen geen behoefte hebben zich te binden aan een bedrijf. Dat geldt vooral voor jongeren, ouders met jonge kinderen en mensen die liever voor zichzelf beginnen. Zij vormen bij elkaar een groot arbeidsreservoir, waaruit ondernemers kunnen putten op de manier en op het moment waarop het hen uitkomt.

Vakbeweging moet de uitersten van de arbeidsmarkt bedienen

Door al deze ontwikkelingen, gecombineerd met de sterke vergrijzing van het ledenbestand, staat de vakbeweging voor een gecompliceerde opgave. Hoe kan de vakbond aantrekkelijk gemaakt worden voor jongeren, vrouwen en migranten, terwijl tegelijkertijd de huidige leden niet worden vergeten? Hoe kan het arbeidsvoorwaardenbeleid zo worden vormgegeven dat zowel werknemers in vaste dienst, als alle andere groepen worden bediend? Hoe kan het beleid van de bond zo geformuleerd worden dat aan alle bedreigingen, nationaal en internationaal, het hoofd geboden kan worden? Welke stappen kunnen er nu gezet worden om van een defensief beleid naar een meer offensief beleid te gaan? En kan er gewerkt worden aan een perspectief op langere termijn?

Wil de vakbeweging in de toekomst nog een rol van betekenis spelen, dan zal zij de uitersten van de arbeidsmarkt moeten bedienen. Dan zullen zowel de belangen van de gemarginaliseerde werknemers zonder vaste arbeidsplaats als van de geschoolde werknemers met een duidelijk carrière-perspectief behartigd moeten worden. Als tegenwicht tegen flexibiliteit zal de zekerheid steeds meer gezocht moeten worden in collectieve regelingen voor alle werknemers, ongeacht het karakter van de arbeidsrelatie. Regelingen die bescherming bieden tegen de risico's van werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid, en die zekerheid bieden van zaken als verlof en pensioen. Met de huidige technologie moet het bijvoorbeeld niet zo moeilijk zijn iedereen

'De vakbeweging staat voor de gecompliceerde opgave aantrekkelijk te worden voor jongeren, vrouwen en migranten, en tegelijkertijd de huidige leden niet te vergeten'

voor verlof en pensioen een spaarpot te garanderen, die telkens als iemand ergens werkt wordt bijgevuld en die ondanks werkloosheid, ziekte of arbeidsongeschiktheid toch een bepaald minimumniveau houdt.

De groeiende groep van zelfstandigen zonder personeel bestaat in feite uit werknemers die al dan niet door vrije keuze volledig aan zichzelf zijn overgeleverd. Het is ook niet voor niets dat vakbonden als de Nederlandse vereniging van journalisten (NVJ) en FNV Bondgenoten openstaan voor zzp'ers. Het is logisch dat zzp'ers ook onder de collectieve regelingen gaan vallen, die gelden voor alle andere categorieën van werknemers.

Omdat veel mensen een gevoel van onzekerheid hebben over de toekomst van hun arbeidzame leven, ingegeven door nationale en internationale economische ontwikkelingen, hebben zij steeds meer behoefte aan een steun en toeverlaat die hen kan helpen in het steeds weer binnenhalen van werk om in een inkomen te voorzien. Tegelijkertijd zou de vakbeweging nationaal en op sectoraal- en bedrijfsniveau er de strijd voor moeten aangaan dat werkgevers (met uitzondering van de kleintjes) altijd verantwoordelijk zijn voor het actief en geschoold houden en maken van hun werknemers. Wanneer de levenscyclus van bepaalde producten ten einde loopt, zouden werkgevers hun werknemers niet langer moeten overvallen met collectieve ontslagen, maar zou elke individuele werknemer klaar moeten zijn voor een soepele overstap naar ander werk in het zelfde of een ander bedrijf (eventueel als zzp'er). Gedekt door allerlei collectieve zekerheden zou dat geen probleem mogen zijn. Als trajecten van her-, om- en bijscholing nog moeten beginnen als de productie wordt ingekrompen of helemaal stopt, is het vaak te laat.

Het vakbondswerk hier is onderdeel van een internationale beweging

Omdat bedrijven en instellingen vaak deel uitmaken van een internationale productieketen of een internationaal netwerk, ligt het voor de hand ook het vakbondswerk hier als een onderdeel van een internationale beweging te beschouwen. Kleinschalige solidariteitsacties en deelname aan de internationale vakbondskoepels IVVV en EVV en de sectorale internationale organisaties zijn nuttig, zeker als ze Europese acties organiseren en coördineren tegen de Europese

dienstenrichtlijn en de Europese havenrichtlijn. Vooral de International Transport Federation (ITF) heeft veel ervaring met het organiseren van acties in havens over de hele wereld. Andere sectoren blijven daar bij achter, terwijl de noodzaak om het nationale vakbondswerk een internationale dimensie te geven steeds groter wordt. Op dit vlak valt ongetwijfeld ook nog wel iets te leren van Transnational Information Exchange (TIE), dat al bijna 25 jaar als internationaal netwerk van vakbondsactivisten ervaring opdoet en expertise opbouwt met internationaal vakbondswerk, onder meer door het organiseren van werknemers uit de hele wereld die in één productieketen werken.

Het gaat om het veroveren van zeggenschap over de essentiële bedrijfsbeslissingen

Van wezenlijk belang is ook dat vakbonden die voor zichzelf nog een toekomst zien, de leden en vooral de potentiële leden serieus nemen. De scholingsgraad en de algemene ontwikkeling is vele malen hoger dan in de begintijd van de vakbeweging. Werknemers willen niet alleen graag dat hun baas hen voor vol aanziet, maar ook dat de vakbeweging hen volkomen serieus neemt. Moderne vakbonden zijn idealiter niet bureaucratisch en hiërarchisch, maar volstrekt democratisch en laten de leden deelnemen aan het hele proces van beleidsontwikkeling en besluitvorming. Het organiseren van referenda over sociale akkoorden die zijn afgesloten met kabinet en werkgevers, is nog maar een eerste stap op deze weg.

En omdat werknemers mondig genoeg zijn en over voldoende kennis en kunde beschikken, is meer democratie in de totale economie absoluut niet te hoog gegrepen. Veel werknemers weten beter hoe een bedrijf gerund moet worden dan de aandeelhouders of het topmanagement dat zich vaak op grote afstand bevindt. Uitbreiding van de medezeggenschap van ondernemingsraden is mooi, maar volstaat geenszins. Het gaat om het veroveren van echte zeggenschap over de essentiële beslissingen in ondernemingen.

Dat zou bijvoorbeeld op gang gebracht kunnen worden door werknemers direct invloed te geven via aandelen in het eigen bedrijf en indirect via pensioenfondsen, die als grote beleggers een enorme potentiële macht herbergen.

Doorleesvoer

Er wordt veel en goed onderzoek gedaan naar de positie van allochtone Nederlanders. Een kleine selectie uit recent verschenen onderzoek:

gedrukt

Globalisering en vakbeweging

Om de vereniging van de arbeid vormt het laatste 'kunstje' van de redactie van het blad Solidariteit. Het thema van het boek is 'globalisering en vakbeweging,' vanuit verschillende invalshoeken belicht. Bijdragen van onder meer Alfred Kleinknecht, Wim Boerboom, Richard Hyman, Marcel van der Linden, Ewald Engelen en Wim van Noort en ingeleid door Greetje Lubbi. Rode draad: slechts door over de volle breedte te organiseren, maakt de vakbeweging een kans op een progressieve toekomst die verenigt in plaats van uitsluit. Kortom, werken aan solidariteit in een bewogen beweging.

Zeggenschap

Zeggenschap is het enige tijdschrift in Nederland dat zich specifiek richt op arbeidsverhoudingen. *Zeggenschap* discussieert en informeert over relevante ontwikkelingen op een breed terrein: van arbeidsvoorwaarden tot globalisering, van medezeggenschap tot hr-beleid. Het blad, dat is voortgekomen uit een stroming die pleitte voor meer zeggenschap in de economie, richt zich steeds meer op 'professionals'.

Zeggenschap verschijnt vier keer per jaar.

Meer informatie: www.zeggenschap.info/

online

www.sp.solidair.nl

De website van en voor SP-leden die actief zijn in bond en bedrijf.

www.solidariteit.nl

Website van voormalig onafhankelijk vakbondsblad *Solidariteit*, dat een platform bood voor vakbondsactivisten die een strijdbare en democratische vakbeweging hoog in het vaandel hebben. Het blad is intussen opgeheven, maar de website biedt nog steeds informatie, zoals oude nummers van het blad en een regelmatige column die bij toerbeurt wordt geschreven.

Denken met een barst

'Dialectisch denken is denken met een barst,' schrijft Jasper Schaaf (1950), sinds maart gemeenteraadslid voor de SP in Groningen. Schaaf is filosoof en schreef boeken over sociale ethiek en dialectiek. De afgelopen jaren publiceerde hij een aantal korte en toegankelijke artikelen over Karl Marx en de dialectiek voor het blad *Voorwaarts* van de Communistische Jongeren Beweging. Niet iedereen zal dit blad op het nachtkastje hebben liggen en daarom is het goed dat uitgeverij Damon deze stukken opnieuw heeft uitgegeven, onder de titel *Marx, zó gelezen*. De samenleving is voortdurend in beweging en dit betekent dat ook opvattingen steeds veranderen. Verklaringen die op het ene moment logisch klinken, lijken een volgend ogenblik alweer te barsten. Dat is niet erg. Het is de enige manier om een veranderende wereld te blijven begrijpen.

Schaaf bespreekt aan de hand van Marx actuele thema's, waaronder de doodstraf, drankmisbruik en de vergrijzing. Niet om antwoorden te vinden bij deze negentiende-eeuwse denker, maar juist om bestaande oordelen van lezers open te breken. Hoe mensen denken, is erg afhankelijk van de omstandigheden waarin zij leven. Tegelijk zijn het de mensen zélf die de omstandigheden veranderen. En daarmee veranderen mensen ook zichzelf en is ieder mens zijn eigen opvoeder. In *Marx, zó gelezen* doet Schaaf een interessante poging om niet de waarheden van Marx te presenteren, maar lezers zélf hun gedachten te laten vormen over de oude meester. En juist op die manier te laten kennismaken met Marx' dialectische denken.

Ronald van Raak

Meer info: www.jasperschaaf.nl

Het **rijke** rooie leven

In een serie artikelen schetst Ronald van Raak de geschiedenis van het socialisme in Nederland

Deel 15:

ROOIE REUS

Wat is de overeenkomst tussen onderzoeksjournalisten Stella Braam en Chris de Stoop, buurtactiviste Annie Verdoold uit het Rotterdamse Spangen, gezondheidswinkel De Witte Jas in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt, oud-defensiemedewerker en klokkenluider Fred Spijkers, Turkse moeders in Deventer die zich sterk maakten voor een gemengde school voor hun kinderen, het kritische VPRO-radioprogramma Argos en de Heerlense SP-wethouder Riet de Wit? Allemaal hebben ze ooit de Rooie Reusprijs gewonnen. Deze prijs is in 1996 door de SP in het leven geroepen en een eerbetoon aan de tien jaar daarvoor overleden actievoerder Dirk de Vroome (1925-1986), die zichzelf de Rooie Reus noemde.

De Rooie Reuzen waren een groep activisten die vanaf het begin van de jaren zeventig actief was in Limburg en Noord-Brabant. De naam was ontleend aan het wasmiddel Witte Reus, dat alle vuil wit wast. Dirk de Vroome was de cen-

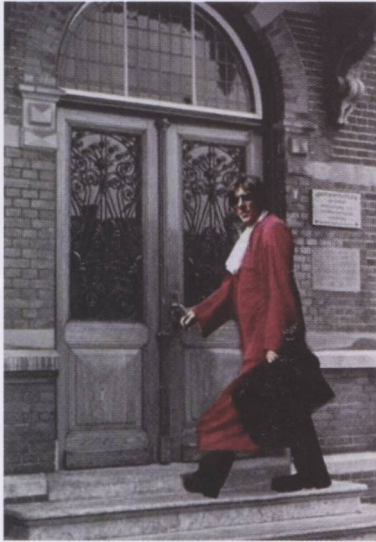
trale figuur in deze groep. Hoewel hij niet juridisch was geschoold, bracht hij zaken voor de rechter van mensen die problemen kregen met overheden en instellingen. Dirk zag het belang van persaandacht om de eisen van zijn cliënten kracht bij te zetten. Daarom ging zijn juridische strijd vaak gepaard met ludieke acties, die de aandacht trokken van het publiek. Ook de rechtszaal zélf was voor Dirk een podium voor politieke strijd.

De rechtszaal als politiek podium

'Hij begint in de gerechtsgebouwen kind aan huis te worden en schijnt de rechtszaal te gebruiken als podium waar hij acteert met verbluffend gemak, meeslepende beweging en groot natuurtalent,' schreef het Eindhovens Dagblad op 16 mei 1972 over Dirk de Vroome. In 1969 had de PSP in Sittard een sociaal adviesbureau opgericht, waar mensen terecht konden met vragen over huren, uitkeringen, belastingen et cetera. Dirk, die de spil was van de hulpdienst, had het principe van deze diensten in de jaren vijftig

geleerd bij de toenmalige communistische Eenheidsvakcentrale. Hij had zichzelf wegwijs gemaakt in het juridische raadswerk. Tientallen zaken bracht Dirk voor de rechtbank, waar hij een rode toog droeg, om aan te geven dat zijn juridische strijd ook een politieke strijd was.

De meeste acties heeft Dirk de Vroome ondernomen voor zigeuners en woonwagenbewoners, die vroeger rondtrokken als handelaars, muzikanten en seizoensarbeiders. De woonomstandigheden in de kampen waren vaak slecht, door een gebrek aan wc's, waterleidingen en scholen. Ook streed hij samen met de bewoners een juridische strijd tegen de afbraak van woonwagenkampen. Het ging Dirk echter niet alleen om het behoud van de kampen, maar ook om de ontwikkeling van de bewoners. Nadat in 1973 de ontruiming van een kamp in Stein was voorkomen, bouwde hij met de bewoners een klaslokaal waar studenten van de Sittardse sociale academie lessen begonnen te geven, als een begin

van integratie. Als gewoonlijk ging dit gepaard met veel media-aandacht. Kranten, radio en tv bezochten het kamp en dagblad De Limburger bracht in een grote auto schoolbanken en lesmateriaal dat door een Maastrichtse basisschool was geschonken.

Groot in het kleine

'Tegenover de arrogantie van de macht staat, wanneer wij dat willen, de macht der machtelozen,' schreef Dirk de Vroome in het Brabants Dagblad van 6 oktober 1982. Dirk wist wat het betekent om machteloos te zijn. Hij was in de crisisjaren dertig in Amsterdam opgegroeid in armoede. Na de oorlog werd hij afgekeurd voor de marine wegens 'geestelijke instabiliteit'. In 1948 trouwde hij met Hennie de Haas, met wie hij drie kinderen kreeg. Dirk ging werken bij Hoogovens, maar nadat hij zijn chef had aangevallen werd hij ontslagen. Na enkele omzwervingen werd Dirk koelmonteur in het Limburgse Stein. Maar ook hier werd hij in 1969 ontslagen, waarna

hij terecht kwam bij de sociale werkplaats in Sittard. Zijn politieke activiteiten maakten het vinden van werk moeilijk. Het monteursbedrijf dat Dirk vervolgens startte, kende veel tegenslagen.

De titel Rooie Reus verborg hoe klein Dirk de Vroome zich soms moet hebben gevoeld. Biograaf Jo Schoormans schrijft in *De Rooie Reus. Dirk de Vroome, strijder tegen onrecht* (1995): 'Hij had het voortdurend nodig om zichzelf op te blazen en kon geen brief schrijven of gesprek voeren zonder met Kamervragen of de pers te dreigen. De Rooie Reus, de 'Schrik der Autoriteiten', zoals hij zichzelf graag presenteerde, voelde zich klein en had meer dan alleen een toog nodig om zich op te peppen. Hij besefte drommels goed hoe laag hij was opgeleid en hoe mislukt zijn carrière was; hij kon vaak niet eens zijn gezin door arbeid onderhouden.' Maar voor veel mensen die in de problemen kwamen waren de hulpvaardigheid en strijdbaarheid van Dirk een groot geluk. 'Blijf trappen, Rooie Reus, op je fiets tegen de storm,' riep een brieven-schrijver hem toe in De Stem van 9 april 1984.

Een belangrijk strijdmiddel van Dirk de Vroome was zijn gevoel voor humor, waarbij hij zich een meester toonde in vermommingen. Als de kledingverkoper Cohen maakte hij de leiding van vliegbasis Volkel wijs dat hij honderd luchtmachtuniformen had verkocht aan 'langharig tuig,' waarna de militairen de opdracht kregen elkaar te controleren en achttien kilometer file ontstond.

Als mr. Dubois van het door hem verzonden Noord-Hollandse Perscentrum verstoorde hij een toespraak van NAVO-secretaris-generaal Joseph Luns. Als de Zweedse generaal Hölgerstum spelde hij de burgemeester van Brunssum een hondenpenning op. Dirk kreeg ook steun uit de politiek, vooral van de PSP. In 1982 stond hij kandidaat voor de SP bij de Statenverkiezingen in Limburg en in 1984 voerde hij voor deze partij campagne voor het Europees Parlement. Dirk de Vroome overleed in 1986. Het lokale activisme van de SP en de lokale hulpdiensten dragen nog steeds de sporen van Dirk de Vroome. En natuurlijk de Rooie Reusprijs. Kandidaten voor deze prijs kunt u opgeven op: www.rooiereus.nl.

Nederlands Sociaal

Forum : een andere wereld is mogelijk!

Workshops, debatten en films over:

- Duurzame en vreedzame globalisering
- Mensenrechten/ Gelijke kansen?
- Strategie en alternatieven van de anders-globaliserings beweging
- Werk, inkomen, zorg en onderwijs

**19/20/21
mei 2006**

**Nijmegen,
universiteitscampus**

**Kaarten reserveren
kan via**

www.sociaalforum.nl

**€ 5,- per dag,
€ 10,- hele weekend**

Mondiale beweging

Het eerste Nederlands Sociaal Forum vond plaats in november 2004 in Amsterdam. Er deden 4000 mensen aan mee. Het Nederlands Sociaal Forum wordt georganiseerd in navolging van het Wereld Sociaal Forum. In 2001 is het Wereld Sociaal Forum in Brazilië begonnen als een tegenhanger van het World Economic Forum in Davos. Sindsdien is het uitgegroeid tot een jaarlijkse massale bijeenkomst waar meer dan honderduizend deelnemers bij elkaar komen om te praten over een meer rechtvaardige vorm van mondialisering, zonder sociale afbraak, oorlog en racisme.

Nederlands Sociaal Forum 2006

Het Nederlands Sociaal Forum 2006 vindt plaats van vrijdag 19 mei, 19.00 uur tot zondagmiddag 21 mei, 15.00 uur op de universiteitscampus in Nijmegen (Erasmusplein). Er zijn vanuit heel Nederland bussen geregeld voor 10 euro per persoon en er zijn mogelijkheden om goedkoop te overnachten in Nijmegen. Kijk op www.sociaalforum.nl voor meer informatie.

Nederlands Sociaal Forum
info@sociaalforum.nl | 020-4223039 | www.sociaalforum.nl
gironummer: 4902698, tnv Stichting Fonds NSF, Amsterdam

Comité van Aanbeveling Doe mee aan het Nederlands Sociaal Forum. Kom van 19 tot 21 mei naar Nijmegen! Samira Abbos (journalist), Hedy d'Ancona (oud-minister), Miriyam Aouragh (Samen tegen Racisme) Mohammed Benzakour (schrijver), Sylvia Borren (Novib), Willem Bos (Comité Grondwet Nee), Tamira Combrink (studentengroep Damoclash), Wijnand Duyvendak (GL-Kamerlid uit de milieubeweging), Wouter van Eck (fractievoorzitter GL Nijmegen), Tuur Elzinga (Solidariteitsfonds XminY), Fred Gersteling (Platform Keer het Tijd), Olivier Hoedeman (CEO), Agnes Jongerius (FNV), Frank Köhler (Milieudefensie), Piet van der Lende (Bijstandsbond), Eveline Lubbers (onderzoeksjournalist), Abdou Menebhi (Emcemo), Mohammed Rabbae (Genoeg is Genoeg), Lydia Rood (schrijfster), Diederik Samsom (PvdA-Kamerlid uit de milieubeweging), Ed van Thijn (oud-burgemeester Amsterdam), Maria van Veen (Woonbond), Elske ter Veld (oud-staatssecretaris), Krista van Velzen (SP-Kamerlid uit de vredesbeweging), Stefan Verwer (Both Ends)

spanning

Uitgave van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Verschijnt 12 keer per jaar jaargang 8, nummer 5, mei 2006

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

Defensie en buitenlands beleid

Defensie en buitenlands beleid

Na acht jaar hoofdredacteur te zijn geweest van Spanning heeft Peter Verschuren afscheid genomen om wethouder te worden in Groningen.

Wij bedanken hem voor zijn grote inzet van de afgelopen jaren en wensen hem veel succes. Arjan Vliegthart, politicoloog aan de Vrije Universiteit en medewerker van het Wetenschappelijk Bureau van de SP, neemt het hoofdredacteurschap van hem over.

In dit thema staat de rol van Nederland in de wereld centraal. Volgens oud-minister Joris Voorhoeve kent het Nederlandse buitenlandbeleid drie leidende beginsels: peace, profit and principles –vrede, winst en principes. Deze drie P's staan soms op gespannen voet met elkaar. Zeker het behalen van winsten voor het Nederlandse bedrijfsleven gaat vaak ten koste van mooie doelstellingen als het bevorderen van vrede en de internationale rechtsorde, zoals Frank Slijper in dit nummer laat zien. Tiny Kox, lid van de Eerste Kamer en de parlementaire assemblee van de NAVO voor de SP, opent deze Spanning met de vraag wat wij van de nieuwe NAVO verwachten kunnen. Volgens hem is het van cruciaal belang de nieuwe veiligheidsorde niet alleen aan militairen en politici over te laten, maar veel breder te discussiëren. Creatieve analyses en betrokken burgers zijn daarbij van het grootste belang. Hoe het niet moet, laat de huidige missie naar Afghanistan zien. Volgens militair vakbondsman Wim van den Burg kent deze missie een hoge mate van symboolpolitiek. Wederopbouw in een land waar lokale krijsheren de dienst uitmaken en elkaar naar het leven staan, is onmogelijk.

INHOUD

internationale betrekkingen

- 3 Nieuwe NAVO niet overlaten aan politici en militairen
- 8 Uruzgan is symboolpolitiek
- 10 Nederland in de internationale wapenhandel – Waarin een klein land groot kan zijn
- 13 columns – BINNENsteBUITEN
- 14 Tietjes – deel 16 van Het rijke rooie leven

AANBEVOLEN!

Huis van de Geschiedenis

Een volk zonder geschiedenis bestaat niet. In Trouw van 13 mei pleiten Jan Marijnissen en Maxime Verhagen voor een Huis van de Geschiedenis dat aan een bredere kennis van de wordingsgeschiedenis van Nederland moet bijdragen. Immers, het begrip van het heden en het nemen van de juiste, wijze beslissingen voor de toekomst kan niet zonder kennis van de ontwikkeling die ons gebracht heeft waar we nu zijn.

Uitvoering Lissabon-strategie leidt tot economisch keurslijf

De doelstelling om Europa binnen tien jaar de meest concurrerende economie van de wereld te laten zijn, is verre van realistisch, zo meent Tweede-Kamerlid Harry van Bommel in het Friesch Dagblad van 8 mei. Bij de vaststelling van de Lissabon-strategie in het jaar 2000 zijn middel en doel met elkaar verward. Een sterke internationale concurrentiepositie is een middel om sociaal beleid te kunnen voeren en werkgelegenheid in stand te houden en te creëren, maar is geen doel op zich.

Brussel moet Nederlands strafrecht niet bepalen

Nederland moet ferm stelling nemen tegen verdere aantasting van nationale bevoegdheden door Europa. We moeten voorkomen dat Europa gaat bepalen hoe hoog verkeersboetes moeten zijn of wat de minimumstraf is voor winkeldiefstal. Nederland heeft de aanpak van criminaliteit altijd op eigen wijze ingevuld en moet dat ook in de toekomst blijven doen, aldus Jan de Wit en Harry van Bommel in het Financieele Dagblad van 3 mei.

Colofon Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 38 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

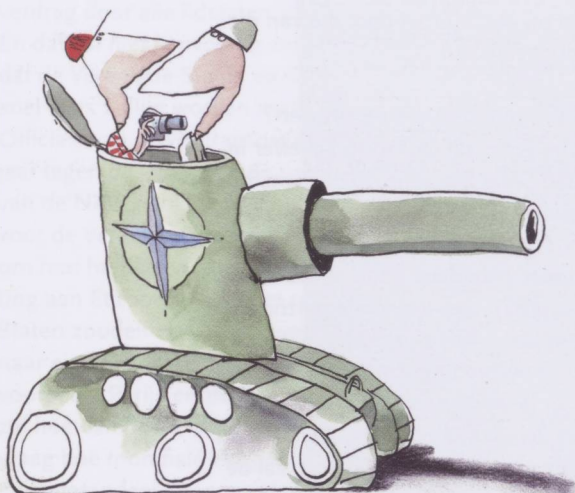
Hoofdredacteur: Arjan Vliegthart, **Redactieraad:** Hans van Heijningen, Tiny Kox, Ronald van Raak en Elma Verhey

Illustratie: Len Munnik, Foto cover: Hollandse Hoogte / plainpicture/Biewer, A.

Nieuwe NAVO niet overlaten aan politici en militairen

De NAVO verandert van een transatlantische defensiealliantie in een wereldwijd opererende veiligheidsorganisatie. De grootste verandering ooit in de NAVO vindt echter plaats buiten het zicht van pers en parlement en zonder publiek debat. Ten onrechte, zegt Tiny Kox, lid van de Eerste Kamer en de parlementaire assemblee van de NAVO voor de SP. De toekomst van de NAVO is te belangrijk om aan politici en militairen over te laten.

Tekst: Tiny Kox

L E N

De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, sinds 1949 een defensief transatlantisch bondgenootschap van Amerikanen en Europeanen, maakte de afgelopen vijf jaar veel van zijn oude vijanden van het Warschaupact tot nieuwe bondgenoot. In 1999, tien jaar na de val van de Berlijnse Muur, werden Polen, Tsjechië en Hongarije lid. In 2004 kwamen daar Estland, Letland, Litouwen, Slowakije, Roemenië, Bulgarije en Slovenië bij.

Met Kroatië, Macedonië en Albanië wordt over een toekomstig lidmaatschap gesproken.

Nu is het voormalige transatlantische bondgenootschap door allerlei nieuwe allianties en afspraken hard onderweg om een mondiaal veiligheidsagentschap te worden. Dat past ook bij het op 25 april 1999 – 50 jaar na oprichting - overeengekomen nieuwe strategische concept, dat bepaalt dat de alliantie haar vitale belangen ook buiten haar grondgebied militair mag beschermen. Ook staat de alliantie zichzelf sinds die dag toe 'crisisbeheersingsoperaties' uit te voeren, zowel *peace keeping*- als *peace enforcing-operaties*. De organisatie is sindsdien voornamelijk buiten haar 'eigen' verdragsrechtelijke grondgebied actief. Er zijn militaire missies in voormalig Joegoslavië, in Afghanistan en Irak. Er zijn militaire samenwerkingsverbanden met Australië, Nieuw-Zeeland, Japan en Zuid-Korea. Zo gaat Australië

troepen leveren aan de NAVO-missie in de Afghaanse provincie Uruzgan, die daar onder Nederlands commando komen. Andere Australische soldaten zijn al in Afghanistan actief als onderdeel van de door Amerika geleide operatie Enduring Freedom - die gaandeweg wel met de NAVO-missie zal fuseren, gezien de persie van de Amerikaanse regering en de steun daarvoor van NAVO-secretaris-generaal De Hoop Scheffer. De Nederlandse NAVO-baas heeft Afghanistan immers uitgeroepen tot lakmoesproef voor de nieuwe NAVO en wil alles op alles zetten om niet te verzuipen in het Afghaanse moeras. Als die missie faalt, komt de NAVO volgens hem in een existentiële crisis. Minister Bot erkent de dreiging maar denkt dat het allemaal wel goed zal aflopen. En hij is het met De Hoop Scheffer eens dat als het de nieuwe NAVO lukt om Afghanistan te pacificeren, de alliantie ook in andere conflictsituaties vreedstichtend zal kunnen gaan optreden. Dat zou uitbreiding van de nu nog beperkte NAVO-activiteiten in Irak kunnen behelzen, waar nu alleen nog militairen en politieagenten getraind worden, maar waar de Amerikanen dolgraag een deel van hun troepen door NAVO-troepen afgelost zouden zien.

Met de mediterrane landen van Afrika en het Midden-Oosten wordt tegenwoordig structureel samengewerkt, terwijl Israël steeds nadrukkelijker aandringt op enigerlei integratie van het land in het bondgenootschap. Ook wordt er gesproken over betere verbindingen tussen de NAVO en Zuid-Atlantische staten als Zuid-Afrika en Brazilië. De Verenigde Naties en de Afrikaanse Unie vragen in bepaalde gevallen NAVO-steun, in andere gevallen doet de NAVO zichzelf in de aanbidding. Recent bood de militaire verdragsorganisatie ook voor het eerst humanitaire hulp, na een aardbeving in Pakistan en een overstroming in de Verenigde Staten, daarbij gebruikmakend van de aanwezigheid van NAVO-troepen in Afghanistan en op NAVO-schepen voor de Amerikaanse kust.

Nieuwe militaire relaties ontstaan ook tussen de nieuwe NAVO en grootmachten als Rusland en China. Met

Een serieuze buitenlandse bedreiging van de lidstaten bestaat niet meer. Terroristische dreiging is er wel, maar het is zeer de vraag of die effectief door massaal militair geweld van de NAVO bestreden kan worden.

Rusland deelt de NAVO na de uitbreiding met Oost-Europese landen een continentbrede grenslijn. Russische militaire vertegenwoordigers zijn tegenwoordig kind aan huis op het NAVO-hoofdkwartier in Brussel. Russische schepen nemen deel aan de antiterrorismewacht door de NAVO in de Middellandse Zee. Met China heeft het bondgenootschap door de missie in Afghanistan nu voor het eerst een gemeenschappelijke grens: nog slechts 18 kilometer lang maar strategisch van belang. De Chinese regering is vooral geïnteresseerd in militaire technologie. Landen als Frankrijk en Duitsland willen die graag leveren, maar hier ligt Amerika - met Nederland, door een gezamenlijke motie van SP en VVD! - vooralsnog dwars. Nederland wijst op geschonden mensenrechten. De Amerikanen zitten daar niet zo mee. Maar zij zitten voorlopig vast aan hun trouwe bondgenoot Taiwan, een land dat door China nog steeds als een afvallige provincie wordt beschouwd. Desondanks voert de NAVO, met instemming van Amerika en Nederland, wel besprekingen met China op stafniveau over vormen van afstemming en samenwerking.

Ondertussen concurreert het transatlantische bondgenootschap stevig met andere internationale organisaties, zoals de Verenigde Naties, de Europese Unie én de door Amerika geïntroduceerde militaire gelegeheidsallianties. En dreigen er ook nieuwe confrontaties, onder andere met Rusland, nog altijd het grootste land ter wereld en beheerder van grote hoeveelheden

grondstoffen. Momenteel wordt onderhandeld met de voormalige Sovjetrepublieken Georgië en Oekraïne over een aanstaand lidmaatschap. In april j.l. brak De Hoop Scheffer een lans voor snelle toetreding. Dat leidde tot kritiek van de voormalige Nobelprijswinnaar Aleksandr Sosjenitzyn. In diens ogen is de NAVO bezig Rusland te omsingelen. Ook de Russische president Poetin liet weten *not amused* te zijn dat na het toetreden van de Baltische staten aan zijn westgrens nu ook aan zijn zuidgrens de NAVO zou opdoemen. Op zijn beurt hanteert Rusland haar gas- en olieleveranties als regelrecht drukmiddel op zijn buurlanden, die van die energieleveringen afhankelijk zijn.

Nieuwe verhoudingen, nieuwe verdragen?

Eind april gaf secretaris-generaal De Hoop Scheffer in de Bulgaarse hoofdstad Sofia zijn visie op de transformatie van het bondgenootschap. Hij trof daar de ministers van buitenlandse zaken van de NAVO-lidstaten. De nieuwe NAVO is geen 'mondiaal bondgenootschap' maar een 'bondgenootschap met mondiale partners', dat op alle continenten actief kan zijn. Het zijn vooral de Amerikanen die deze verbreding van de alliantie willen. Daarnaast wordt er gewerkt aan hechtere verbindingen met landen als Zweden, Finland en Zwitserland. Op de NAVO-top in november in Riga, Estland, zal de transformatie van de NAVO het hoofdthema zijn. De Nederlandse regering wil in dat kader in Riga onder meer bespreken hoe de nieuwe NAVO naast militaire alliantie vooral ook het belangrijkste transatlantische politieke forum kan zijn en blijven. Volgens de regering is de nieuwe NAVO als *global security player* wereldwijd leverancier van veiligheid en producent van stabiliteit en dient ze in dat verband nieuwe allianties met landen op andere continenten aan te gaan. Naast het volledig operationeel verklaren van de *NATO Response Force* wil Nederland dat er ook snel een *NATO Training Force* komt om in landen buiten het euroatlantische gebied soldaten en agenten op te leiden. Tot slot zal Nederland in Riga een versterking en verdieping van de betrekkingen tussen NAVO en Europese Unie bepleiten. Dat alles kan volgens de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Ben Bot nog steeds binnen het uit 1949 daterende stichtingsverdrag van de NAVO, het Verdrag van Washington. Dat verdrag is volgens Bot zo vooruitziend geweest dat we zelfs nu nog niet hoeven na te denken over een nieuw verdrag. Ook het huidige strategische concept, dat na het einde van de Koude Oorlog maar vóór de wereldwijde oorlog tegen het terrorisme werd opgesteld, is volgens de Nederlandse bewindsman nog niet toe aan bijstelling. Daarmee sluit hij zich aan bij de NAVO-ambassadeurs van de

Politieke controle over de NAVO

De NAVO is een intergouvernementele verdragsorganisatie. Parlementair toezicht dient door de nationale parlementen uitgeoefend te worden. Daarnaast bestaat sinds 1955 een 'parlementaire assemblee' waarin parlementariërs van de 26 NAVO-lidstaten met elkaar spreken over internationale veiligheid en de rol van de NAVO daarin. Twee keer per jaar komt de secretaris-generaal van de NAVO tekst en uitleg geven over de besluiten, plannen en acties van de alliantie. Militaire bevelhebbers en politieke adviseurs praten de parlementariërs bij, terwijl commissies uit de assemblee - niet bindende - aanbevelingen opstellen ten behoeve van de alliantie en de nationale parlementen. De assemblee dient ook als internationaal trefpunt met parlementaire delegaties van een aantal NAVO-buurlanden waaronder Rusland en Oekraïne, die een gaststatus hebben.

Verenigde Staten, Frankrijk en Duitsland die dit jaar in Brussel hetzelfde beweerden. Dit lijkt een bekende vorm van verhullende diplomatie. In werkelijkheid wordt er wel degelijk gewerkt aan een nieuw concept dat beter past bij de nieuwe ontwikkelingen van het bondgenootschap. Hoe dat eruit ziet is nog geheim. Binnenskamers circuleert in het bondgenootschap al een 'politieke leidraad' over de nieuwe positie van de politiek-militaire organisatie in de 21ste eeuw. Dat wordt ook door minister Bot erkend, die tijdens een debat in de Eerste Kamer op verzoek van de fractie van de SP toezegde er alles aan te zullen doen om die leidraad openbaar te maken vóór de volgende NAVO-top dit najaar in Riga, waar de leidraad officieel zal moeten worden vastgesteld.

De afwijzende reactie van minister Bot om na te gaan of het Verdrag van Washington aan herziening toe is heeft alles te maken met het gegeven dat een nieuw verdrag door alle lidstaten geratificeerd moet worden. En dat zal niet eenvoudig zijn. NAVO-watchers denken dat de Verenigde Staten en Groot-Brittannië het niet snel eens zullen worden met Frankrijk en Duitsland. Officials van de verdragsorganisatie spraken begin dit jaar tegen de leden van de parlementaire assemblee van de NAVO ook de vrees uit dat een nieuw verdrag voor de Verenigde Staten aanleiding zou kunnen zijn om hun huidige verdragsrechtelijke bijstandsverplichting aan Europese lidstaten op te zeggen. De Verenigde Staten zouden een nieuwe veiligheidsalliantie liefst naar eigen inzichten willen inrichten, zo wordt in bijvoorbeeld Parijs en Berlijn gevreesd. Een nieuw verdrag zal hoe dan ook leiden tot een publiek debat over de vraag hoe mondiale veiligheid het beste georganiseerd en gegarandeerd kan worden. De meeste regeringen willen dat debat vermijden, zeker na de ervaringen met de Europese Grondwet. Ook over de toekomst van de NAVO kunnen veel burgers heel anders denken dan de meeste bestuurders.

Een nieuwe structuur, een nieuw debat?

Wie alle ontwikkelingen in ogenschouw neemt, kan niet anders dan concluderen dat de oude NAVO feitelijk heeft opgehouden te bestaan. Zowel voor- als tegenstanders van weleer moeten met die nieuwe werkelijkheid rekening houden. Een serieuze buitenlandse bedreiging van de lidstaten bestaat niet meer. Terroristische dreiging is er wel, maar het is zeer de vraag of die effectief door massaal militair geweld van de NAVO bestreden kan worden. De ervaringen tot nu toe bewijzen vooralsnog het tegendeel. Er bestaat echter wel behoefte aan effectieve wereldwijde afspraken over

de verplichting tot collectieve verdediging

De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie werd in 1949 bij het Verdrag van Washington opgericht, met als doel een collectieve bescherming tegen aanvallen op de leden. Artikel 5 van het verdrag formuleerde dat 'een aanval op één van de lidstaten zou worden beschouwd als een aanval op alle lidstaten'. Feitelijk bracht de NAVO de Europese lidstaten onder de militaire (atoom)paraplu van de Verenigde Staten. De transatlantische alliantie stelde zich tegenover de Sovjet-Unie en diens Europese bondgenoten, die zich een jaar na de oprichting van de NAVO organiseerden in het Pact van Warschau. Gedurende de Koude Oorlog, die duurde van 1945 tot 1990, werden beide allianties beheerst door een ongekend geldverslindende wapenwedloop, die leidde tot massale productie van nucleaire, biologische en chemische massavernietigingswapens. Geen van die wapens werd echter ooit gebruikt, uit angst dat inzet door het ene bondgenootschap zou leiden tot onmiddellijke reactie door de andere alliantie en daarmee tot de ondergang van de wereld. Zo werd de Koude Oorlog nooit 'heet', hoewel er momenten waren dat een openlijke oorlog nabij leek, bijvoorbeeld tijdens de Cuba-crisis begin jaren zestig. Toen bracht een conflict over Russische kernwapens op Cuba en Amerikaanse kernwapens in Turkije de wereld aan de rand van een atoomoorlog. Toch werd artikel 5 tijdens de Koude Oorlog nooit van toepassing verklaard. Dat gebeurde pas na de terroristische aanvallen van 11 september 2001 op de Verenigde Staten, die voor dat land aanleiding waren om een beroep te doen op de bijstandsverplichting van de overige lidstaten.

mondiale veiligheidsarrangementen, om gewapende conflicten en terroristische dreigingen zoveel mogelijk te voorkomen en zo snel mogelijk te beëindigen. In die afspraken zal zowel de rol van de Verenigde Naties en de Veiligheidsraad als de positie van militaire allianties als de NAVO heroverwogen en geregeld moeten worden. Voorkomen moet worden dat die allianties zélf ten strijde trekken, tegen de wens van de Verenigde Naties in. Maar dan moeten die allianties ook bereid zijn om naar de VN te luisteren. Tot nu toe wijzen de Amerikanen het idee dat de VN boven de NAVO staan volstrekt af.

Niet de vraag of Nederland uit de oude – verdwijnende – NAVO zou moeten stappen maar in welke nieuwe wereldwijde veiligheidsstructuur we wél terecht willen komen, is vandaag de dag het meest actueel.

Waarschijnlijk zal de NAVO haar 60-jarig bestaan in 2009 willen aangrijpen om de komende vernieuwingen in haar doelen, strategie, middelen en besluitvorming af te ronden. Dat betekent dat er drie jaar tijd is voor een breed publiek debat – voor het eerst want de NAVO is altijd een politieke maar nooit publieke aangelegenheid geweest. ‘Nederland in de NAVO!’ was niet alleen voor opeenvolgende regeringen maar evenzeer voor veel Nederlanders tijdenlang eenvoudigweg een onontkoombare zaak in de wereld van de Koude Oorlog. ‘Nederland uit de NAVO!’ was lange tijd voor andere Nederlanders óók een duidelijke keuze, omdat zij het blokdenken en de wapenwedloop per saldo levensgevaarlijk voor de vrede vonden en een ontoelaatbare bedreiging voor welvaart en welzijn van de wereldbevolking. De NAVO-steun aan foute regimes, in Turkije, Portugal en Griekenland, was daar voor hen een illustratie van. Maar nooit werd de Nederlandse bevolking zeggenschap gegeven over de meest gewenste veiligheidsstructuur. Nu de oude NAVO aan het verdwijnen is, moet de Nederlandse bevolking wél de kans krijgen mee te praten over hoe het nu en straks verder moet. Vrede en veiligheid zijn te belangrijk om nog langer over te laten aan politici en militairen.

Een veiliger Nederland in een vreedzamere wereld

Niet de vraag of Nederland uit de oude – verdwijnende – NAVO zou moeten stappen maar in welke nieuwe wereldwijde veiligheidsstructuur we wél terecht willen komen, is vandaag de dag het meest actueel. Leggen we ons neer bij de sluipende ombouw van de regionale defensieorganisatie NAVO tot een mondiale interventiealliantie, die wordt aangestuurd door de Verenigde Staten? Of werken we eraan dat Nederlandse militaire capaciteiten een beter doel gaan dienen en – conform de grondwettelijke verplichting ‘de internationale rechtsorde te bevorderen’ – vrede en veiligheid werkelijk voorop gaan stellen in plaats van het feitelijk beschermen van de politieke en economische macht van een beperkt – rijk - deel van de wereld tegenover de rest van de wereld? Beslissen we dat Nederlandse militairen voortaan alleen met toestemming van het Nederlandse parlement én op verzoek van de Verenigde Naties ergens kunnen worden ingezet? Geven we voorrang aan politiek-economische crisispreventie boven militaire crisisinterventies? Gaan we ons er voor inzetten dat we afkomen van het bizarre feit dat er wereldwijd bijna 20 keer meer aan wapentuig en soldaten wordt besteed (1000 miljard dollar) dan aan ontwikkelingshulp (50 miljard dollar)? Gaan we ons hard maken voor het wereldwijd afstoten van alle massavernietigingswapens, niet alleen in ‘schurkenstaten’ maar in alle staten, dus ook in Nederland? Want daarmee verkleinen we niet alleen de kans op terroristisch misbruik, grote catastrofes en een wereldwijde vernietigingsoorlog, maar we besparen dan ook

gigantische bedragen waarmee waarachtige wereldwijde opbouw mogelijk wordt. Gaan we ons als Nederland richten op wereldwijde afspraken over een doordachte demilitarisering, waardoor landen die nu nog arm zijn, aangezet worden zichzelf sneller te ontwikkelen, in plaats van zichzelf zwaarder te bewapenen? Met slechts vijf procent van het huidige militaire budget kunnen alle Millenniumdoelen vervuld worden die de Verenigde Naties in 2000 vaststelden. Die doelen omvatten vermindering van honger en armoede met 50 procent, wereldwijd basisonderwijs voor iedereen, verlaging van het sterftepercentage onder kinderen met tweederde, verlaging van het percentage moeders dat overlijdt bij de bevalling met driekwart, gelijke rechten voor mannen en vrouwen, een duurzaam milieubeleid en voortgaande mondiale ontwikkelingssamenwerking. Het halen van die Millenniumdoelen zal de wereld substantieel stabiel en daarmee veiliger maken. Gaat Nederland zich daarom hard maken voor een drastische verschuiving van bewapeningsgeld naar ontwikkelingsgeld, omdat dat de beste investering van de 21ste eeuw zal blijken te zijn?

In de komende jaren dienen die vragen beantwoord te worden. De SP zal daaraan een werkzame bijdrage kunnen leveren, met het bedenken van creatieve voorstellen én het mobiliseren van betrokken burgers voor een veiliger Nederland in een vreedzamere wereld.

Speciale relaties van de NAVO met andere landen.

Naast het feit dat de NAVO anno 2006 26 lidstaten kent, heeft de Verdragorganisatie nog tal van speciale *partnerships* met andere regio's in de wereld. Nog tijdens de oorlog in Kosovo lanceerde de NAVO in 1999 het zogenaamde *South East Europe Initiative* dat de activiteiten van de NAVO op de Balkan van duurzame aard maakte. Daarnaast werd er op de top in Istanbul in juni 2004 besloten tot de zogenaamde *Mediterranean Dialogue* met Algerije, Egypte, Israël, Jordanië, Mauritanië, Marokko en Tunesië. De nieuwste vorm van samenwerking dateert van april 2006 toen de NAVO tijdens een vergadering in de hoofdstad van Bulgarije, Sofia, besloot om speciale banden aan te gaan met Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Korea en Japan. Verder onderhandelt de NAVO op dit moment met de Oekraïne en Georgië over een eventueel lidmaatschap.

NATO's membership in 2004

Uruzgan is symboolpolitiek

De Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP/FNV) kwam de afgelopen tijd herhaaldelijk in het nieuws. Eerst was er de kritiek op het regeringsbesluit om Nederlandse troepen naar Uruzgan te sturen. De missie is volgens vakbondsvoorzitter Wim van den Burg 'een druppel op een gloeiende plaat. Zelfs met tweeduizend mensen kun je heel weinig doen, misschien wel helemaal niets.' Daarna vervulde de militaire vakbond een klokkenluidersrol voor de misstanden op het marinefregat H.M. Tjerk Hiddes. Dit kwam de vakbond op kritiek uit eigen gelederen te staan. Marinemensen vonden dat de AFMP de goede naam van de Koninklijke Marine te grabbel gooide. Leden zegden hun lidmaatschap op. Tot op de dag van vandaag echter staat Van den Burg achter de gevolgde strategie: 'We hebben onze nek uitgestoken. De misstanden waren al langer gaande en we zijn zeker niet over één nacht ijs gegaan.' Een interview met de voorman van de grootste militaire vakbond in Nederland. 'Militairen staan in dienst van de politiek en zijn in principe zeer loyaal. Toch houd ik soms mijn hart vast. Het ambitieniveau van minister Henk Kamp is langer dan de polsstok van defensie en dit gaat ten koste van het personeel.'

tekst: Arjan Vliegthart

In ons vorige nummer hebben wij uitgebreid stilgestaan bij de rol van de vakbonden. In hoeverre is een militaire vakbond een gewone vakbond?

De rol van een militaire vakbond is in sommige opzichten wezenlijk anders. Als militaire vakbond zitten wij heel dicht tegen de politiek aan. Hoewel wij hebben te maken met politieke besluiten waaraan uiteraard ook wij gebonden zijn, betekent dit niet dat wij geen eigen opvattingen hebben. Militairen zijn loyaal aan de politiek en aan de Nederlandse democratie, maar hebben ook een eigen mening. Wij treden als bond vaak op als hun woordvoerders. Wat ons grote zorgen baart is dat in het besluitvormingsproces moraal en haalbaarheid vaak door elkaar worden gehaald. Het uitzenden van Nederlandse soldaten op basis van morele overwegingen zonder een scherpe analyse van wat onze troepen in een crisisgebied kunnen doen, leidt tot foute afwegingen en symboolpolitiek.

Aan de andere kant zijn we ook een gewone vakbond

die opkomt voor de belangen van de leden. Daarbij geldt wel dat wij niet alle mogelijkheden hebben die andere vakbonden wel hebben. Zo mogen militairen bijvoorbeeld niet staken. Veel van onze leden, zeker de jongeren, zijn ook lid van onze vakbond vanwege de diensten die wij aanbieden. Oudere militairen zijn vaker lid vanuit principiële overwegingen. Voor hen is

AFMP/FNV

De AFMP/FNV is met ruim 25.000 leden de grootste militaire vakbond van Nederland. De rechtsvoorganger van de AFMP (Ons Belang) werd in 1898 opgericht. Tegenwoordig is de AFMP aangesloten bij de FNV. Naast de AFMP is er nog een aantal andere vakbonden dat opkomt voor de belangen van de militairen, waaronder de ACOM, die aangesloten is bij de CNV, en de VMB/NOV. Wim van den Burg (1951) werkt al 5 jaar full-time voor de AFMP/FNV en was daarvoor 30 jaar actief voor de Koninklijke Landmacht en 16 jaar part-time voor de AFMP. Sinds 2004 is hij voorzitter van de AFMP.

het lidmaatschap ideologischer. Toch kunnen wij over de dekkingsgraad niet klagen: 75% van alle militairen in Nederland is lid van een vakbond.

Hoe gaat de vakbond om met het politieke karakter van een besluitvormingsproces zoals in het geval van Uruzgan?

In de eerste plaats richten wij ons op een analyse van de omstandigheden 'on the ground.' Hierbij dienen wij vaak als informatiebron voor parlementariërs. Aan de andere kant toetsen wij onder andere het juridisch kader waaronder de uitzending plaatsvindt. Zo hebben wij in het geval van Uruzgan gekeken naar juridische consequenties waar Nederlandse soldaten mee te maken kunnen krijgen als zij (krijgs)gevangenen maken en deze niet goed worden behandeld. En uiteraard maken we ook een inschatting van de haalbaarheid van de missie. Daarbij blijkt steeds meer dat onze inschattingen van de haalbaarheid van de missie in Uruzgan meer bij de realiteit aansluit dan die van de minister.

Aan welke inschattingen denkt u dan?

Wij zijn in een oorlog beland. Een Nederlandse aanpak waarvan minister Kamp gesproken heeft, is in Uruzgan niet toepasbaar. 'Smile and wave' is onmogelijk. Dan heb je zo kogels te pakken. Eigenlijk zou het mandaat moeten worden aangepast omdat de weerstanden bij de plaatselijke bevolking veel groter zijn dan verwacht. Maar dat zou betekenen dat de regering toegeeft dat het oorspronkelijke doel van de missie, wederopbouw, onhaalbaar geworden is. In het politieke debat doet de regering dit eigenlijk al, maar het mandaat aanpassen is voor velen toch een brug te ver.

Wat doet dit met de militairen?

Het mag voor een buitenstaander misschien verbazend klinken, maar zingevingvragen spelen ook bij de militairen een belangrijke rol. Vaak wordt voorbijgegaan aan het morele besef van de militairen zelf. "Wat is er te bereiken?" is een vraag die je vaak bij militairen hoort. Niet in het openbaar, maar wel bij meer persoonlijke gesprekken. Irak is daarbij een schoolvoorbeeld. Daar hebben wij twee mensen verloren, terwijl bij sommige militairen het gevoel leeft dat het doel van de missie, het veiliger maken van Irak, niet is gehaald. Hetzelfde dreigt nu in Uruzgan te gebeuren.

De afgelopen tijd is er veel te doen geweest rond de plannen van minister Kamp om het Nederlandse leger te hervormen en mee te laten doen in het hogere geweldsspectrum. Je zou kunnen stellen dat het meedoen aan de missie naar Uruzgan gedeeltelijk een gevolg hiervan is. Wat voor gevolgen heeft dit voor de militairen?

Laat ik voorop stellen dat onze militairen prima in staat zijn om de nieuwe taken, zoals minister Kamp

H.M. Tjerk Hiddes

Het fregat Tjerk Hiddes kwam in maart 2006 in opspraak doordat bekend werd dat een vrouwelijke matroos eind 2004 door meerdere opvarenden zou zijn aangerand. Daarna zou haar het werken op het schip onmogelijk zijn gemaakt. De AFMP heeft dit hoog opgenomen. Volgens de militaire vakbond gaat het niet om een incident. Jaarlijks worden meerdere incidenten gemeld, waaronder handel en gebruik van cocaïne door de bemanning. Pas na aandringen van het AFMP/FNV en aanvankelijke bagatellisering door de Koninklijke Marine kwamen deze misstanden in het openbaar en vervolgens op de politieke agenda.

die heeft bedacht, uit te voeren. Principieel hebben wij er dan ook geen problemen mee dat een beroepsleger ook in het hogere geweldsspectrum kan meedoen. Toch hebben de bezuinigingen van de afgelopen jaren in combinatie met de uitzendingen de druk op militairen verhoogd. Daar waar defensie wel het geld heeft om kruisraketten aan te schaffen en probleemloos miljoenen uittrekt om de missie naar Uruzgan extra te beveiligen, staan het sociale beleidskader en de arbeidsvoorwaarden onder druk. In de opleiding worden vakken over moraal en ethiek steeds verder naar de marges verdrongen. Ook de omgangsregels komen onder druk te staan, terwijl deze juist zo belangrijk zijn. Mensen moeten elkaar op hun gedrag kunnen aanspreken. Als dat in vredetijd al niet lukt, wordt dit in oorlogstijd of tijdens missies alleen maar moeilijker.

Heeft deze heroriëntering van defensie dan ook iets te maken met de gebeurtenissen op de Tjerk Hiddes?

Daar speelt meer mee, bijvoorbeeld de veranderingen in jeugdcultuur. Doordat Nederland een beroepsleger heeft, hebben we een jonge krijgsmacht gekregen. Drugsgebruik bijvoorbeeld zit vandaag de dag in alle geledingen van de samenleving, dus ook bij Defensie. Daarnaast was bij defensie de nadruk steeds meer komen te liggen op de privacy van de soldaten waardoor gestructureerd toezicht ontbreekt. Maar ook doordat Defensie de afgelopen jaren zo op zijn kop is gezet, neemt de spanning toe. De voortdurende veranderingen trekken een wissel op mensen. De zekerheden zijn weg en er is minder aandacht voor de controlemechanismen. Als de verveling dan toeslaat, iets wat bijvoorbeeld kan gebeuren als een schip langere tijd op zee is, kan dit in combinatie met alcohol en drugs leiden tot een explosieve sfeer.

AFMP
EEN VEILIG GEVOEL

Nederland in de internationale wapenhandel

Waarin een klein land groot kan zijn

Nederland blaast al decennia een flinke partij mee in de internationale wapenhandel. Weliswaar op ruime afstand van grootmachten Rusland en de VS, hoort Nederland tot de top tien van grootste exporteurs. Een op papier 'restrictief wapenexportbeleid' laat in de praktijk genoeg ruimte om over de hele wereld militaire waar te verkopen. Dit jaar zal de regering mogelijk de grootste wapenorder in veertig jaar aankondigen. Voor een bedrag van een miljard euro krijgt Indonesië vier oorlogsschepen. Daarnaast is een aantal Nederlanders het afgelopen jaar internationaal in het nieuws gekomen met strafzaken wegens handel in massavernietigingswapens of het breken van wapenembargo's. Daarbij blijkt de grens tussen legale en illegale wapenhandel soms flinterdun te zijn. Zo bezien is Nederland bepaald niet het gidsland dat het zo graag wil zijn.

Tekst: Frank Slijper

Nee, Nederland heeft geen wapenindustrie die kanonnen en bommenwerpers van de band doet rollen. Toch bieden militaire orders werk aan naar schatting 11.000 mensen die samen 1,7 miljard euro omzetten. Een handjevol bedrijven neemt het leeuwendeel van die productie voor z'n rekening. Thales Nederland – vroeger bekend als Hollandse Signaal – is internationaal een grote speler op het gebied van allerlei militaire elektronica: radar, vuurleidingssystemen en communicatieapparatuur. Stork Aerospace is toeleverancier voor de militaire vliegtuigbouw en raketssystemen. Het bouwt bijvoorbeeld allerlei onderdelen voor de F-16 en Apache-gevechtshelikopter. In de toekomst hoopt het veel te gaan verdienen aan het omstreden en peperdure Joint Strike Fighter-project, de beoogde opvolger van de F-16, waarvoor het kabinet nog voor het einde van het jaar een contract wil hebben getekend. In de militaire scheepsbouw zwaait tegenwoordig Damen Shipyards de scepter. Een paar jaar terug nam het voor een symbolisch bedrag scheepswerf De Schelde over van de Nederlandse staat. Damen is nu in staat een heel scala aan marineschepen te bouwen, van klein tot groot. Daarnaast zijn er nog een kleine 200 bedrijven betrokken bij de productie van wapens. Dat zijn ofwel kleine specialistische wapenfabrikanten, of juist grotere,

bekende bedrijven die in niches van de militaire markt werken. Deze bedrijven, zoals KPN, Cap Gemini, LogicaCMG, zitten vooral in de ICT en maken vaak producten die aan speciale militaire eisen zijn aangepast.

Nederlandse export

Naast afzet voor de Nederlandse krijgsmacht, bedraagt de wapenexport volgens officiële cijfers jaarlijks gemiddeld 650 miljoen euro (zie tabel). Daar mag zeker een paar honderd miljoen bij opgeteld worden, aangezien Den Haag veel militaire orders niet als wapenexport beschouwt. Zo tellen opdrachten voor de aanleg van buitenlandse marine- en luchtmachtbases en de export van veel nachtzichtapparatuur en kleinere marineschepen niet mee in de jaarcijfers van de Nederlandse wapenexport, omdat de benodigde kennis en kunde ook civiel toepasbaar is. Dat een bedrijf als Ballast Nedam vele honderden miljoenen euro's heeft verdiend met de bouw van een belangrijk deel van de infrastructuur voor de Saoedische luchtmacht blijft buiten de wapenexportcijfers, net als de aanleg van India's grootste marinebasis. Hetzelfde geldt voor miljoenenorders voor nachtzichtapparatuur die Photonis-DEP het afgelopen decennium heeft afgesloten met landen als Israël, China en India. Hoewel het gros ervan terecht komt bij leger en paramilitairen, beschouwt Den Haag

dit niet als wapenexporten omdat de apparatuur - voor wie het kan betalen - ook beschikbaar is op de civiele markt. Kortom: niet de bestemming, maar de exclusief militaire aard tellen voor de wapenexportstatistieken.

Oorlogsschepen voor Indonesië en Bangladesh

De grootste order in jaren komt van de Indonesische marine. In Vlissingen bouwt De Schelde momenteel aan vier korvetten, een middelgroot type oorlogsschip. Thales Nederland levert het nieuwste van het nieuwste aan militaire elektronica voor de korvetten, andere Europese bedrijven tuigen het schip op met kanonnen, raketsystemen en torpedo's. Totale geschatte kosten belopen maar liefst een miljard euro. De overheid staat garant voor eventuele wanbetaling door Indonesië, waardoor noch De Schelde, noch Rabobank en ING, die de zaak financieren, enig risico lopen. Vergelijkbare boten zijn eerder gebruikt bij bombardementen op Atjeh. De kans dat deze schepen te zijner tijd ook tegen de eigen bevolking ingezet zullen worden is daarom groot. De order is ook omstreden omdat het Indonesië opzadelt met een nog grotere schuldenlast, terwijl een groot deel van de bevolking niet fatsoenlijk te eten heeft, laat staan toegang tot goede gezondheidszorg of onderwijs. Verder blijken nu niet-militaire orders gevaar te lopen omdat deze megaorder bijna volledig beslag legt op de maximaal door de overheid gegarandeerde exportkredieten. Het bedrijf Enraf-Nonius heeft al laten weten problemen te hebben met de financiering van een Indonesische order voor medische apparatuur.

Net als Indonesië krijgt het straatarme Bangladesh niet alleen Nederlandse ontwikkelingshulp, maar wordt het ook moderne wapensystemen verkocht. Wat de ene hand geeft, neemt de andere weer terug. Eind jaren negentig liet Bangladesh in Zuid-Korea een fregat bouwen met geld van de Saoedische regering, dat daarmee het Zuid-Aziatische land dankte voor de steun tijdens de Golfoorlog van begin jaren negentig. Thales Nederland werd uitverkoren om allerhande ondersteunende wapentechnologie te leveren. Na enige tijd lag het hypermoderne schip al onbruikbaar in de haven. Het in de vaart houden vereist veel kennis en veel onderhoud. De bijkomende kosten kunnen daardoor flink oplopen. Wrang genoeg is Thales daar bij gebaat. De afgelopen vijf jaar verdiende het Hengelose bedrijf Thales 24 miljoen euro aan het installeren en onderhouden van de wapenapparatuur aan boord van dit schip. In de komende jaren zal dit bedrag blijven oplopen. De ervaring leert dat een land voor de hele levensduur van een

wapen aan haar leveranciers gebonden is. Zo verdient Nederland gemiddeld nog ieder jaar een slordige 14 miljoen euro aan het onderhoud van onderzeeërs die het twintig jaar geleden aan Taiwan verkocht.

Stinkende militaire zaken

Naast deze legale wapenhandel staat Nederland ook op de kaart als het gaat om de meest stinkende zaken op wapenhandelgebied. Midden jaren zeventig stal de Pakistaan Abdul Qadeer Khan als werknemer van een dochterbedrijf van Stork Nederlandse atoomgeheimen en hielp daarmee zijn vaderland een flink eind op weg naar de kernbom. Anderhalf jaar terug bleek hij die kennis en kunde ook nog eens aan Iran, Libië en Noord-Korea doorverkocht te hebben met behulp van een heel netwerk van technici en handelsbedrijfjes. Een van zijn belangrijkste handelspartners was de Nederlander Henk Slebos, een oud-studiegenoot van Khan in Delft. Dat die handel nog tot heel kort geleden doorging bleek in een strafzaak tegen Slebos. Eind 2005 werd hij veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf plus een boete van bijna 200.000 euro. Hoewel Nederlandse inlichtingendiensten Slebos al in de jaren zeventig in het vizier hadden en ondanks een eerdere veroordeling heeft hij nog geen dag in de gevangenis hoeven doorbrengen. Duidelijk is dat Nederland hier grote steken heeft laten vallen, zoals oud-premier Lubbers afgelopen zomer in een geruchtmakend interview ook al suggereerde.

Hetzelfde geldt voor de onlangs tot vijftien jaar cel veroordeelde Frans van Anraat. Ook hier zijn inlichtingendiensten al vele jaren op de hoogte van de illegale handel en wandel van deze chemicaliënleverancier van Saddam Hoessein, maar wordt pas tot arrestatie overgegaan nadat hij zichzelf in de media vertoond. Tegelijk blijkt dat andere bedrijven net zo goed in de jaren tachtig fout zijn geweest. Zij konden hun gang gaan omdat Nederland geen haast maakte met de invoering van strengere handelsbeperkingen, terwijl al vanaf het begin van de oorlog tussen Iran en Irak het gonsde van de verhalen over aanmaak en gebruik van gifgassen. Den Haag vond echter dat de Nederlandse handelsbelang niet te veel geschaad mocht worden. De slachtoffers in Halabja en andere Koerdische dorpen hebben het geweten.

De laatste in de serie beruchte wapenhandelaars is Guus Kouwenhoven, volgens zakenblad Quote een van de 500 rijkste Nederlanders, met een fortuin verdiend met oorlogen in Afrika, met name die in Liberia.

Volgens de aanklacht leverde de vriend van ex-dictator Charles Taylor onder meer wapens in ruil voor houtkapconcessies, ondanks een internationaal wapenembargo. Het OM heeft twintig jaar geëist; begin juni wordt de uitspraak van de rechter verwacht.

Zoals toenmalig minister van Buitenlandse zaken Van Aartsen tijdens een speech bij de Verenigde Naties in 2001 zei: "Het is mijn stellige overtuiging dat de illegale wapenhandel niet kan worden aangepakt zonder de legale wapenhandel daarbij te betrekken: we moeten

de legale handel in wapens [...] verder reguleren om te voorkomen dat die overloopt in de illegale wapenhandel." Het zou goed zijn als Nederland dit ook zelf ter harte zou nemen.

Frank Slijper werkt voor Campagne tegen Wapenhandel (www.stopwapenhandel.org), een NGO die zich actief bezighoudt met het in kaart brengen en bestrijden van de wapenhandel.

Waarde Nederlandse wapenexportvergunningen 1997-2004; 25 grootse afnemers en totaal, in miljoenen euro's

Land	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Totaal
Verenigde Staten	102,42	82,45	54,14	94,75	166,13	132,58	237,21	75,35	945,03
Griekenland	41,70	4,86	8,35	12,39	162,45	46,78	431,66	161,43	869,62
Duitsland	74,15	56,54	80,86	82,50	49,55	75,35	84,29	88,19	591,43
Zuid-Korea	78,64	4,27	2,86	66,66	34,35	7,96	99,93	114,97	409,64
Ver. Arabische Emiraten	368,88	7,26	0,23	0,82	1,41	3,39	0,25	0,44	382,68
Turkije	79,87	61,17	17,43	4,58	6,67	21,83	75,42	3,50	270,47
Oostenrijk	203,20	2,04	1,23	1,77	0,18	1,03	4,08	1,12	214,65
Groot-Brittannië	13,70	17,20	33,67	34,40	22,24	10,69	21,69	21,18	174,77
Diverse NAVO-landen	15,84	17,74	55,27	30,95	9,16	19,12	1,69	19,83	149,77
Frankrijk	13,25	12,71	5,13	6,85	6,12	21,89	12,42	56,44	134,81
Taiwan	5,13	10,53	8,53	5,67	30,13	38,37	7,19	5,84	111,39
Polen	2,41	0,95	1,04	0,77	0,77		89,07	0,48	95,49
Noorwegen	6,17	2,18	1,04	1,18	71,33	1,05	5,27	0,33	88,55
Canada	11,44	2,36	17,02	3,13	19,97	14,03	2,32	2,81	73,08
Chili	0,09	56,27	1,68	0,18	10,80	0,51	0,52	0,55	70,60
Zwitserland	10,89	10,85	4,99	12,75	8,44	5,61	3,68	2,19	59,40
Denemarken	7,99	15,02	11,75	1,18	5,99	0,84	3,54	10,99	57,30
Indonesië	3,45	4,36	36,98	2,77	0,32	0,96	5,02	1,22	55,08
Venezuela	19,74	0,91	1,41		1,77			27,62	51,45
Italië	1,50	1,45	5,04	2,22	2,18	4,99	4,22	21,27	42,87
Israël	0,59	33,72	0,27	0,14	4,31		0,01		39,04
India	18,65	0,82			1,36	0,10	8,72	0,39	30,04
Zweden	3,99	4,22	1,23	3,31	1,81	2,70	4,07	3,98	25,31
Bangladesh	0,05			19,74		0,52	2,66	1,17	24,14
Saoedi-Arabië		2,18				20,98	0,78		23,94
Totaal	1.108,42	431,94	366,38	416,58	651,32	450,33	1.150,76	644,25	5.219,98

140

In de reclamecampagne voor het Burgerforum doet een poppetje, in de vorm van Nederland, een suggestie voor een nieuw kiesstelsel, een 'Idols' voor Kamerleden. U kunt ook andere ideeën aandragen voor de 140 medeburgers die deel uitmaken van dit forum, dat door loting is samengesteld en dat het parlement moet adviseren over een nieuw kiesstelsel.

Waarom moeten we het advies van dit Burgerforum serieus nemen? 140 door het lot aangewezen burgers hebben toch niet méér recht van spreken dan 150 door algemene verkiezingen gekozen volksvertegenwoordigers? Het Burgerforum is geen adviescommissie van het parlement, dat immers niet om advies heeft gevraagd. Het is geen commissie van deskundigen, zoals de vele staatscommissies die zich in het verleden over het kiesstelsel hebben gebogen. Het is zelfs geen volksinitiatief, waarin burgers vragen om een ander kiesstelsel.

Het Burgerforum is een initiatief van minister Pechtold, die voor zijn plannen geen meerderheid kan vinden in het parlement en daarom via dit forum probeert veranderingen af te dwingen. Voorzitter Jacobine Geel heeft al laten weten dat het forum met 'verrassende voorstellen' zal komen. Maar wat is er mis met ons bestaande kiesstelsel? Deze vraag wordt aan de leden van het forum niet gesteld. Het Burgerforum moet met onconventionele oplossingen komen, maar voor welke problemen?

De leden van het Burgerforum zijn ongetwijfeld allemaal goedbedoelende mensen, maar toch ook een speeltje geworden van Pechtold. De minister roept dat de partijen en het parlement het advies van het Burgerforum serieus moeten nemen. Maar kan hij ook uitleggen waarom?

Ronald van Raak

B U I T E N S T E N N E N I B

100.000

Onlangs maakte staatssecretaris Nicolai bekend dat honderdduizend mensen de enquête op de site www.nederlandineuropa.nl hadden ingevuld. Volgens de staatssecretaris overtrof dit de stoutste verwachtingen. Mede op basis van de uitslag wil de Nederlandse regering haar standpunten voor de komende Europese top in juni bepalen.

Maar als één van de honderdduizend be kroop me het gevoel dat de enquête geen volledig beeld geeft van wat ik van Europa vind. Een aantal onderwerpen kreeg onevenredig veel aandacht, andere thema's kwamen er juist bekaaid vanaf.

Veel aandacht was er voor onderwerpen zoals Turkije en het Europees asielbeleid. De afgelopen tijd lijkt het er steeds meer op dat de Nederlandse regering hier harder op wil inzetten en een enquête uitslag die dit streven steunt zou extra legitimiteit kunnen geven aan de opstelling van de regering.

Aan de andere kant was er echter nauwelijks plaats voor vragen over de interne markt. De regering Balkenende is en blijft voorvechter van een Europees economisch beleid van privatisering en liberalisering. Dit terwijl veel burgers hiermee grote moeite hebben. De enquête had de regering op dit onderwerp aan het denken kunnen zetten. Dat dit niet gebeurt, is een gemiste kans.

De enquête geeft dan ook een incompleet beeld van hoe er over de Europese Unie wordt gedacht en wat er eigenlijk op de agenda zou moeten komen. De Nederlandse regering zou een echt debat moeten stimuleren, ook op onderwerpen die haar niet zo goed bevallen. Pas dan kan een enquête echt serieus genomen worden.

Arjan Vliegthart

Het **rijke** rooie leven

In een serie artikelen schetst Ronald van Raak de geschiedenis van het socialisme in Nederland

Deel 16:

Tietjes

'Ik werkte eerst op de afdeling waar de poeders gemengd worden voor de pil. Daar stuift het goed. De deur naar de hormoonafdeling staat om de haverklap open, daar krijg je ook telkens wat van mee. We moesten lapjes voor de mond, maar dat werkt niet. We hadden op die afdeling allemaal last van borstvorming. Als ik weer eens klierschijven in mijn borst had, dan voelde de bedrijfsarts en zei: drie weken thuis blijven. Eens had ik borsten die enorm pijnlijk waren, ik kon er geen overhemd op verdragen. Toen ben ik ook drie maanden impotent geweest.'

Dit vertelde in 1976 een werknemer van Organon in Oss, producent van de anticonceptiepil, aan Paul Pollmann, één van de 'rooie dokters' van Ons Medisch Centrum van de SP. En er volgden meer mannen mét tietjes, maar zónder potentie. Historicus Kees Slager haalt deze anekdote op in *Het geheim van Oss* (2001). Bezoeken van de SP-dokters aan de fabriek leverden in eerste instantie weinig

op. Wél leidde hun bemoeienis er toe dat de partij deze en andere chemische fabrieken op het terrein van Organon beter in de gaten ging houden. In 1979 opende de lokale SP de strijd tegen toeleveringsbedrijf Diosynth, dat destijds 'de bom van Oss' werd genoemd. Dit was de start van de meest succesvolle actie van de jonge partij. De SP werd in oktober 1972 opgericht en was één van de vele linkse splinterpartijen die destijds het licht zagen, naast de grotere broers CPN en PSP.

Beginseldebates in partijen worden tegenwoordig nauwelijks nog gevoerd, maar in de jaren zeventig gonsde het van de ideologische debatten, waarbij Marx en Mao de linkse bladen vulden. Ideologisch gekibbel leidde tot een levendig politiek debat, maar ook tot afsplitsing en versnippering. Sommige SP'ers van het eerste uur hadden hun hoop gericht op China, waar Mao Zedong in 1949 aan de macht was gekomen. Gezegd werd dat hij erin was geslaagd om een miljard arme Chinezen eten te geven, maar al snel bleek hij ook een dictator, wiens Communistische Partij geen enkele boodschap had aan democratisering van de samenleving. De meeste SP'ers waren echter minder bezig met buitenlandse voorbeel-

den en gingen bouwen aan een lokaal socialisme, door mensen te organiseren op het werk en in de buurt, om daar de werk- en leefomgeving te verbeteren.

De bom van Oss

De Osse afdeling bleek al snel succesvol in dit lokale activisme: in 1973 lukte het de jonge SP'ers via de vakbond Arbeidersmacht een wilde staking te winnen bij tapijtenfabriek Bergoss, een overwinning die tijdens de raadsverkiezingen van 1974 werd beloond met drie raadszetels. Dit lokale succes leidde tot aandacht in de nationale pers, maar ook tot dubbele gevoelens. Jan Marijnissen verklaarde na de eerste verkiezingsoverwinning tegenover de Haagse Post: 'Als het raadslidmaatschap een hindernis wordt voor de acties, dan stoppen we er mee. Met het raadslidmaatschap natuurlijk.' Parlementaire en buitenparlementaire politiek bleken toch te kunnen samengaan. Vanaf 1979 klaagde diezelfde Marijnissen in de gemeenteraad de vervuiling door Diosynth aan, dat giftige afvalstoffen loosde in de lucht, de bodem en het water. Werknemers van dit bedrijf - nu onderdeel van AkzoNobel - wezen de SP op deze illegale lozingen.

Diosynth ontkende de beschul-

digingen en werd daarin gesteund door de gemeente. Samen met werknemers en omwonenden ging de SP daarom actievoeren: telkens als een giflozing plaatsvond werden pamfletten geschreven om mensen te informeren. Protestposters werden verspreid en protestvergaderingen georganiseerd, om met omwonenden te discussiëren. De acties tegen de vervuiling door Diosynth kregen bijval van werknemers en omwonenden, maar vonden weinig gehoor bij politici en managers. Dat veranderde vlak voor kerstmis 1986, toen een geheim rapport uitlekte van de provincie Noord-Brabant, waaruit bleek dat Diosynth één van de grootste vervuilers was in de provincie. Opnieuw kreeg de SP landelijke aandacht: in NRC Handelsblad zei een milieu-inspecteur: 'Het bedrijf gebruikt zijn omgeving als een groot vuilnisvat.' Een actiecomité van buurtbewoners werd opgericht, dat duizenden handtekeningen verzamelde. In januari 1987 werd een extra raadsvergadering bijeengeroepen - de SP

had inmiddels 7 zetels -, met veel pers en publiek, waar de partij een bevolkingsonderzoek eiste.

De kracht van kennis

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu deed op initiatief van het Osse gemeentebestuur onderzoek en concludeerde dat verder onderzoek naar gezondheidsklachten 'geldverspilling' was. Huisartsen Anneke de Bres en Henk van Gerven van Ons Medisch Centrum eisten wél een vervolgonderzoek, dat uitwees dat bewoners in de buurten rondom de fabriek meer gezondheidsklachten hadden. In januari 1988 kwam de apotheose, toen bleek dat geloosde chemicaliën van de fabriek een groot gat hadden geslagen in de riolering. Op zaterdagmorgen 30 januari rukte Marijnissen, gewapend met buurtbewoners en journalisten, op naar de fabriekspoort, waar hij voor het oog van de tv-camera wilde onderhandelen met directeur Baart (zie afbeelding). De negatieve publiciteit rondom deze

poortactie was slecht voor de naam van Diosynth en aanleiding voor moederbedrijf Akzo om het roer om te gooien.

Na een gesprek in het SP-gebouw aan de Linkensweg kwamen de SP en de directie van Diosynth overeen om een onafhankelijk en door de fabrik te betalen onderzoek te laten doen door de Vrije Universiteit. Mede naar aanleiding hiervan werd besloten dat de uitstoot van de fabriek met 90 procent moest worden verlaagd. En met succes: in 1994 kreeg Diosynth de prijs voor Bedrijfsinterne Milieuzorg uitgereikt, bedoeld voor bedrijven die zich op milieugebied voorbeeldig gedragen. In *Het geheim van Oss* verklaart Kees Slager het succes van deze actie niet alleen uit het doorzettingsvermogen van de actievoerders en hun handigheid om de pers te bereiken, maar vooral uit een grote kennis van zaken: 'Bij Diosynth is sprake van actievoerders die (bijna) evenveel deskundigheid in huis hebben als de overheid en de professionals van het bedrijfsleven.' Informatie over de gang van zaken in de fabriek kreeg de SP van werknemers en over de schadelijke effecten van de vervuiling van de dokters van Ons Medisch Centrum. Maar ook ontwikkelden de SP-activisten zich in de jarenlange strijd zelf tot milieudeskundigen. Aldus Toon Voets, die Slager vertelde waarom deze actie ook belangrijk was voor het imago van de SP: 'Velen zijn gaan inzien dat wij niet zomaar wat riepen, maar dat we echt deskundig waren. We waren mensen met een verhaal dat klopte.' Dat geldt nog meer voor de acties van de SP tegen asbestproducent Eternit, die in de volgende aflevering aan bod komen.

Kees Slager schreef Het geheim van Oss. Een geschiedenis van de SP (2001). In 2000 verscheen het boekje De rode remedie, 1975-2000 over 25 jaar Ons Medisch Centrum. Beide boeken zijn te bestellen via: www.sp.nl/service/goederen.

Modern Socialisme

Socialisme, is dat iets van het verleden? Of van verre landen? Wat is eigenlijk socialisme? Modern Socialisme is een toegankelijk boekje dat laat zien hoe de eerste socialisten maatschappelijk onrecht aanklaagden en mensen organiseerden om hun eigen leven te verbeteren. Hoe socialisten droomden van een betere wereld en de eerste socialistische partijen en vakbonden aan armen en werklozen een stem gaven in de politiek. De ontwikkeling van socialistische bewegingen in Nederland en daarbuiten komt aan bod, hun onderlinge verschillen en gemeenschappelijke strijd. En natuurlijk de opkomst van de SP, die de erfgenaam is van de socialistische traditie in Nederland.

Modern Socialisme is geschreven door Ronald van Raak van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Het boekje is uitgegeven door Actuele Onderwerpen (www.actueleonderwerpen.nl). U kunt het bestellen op www.sp.nl/service/goederen. U kunt ook bellen naar: 010 243 55 55. Het boekje kost 3,25 euro, voor leden 2,50 euro (inclusief verzendkosten).

Los nummer € 3,25

AO

ACTUELE ONDERWERPEN

AO28 2006

**Modern
Socialisme**

spannings
spannings
spannings

DNPP

Referendum Europese Grondwet

woensdag 1 juni 2005

!

vroeg NO

WAT 'N LELEK TEGEN
BORD! DAG V. LEUWEN

WIE VOOR STEMT ZIT NOG IN
IN MOEDERS BAARMOEDER

? EN IS EEN BLINDE
GATVIS

Nee!
Maar
niet

Nee!
Maar

GRENZE-
LOOS

VERTROUWEN?
HOERA! DE KEIZERIN

Europa: een jaar
na het 'Nee'

KRIJGT MEE: X OF

Europa: een jaar na het 'Nee'

Hoe moet het nu verder met Europa? Twaalf maanden na het referendum over de Europese Grondwet kijkt deze Spanning terug op een bewogen jaar Europese politiek. Volgens Henk van der Kolk, auteur van het boek *Nederlanders en Europa*, is er het afgelopen jaar maar weinig gebeurd met de referendumuitslag. Politici vinden slechts met grote moeite hun weg in het Europa van na de referenda in Frankrijk en Nederland en van een grote publieke discussie is geen sprake. Wij spraken met hem.

Toch wordt de discussie wel degelijk gevoerd binnen de verschillende politieke partijen. In deze Spanning zoomen we hierop in. Zo schetsen Harry van Bommel en Niels de Heij de problemen van het huidige Europa en doen zij voorstellen om van de EU alsnog een succesvol samenwerkingsverband te maken. Daarnaast kijkt deze Spanning naar wat er bij de twee andere linkse partijen het afgelopen jaar gebeurd is. Zowel GroenLinks als de PvdA hebben zich uitgelaten over hoe Europa er in de toekomst uit zou moeten zien. Tot slot komt Willem Bos, voorzitter van het Comité Grondwet 'Nee' aan het woord over hoe Europa transparanter en democratischer gemaakt zou moeten worden.

INHOUD

- 3 Europa kan slanker, democratischer en goedkoper
- 7 De PvdA en GroenLinks na het referendum
- 9 Er is ongelooflijk weinig met de referendumuitslag gebeurd
- 13 columns – BINNENsteBUITEN
- 14 Detective – deel 17 van Het rijke rooie leven

AANBEVOLEN!

Shell gaat onverantwoord om met het milieu in Nigeria, draagt bij aan mensenrechtenschendingen in dit land en handelt in strijd met de eigen ethische codes. Door dit structurele wangedrag is het predikaat 'Koninklijk' voor Shell niet langer op zijn plaats, menen Harry van Bommel en Krista van Velzen in het Friesch Dagblad.

Er zijn christenen die het CDA verlaten voor de SP. Christenen die moraal zien als een publieke aangelegenheid en aandacht vragen voor de morele gevolgen van de politiek van meer markt en minder overheid passen in de SP, aldus Ronald van Raak in Trouw van 10 juni 2006.

Voor kamerlid Agnes Kant, Jaap van den Heuvel, voorzitter Raad van Bestuur van het Canisius Wilhelminaziekenhuis in Nijmegen en bijzonder hoogleraar Gezondheidszorgsystemen in internationaal perspectief Winfried de Gooijer is het duidelijk: de zorg is geen markt. De heilzaamheid van marktwerking in de zorg wordt nergens ter wereld bewezen. In Trouw van 8 juni roepen zij minister Hoogervorst op om in plaats van bestuurders uit de telecombusiness oplossingen te vragen voor de problemen in de gezondheidszorg naar de werkvloer te gaan en daar te vragen hoe de zorg beter kan.

Deze opinies ook te bekijken zijn op:
www.sp.nl/partij/theorie/opinies

Colofon Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor nietleden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 38 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Redactie: Ronald van Raak (secretaris) en Arjan Vliegthart (eindredacteur). Redactieraad: Hans van Heijningen (voorzitter), Tiny Kox en Elma Verhey.

Illustratie: Len Munnik, Foto cover: Hollandse Hoogte

Europa kan slanker, democratischer en goedkoper

Het Nederlandse 'Nee' tijdens het referendum over de Europese Grondwet dreunt één jaar na dato nog steeds na. Het heeft een groot gebrek aan draagvlak voor de huidige Europese Unie (EU) blootgelegd. Ondanks de steun voor Europese samenwerking vindt een meerderheid van de kiezers dat de EU zich met te veel zaken bemoeit, te bureaucratisch is en dat de Unie te veel geld kost. In deze periode van reflectie ligt de vraag voor wat voor Europa er dan wél zou moeten komen. Harry van Bommel en Niels de Heij schetsen de problemen van het huidige Europa en doen voorstellen om van de EU alsnog een succesvol samenwerkingsverband te maken.

Tekst: Harry van Bommel en Niels de Heij

Regeringen van lidstaten vragen zich hardop af hoe het verder moet met de Europese Unie. Het enthousiasme voor het Europese project, ooit bedoeld om vrede en welvaart te brengen op het continent, is bij de inwoners van veel lidstaten fors getemperd. Volgens velen is Europese samenwerking verworpen tot Europese bemoeizucht. Er is vooral ergernis over Europese bureaucratie en over de neoliberale concurrentieregels die delen van de publieke sector bedreigen. De Europese Grondwet was een poging om de bestuurlijke problemen aan te pakken, zonder de politieke koers van Europa te wijzigen. Gelukkig is door het Nederlandse en Franse 'Nee' een Europese Unie met méér bevoegdheden, méér macht en minder soevereiniteit voor de lidstaten niet langer de gedoodverfde bestemming. Het 'Nee' van de Nederlandse bevolking was echter geen 'Nee' tegen Europese samenwerking. Samenwerking is goed op gebieden waar samenwerken een toegevoegde waarde heeft. Europa moet problemen aanpakken waarvan de burger wil dat ze Europees worden opgelost.

Een slanker Europa

De afgelopen twintig jaar heeft een steeds snellere overdracht plaatsgevonden van bevoegdheden door nationale overheden aan Europa. Nu al is de meerderheid van de Nederlandse wetten gebaseerd op Europese richtlijnen. Dat pakt soms goed uit, maar soms ook helemaal fout. Europese samenwerking is nodig, maar dat is iets anders dan een Europese Unie die de

lidstaten de wet voorschrijft en regels oplegt die tegen de wens van een meerderheid van de burgers ingaan. Het huidige proces van uitbreiding en verdieping van de Europese samenwerking is te omvattend. De samenwerking op enkele logische, grensoverschrijdende beleidsterreinen zoals terrorismebestrijding, mi-

Nu al is de meerderheid van de Nederlandse wetten gebaseerd op Europese richtlijnen. Dat pakt soms goed uit, maar soms ook helemaal fout.

lieu, de interne markt en asielbeleid ligt voor de hand. Op deze gebieden moet de Europese Unie slagvaardig kunnen handelen.

Interne markt

De interne markt voor goederen is een feit. Niet alleen voor bedrijven maar ook voor consumenten levert dat soms ook voordelen op. Wat de markt voor diensten betreft zijn wij van mening dat publieke diensten moeten worden uitgesloten van alle Europese regels op het gebied van concurrentie en vrije toegang. Welke diensten precies publiek zijn moet elke lidstaat voor zichzelf kunnen beslissen. Voor de overige diensten moet in elk geval gelden dat te allen tijde het zogenoemde 'gastlandprincipe' van toepassing is. Buitenlandse dienstverleners moeten onder alle omstandigheden voldoen aan de regels en sociale normen van het land waar ze de dienst aanbieden.

Milieu

Milieuvraagstukken, zoals klimaatverandering, luchtverontreiniging en biodiversiteit, zijn grensoverschrijdende zaken waar een Europese aanpak vruchten af kan werpen. Toch geldt ook op milieugebied dat bepaalde zaken aan de lidstaten moeten worden overgelaten. De beslissing om al dan niet door te gaan met de opwekking van kernenergie is daar een voorbeeld van.

Asiel

De controles aan de grenzen tussen de EU-landen zijn al grotendeels verdwenen. Hierdoor heeft de Europese Unie één gezamenlijke buitengrens gekregen. Wij steunen het principe om tot één Europees asielbeleid te komen, waarin iedere lidstaat dezelfde procedure zal hanteren voor toelating van asielzoekers in de lidstaten. Het is echter van het grootste belang dat deze asielprocedure ten volle voldoet aan de verdragen die daarover zijn gesloten. Voor politieke vluchtelingen die met reden vrezen voor vervolging in eigen land, moet altijd plaats zijn in Europa.

Terrorisme

Het moet voor politie, justitie en de inlichtingendiensten uit verschillende landen gemakkelijker worden om samen te werken en gegevens uit te wisselen in de strijd tegen terrorisme. Zo is internationale criminaliteit en terrorisme effectiever te bestrijden. Terrorisme stopt echter niet bij de grenzen van de EU. Aanpak van terrorisme via de VN heeft dus prioriteit. Daarnaast moet er veel meer oog zijn voor het aanpakken van de

Harry van Bommel

voedingsbodem van terrorisme: armoede, uitsluiting en onderdrukking.

Naast deze beleidsgebieden zijn er bevoegdheden die door de jaren heen naar Brussel overgeheveld zijn, maar waarvoor de noodzaak voor een Europese aanpak ontbreekt. Deze moeten worden teruggegeven aan de lidstaten. Zaken zoals onderwijs, gezondheidszorg, sociaal beleid, openbaar vervoer en volkshuisvesting zijn primair nationale aangelegenheden. Door een heldere

Uitbreiding en vrij verkeer van werknemers

De uitbreiding van de EU in 2004 van 15 naar 25 lidstaten heeft de Unie zowel op het gebied van beleid als van interne organisatie voor grote problemen geplaatst. Daarbij gaat het onder andere om de vraag hoe de relatief zwakke economieën van de tien nieuwe lidstaten binnen de grootste interne vrije markt ter wereld geïntegreerd moeten worden. Het vrije verkeer van werknemers is daarbij één van de grootste uitdagingen. Ondanks de beperkende maatregelen werken momenteel ongeveer 100.000 werknemers uit Midden- en Oost-Europa, vooral uit Polen, legaal en illegaal in Nederland. Als in 2006 of 2009 alle beperkingen worden opgeheven en Bulgarije en Roemenië toetreden tot de EU, zal het aantal goedkope Oost-Europese arbeidskracht enorm toenemen. Werknemers uit de nieuwe EU-landen zijn welkom, maar we moeten hen beschermen tegen uitbuiting en er voor zorgen dat de Nederlandse arbeidsmarkt en het ondernemersklimaat niet worden verstoord.

afbakening van de bevoegdheden van de EU en van de lidstaten kan een slagvaardiger Europa ontstaan dat het vertrouwen van de Europese burgers verdient.

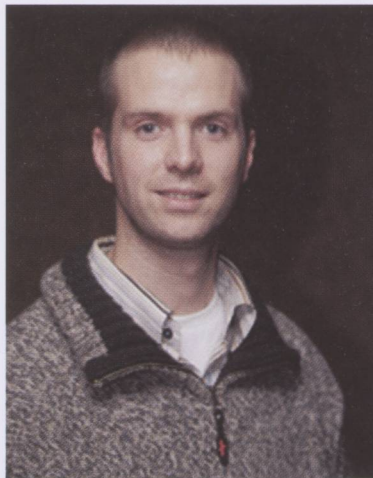
Democratisch Europa

De snelle uitbreiding van bevoegdheden van de EU is ten koste gegaan van de zeggenschap van nationale parlementen en regeringen van de lidstaten. Voor een belangrijk deel zijn die overgedragen bevoegdheden terechtgekomen bij niet of nauwelijks controleerbare instanties als de Europese Commissie (EC), de Europese Centrale Bank en de Europese Raad. De bevoegdheden van het Europees Parlement (EP) zijn daarbij zeer beperkt gebleven, zodat in dit verband terecht van een 'democratisch tekort' wordt gesproken. Ook is het Europees Parlement te ver af komen te staan van de Nederlandse politiek én van de Nederlandse burgers.

Een democratischer EU kan naar onze mening het beste worden bereikt door de nationale parlementen meer verantwoordelijkheid te geven voor de Europese samenwerking. Nationale parlementen zouden via de debatten met de eigen vakministers meer grip moeten krijgen op het Europese proces. Tegelijkertijd moet het EP worden versterkt, om meer tegenwicht te bieden tegen de Commissie. Het parlement dient dus op meer onderwerpen volledig medebeslissingsrecht te hebben. Ook zou het EP een actievere rol moeten krijgen in de controle van EU-beleid. Dit kan door het invoeren van het recht om parlementaire enquêtes te houden. Ten slotte zouden ook de bestaande Europese controleorganisaties, zoals Europese Rekenkamer, het Europese anti-fraudebureau OLAF en de Europese autoriteit voor Voedselveiligheid, onder verantwoordelijkheid van het parlement moeten worden geplaatst. Dat maakt de bestuurlijke verhoudingen niet alleen democratischer, maar ook transparanter. Herinvoering van een dubbelmandaat - Eerste en Tweede Kamerleden die ook lid zijn van het Europees Parlement - kan de afstand van Brussel tot Nederland verkleinen.

Een solidair Europa

De Europese Unie moet er in de eerste plaats zijn voor de Europese burgers. Tot nu toe werd vooral de nadruk gelegd op het belang van de Europese bedrijven. Dit is ten koste gegaan van vooruitgang op democratisch en sociaal terrein. De uitverkoop van nutsbedrijven voor gas en elektriciteit worden door Brussel gedictieerd. Ook wordt het aantrekken van particuliere investeringen binnen de gezondheidszorg, het onderwijs en de wetenschappen en het openbaar vervoer gelegitimeerd door te wijzen op de noodzaak om de internationale concurrentiepositie van Europa te versterken. Voor

Niels de Heij

ons is een sociaal Europa in de eerste plaats een Europa waarin lidstaten niet met elkaar concurreren op arbeidsvoorwaarde, publieke en sociale voorzieningen. Wij willen een Europa waarin sociale verworvenheden niet worden ondermijnd, maar worden uitgebreid. Grootschalige harmonisering van sociale wetgeving is niet wenselijk, al is het maar vanwege de enorme verschillen in levensstandaard tussen de verschillende lidstaten. Voor het sociale beleid moeten de lidstaten dus verantwoordelijk blijven. Voorwaarde is echter wel dat de EU de uitvoering van dit beleid in de lidstaten niet onmogelijk maakt.

Deze verantwoordelijkheid van lidstaten voor hun eigen sociaal beleid sluit natuurlijk niet uit dat er samenwerkend kan worden. Ook sluit het niet uit dat armere lidstaten, zoals de 10 Midden- en Oost-Europese landen die in 2004 toetraden tot de EU, actief geholpen worden met het verhogen van hun sociale peil. Het perspectief van lidmaatschap was voor veel van deze landen een stimulans voor democratische en economische hervormingen, respect voor mensenrechten en rechtsstaat. Nu zij lid zijn van de EU houdt deze verantwoordelijkheid niet op. Deze lidstaten moeten nu vooral geholpen worden om het sociale en economische niveau van West-Europa te bereiken. Voorkomen moet worden dat West-Europese lidstaten de krenten uit de Oost-Europese pap halen, bijvoorbeeld door op grote schaal hoogopgeleiden of vakmensen naar West-Europa te halen.

Met betrekking tot verder uitbreiding is de 'absorptiecapaciteit' van de EU van groot belang. De beperkte publieke steun voor verdere uitbreiding versterkt de

Een democratischer EU kan het beste worden bereikt door de nationale parlementen meer verantwoordelijkheid te geven voor de Europese samenwerking.

Een sociaal Europa is in de eerste plaats een Europa waarin lidstaten niet met elkaar concurreren op arbeidsvoorwaarden en publieke en sociale voorzieningen

noodzaak om uitbreiding van de Unie kritisch onder de loep te nemen. Ratificatie van het toetredingsverdrag van Bulgarije en Roemenië heeft inmiddels in de Tweede en Eerste Kamer plaatsgevonden. Zodra dit verdrag door alle lidstaten is geratificeerd, zullen Bulgarije en Roemenië per 1 januari 2007 óf 2008 toetreden en zal de EU bestaan uit 27 lidstaten.

Verdere uitbreiding van de Unie is hierna op korte termijn niet wenselijk. Omdat de besluitvormingsprocedure in het bestaande verdrag is berekend op een Unie met maximaal 27 lidstaten kan er pas gesproken worden over mogelijke uitbreiding als de Unie afgeslankt en hervormd is. Landen die in de toekomst willen toetreden, moeten strikt voldoen aan de politieke criteria met betrekking tot democratie, rechtsstaat en markt. In het verleden is veel te lichtzinnig met de toetredingseisen omgesprongen. Mede daardoor is er nu weinig enthousiasme over recente en toekomstige uitbreidingen. Ook op het gebied van de uitbreiding kan de bestaande EU zich geen verder verlies aan draagvlak van de bevolking veroorloven. Landen die nog geen lid zijn van de EU kunnen zich beter, zonder dat zij nog worden overgeleverd aan de Europese concurrentieregels, met behulp van EU-gelden ontwikkelen totdat ze écht klaar zijn voor de Europese Unie, en de Unie voor hen.

Een betaalbare Europese Unie

De totale uitgaven van de EU zijn de laatste jaren toegenomen tot bijna 100 miljard euro. Nederland is al enige tijd de grootste nettobetaler in de EU. De bijdrage uitgedrukt in euro per hoofd van de bevolking steeg van 180 euro in 2003 naar 194 in 2004, terwijl voor 2006 een stijging wordt verwacht tot 250 of zelfs 300 euro. Het is een dringende noodzaak de uitgaven van de EU te beperken en de Nederlandse nettobijdrage aan banden te leggen. Een EU met minder pretenties kan met minder middelen een sluitende begroting houden. Repatriëring van bevoegdheden van Europa terug naar de lidstaten zal de kosten van de Europese samenwerking drukken. Daarnaast kan er fors gesneden worden in de landbouwsubsidies, die bijna de helft van het Europese budget vormen. Het Europese landbouwbeleid, dat al sinds 1957 gevoerd wordt,

heeft tot een geweldige explosie van de productie geleid. Maar tegelijkertijd ook tot handelsbelemmeringen en dierenmishandeling. Bovendien is landbouw een geweldige kostenpost geworden op de Europese begroting. Dit beleid is anno 2006 hopeloos achterhaald en ineffectief. Er is geen enkele rechtvaardiging voor landbouwsubsidies aan grote winstgevendende multinationals en puissant rijke 'boeren' zoals Prins Albert van Monaco. Landbouwhervormingen op Europees niveau zijn meer dan noodzakelijk. Om verarming van de boerenstand en verval van het platteland te voorkomen dient met spoed te worden gewerkt aan omzetting van een deel van de landbouwsubsidies naar vergoedingen voor het verlenen van diensten, zoals het beheer van landschap, natuur en water en bescherming van cultureel erfgoed.

Naast te veel uitgaven is er ook sprake van ondoorzichtigheid van de Europese bestedingen. Voor de elfde keer op een rij is de Europese Rekenkamer in 2006 tot de conclusie gekomen dat het volstrekt onduidelijk is waar de EU haar geld aan uitgeeft. Op verzoek van SP-fractie in de Tweede Kamer heeft minister Zalm beloofd zijn Europese collega's nadrukkelijker aan te spreken op hun verantwoordelijkheid. Ook zal Nederland het voortouw nemen door als eerste EU-lidstaat verantwoording af te leggen over de EU-subsidies die hier worden besteed. Indien de Europese jaarrekening in de toekomst opnieuw door de Europese Rekenkamer wordt afgekeurd, zal Nederland moeten korten in haar bijdrage aan de EU. In het uiterste geval moet de bijdrage zelfs worden opgeschort. Ook lidstaten die geen verantwoording kunnen of willen afgeven over de besteding van EU-subsidies, zullen gekort moeten worden op hun ontvangsten uit de EU-begroting.

Het Nederlandse en Franse 'Nee' heeft nogal wat Europese en nationale bestuurders in verwarring gebracht. Wij zien echter weinig redenen om pessimistisch te zijn. Burgers zien de noodzaak tot Europese samenwerking. Pleidooien voor het verlaten van de EU hebben we dan ook niet gehoord. Minder pretenties en aangepaste ambities in de vorm van meer democratie, transparantie en solidariteit zullen zonder twijfel bijdragen aan een meer solide draagvlak voor de EU.

De PvdA en GroenLinks na het referendum

Het overdonderende 'Nee' van 1 juni 2005 heeft de linkse voorstanders van de Europese Grondwet in een lastig pakket gebracht. Een meerderheid van het linkse electoraat keurde de Europese Grondwet af. Het afgelopen jaar is er binnen GroenLinks en de PvdA een nieuw Europa-debat op gang gekomen'. GroenLinks maakt enkele nieuwe keuzes, maar blijkt grotendeels vast te houden aan de oude koers. De PvdA is kritischer geworden over Europa.

Tekst: Arjan Vliegthart

GroenLinks: vasthouden aan de oude lijn?

Bij GroenLinks werd de eerste maanden na het referendum nog een aantal steken onder water gegeven naar de SP. Zo verweet GroenLinks-Europarlementariër Joost Lagendijk in de Volkskrant van 7 juli 2005 dat de SP vooral 'de nationale trom' roerde en dat dit een linkse samenwerking in de weg stond. Tijdens de Grondwetcampagne had GroenLinks al speciale aandacht gehad voor de SP-kiezer, zoals bleek uit een in juni 2005 verschenen evaluatierapport. De partij had verwacht dat veel SP'ers zich niet thuis zouden voelen in het kamp van Wilders en andere nationalist en daarom uiteindelijk toch vóór de Grondwet zouden stemmen. Dat bleek echter een misrekening. Doordat de SP het gezicht van de 'Nee'-campagne werd, voelden juist veel progressieve GroenLinks-kiezers zich aangetrokken tot de argumenten van de SP. Weliswaar stemde een krappe meerderheid van de GroenLinks-kiezers voor de Europese Grondwet, maar meer dan 45 procent stemde tegen het Grondwettelijk Verdrag.

Dat GroenLinks zoveel Europacritici herbergt, is op zichzelf helemaal niet verwonderlijk. GroenLinks is lange tijd zeer kritisch geweest over het proces van Europese integratie. De partij stemde in 1992 tegen het Verdrag van Maastricht en deed in 1997 hetzelfde bij het Verdrag van Amsterdam. Pas met het Verdrag van Nice in 2000 ging de partij om. Nog een stevig deel van de achterban is echter zeer kritisch over het

Europese integratieproject, dat volgens hen toch in de eerste plaats het internationale kapitaal en bedrijfsleven dient. De afgelopen tijd kwam daar nog kritiek bij uit een andere hoek. Zo pleitte politicoloog en GroenLinks-Statelid Harmen hem in De Helling, het blad van het wetenschappelijk bureau van GroenLinks, voor 'gezonde euroscepsis'. De linkse kiezers zitten volgens hem helemaal niet te wachten op meer Europa. 'Deze linkse kiezers vinden dat problemen van werkloosheid, armoede en vergrijzing geregeld horen te worden binnen de eigen verzorgingsstaat.'

In de onlangs verschenen GroenLinks-memo *Vrij Europees* houdt de partij echter grotendeels vast aan de vóór het referendum gekozen koers: 'GroenLinks staat voor een unie die ambitieus voortbouwt op de reeds geboekte resultaten bij de aanpak van milieuproblemen en voedselschandalen. Een unie die doorwerkt aan een gemeenschappelijke rol op het wereldtoneel.' GroenLinks blijft pleiten voor een sterk Europa, dat echter wel democratischer en socialer moet worden. Daarnaast wordt in de memo gepleit voor een 'Handvest van nationale bevoegdheden,' beleidsterreinen waarop de Europese Unie niets te zeggen zou moeten hebben. Hierbij denkt de partij bijvoorbeeld aan het Nederlandse softdrugsbeleid en kwesties zoals abortus en euthanasie, maar ook aan de sociale zekerheid en de publieke diensten.

De PvdA: een voorzichtig omdenken?

De PvdA heeft na het Europees referendum een opmerkelijke ommekeer gemaakt. De sociaal-democraten zijn samen met de christen-democraten de motor geweest achter het Europese integratieproces. De partij stemde in het verleden altijd vóór Europese verdragen. Toch bleek tijdens de campagne al dat een groot deel van de achterban serieuze bedenkingen had bij het Grond Wettelijk Verdrag. De partij promoveerde weliswaar de grondwet, maar wilde tegelijkertijd ook weer niet te veel in hetzelfde kamp belanden als de regering Balkenende. Het resultaat is bekend: de PvdA-kiezers hebben in juni vorig jaar in grote meerderheid, met maar liefst 63 procent, tegen de Europese Grondwet gestemd. Bij geen enkele andere partij was de eigen kiezer het zo massaal oneens met het partijstandpunt.

In reactie op dit 'Nee' kregen de stemmen binnen de PvdA die kritisch waren over het huidige Europese integratieproject het afgelopen jaar een zwaarder gewicht. Het Europa-programma van de partij is bijgebogen in een minder ambitieuze en meer realistische richting.

Prominent lid en Buitenhofcommentator Ronald Plasterk had zich al tijdens de campagne tegen de Europese Grondwet uitgesproken en schrijft nu mee aan het partijprogramma voor 2007. Daarnaast publiceerde de PvdA in oktober 2005 de discussienota Europa: Vertrouwen Herwinnen. Hierin komt duidelijk naar voren dat de PvdA een kritischere houding ten opzichte van de Europese Unie zou moeten innemen. Het 'Nee' tegen de Grondwet 'heeft onmiskenbaar tot gevolg gehad dat de politiek, ook de PvdA, weer met beide benen op de grond is gezet.' De partij pleit onder meer voor het versterken van de rol van nationale parlementen, die als 'poortwachter' moeten optreden bij Europese besluitvorming. De politieke discussie zal volgens de PvdA veel vaker op het nationale terrein gevoerd moeten worden en niet via de achterdeur van Europa. Daarnaast dient de interne markt minder dominant te worden. Onder het mom van de interne markt zijn volgens de partij veel te veel competenties naar Brussel toegeschoven, ook als zaken prima op nationaal niveau geregeld hadden kunnen worden.

Perspectieven voor linkse samenwerking

Wat betekenen deze ontwikkelingen nu voor de linkse samenwerking? Hoewel het duidelijk is dat de verschillende partijen wel degelijk andere accenten leggen, zijn er tal van terreinen waarop samenwerking wel degelijk mogelijk is. Kort na het referendum pleitten GroenLinks-senator Leo Platvoet, PvdA-kamerlid Diederik Samson en Tiny Kox in de Volkskrant al voor verdere samenwerking: 'Linkse partijen die in de afgelopen campagne tegenover elkaar stonden, kunnen nu gaan werken aan voorstellen voor een democratischer, sociaal en groener Europa'.

Een aantal thema's springt daarbij in het oog. Neem nu de Lissabon-agenda, die van de Europese Unie in 2010 de meest concurrerende economie moet maken. De beleidsdoelstellingen van deze Lissabon-agenda vormen op dit moment het hart van het Europees economisch beleid van liberalisering en deregulering. En juist hier kunnen de drie partijen zich vinden in een gedeelde kritiek, die ook door andere maatschappelijke organisaties wordt gesteund. Zo bekritiseerde Harry van Bommel de Lissabon-agenda in het Friesch Dagblad van 27 april 2006, onder meer omdat deze strategie leidt tot een 'afkalving van de publieke sector en tot inperking van de mogelijkheid van lidstaten om eigen beleid te voeren.' PvdA-kamerlid Frans Timmermans, in de campagne voor de Europese Grondwet één van de meest uitgesproken 'ja'-stemmers, lijkt nu Van Bommels visie grotendeels te onderschrijven. In een artikel in Socialisme en Democratie, het blad van het wetenschappelijk bureau van de PvdA, schrijft Timmermans dat het doel om Europa tot de meest dynamische economie in de wereld te maken 'geen

doel is, maar een middel': 'Het zal de gemiddelde Europeaan namelijk volstrekt koud laten of wij de meest dynamische economie hebben... Europese burgers zijn slechts geïnteresseerd in de vraag of wij in de globalisering kopje onder gaan. Of dat de overheden van de Europese landen er in slagen duurzaam de zekerheden overeind te houden die wij allemaal belangrijk vinden.' Ook GroenLinks en de FNV keerden zich tegen de Lissabon-agenda. De FNV was bijzonder kritisch over de werkgroep die onder leiding van oud-premier Wim Kok de Lissabon-doelstellingen moest evalueren. De FNV was vooral bezorgd over de buitengewoon grote aandacht binnen deze werkgroep voor het vergroten van het concurrentievermogen van de Europese Unie en de constante vergelijking met de Verenigde Staten. De FNV pleit ervoor om meer naar de Scandinavische landen te kijken, die een veel stevigere welvaartsstaat combineren met economische groei. Ook Bos stelde zijn partij dit 'Scandinavische model' tot voorbeeld.

Ook op andere terreinen, zoals het versterken van de democratische controle op het besluitvormingsproces en de noodzaak voor een heldere afbakening van nationale bevoegdheden, kunnen de drie linkse partijen elkaar vinden. Daarbij moeten we ook tegelijk realistisch zijn. Over de uiteindelijke vorm van de Unie verschillen de partijen van mening en ook op belangrijke thema's zoals de vraag of Europa zich als wereldmacht ten opzichte van de Verenigde Staten zou moeten profileren scheiden de geesten. Maar een jaar na het referendum lijken op Europees gebied de mogelijkheden tot samenwerking groter dan men op het eerste gezicht zou verwachten.

Er is ongelooflijk weinig met de referendumuitslag gebeurd

Het referendum over de Europese Grondwet en de uitslag ervan waren in meerdere opzichten een unieke gebeurtenis in de politieke geschiedenis van Nederland. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Zwitserland kent Nederland geen traditie van directe democratische besluitvorming. Daarnaast stond ons land als zeer pro-Europees bekend. Alle reden dus voor een terugblik met Henk van der Kolk, universitair docent politicologie aan de universiteit van Twente en medeauteur van het boek *Nederlanders en Europa* dat geheel gewijd is het referendum over de Europese Grondwet. Hoe is het referendum bevallen en wat is er met de uitslag gebeurd?

Tekst: Arjan Vliegthart

Het houden van een referendum is een nieuw fenomeen in de Nederlandse politieke geschiedenis. Toch was de opkomst erg hoog, ruim 63 procent. Dit werd door alle politieke partijen als een groot winstpunt gezien. Wat waren de redenen voor mensen om te gaan stemmen?

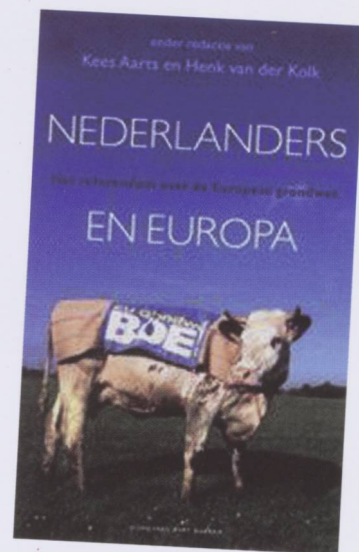
Het klopt dat het referendum een unieke gebeurtenis was. Het laatste referendum werd in Nederland twee eeuwen geleden gehouden. Waarschijnlijk heeft dat de opkomst verhoogd. Daarnaast heeft de stevige campagne er voor gezorgd dat mensen geïnteresseerd raakten in het referendum en daarom gingen stemmen. Vooral bij het thema Europa hebben veel burgers het gevoel dat hen nooit eerder wat gevraagd was. In tegenstelling tot de verkiezingen voor een Europees parlement ging het referendum over iets heel concreets. Dat was een extra motivatie om te gaan stemmen.

In jullie boek *Nederlanders en Europa* schrijven jullie over de zeer uiteenlopende redenen om tegen de Europese Grondwet te stemmen. Wat waren de belangrijkste van deze redenen?

Ik denk niet dat je zomaar één, twee, drie de belangrijkste reden kunt aanwijzen. De redenen om tegen te stemmen waren heel divers. André Rouvoet van de ChristenUnie heeft het in het Kamerdebat goed geformuleerd: "Mensen hebben diverse argumenten, grote punten en kleinere punten, gewogen voor het uiteindelijk uitbrengen met hun stem. Er heeft een veelheid aan motieven meegespeeld." De euro heeft een rol gespeeld. Mensen voelden zich door de euro bekocht en stemden daarom tegen. Turkije speelde een rol, het regeringsbeleid ook, maar je kunt niet zeggen dat één reden het verschil tussen minderheid en meerderheid heeft gemaakt.

Wat betekent dit dan voor het Nederlandse debat over Europese integratie?

Europa is gepolitiseerd geraakt. Vroeger werd er nauwelijks over het integratieproces gesproken, nu is het een politiek issue. Maar dat wil niet zeggen dat er veel gebeurd is. Het is ontstellend rustig gebleven. Er is geen Brede Maatschappelijke

Nederlanders en Europa

In het boek *Nederlanders en Europa. Het Referendum over de Europese Grondwet* proberen Kees Aarts en Henk van der Kolk een zo'n compleet mogelijk beeld te geven van de referendumcampagne, de opkomst en de uitslag en de gevolgen van het houden van een referendum voor de democratie. Daarnaast hebben zij tal van andere wetenschappers gevraagd mee te schrijven. Dit heeft onder meer geleid tot hoofdstukken over hoe de media over de campagne berichtten en hoe politieke partijen in het algemeen aankijken tegen het proces van Europese integratie. Het boek is verschenen bij uitgeverij Bert Bakker en is te koop voor €17,95

En wat betekent precies het 'Nee'? Willen Nederlanders minder Europa of een ander Europa en wat moet er dan minder en anders?

Uitslag ook sociaal-economisch opvallend

In hun boek besteden Kees Aarts en Henk van der Kolk ook aandacht aan de achtergrond van de ja- en nee-stemmers. Opvallend: hoe hoger het inkomen, hoe groter de kans dat men voor de Grondwet heeft gestemd. Daarnaast stemden meer vrouwen 'Nee' dan mannen en waren jongeren over het algemeen kritischer over de Grondwet dan ouderen.

Discussie gekomen en ook de politieke partijen komen maar mondjesmaat met wat ze nu eigenlijk zelf met Europa willen. Als je bedenkt dat het nu meer dan een jaar geleden is dat Nederland 'Nee' zei, is dat eigenlijk zeer teleurstellend. Zowel voor- als tegenstanders lijken heel gemakzuchtig. Nederland wil de Grondwet niet, maar wat willen we dan wel? Daarover heb ik nog maar heel weinig gehoord. Hier en daar wordt natuurlijk wel gediscussieerd, ook binnen politieke partijen. Maar duidelijke verhalen kom je tot nu toe nog maar heel weinig tegen.

Hoe kunnen we dit gebrek aan initiatief verklaren?

Allereerst is het heel lastig te be-

noemen waar het debat nu eigenlijk om ging. Ging het om de technische verbeteringen ten opzichte van het Verdrag van Nice, zoals de voorstanders beweerden? Of ging het meer om een algemene legitiemering van de huidige Europese Unie, zoals de tegenstanders het zagen? En wat betekent precies het 'Nee'? Willen Nederlanders minder Europa of een ander Europa en wat moet er dan minder en anders? Op deze vragen is het bijzonder lastig antwoord te geven. Dit maakt het ook moeilijk om te bepalen wat er met het 'Nee' moet gebeuren. Daarnaast zit een groot gedeelte van de Nederlandse elite in een spagaat. Aan de ene kant is zij altijd zeer pro-Europees geweest en heeft zij het proces van Europese

1 JUNI: EURO-REFERENDUM.

**WEET
WAAR
JE JA
TEGEN
ZEGT.**

SP. MINDER POLITIEK. SP.NL

integratie ondersteund. De kiezer heeft deze politici echter een tik op de vingers gegeven. Aan de andere kant wordt Nederland in de relatie met andere lidstaten wel voortdurend gedwongen mee te doen.

De SP zit daar niet echt mee...

Nee, maar daar speelt mijns inziens een ander probleem. De SP heeft nog geen echt antwoord kunnen vinden op de dynamiek van de interne markt. Van Bommel zei tijdens de debatten rond de Grondwet: 'Wij accepteren de interne markt, maar deze mag niet verder worden uitgebreid.' Daarmee los je echter het bestuurlijk probleem dat deze markt veroorzaakt niet op. Een interne markt zonder controle functioneert niet, dan moet je die markt óf op Europees niveau controleren óf afschaffen. De SP is daarin nog niet echt helder geweest.

Na het referendum is er veel gesproken over de kloof tussen burgers en politici. Voorstanders van het houden van referenda zien dit middel als een mogelijke oplossing voor het overbruggen van deze kloof. In hoeverre hebben zij op basis van het referendum gelijk?

De kloof tussen burgers en politiek

is niet alleen aan politici te wijten. Burgers weten vaak niet precies wat ze willen. Soms zijn ze ook niet geïnteresseerd. Het is frappant om op te merken dat de interesse voor Europa, dus niet voor de campagne, door het referendum bij de burger helemaal niet is toegenomen.

Wat me bevreemdt is dat het referendum over de Europese Grondwet niet door burgers geïnitieerd is, maar door politici. De indieners van het wetsvoorstel hadden gedacht door middel van een referendum extra steun voor de Europese Unie te krijgen. Die rekening is niet opgegaan. Ik denk dat je als je met een referendum echt wat wilt bereiken, het initiatief bij de burgers moet leggen.

Dat wil niet zeggen dat het referendum geen aanvulling zou kunnen zijn op onze vertegenwoordigende democratie. De vraag is of je burgers meer mogelijkheden wilt geven om zich in het politieke proces te mengen. Burgers zijn de afgelopen decennia steeds mondiger geworden. Ze weten ook meer over politieke onderwerpen. Aan de andere kant neemt het aantal mensen dat lid is van een politieke partij steeds verder af. Dat je dan gaat zoeken naar andere mogelijkheden

De rol van de SP in de Nee-campagne

De verschillende auteurs in de bundel gaan ook uitgebreid in op de rol van de SP tijdens de campagne. Zo stelt Paul Lucardie van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen onder meer dat Harry van Bommel zijn rol als vervanger van Jan Marijnissen met verve vervulde. Samen met het Comité Grondwet Nee drukten SP'ers 'door hun grote inzet een zwaar stempel op de campagne, vooral aan de linkerszijde van het politieke spectrum.' Dit beeld wordt bevestigd in een ander hoofdstuk waarin de berichtgeving in de media wordt besproken. Tijdens de campagne kreeg de SP van alle tegenstanders de meeste aandacht.

tot politieke participatie is helemaal niet zo gek. Het referendum is één mogelijkheid, een burgerforum over het kiesstelsel een ander. Ik vind dat helemaal geen raar idee. Natuurlijk zal er weleens wat mis gaan, maar dat wil niet zeggen dat we geen nieuwe wegen moeten proberen.

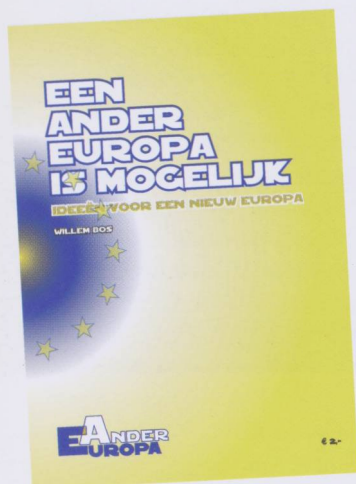

Henk van der Kolk

Dat je dan gaat zoeken naar andere mogelijkheden tot politieke participatie is helemaal niet zo gek

Nee is niet genoeg

Het 'nee' tegen de Europese Grondwet was een belangrijke overwinning. Nu moeten we ook nadenken over het Europa dat we wél willen, betoogt Willem Bos, voorzitter van het Comité Grondwet Nee en actief in het samenwerkingsverband Ander Europa.

Na het Franse en Nederlandse 'Nee' in juni vorig jaar is de Europese Grondwet dood. Maar het huidige ondemocratische en neoliberale Europa is dat zeker niet. De Europese Unie is door het 'nee' wel in een crisis terechtgekomen. In verschillende landen zijn geplande of voorgenomen referenda over de Grondwet afgelast, om te voorkomen dat nog meer 'Nee's' zouden volgen. Hoe de noodzakelijk geachte hervormingen - die nodig zijn geworden door de groei van de Unie van de oorspronkelijke zes, via de huidige vijftientig, naar in de nabije toekomst ruim dertig lidstaten - vorm moeten krijgen is onduidelijk. Ondertussen worden scenario's uitgewerkt om de crisis te boven te komen. Zo wordt gewerkt aan het opstellen van een Grondwet 'light', waarin een aantal hervormingen uit de oude Grondwet worden overgenomen. Dit pakket wordt echter geen Grondwet genoemd. Bovendien willen de opstellers voorkomen dat het in de vorm van referenda aan de bevolking wordt voorgelegd. In 2009 hoopt men dit proces af te kunnen ronden. De bedoeling is om door de vorm te veranderen, de essentie vast te houden. En die essentie is nog steeds een ondemocratisch en liberaal Europa, waarin de vrije marktwerking centraal staat en niet de belangen van mens en milieu.

De dag na het referendum zeiden alle partijen in de Tweede Kamer dat zij de boodschap van de bevolking serieus zouden nemen, maar ook werd duidelijk dat aan de uitslag geen politieke conclusies werden verbonden. De regering bleef zitten en de door Harry van Bommel gevraagde Brede Maatschappelijke Discussie werd na drie maanden afgeblazen. Staatssecretaris Nicolaï wilde alsnog een Europadebat mogelijk maken en stak tweeënehalf miljoen euro in een Europafonds, waaruit maatschappelijke organisaties geld konden krijgen om discussies te organiseren. Het grootste deel van deze subsidies is nu toegekend en onder de goedgekeurde projecten vinden we aanvragen van een keur aan organisaties die campagne hebben gevoerd vóór de Grondwet, zoals de D66-jongeren, de Vereniging Democratisch Europa, Student Forum for European Affairs en natuurlijk het Instituut voor Politiek en Publiek dat met zijn referendumwijzer - die hoe je 'm ook invulde altijd een positief stemadvies gaf - haar nut voor de Europese zaak heeft bewezen. Alle aanvragen van organisaties die tegen de Grondwet waren zijn afgewezen.

Daarnaast heeft het ministerie via een website een elektronische enquête gehouden. Iedereen die de zeer selectieve vragen van die enquête (22 over de uitbreiding van Europa, geen enkele over democratie in Europa) heeft doorgeworsteld en aanvinkt dat hij meer informatie wil ontvangen, krijgt gratis het Europaboekje van Nicolaï toegezonden. In plaats van een serieus debat over Europa hebben we een EU-promotiecampagne gekregen. Deze campagne lijkt even kansarm als de referendumcampagne van de regering: als de kiezers zich nu over de Grondwet zouden moeten uitspreken, zou volgens opinieonderzoek niet 62 procent, maar 65 tot 68 procent 'nee' zeggen.

Het gevaar zit 'm echter niet in het weer tot leven brengen van de Grondwet, maar in het sluipenderwijs doorvoeren van essentiële elementen daaruit. Hoe 'light' men het pakket ook wil maken, het kan niet anders dan in de vorm van een nieuw verdrag. Dat roept de vraag op welke procedure bij de goedkeuring van dat verdrag wordt gehanteerd. Als tegenstanders van het huidige Europa en winnaars van het referendum zullen we er voor moeten zorgen dat een eventueel nieuw verdrag opnieuw aan een referendum wordt onderworpen. Daarnaast is het belangrijk dat we blijven discussiëren over het Europa dat we wél willen. 'Nee' zeggen tegen de huidige Unie is niet voldoende. We moeten ook uitwerken hoe een ander Europa er uit moet zien. Een achttal progressieve organisaties die actief waren in de 'nee'-campagne hebben na het referendum de koppen bij elkaar gestoken om daarover te discussiëren. Een eerste resultaat is de brochure 'Een Ander Europa is mogelijk, ideeën voor een nieuw Europa'. Deze brochure is te bestellen op: www.grondwetnee.org.

De linkse kloof

PvdA en GroenLinks lijken te kiezen voor een politiek van eigen verantwoordelijkheid. Bos en Halsema willen experimenten met meer concurrentie in zorg en onderwijs en pleiten voor beperking van ontslagbescherming en van pensioenrechten. Zij concluderen daarbij te snel dat het huidige niveau van sociale zekerheid onhoudbaar is.

In *Dit land kan zoveel beter* stelt Bos dat het draagvlak voor de verzorgingsstaat afbrokkelt. Middeninkomens, die meer betalen, zouden daarom ook meer moeten profiteren. Opinieonderzoeken leren echter dat het overgrote deel van de bevolking onverminderd veel waarde hecht aan de verzorgingsstaat. Juist het gebrek aan vertrouwen van de beoogde premier kan dat draagvlak aantasten. Halsema gaat in *Een linkse lente* nog een stapje verder. Zij noemt collectieve regelingen 'bevoogdend staatspaternalisme' en stelt dat sociale voorzieningen mensen hun besef van eigen verantwoordelijkheid ontnemt. Veel mensen die nu afhankelijk zijn van een uitkering willen echter maar al te graag aan de slag. Het is opmerkelijk dat Halsema zo'n nadruk legt op de morele gevaren van de verzorgingsstaat, iets dat tot voor kort was voorbehouden aan neoconservatieven.

PvdA en GroenLinks voerden destijds campagne vóór de Europese Grondwet, terwijl hun kiezers tegen waren. Een jaar na het Europese referendum lijkt opnieuw sprake van een linkse kloof. Nu vormt de sociale zekerheid, waaraan mensen veel waarde hechten, het breekpunt. De boodschap van liberaal links is dat de politiek deze verworvenheden niet meer wil verdedigen. Ik geloof in de mogelijkheden van een links kabinet, maar dan moeten de linkse partijen wel een gezamenlijk alternatief formuleren dat aansluit bij de wensen van onze kiezers.

Ronald van Raak

B
U
I
T
E
N
s
t
e
N
E
N
N
I
B

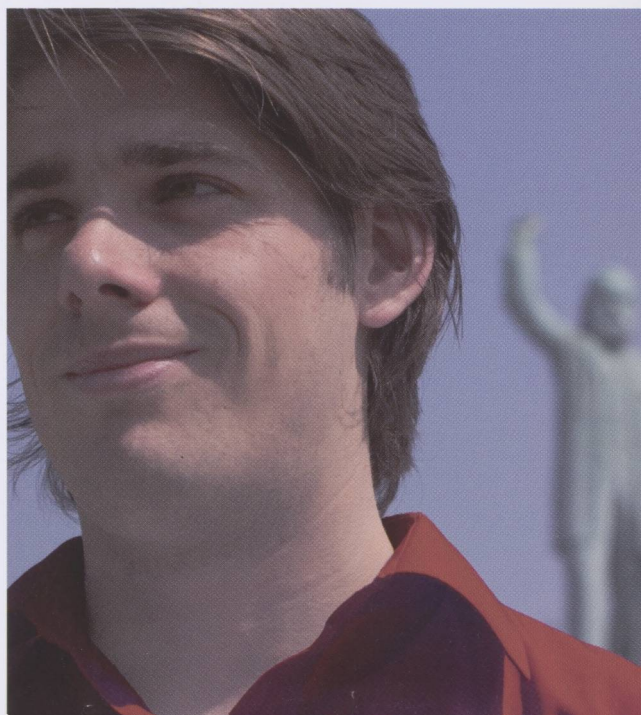
De Europese kloof

Op de EU-top afgelopen maand in Brussel weigerden de regeringsleiders openlijk te praten over de maandelijkse verhuizing van het Europese Parlement van Brussel naar Straatsburg. Opmerkelijk: de maandelijkse verhuizing is een dure onderneming, die veel Europese burgers een doorn in het oog is. Jaarlijks kost het onderhouden van twee vergaderplaatsen meer dan 200 miljoen euro en slechts weinig parlementariërs zijn van het daadwerkelijk nut van twee vergaderplaatsen overtuigd. Alleen Frankrijk gesteund door Duitsland, houdt vast aan het behoud van Straatsburg als een stuk nationale trots. Dat er tot nu toe nog geen serieuze discussie is gevoerd over het opheffen van Straatsburg als vergaderplaats tekent de onmacht van het Europese Parlement om letterlijk baas in eigen huis te zijn.

Onlangs startte de Zweedse liberale Europarlementariër Cecilia Malmström een petitie tegen het aanhouden van Straatsburg als tweede vergaderplaats. In een paar weken tijd verzamelde zij 572.000 handtekeningen van bezorgde Europeanen. Daarvan was ruim de helft afkomstig uit Nederland. Ook alle Nederlandse partijen zijn voor de afschaffing van wat Balkenende eens het 'reizende circus' noemde. En toch werd het punt op de Eurotop niet besproken.

Het geeft aan hoe moeilijk het voor de Europese Unie is om enig oer te ontwikkelen voor de wensen en verlangens van haar eigen burgers. In plaats van zich responsief op te stellen en op deze manier te proberen het vertrouwen van de Europese burger in Europa te versterken, lijkt men het gevoelige thema liever onder het tapijt te vegen. Een jaar na het verwerpen van de Europese Grondwet in Nederland en Frankrijk is wat dat betreft weinig veranderd. De Europese kloof is dan ook nog lang niet gedicht.

Arjan Vliegthart

Hetrijke rooieleven

In een serie artikelen schetst Ronald van Raak de geschiedenis van het socialisme in Nederland

Deel 17:

Detective

De acties van de SP zijn 'een infame verkiezingsstunt van een splinterpartij die letterlijk over lijken gaat'. Deze woorden gebruikte toenmalig directeur Van der Poel van Eternit in Goor in augustus 1989 in de regionale kranten. Dit was zijn reactie op de acties van milieudetective Remi Poppe, die samen met een journalist en een fotograaf van Nieuwe Revu deze Eternitfabriek had bezocht en hier in alle openheid asbest had aangetroffen. In Nederland sterven tot nu toe 7.000 mensen aan asbestkanker en de komende 25 jaar zullen naar verwachting nog 12.000 mensen volgen. In West-Europa zullen zo'n 250.000 mensen aan de asbestziekte mesotheliom overlijden.

Eternit in Goor is onderdeel van een internationale asbestverwerkende industrie, waar deskundigen al sinds 1930 weten hoe dodelijk de blootstelling aan asbest kan zijn. Toch hebben Eternitbestuurders werknemers en omwonenden nooit voldoende beschermd. Wel hebben zij het medisch onderzoek naar de gevolgen van asbestvervuiling gemanipuleerd en via politieke

lobby's beschermende regelgeving opgehouden. De gewetenloosheid van asbestondernemers als Van der Poel blijkt ook uit zijn reactie op de onthullingen van Poppe, toen hij suggereerde dat de SP'er de kapotte asbestzakken in de fabriek in Goor zou hebben opengevoerd en op die manier zélf de werknemers in gevaar zou hebben gebracht.

De Poppe-methode

De in 2005 overleden schrijver Karel Glastra van Loon was niet alleen schrijver van veelgelezen romans, zoals *De passievrucht* (1999) en *Lisa's adem* (2001), maar ook een politieke activist; hij schreef bijvoorbeeld het SP-campagnelied 'Een mens is meer'. Ook publiceerde Glastra van Loon interviewboeken. In *De laatste oorlog* (2000) sprak hij samen met Jan Marijnissen met internationale politici over de problemen bij militaire 'vredesmissies'. In *Hoe dan Jan?* (2005) sprak hij met Kees Slager en Jan Marijnissen over de toekomst van het socialisme. In 1993 schreef Glastra van Loon *De Poppe-methode*, over milieuactivist Remi Poppe. Wat hem vooral aansprak was de directe aanpak van Poppe, die niet alleen pleit voor een beter milieu, maar zélf milieuover-treders opspoorde en aanklaagt:

'Waar de grote milieuorganisaties steeds logger en bureaucratischer worden, steeds meer werken van achter het bureau, daar onderzoekt Remi Poppe nog altijd de dagelijkse praktijk, waarbij hij te werk gaat als een privé-detective. Hij bezoekt de plaats van het delict, praat met alle mogelijke getuigen en betrokkenen, volgt het spoor van verdachte personen. Hij speurt naar documenten, stelt lastige vragen aan autoriteiten, belt met iedereen die mogelijk verstand van zaken zou kunnen hebben. En ten slotte, als hij het lek boven water heeft gekregen, zoekt hij de publiciteit. Omdat hij weet dat dat meestal het enige middel is om ervoor te zorgen dat zijn ontdekkingen ook gevolgen zullen hebben voor de betrokkenen - for the better or the worse.'

Rudie Kagie, journalist van Vrij Nederland, schreef in zijn boek *De socialisten. Achter de schermen van de SP* (2004) hoe Remi Poppe alle eigenschappen vertegenwoordigt die traditioneel aan SP'ers worden toegeschreven:

'Brutaal, wantrouwend tegenover het grootkapitaal, welbespraakt en begiftigd met het ronde gevoel voor humor dat je bij de jongens van de haven aantreft. Poppe bewoont

een bescheiden arbeidershuisje in Vlaardingen, in het hart van de Rijnmond waar de burgers hebben leren leven met petrochemische gifwolken aan de horizon. Van huis uit is hij beeldend kunstenaar, maar zijn rebelse inslag dreef hem begin jaren zeventig naar de SP. Daar werd hij als nieuwsgierig beroepsagitor snel ontdekt door journalisten, die in de loop van de tijd menig milieuschandaal uit zijn mond konden optekenen. Dankzij uitstekende contacten op de werkvloer was hij goed op de hoogte van het onheil dat zich achter de industriële hekken voltrok.'

Poppe was onder meer zeeman en havenarbeider geweest, toen hij eind jaren zestig actief werd in de milieubeweging in Vlaardingen. In reactie op de smogvervuiling richtte hij in 1969 het Centraal Aktiekomitee Rijnmond op. In 1972 werd hij lid van de SP. Poppe werd actief in het Milieu Aktiecentrum Nederland en later voor het SP-Milieu Alarmteam. 'Daarin kon ik samenwerken met mensen die van veel dingen veel meer verstand hadden dan ik. Maar het directe contact met de mensen die bij wijze van spreken met de voeten in de blubber stonden, was en bleef ook toen het meest wezenlijke in onze aanpak,' schreef Poppe in *Groeiend verzet* (1998), dat verscheen in aanvulling op *De Poppe-methode*.

Geen gemakkelijke weg

Van 1994 tot 2002 was Remi Poppe Tweede-Kamerlid voor de SP. Daarvoor had hij een naam opgebouwd met milieufacties, bijvoorbeeld tegen de lozingen van chemisch materiaal door Booy Clean in Rotterdam, het storten van chemisch afval door Kemp in de Coupépolder bij Alphen aan den Rijn en tegen de dumpingen door het Delftse afvalbedrijf Zegwaard. Sinds 1989 stond Poppe asbestweduwen bij die genoegdoening eisten van Eternit. Samen met de advocaten Jan de Wit en Bob Ruers, die later Tweede-Kamerlid en senator werden voor de SP, hielp hij nabestaanden in

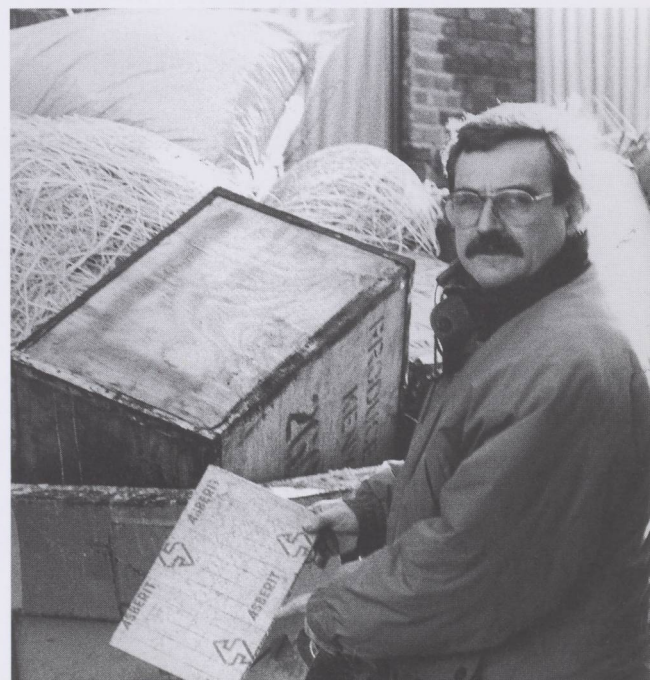
hun juridische strijd voor schadevergoedingen, die in 1992 voor het eerst werden toegekend. Zij namen ook het initiatief tot het Comité Asbestslachtoffers, dat pleit voor een collectieve schadevergoeding voor slachtoffers van asbestvervuiling in Goor en elders in het land.

Niet alleen werknemers van de Eternitfabrieken, maar ook omwonenden zijn ziek geworden door de asbestvervuiling. Jarenlang heeft het bedrijf mensen gratis het vervuilde afval aangeboden, waarmee sloten werden gedempt en wegen zijn verhard. Een reden waarom Eternit zo lang kon doorgaan met de vervuiling was het gebrek aan aandacht in de politiek. Daaraan droeg ook de lobby van Eternit bij, dat bijvoorbeeld de oud-bewindslieden van Financiën Ferdinand Grapperhaus (KVP) en Alphons van der Stee (CDA) in het bestuur opnam. Via deze politieke lobby slaagde het bedrijf erin om beschermende wetgeving op afstand te houden. Medische onderzoekers werden in de hand genomen om de gevaren van asbest te bagatelliseren. Dit blijkt uit *Het asbestdrama. Eternit en de gevolgen van honderd jaar asbestcement* (2005), een onderzoek van het Wetenschappelijk Bureau van de SP naar de internationale asbestindustrie.

De Poppe-methode is geen gemakkelijke. Het vraagt veel moed om direct je tegenstanders op te zoeken. Na 1989 bezocht Poppe nog meermalen onaangekondigd fabrieken van Eternit in Nederland en in België, waar hij meestal niet met open armen werd onthaald. In eerste instantie ook niet door de werknemers, die vreesden dat de acties hun werkgelegenheid zouden bedreigen. Ook omwonenden voelden lange tijd een vreemd soort solidariteit met de fabrieken, zoals de eerste asbestweduwen onderzochten die schadevergoeding durfden eisen, maar in Goor met de nek werden aangekeken. Waarom zou je ook de bezorger van zoveel slecht nieuws geloven, als onderneemers en politici de aantijgingen met zoveel kracht ontken-

nen? Als Kamerlid kon Poppe de asbestvervuiling echter direct op de politieke agenda plaatsen. Samen met asbestadvocaat Ruers, die lid werd van de Eerste Kamer. Mede dankzij hun inspanningen werd een voorschotregeling voor asbestslachtoffers in het leven geroepen, evenals een subsidieregeling voor asbestsanering van wegen en erven rondom de asbestfabrieken in Goor en Harderwijk. In 1993 werd het gebruik van asbest in Nederland verboden en in 2001 volgde een Europees verbod.

Maar de strijd is nog lang niet gestreden. De komende jaren zullen nog duizenden mensen overlijden aan de asbestziekte mesotheliom, dat nog decennia na de besmetting kan optreden. Ook is het gevaar op besmetting nog lang niet geweken; overal in het land moeten nog vervuilde wegen worden gesaneerd. Bovendien is het gebruik van asbest in Europa weliswaar verboden, maar daarbuiten is de productie groter dan ooit. In China, India, Rusland, Indonesië, Pakistan, Vietnam, en de Filipijnen worden op dit moment miljoenen mensen blootgesteld aan asbest. Hier zijn nog veel milieudetectives nodig om de asbestvervuiling te stoppen en gewetenloze asbestproducenten achter slot en grendel te krijgen.

Doe mee aan de SP-Universiteit

Deze zomer organiseert het SP-Studiecentrum drie edities van de SP-Universiteit. Tijdens de SP-Universiteit discussiëren we over verschillende thema's, trekken we er op uit en leren we van boeiende gastdocenten die echt iets te vertellen hebben. Ontspanning staat ook op het programma, maar creatieve inspanning staat voorop in het behoorlijk pittige programma.

De SP-Universiteit kent deze zomer drie edities, met drie verschillende thema's.

Donderdag 13 t/m zondag 16 juli is het thema 'Wereld Delen'

Hoewel de westerse landen al zo'n 50 jaar ontwikkelingshulp aan arme landen geven, lukt het maar niet om honger en armoede uit te bannen. Is de hulp niet effectief? Geven we te weinig? Of is er iets anders aan de hand? De eerlijke verdeling van voedsel, welvaart, kennis en macht over de wereld zijn de thema's van de eerste zomereditie van de SP-Universiteit. SP-senator Tiny Kox, Tweede Kamerleden Ewout Irrgang en Harry van Bommel, Silvia Borren (directeur NOVIB), Jan Douwe van der Ploeg (hoogleraar Universiteit Wageningen) en Dennis de Jong (werkgroep sociale globalisering) zijn enkele van onze gastdocenten.

Donderdag 10 t/m zondag 13 augustus is het thema 'SP en cultuur'

Zonder verbeelding is er geen toekomstperspectief en dus geen uitzicht op verandering. In kunst en cultuur gaat het om verbeelding en in de politiek om perspectief en uitzicht. Het laatste kan niet zonder het eerste. Gedurende vier dagen gaan we dieper in op het maatschappelijk belang van kunst en cultuur, over nieuw cultureel burgerschap, de relatie tussen vorm en inhoud, cultuur imperialisme en de verhouding tussen markt en overheid. Onder andere met medewerking van Ugues Boekraad (lector visuele communicatie St. Joost Breda), Jan Douwe Kroeske (bekend van radio en TV), Arjo Klamer (hoogleraar economie Kunst en Cultuur aan de Erasmus Universiteit Rotterdam), Soheila Najand (directeur stichting Interart Arnhem), Ronald van Raak (SP-senator en directeur van het Wetenschappelijk Bureau van de SP), Paul van Paaschen (beleidsmedewerker kunst en cultuur bij HIVOS).

Donderdag 17 t/m zondag 20 augustus is het thema 'Mens en Milieu'

Wat betekent in de SP-visie 'respect voor alles wat leeft'? Gaat economie boven ecologie? Is er een oplossing voor de wereldvoedselproblematiek? Welke prijs betalen we voor onze mobiliteit? Kiezen we voor meer asfalt of voor meer openbaar vervoer? Deze vragen gaan we uitdiepen tijdens de derde zomer editie van de SP-Universiteit. Ook het subthema energie komt aan de orde in een van de gastcolleges. Medewerking wordt o.a. verleend door SP-senator Ronald van Raak, Michel van Hulst (oud-staatssecretaris kabinet Den Uyl), Joop Boer (adviseur energiebesparing), medewerkers van Stichting De Kleine Aarde, het Energieonderzoeks Centrum Nederland (ECN) en het Platform Aarde, Boer en Consument.

Verblijf, kosten en aanmelden

We verblijven in het Stayokay hostel in Dordrecht, omringd door de prachtige omgeving van de Hollandsche Biesbosch. De SP subsidieert de SP-Universiteit. Daarom bedraagt je eigen bijdrage slechts 100 euro. Daarvoor bieden we je het hele programma, inclusief excursies, scholingsmateriaal, eten, drinken en een bed. Er zijn geen bijkomende kosten, behalve natuurlijk voor eventuele drankjes 's avonds.

Deelname aan de zomeredities van de SP-Universiteit staat open voor alle SP-leden. Het aantal plaatsen per editie is echter beperkt tot 40. Dus: wie het eerst komt, die het eerst maakt. Wees er dus snel bij en bel voor meer informatie of om je aan te melden met Rosita van Gijlswijk, (010) 243 55 64. Een e-mail sturen kan ook: studiecentrum@sp.nl

spanning
DOCUMENTA
NEEDLANDS
PART

De toekomst van de Universiteit

Onderwijs en onderzoek

De toekomst van het hoger onderwijs en onderzoek in Nederland

Aan het begin van een nieuw academisch jaar richt deze Spanning zich op het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek in Nederland. Ook dit jaar begint er een nieuwe lichter studenten aan de Nederlandse universiteiten en hoge scholen. Wat voor onderzoeks- en onderwijsklimaat staat hen te wachten? Het eerste gedeelte van deze Spanning is gewijd aan de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland. In toenemende mate maken onderzoekers zich zorgen over het huidige onderzoeks-klimaat in Nederland. Na een algemene inleiding over dit onderwerp van SP-senator Ronald van Raak, komen SP-kamerlid Agnes Kant en hoogleraar Jos van der Meer aan het woord. De laatste was nauw betrokken bij de totstandkoming van het KNAW-rapport over de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek. Het tweede gedeelte gaat in op de meest recente ontwikkelingen in het hoger onderwijs. Henk Overbeek, hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit wijdde zijn inaugurele rede aan dit onderwerp. In de Spanning staat een verkorte versie van deze toespraak. Daarna komen ROOD-bestuursleden Bob van Vliet en Renkse Leijten aan het woord over de plannen van VVD-leider en voormalig staatssecretaris Onderwijs Mark Rutte en tenslotte pleit LSvB-voorzitter Irene van den Broek voor meer 'begeistering' en minder regels voor studenten.

INHOUD

De toekomst van de Universiteit

- 3 Van wie is de wetenschap?
- 6 'Ook bij wetenschappelijk onderzoek is voorkomen beter dan genezen'
- 8 Farmaceutische industrie heeft te veel invloed op de medische onderzoeksagenda
- 11 Over de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek
- 13 Cultuurgoesd of koopwaar?
- 17 Leerrechten: Hoger onderwijs in de uitverkoop
- 19 Maak van een actieve student geen luie consument
- 21 Het rijke rooie leven – Moraal

AANBEVOLEN!

Draai ontmenselijking gevangenen terug

Veel van minister Donner's pleidooi voor meer maatwerk in het gevangeniswezen verdienen steun. Volgens Jan Marijnissen en de Jan de Wit in Trouw van 22 juli moeten we echter wel waken voor een groot gevaar: de ontmenselijking. Hervormingen hebben alleen kans van slagen als het geen verkapte bezuinigingen zijn en ze worden gedragen door het personeel.

Diensten niet gebaat bij jungle

De intentie van de Bolkestein-richtlijn is het creëren van een dienstjungle. De sterkste daarin zijn noch de consumenten, noch de werknemers. Daarom keert Kartika Liotard zich in het Financieel

Dagblad van 19 juli tegen Europese dienstenrichtlijn

Juist mensen in kwetsbare posities komen in de knel door de WMO. De discussie over de WMO van een te laag peil. De fundamentele discussie over de verhouding tussen eigen verantwoordelijkheid en georganiseerde solidariteit wordt door minister Ross uit de weg gegaan. Er is een te groot geloof en vertrouwen dat het allemaal wel goed zal komen met de WMO, aldus Tineke Slagter-Roukema in het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken van juni 2006.

Colofon Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor nietleden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

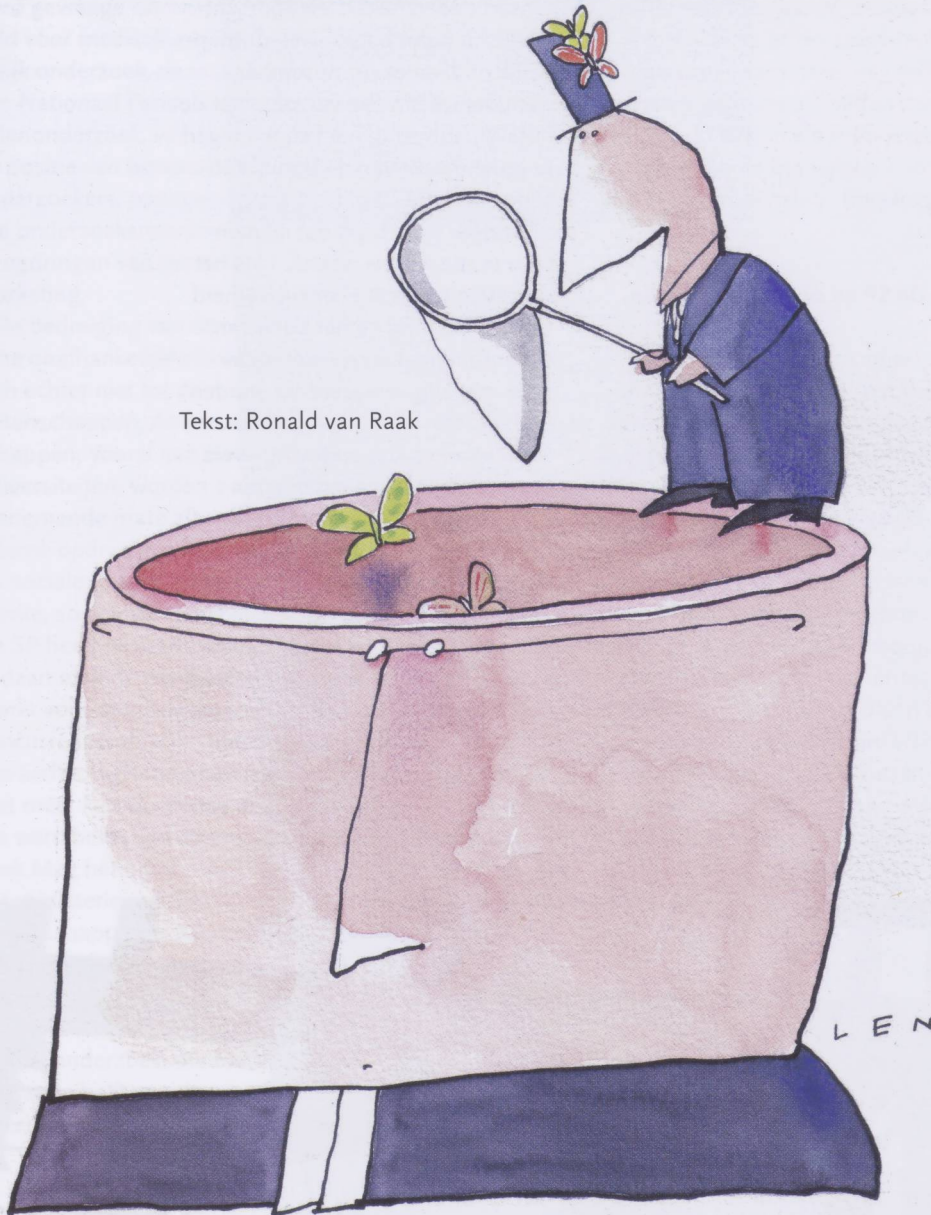
Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Redactie: Ronald van Raak (secretaris) en Arjan Vliegthart (eindredacteur). Redactieraad: Hans van Heijningen (voorzitter), Tiny Kox en Elma Verhey.

Illustratie: Len Munnik, Foto cover: Hollandse Hoogte

Van wie is de wetenschap?

Tekst: Ronald van Raak

Wetenschappelijk onderzoek wordt steeds belangrijker voor de samenleving. Tegelijk neemt de invloed van de politiek en het bedrijfsleven op de wetenschappen toe. Wetenschappers moeten minder gehoorzamen aan politici en ondernemers en meer academische trots tonen.

Wetenschappelijk onderzoek is van groot belang voor de samenleving, voor de ontwikkeling van mensen, de analyse van maatschappelijke problemen en

de ontwikkeling van nieuwe goederen en diensten. De afgelopen jaren is de roep om 'maatschappelijk relevant' onderzoek echter sterk toegenomen. Academische

onderzoekers moeten niet alleen wetenschappelijk verantwoord, maar ook maatschappelijk relevant onderzoek doen. En met 'relevant' wordt steeds vaker bedoeld 'winstgevend'. Academische onderzoekers zijn veel tijd kwijt met het binnenhalen van geld: ruim een derde van alle onderzoek aan de universiteiten is onderzoek in opdracht, meestal van bedrijven en ministeries. Bovendien stellen deze opdrachtgevers in toenemende mate grenzen aan de academische vrijheid.

Kritische noten van de KNAW

De verwevenheid met bedrijfsleven en politiek bedreigt de onafhankelijkheid van de wetenschappen. Precies een jaar geleden publiceerde de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) het rapport *Wetenschap op bestelling*, over de omgang van wetenschappelijk onderzoekers met hun opdrachtgevers. De KNAW deed onderzoek bij de belangrijkste universiteiten en onderzoeksinstituten in Nederland. Zij concludeert dat 'normvervaging' optreedt bij het verwerven en uitvoeren van opdrachten:

'Opdrachtonderzoek is sterk toegenomen. Samenwerking van onderzoeksinstituten met derden vormt op zichzelf een goede ontwikkeling, maar door bij de ontwikkelingen achterblijvende overheidsfinanciering worden universiteiten en onderzoeksinstituten te veel afhankelijk van externe opdrachten. Ontsporingen kunnen optreden: de opzet van onderzoek, de gegevensverzameling en de interpretatie worden soms aange-

Academische onderzoekers kiezen in toenemende mate voor korte termijn successen boven langdurig fundamenteel onderzoek

past om een voor de opdrachtgever gunstige uitkomst te verkrijgen en de publicatie van die uitkomst wordt soms verhinderd, vertraagd of aangepast aan de wensen van de opdrachtgever. Dit geldt zowel voor opdrachten van overheden en belangengroepen als voor industriële opdrachtgevers.'

De KNAW stelt dat academische onderzoekers in hun onderzoek in toenemende mate kiezen voor korte termijn successen boven langdurig fundamenteel onderzoek, omdat dit de kansen op het krijgen van nieuw onderzoek vergroot. Ook stelt zij dat minder aandacht wordt besteedt aan mogelijk negatieve uitkomsten van onderzoek en zij waarschuwt voor het gevaar van overselling, doordat onderzoekers meer beloven dan hun onderzoek kan waarmaken. Opmerkelijk is ook de conclusie van de KNAW dat niet alleen bedrijven, maar vooral de overheid druk uitoefent op on-

derzoekers. Vooral de ministeries blijken soms ver te gaan in het stellen van eisen met betrekking tot opzet, publicatie en uitkomsten van onderzoeken die in hun opdracht worden uitgevoerd en die een belangrijke rol spelen in het politieke debat.

De SP en de wetenschappen

Het onderzoek van de KNAW is uitgevoerd in opdracht van minister Van der Hoeven van Onderwijs en Wetenschappen, na een verzoek van de Tweede-Kamerfractie van de SP. De SP houdt zich al jaren bezig met de onafhankelijkheid van de wetenschappen. Deze bemoeienis begon met de medische wetenschappen, waar de farmaceutische industrie een stevige vinger in de pap heeft. In juni 2001 publiceerde de SP Ongemakkelijke minnaars. Medisch-wetenschappelijk onderzoek en de farmaceutische industrie, over de te nauwe banden

tussen onderzoekers en opdrachtgevers in het medisch-wetenschappelijk onderzoek. In november 2005 verscheen een vervolg, met de nota Vijfentwintig medicijnen tegen te grote macht van de farmaceutische industrie.

Uit deze nota blijkt dat elementaire academische waarden als het recht van publicatie, openbaarheid van financiering en het doen van wetenschappelijk relevant onderzoek niet zijn verzekerd. Er worden onder meer voorstellen gedaan om te voorkomen dat opdrachtgevers voor hen negatieve uitkomsten achterhouden, academische onderzoekers verzwijgen dat hun onderzoek door de industrie wordt betaald en onderzoek wordt gedaan dat niet medisch relevant is, maar alleen tot doel heeft om het gebruik van geneesmiddelen te bevorderen. In februari 2006 organiseerde de SP in de Tweede Kamer een symposium, waar wetenschappers een manifest ondertekenden waarin

Het is veelzeggend dat belangrijke academische waarden moeten worden opgenomen in wetenschappelijke codes

werd gevraagd om meer overheids-geld voor medisch-wetenschap-pelijk onderzoek, de instelling van een Nationaal Fonds Geneesmid-delenonderzoek, versterking van de positie van wetenschappelijke onderzoekers, openbaarmaking van alle onderzoeksresultaten en het terugdringen van geneesmiddelen-marketing.

De bedreiging van de academi-sche onafhankelijkheid beperkt zich echter niet tot de medische wetenschappen. Andere bètaweten-schappen, vooral aan de technische universiteiten, worden eveneens in toenemende mate afhankelijk van externe opdrachtgevers, evengoed als sociale wetenschappen als econo-mie, sociologie en archeologie. De SP heeft bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de wetenschappelijke markt voor opgravingen, waar door concurrentie op prijs de kwaliteit van archeologische opgravingen niet meer kan worden verzekerd. Dit werd bevestigd door het onder-zoek *Mag het ietsje meer zijn?*, dat het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen in 2005 op initia-tief van de Eerste Kamerfractie van de SP liet uitvoeren door de Rijks-dienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, die concludeerde dat de helft van de opgravingen wetenschappelijk onder de maat is.

Meer academische trots

Naar aanleiding van het rapport *Wetenschap op bestelling* van de KNAW heeft de minister de SP in maart 2006 toegezegd dat in ieder geval haar eigen ministerie voort-aan meer rekening zal houden met de onafhankelijkheid van de door haar gegeven onderzoeksopdrach-ten en zij er bij andere ministeries op aan zal dringen om hetzelfde te doen. Maar goede voornemens zijn niet genoeg. De KNAW heeft een Verklaring van wetenschappelijke onafhankelijkheid opgesteld, waar-

in onder meer regels zijn opgesteld voor opzet en financiering van wetenschappelijk onderzoek, pu-blicatievrijheid wordt verzekerd en eisen worden gesteld aan de con-tracten die tussen onderzoekers en opdrachtgevers worden gesloten.

Als het nodig is dat waarden en normen worden geformaliseerd, betekent dit tevens dat zij niet meer algemeen worden geac-cepteerd. Het is veelzeggend dat academische waarden als vrijheid van onderzoek en publicatie en de mogelijkheid van kritiek en con-trole moeten worden opgenomen in wetenschappelijke codes. Het zou goed zijn als opdrachtgevers - bedrijven én overheidsinstellingen

- deze codes snel ondertekenen. Veel belangrijker is echter dat universitei-ten en onderzoeks-instituten zélf meer academische trots aan de dag leggen. Dat wetenschappers niet alleen wor-den gestimuleerd om opdrachten binnen te halen, maar vooral om onderzoeken die niet voldoen aan de wetenschappelijke eisen te weigeren. De belangrijkste aanbeveling van de KNAW is misschien wel dat besturen van universiteiten het handhaven van een 'rechte rug' bij hun onderzoekers op alle mogelijke manieren moeten stimuleren en 'duidelijk moeten maken dat zij bij in-teger handelen van hun personeel altijd achter hun onder-

zoeker staan.' Bedrijven en de overheid hebben een verantwoordelijk-heid voor de onafhankelijkheid van de wetenschappen. Maar onderzoek-ers en universiteiten moeten de bescherming van de academische vrijheid niet overlaten aan onderne-mers en politici. Zij moeten zelfver-trouwen tonen en pal gaan staan voor de onafhankelijkheid van de wetenschappen.

Voor het KNAW-rapport *Weten-schap op bestelling*, zie: www.knaw.nl/cfdata/publicaties/adviezen.cfm.

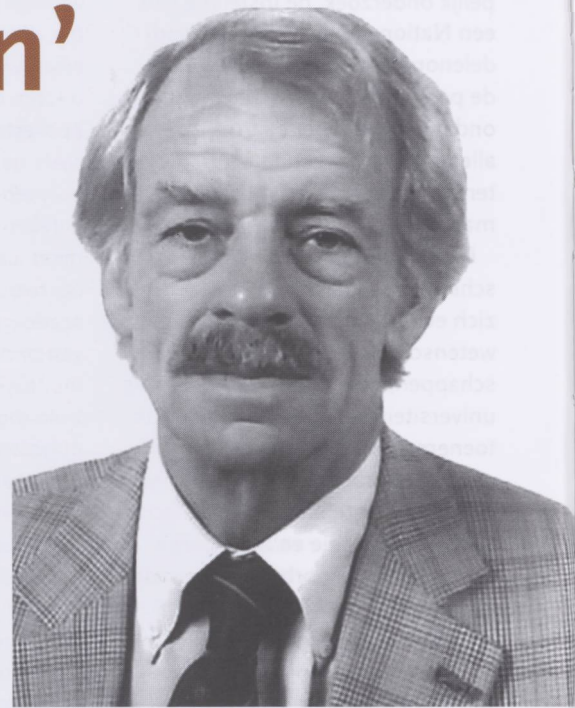
Verklaring van wetenschappelijke onafhankelijkheid

- De opzet van het onderzoek wordt niet toegespitst in de richting van een eventueel door de opdrachtgever gewenste uitkomst.
- Bij voorkeur formuleren opdrachtgever en opdrachtnemer gezamenlijk (het doel van) de opdracht.
- Beloningen en andere blijken van waardering zijn nooit afhankelijk van de uitkomst of interpretatie van het onderzoek.
- Wetenschappelijke onderzoeksresultaten worden gepubliceerd ongeacht of ze gunstig of ongunstig zijn voor de opdrachtgever.
- De wetenschapsbeoefenaar heeft steeds de vrijheid de bevindingen bin-nen een nader aangeduide redelijke termijn te publiceren; daarbij is twee maanden redelijk te achten en zes maanden in het algemeen het maxi-mum (te rekenen vanaf het moment van levering van de eindresultaten aan de opdrachtgever). Een uitzondering dient hier te worden gemaakt bij 'Intellectual Property' kwesties: dan kan een periode van maximaal 12 maanden worden geaccepteerd.
- In het contract wordt de wijze van publiceren overeengekomen. Publica-tie in een wetenschappelijk tijdschrift vindt plaats in overleg met de op-drachtgever. De onderzoeker heeft echter het laatste woord over inhoud, auteurs, vorm en plaats van de wetenschappelijke publicatie.
- Externe financiers van uitgevoerde opdrachten en/of andere sponsors worden met name genoemd in publicaties en bij andere vormen van openbaarmaking.
- Relevante belangen c.q. adviesrelaties van de onderzoeker(s) worden vermeld in publicaties en bij andere vormen van openbaarmaking.
- De tekst van het contract is beschikbaar voor vertrouwelijke inspectie door het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI).

‘Ook bij wetenschappelijk onderzoek is voorkomen beter dan genezen’

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen heeft in het rapport ‘Wetenschap op bestelling’ een gedragscode voorgesteld, om op de kennismarkt de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek te kunnen waarborgen. Deze code zou snel onderschreven moeten worden door onderzoekers en opdrachtgevers, aldus Jos Van der Meer, hoogleraar interne geneeskunde aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Professor Van der Meer was nauw betrokken bij de totstandkoming van het KNAW-rapport. Toch meent hij dat gedragscodes niet voldoende zijn. De overheid zou ook meer middelen beschikbaar moeten stellen voor wetenschappelijk onderzoek, zodat onderzoekers minder afhankelijk worden van opdrachtgevers.

Tekst: Arjan Vliegenthart

Het KNAW-rapport gaat over wetenschappelijk onderzoek in het algemeen. Wat is er nu zo bijzonder aan het medisch onderzoek?

In de medische wetenschap is het niet zozeer de overheid die als opdrachtgever voor problemen kan zorgen, maar de industrie. De banden tussen de geneeskunde en de farmaceutische industrie bestaan al heel lang en het gaat echt om een echte haat-liefde verhouding. Aan de ene kant is de industrie onmisbaar voor het doen van veel van het onderzoek, aan de andere kant zitten er wel degelijk spanningen in de verhouding. De onafhankelijkheid van het wetenschappelijk

onderzoek is echter niet alleen een thema in de medische wetenschappen. Veel sociale wetenschappen kennen vergelijkbare problemen. In die tak van wetenschap gaat het om de relatie tussen bijvoorbeeld de aan de ene kant en onderzoeker de overheid als opdrachtgever die graag bepaalde uitkomsten wil hebben aan de andere kant. In de medische wetenschap is de spanning soms wel bijzonder groot.

Wat voor soort spanningen bedoelt u dan?

Ik denk dat het goed is om verschillende vormen van invloed te onderscheiden. Allereerst is er de marke-

ting van geneesmiddelen waaraan de industrie doet. Dit is net als met alle andere reclame: de industrie probeert haar producten zo goed mogelijk aan de man te brengen en probeert daarbij soms ook het voorschrijfgedrag van artsen te beïnvloeden door hen allerlei voordelen aan te bieden. Ik denk dat de afgelopen jaren hier paal en perk aan is gesteld. Onder minister Els Borst zijn goede regels opgesteld die op dit moment streng worden gecontroleerd door de inspectie. In de Verenigde Staten zijn zij ons op dit gebied een paar stappen vooruit. Daar zijn nog strengere regels die het onmogelijk maken

Het is jammer dat er op dit moment nog niet echt veel met de KNAW-code is gedaan

De banden tussen de geneeskunde en de farmaceutische industrie bestaan al heel lang en het gaat echt om een echte haat-liefde verhouding

om snoepreises aan doktoren aan te bieden. Maar ook in Nederland hebben we de grootste excessen op dit gebied aangepakt. Hier is zonder meer een positieve tendens zichtbaar. Tot op zekere hoogte sponsort de industrie nog wel eens medische workshops, maar dat hoeft niet direct tot de beïnvloeding van het voorschrijfgedrag te leiden. Belangrijk is dat er goede regels zijn over wat er mag en niet mag.

Aan de andere kant is er de invloed van de industrie op het onderzoek. Op dit terrein zie je de gevolgen van het feit dat de overheid steeds minder geld beschikbaar stelt voor het doen van wetenschappelijk onderzoek. Deze tendens bestaat al sinds het begin van de jaren zeventig. Wetenschappelijk onderzoek gefinancierd door de overheid is allang geen vetpot meer. Hierdoor moeten onderzoekers steeds vaker op zoek naar andere geldschieters en daar komt de industrie in beeld. Daarin zijn echter ook grote verschillen. Je hebt onderzoek dat door de industrie betaald wordt, maar waarbij het onderzoeksobject door de onderzoeker wordt voorgesteld. Hier ligt beïnvloeding veel minder op de loer dan bij zogeheten contractonderzoek, waar de industrie een wetenschapper vraagt om bijvoorbeeld een bepaald medicijn te onderzoeken.

Wat gebeurt er op dit moment om de mogelijke schadelijke effecten van beïnvloeding tegen te gaan?

In de eerste plaats is er controle binnen de wetenschappelijke vak-

gebieden. Een gerenommeerd medisch tijdschrift als *The Lancet* speelt hierbij een belangrijke rol. Dit tijdschrift heeft de afgelopen jaren aandacht besteed aan onderzoek dat niet deugde en dat onderzoek met naam en toenaam genoemd. Voor wetenschappers is het publiceren in zulke bladen van groot belang voor hun carrière en op deze manier wordt er vanuit de academische wereld geprobeerd de grootste uitwassen te bestrijden.

Wat is dan de rol van het KNAW-rapport?

De grootste verdienste van het KNAW-advies is dat het gewetensconflict dat op kan treden bij het doen van onderzoek in opdracht eerder zichtbaar wordt gemaakt. De adviezen die in het rapport gegeven worden, hebben betrekking op het moment waarop er contracten tussen geldschieters en onderzoekers afgesloten worden. In dit vroege stadium van het onderzoek kunnen mogelijke problemen worden gesignaleerd, die dan vervolgens uit de weg geruimd kunnen worden. Ook bij wetenschappelijk onderzoek is voorkomen beter dan genezen. Dat wil niet zeggen dat hiermee alle problemen verholpen zullen worden. Tegen leugen en bedrog helpt uiteindelijk ook zo'n code niet.

Zijn er internationaal vergelijkbare ontwikkelingen aan de gang?

Nederland is overigens wel tamelijk uniek met deze code. Wat dat betreft kan men in dit opzicht nog wat van Nederland leren. Het is alleen jammer dat er op dit moment nog

niet echt veel met de code gebeurd is. Het zou bijvoorbeeld heel goed zijn wanneer gerenommeerde spelers zoals het Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) de code zouden overnemen. En dat ook tijdschriften de code als basisvoorwaarde voor publicatie van artikelen zouden aannemen. Daarnaast zou het goed zijn als de Nederlandse code op Europees niveau navolging vindt. Wat dat betreft is er nog veel meer uit het KNAW-advies te halen.

Kan de Nederlandse overheid naast het KNAW-advies nog meer doen?

Uiteindelijk moet de overheid ook haar eigen verantwoordelijkheid nemen. Er is echt meer geld nodig voor wetenschappelijk onderzoek. Bij onderzoek dat door de farmaceutische industrie wordt betaald heb je te vaak dat de aandeelhouders van een onderneming de geldkraan dichtdraaien, omdat een bepaald medicijn op korte termijn niet het resultaat oplevert waarop men had gehoopt. Dit terwijl vervolgonderzoek ertoe zou kunnen leiden dat een medicijn, wellicht ietwat aangepast, wel degelijk een belangrijke bijdrage kan leveren. Door het kortere-termijn perspectief van de industrie zijn in het verleden belangrijke middelen gesneuveld. Dergelijk onderzoek heeft overheidsgeld nodig. Anders komen sommige van deze belangrijke en innovatieve medicijnen nooit tot stand.

Farmaceutische industrie heeft te veel invloed op de medische onderzoeksagenda

Als gepromoveerd epidemioloog en Tweede Kamerlid maakt Agnes Kant zich al langere tijd zorgen over de positie van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland. Als woordvoerder Zorg heeft zij veel contacten in de medische wereld en de geluiden die haar vanuit die hoek bereiken zijn verontrustend. Volgens Kant staat de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek onder druk. Een terugtrekkende overheid en de toegenomen invloed van de farmaceutische industrie dragen bij tot een klimaat waarin de wetenschappelijke integriteit moeilijker te handhaven wordt. Toch ziet ze ook hoopvolle tekens: studenten en wetenschappers worden zich bewust van de mogelijke gevaren die de huidige ontwikkelingen met zich meebrengen en komen in het geweer. Maatschappelijke en politieke betrokkenheid van wetenschappers is niet langer taboe. Kant pleit voor een paradigmawisseling als het gaat om medisch wetenschappelijk onderzoek. 'Niet de industrie dient de wetenschappelijke agenda te bepalen, maar de zorgbehoefte van de patiënt.' Een interview.

Tekst: Arjan Vliegthart

De afgelopen tijd heeft de SP zich zeer sterk gemaakt voor de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek. Maar in hoeverre wordt deze onafhankelijkheid nu daadwerkelijk bedreigd?

De onafhankelijkheid wordt bedreigd door een terugtrekkende overheid die belangrijk onderzoek in toenemende mate laat financie-

ren door private partijen die hun eigen belangen hebben. Als woordvoerder Zorg zie ik dat met name in het medisch onderzoek gebeuren. Hier probeert de farmaceutische industrie actief de onderzoeksagenda te bepalen, maar ook uit andere vakgebieden hoor je dergelijke geluiden. Dat de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onder-

zoek onder druk staat, is niet alleen de mening van de SP. Je merkt ook dat wetenschappers zelf hun eigen onafhankelijkheid in gevaar zien komen. De SP probeert actief de initiatieven die er zijn te ondersteunen en een platform te bieden. Daarbij sluiten wij in de eerste plaats aan bij initiatieven die onder wetenschappers al lopen.

Elk onderzoek dat extern gefinancierd wordt moet voldoen aan de wetenschappelijke onafhankelijkheidsverklaring van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

Wat zijn de gevolgen van de toegenomen invloed van private ondernemingen zoals de farmaceutische industrie op het medisch onderzoek?

Laat ik voorop stellen dat ik in principe de farmaceutische industrie minder verwijt dan de overheid. Als ondernemingen hebben zij hun eigen economische belangen die zij zelf ook ruiterlijk erkennen. Daarnaast is er niets mis mee dat de industrie mee wil financieren als dat maar op basis van goede afspraken gebeurt en er genoeg 'checks and balances' zijn.

Er zijn echter vier ontwikkelingen die op dit moment spelen en die volgens de SP mede te herleiden zijn op de invloed van de industrie. Allereerst wordt de agenda van het wetenschappelijk onderzoek veel minder bepaald door de vraag van de burger of de patiënt, maar door de farmaceutische industrie zelf. Medicijnen die veel winst op kunnen leveren krijgen veel aandacht,

terwijl medicijnen waarvoor bijvoorbeeld het patent is verlopen, maar die misschien veel bredere toepassing zou kunnen krijgen dan ze op dit moment hebben, geen aandacht krijgen. Ten tweede 'medicaliseert' het onderzoek. Wetenschappelijk onderzoek naar bijvoorbeeld preventie van ziekten wordt ondergeschikt gemaakt aan onderzoek naar pillen en medicijnen. Ten derde wordt er te weinig bekend gemaakt over de mogelijke bijwerkingen van medicijnen. De industrie oefent druk uit om onderzoek met negatieve resultaten niet te publiceren of om bepaalde resultaten anders te interpreteren. Tot slot wordt door de medicalisering de zorg steeds duurder, terwijl dit eigenlijk niet noodzakelijk is.

Hoe zouden deze problemen opgelost kunnen worden?

Er is niet één maatregel die alle problemen op kan lossen, maar als er op verschillende terreinen

samengewerkt wordt, kunnen de huidige ontwikkelingen wel degelijk voor een belangrijk gedeelte teruggedrongen worden.

Als SP pleiten wij voor een Nationaal Fonds Geneesmiddelenonderzoek waarin de industrie haar geld kan storten. Door het instellen van een dergelijk onafhankelijk Fonds kan een buffer gecreëerd worden tussen de financiering van het onderzoek en de uitvoering ervan. De industrie stopt geld in het Fonds dat dit dan verdeelt over verschillende onderzoeksinstituten. Dit voorkomt rechtstreekse financiële banden tussen de industrie en de onderzoekers, die daardoor een stuk onafhankelijker worden.

Daarnaast moet de positie van de onderzoeker versterkt worden. Elk onderzoek dat extern gefinancierd wordt moet voldoen aan de wetenschappelijke onafhankelijkheidsverklaring van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Hierin is onder andere de publicatievrijheid van de onderzoeker gewaarborgd. De onderzoeker moet ook gegevens kunnen publiceren die voor de farmaceutische industrie niet zo voordelig zijn.

Daarnaast moet er in de opleiding van artsen en onderzoekers meer aandacht komen voor het kritisch beoordelen van onderzoek, de omgang met de industrie, gedragscodes en voorschrijfgedrag.

Ten slotte zou het veel helderder moeten worden hoe de prijzen voor medicijnen tot stand komen. Op dit moment is dat totaal onhelder. Zo kan het zijn dat in Nieuw-Zeeland, dat een heel ander zorgstelsel kent dan Nederland, sommige medicijnen echt veel goedkoper. Dan praat je niet over dubbeltjes maar over euro's. Ook in Europa zijn er grote verschillen tussen de medicijnprijzen, die op geen enkele

Initiatieven uit wetenschappelijke kring

Niet alleen de KNAW maakt zich zorgen over de stand van het wetenschappelijk onderzoek in Nederland. Er zijn verschillende andere initiatieven vanuit de academische wereld die pleiten voor een betere structurering van het wetenschappelijk onderzoek. Zo lanceerde een aantal wetenschappers uit de gezondheidswetenschappen een *Initiatiefgroep Gezondheidswetenschappen*. Volgens deze Initiatiefgroep staat het medisch wetenschappelijk onderzoek in het algemeen, en dat in de gezondheidswetenschappen in het bijzonder, onder druk. 'Externe fondswerving ondervindt in toenemende mate tegenwind. Bezuinigingen bij de overheid, minder opbrengsten uit collectes en waardevermindering van de aandelenportefeuille van collectebusfondsen hebben geleid tot minder ruime financieringsmogelijkheden.' De Initiatiefgroep pleit daarom onder andere voor meer overheidsinvesteringen. Daarnaast concludeert de Initiatiefgroep dat de huidige concurrentie tussen de zorgverzekeraars hun investeringen in gezondheidswetenschappelijk onderzoek op een laag pitje heeft gezet. Zij pleit daarom ook voor een gemeenschappelijk fonds voor wetenschappelijk onderzoek waarin de verschillende verzekeraars een bijdrage zouden leveren.

De politiek is te onwetenschappelijk, maar aan de andere kant is de wetenschap te a-politiek geworden.

manier rationeel te verklaren zijn. In Frankrijk onderhandelt de overheid jaarlijks met de industrie over de prijzen van de medicijnen. Dat zou in Nederland ook veel meer moeten gebeuren. Daarbij mogen wij best over de grens kijken om te zien in welk land een bepaald medicijn het goedkoopst is en deze prijs als leidraad nemen voor ons eigen zorgstelsel.

Hoe staan de andere politieke partijen tegenover deze voorstellen?

Dat is eigenlijk heel teleurstellend. Het schijnt een blinde vlek te zijn binnen de politiek. Andere politieke partijen schijnen te denken dat het allemaal wel meevalt met de beïnvloeding. Natuurlijk, het thema is minder urgent dan het feit dat er in de zorg te weinig handen aan het bed zijn. Toch is er wel degelijk reden tot waakzaamheid. Het gaat om een sluipend proces dat je op tijd moet aanpakken.

Als je minister Hoogervorst confronteert met de toegenomen invloed van de farmaceutische industrie op het medisch onderzoek, blijkt dat hij dit allemaal niet zo'n groot probleem vindt. Ook andere partijen vinden het onderwerp niet de moeite waard. Misschien is het niet sexy genoeg.

Toch proef je wel een kleine kentering onder onderzoekers en studenten. Als ik lezingen houd op universiteiten zie je wel degelijk dat het onderwerp leeft. Lange tijd bestond er een algemeen idee dat politiek en wetenschap van elkaar gescheiden moesten blijven. Dat verandert nu gedeeltelijk. Het opkomen voor de eigen onafhankelijkheid wordt nu steeds meer geaccepteerd en ook de combinatie van betrokkenheid en wetenschappelijkheid is niet langer taboe. Ik moedig deze ontwikkeling aan. Op basis van je expertise kun je als wetenschapper heel goed opkomen voor het maatschappelijk belang zonder je rol als onafhankelijk onderzoeker al te

zeer in het geding te brengen. Dat is overigens ook hard nodig. De politiek maakt op dit moment veel te weinig gebruik van de kennis uit het wetenschappelijk onderzoek.

De politiek is te onwetenschappelijk. Aan de andere kant is de wetenschap te a-politiek geworden. Aan beide kanten zou er wel wat mogen veranderen.

Vijfentwintig medicijnen tegen te grote macht van de farmaceutische industrie

Voorstellen ter versterking van de onafhankelijkheid van het medisch onderzoek en het voorschrijfgedrag van artsen

schrijver: dr. Agnes Kant, lid van de Tweede Kamer voor de SP + dr. Ineke Palm, lid van het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Manifest tegen groeiende invloed farmaceutische industrie

In november 2005 presenteerde Agnes Kant samen met Ineke Palm van het Wetenschappelijk Bureau van de SP de notitie Vijfentwintig medicijnen tegen te grote macht van de farmaceutische industrie, waarin voorstellen worden gedaan die onafhankelijkheid van het medisch onderzoek moeten waarborgen. Op basis van de notitie is er ook een manifest opgesteld dat aan minister Hoogervorst is aangeboden. De ondertekenaars, onder wie tientallen prominente wetenschappers, waarschuwen voor de toenemende invloed van de farmaceutische industrie op wetenschappelijk onderzoek en het voorschrijfgedrag van artsen. In dit manifest wordt gepleit voor een grotere invloed van de wetenschappelijk wereld op de eigen onderzoeksagenda, het instellen van een Nationaal Fonds Geneesmiddelenonderzoek, een versterking van de onafhankelijke positie van wetenschappers, die altijd in staat moeten worden gesteld hun onderzoeksresultaten openbaar te maken en het terugdringen van reclame voor geneesmiddelen.

De notitie is te downloaden op <http://www.sp.nl/partij/theorie/standpunten/25medicijnen.pdf>

Eerder verscheen al het rapport ongemakkelijke minnaars dat ook nog steeds te downloaden is op <http://www.sp.nl/nieuws/nwsoverz/div/ongemakkelijkeminnaars.pdf>.

Over de onafhankelijkheid van het wetenschappelijk onderzoek

Discussies in verschillende vakgebieden

Het KNAW-rapport *Wetenschap op Bestelling* heeft de nodige discussie losgemaakt. Naar aanleiding van het KNAW-rapport concludeerde Elsevier-columnist Syp Wynia dat men als burger “‘wetenschappelijk’ beleidsonderzoek en andere ‘onafhankelijke’ rapporten tot nader order met nuchtere sceptis te bejegenen.” Volgens Wynia is de waarde van een vrijblijvende gedragscode beperkt. Ook wetenschappers zelf maken zich in toenemende mate zorgen over de onafhankelijkheid van hun vak. Een impressie van twee bijeenkomsten waarin wetenschappers deze zorg uitten.

Over

Tekst: Arjan Vliegthart en Wouter Beekers

Onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar nieuwe medicijnen onder druk

Op een drukbezocht symposium over de invloed van de medische industrie op het wetenschappelijk medisch onderzoek werd duidelijk dat veel mensen uit de praktijk zich druk maken over de toenemende grip van medicijnproducenten op het onderzoek dat op dit moment in Nederland gebeurt. Veel van hen tekenden dan ook op 13 februari een manifest waarin de Nederlandse overheid werd opgeroepen duidelijk paal en perk te stellen aan de invloed van de medische industrie en zo de zelfstandigheid van het wetenschappelijk onderzoek in stand te houden.

Onder de ondertekenaars bevonden zich diverse prominente wetenschappers die net als initiatiefneemster Agnes Kant pleiten voor

strenger toezicht van de overheid. Zo concludeert kinderpsycholoog professor Philip Treffers dat de industrie op tal van manieren het huidige onderzoek beïnvloedt. In zijn bijdrage *De sinistere wegen van de farmaceutische industrie* gaf hij aan dat het lang niet altijd om nobele motieven gaat, maar vooral om het in de markt zetten van nieuwe medicijnen. Volgens Treffers staan wetenschappers onder toenemende druk van de medische industrie om positief te rapporteren over nieuwe medicijnen. Gerenommeerde wetenschappelijke tijdschriften waarin de effecten van nieuwe medicijnen worden beschreven, zijn daarom niet langer altijd betrouwbaar. Positieve effecten krijgen veel meer aandacht dan de negatieve bijwerkingen en nieuwe medicijnen worden niet vergeleken met reeds bestaande medicijnen die al jaren gebruikt

worden tegen dezelfde ziekte. Dit is niet alleen in Nederland het geval. In ander landen zoals de Verenigde Staten is deze ontwikkeling al veel verder gevorderd en het valt te vrezen dat ook in Nederland de tendens naar meer invloed van de industrie op het onderzoek zal doorgaan als er geen maatregelen worden genomen. Professor Anita Hardon kwam tot eenzelfde conclusie kwam, maar zij wees ook op de verantwoordelijkheid van de overheid. De toezichthoudende instanties reageren te laks op reacties van patiënten en komen pas werkelijk in actie als de media medische misstanden belicht. De overheid zou zich volgens haar veel actiever moeten opstellen.

Zowel Treffers als Hardon prezen de initiatiefnota vijftientig medicijnen tegen een te grote macht van de farmaceutische industrie van SP-kamerlid Agnes Kant. Deze nota bevat concrete voorstellen om ongewenste verstrengeling tussen industrie en onderzoek tegen te gaan. Dat de industrie zelf niet al te zeer op strengere regelgeving staat te wachten, mag misschien niet verbazingwekkend zijn. Toch kon Dr. Rudolf van Olden, medisch directeur Eli Lilly Nederland BV, één van de grotere medicijnproducenten in Nederland, zich in 80% van de initiatiefnota vinden. Van Olden vond echter ook dat de samenwerking tussen industrie en wetenschap de afgelopen jaren wel degelijk successen heeft opgeleverd en pleit dan ook in de eerste plaats om deze samenwerking te verbeteren door het inzichtelijker te maken wie

er belangen hebben en wie door wie wordt betaald. Van Olden's opmerkingen leidden tot een pittige discussie met het publiek dat voornamelijk uit wetenschappers en artsen bestond. Volgens sommigen aanwezigen kan de industrie namelijk veel meer doen dan ze op dit moment doet.

Algemene overeenstemming was er over het feit de grote vooruitgang van de geneeskunde mensen het gevoel geeft dat zij het recht op een volledige genezing hebben. De verwachtingen overtreffen soms de medische mogelijkheden, en zijn lastig te temperen. Daarnaast is het recht op zorg wereldwijd zeer verdeeld. In zijn afsluitende bijdrage stelde professor Galjaard vast dat in de Derde Wereld veel mensen met scheve ogen naar het Westen kijken. 90% van het medisch onderzoek wereldwijd komt ten goede aan 10% van de wereldbevolking. Galjaard riep dan ook op deze kloof tussen arm en rijk niet groter te laten worden, een oproep die alle aanwezigen zich konden aantrekken.

Ook problemen bij historisch onderzoek

Niet alleen in de exacte wetenschappen is de onafhankelijkheid van de wetenschap in het geding. Ook in vakgebieden waar men het op het eerste gezicht niet zou verwachten, ligt beïnvloeding op de loer. Neem nu het vakgebied geschiedenis. Op 20 juni 2006 organiseerde de KNAW een studiemiddag met als titel Geschiedenis op bestelling over het doen van historisch onderzoek op basis van externe gelden.

Een van de inleiders was André Köbben, emeritus hoogleraar antropologie en auteur van het boek *De Onwelkome Boodschap*. Hij wees erop dat de risico's van

contractonderzoek binnen universiteiten wordt onderschat, afgezwakt en gebagatelliseerd. Soms vinden er ware doofpotaffaires plaats, waarbij financiers complete boeken laten overschrijven door een 'ghostwriter'. Maar Köbben waarschuwde vooral voor de subtiele druk die opdrachtgevers vaak proberen uit te oefenen, bijvoorbeeld wanneer politieke en commerciële belangen op het spel staan, of een onderzoek een sterk morele dimensie krijgt, zoals onderzoek met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog. Ook kunnen conflicten zich afspelen rond de vraag waar de persoonlijke levensfeer begint. Zijn de overspelige activiteiten van een politicus relevant voor het begrip van zijn publieke optreden?

Hans Blom, directeur van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), is ook van mening dat de risico's van contractonderzoek niet onderschat moeten worden. Zijn onderzoek naar de Scebreonica-affaire geeft volgens hem aan dat wetenschappers soms zeer voorzichtig moeten omgaan met onderzoek in opdracht. Naar aanleiding van zijn eigen ervaringen stelde Blom dat degelijk onderzoek alleen kan plaatsvinden op basis van volledige vrijheid van onderzoek, toegang tot archieven, publicatieright en financiële ondersteuning. Dergelijke voorwaarden kunnen hun weerslag krijgen in een gemeenschappelijke code voor historici.

De behoefte aan een dergelijke gemeenschappelijke code werd niet door alle aanwezigen gedeeld. In de discussie over een code kwam duidelijk naar voren dat contractonderzoekers vaak opereren in een spanningsveld. Zij hebben te maken met wensen en verwachtingen van opdrachtgevers, van wiens behulpzaamheid en expertise ze afhankelijk zijn. Bovendien blijken veel financiers er weinig voor te voelen

om onderzoekers blanco cheque te geven, maar stellen vaak als eis dat ze toezicht mogen houden op de voortgang van het onderzoek in een leescommissie. Een leescommissie kan een onderzoeker bijstaan met kennis en ervaring. Het gevaar bestaat wel dat ze bewust of onbewust invloed wil gaan uitoefenen op het eindresultaat. Die subtiele druk zou volgens sommigen voorkomen noch bestreden worden door een code.

Hoewel de belangen in de sociale wetenschap soms minder groot lijken dan bijvoorbeeld in de medische wetenschap, blijkt de onafhankelijkheid van historici soms dus evenzeer onder druk te staan. Historicus Antoon de Baets uit Groningen houdt zich bezig met pogingen tot het censureren van historici in de wereld. In meer dan tien jaar tijd heeft hij een database opgebouwd die de omvang van het probleem weergeeft. Hoewel hij de waarde van onderzoek in opdracht onderkent, signaleert hij daarnaast nog een belangrijk gevaar. Bedrijven, organisaties of mensen die niet meer bestaan of die (in financieel opzicht) niet succesvol zijn geweest geven geen opdrachten. Wanneer de overheid de geldkraan dichtdraait, en het contractonderzoek een steeds grotere rol gaat spelen, dreigt een eenzijdig beeld van de geschiedenis te ontstaan.

Cultuurgoed of koopwaar?

Over globalisering en hoger onderwijs

Op 25 oktober 2005 hield Henk Overbeek zijn inaugurele rede als hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit Amsterdam. In deze toespraak stond hij uitgebreid stil bij de gevolgen van de neoliberale globalisering voor het hoger onderwijs. Overbeek ziet een duidelijke tendens naar de commercialisering van het hoger onderwijs. Het hoger onderwijs wordt steeds vaker gezien als een 'financieel product' waarin je als consument investeert met het oog op je loopbaan en toekomstige salaris. De universiteit als intellectuele vrijplaats komt daarbij steeds meer onder druk te staan. Een zorgwekkende ontwikkeling, aldus de kersverse hoogleraar. In het onderstaande artikel worden de belangrijkste punten van zijn betoog op een rijtje gezet.

Tekst: Henk Overbeek

Inleiding

De waardering van het hoger onderwijs als cultuurgoed is tanende, en daarvoor in de plaats komt het beeld van hoger onderwijs als koopwaar. De roep om 'eerlijke concurrentie' tussen publiek gefinancierde instellingen en zoge-

heten 'private aanbieders' neemt toe. Verwordt het hoger onderwijs van cultuurgoed tot koopwaar, van cultuur tot goedkope waar?

Mondiale ontwikkelingen

De trend tot commercialisering van het hoger onderwijs staat niet

op zichzelf, maar maakt deel uit van een veel bredere ontwikkeling: de liberalisering van het internationale handelsverkeer. Binnen WTO-verband kwam in 1995 de GATS (General Agreement on Trade in Services) tot stand, de overeenkomst tot liberalisering van het

De trend tot commercialisering van het hoger onderwijs staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een veel bredere ontwikkeling: de liberalisering van het internationale handelsverkeer

dienstenverkeer. Tot nu toe hebben 21 leden zich hierbinnen vastgelegd op liberaliseringsmaatregelen op het gebied van het hoger onderwijs. Hiertoe behoort ook de Europese Unie (EU). De meest vergaande voorstellen zijn gedaan door Australië, Nieuw Zeeland en de Verenigde Staten, die ook andere vormen van dienstverlening in het hoger onderwijs willen liberaliseren.

De GATS dient als breekijzer in een doelgericht offensief gericht op de commodificatie (tot koopbaar maken) van het hoger onderwijs. Welke zijn eigenlijk de maatschappelijke krachten die op deze liberalisering van het hoger onderwijs aandringen? Het gaat in de eerste plaats om voornamelijk Amerikaanse (potentiële) commerciële aanbieders van hoger onderwijs ('for profit' universiteiten, uiteraard, maar ook media conglomeraten, software ontwikkelaars etc.), aan de Europese kant gematched door dienstenproducenten en Europese werkgevers-organisaties, waaronder de ERT (de European Roundtable of Industrialists); verder wordt een belangrijke rol gespeeld door de Wereldbank en de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling), en tenslotte zijn ook de Amerikaanse regering en de Europese Commissie prominente actoren.

Europa en de GATS

Ook de Europese Unie (EU) heeft na aanvankelijke aarzeling gekozen voor een strategie van liberalisering en commercialisering. Weliswaar erkent de Europese Commissie (in een rapport uit 2003) dat haar GATS-strategie risico's met zich mee brengt:

- De nationale autonomie op het gebied van het hoger onderwijs wordt ondermijnd door het feit dat de Commissie in WTO-verband de onderhandelingen voert zonder formele invloed of zeggenschap van nationale regeringen;
- Deze onderhandelingen worden bovendien gevoerd zonder verplichte consultatie van de hoger onderwijs sector;
- En tenslotte zal de GATS – door de noodzaak verschillende categorieën van activiteiten binnen instellingen van hoger onderwijs te scheiden – tot fragmentatie van de hoger onderwijsinstellingen in Europa leiden.

De Europese Commissie gaat er echter van uit dat er geen alternatief is en dat de ingeslagen weg niet te verlaten is. Door in het kader van de GATS de geleidelijke liberalisering te accepteren en met boterzachte garanties voor het publiek gefinancierde hoger onderwijs akkoord te gaan zijn de neoliberale krachten in en rondom de Commissie er in geslaagd de beperkingen te omzeilen die binnen

de EU gelden voor de invoering van marktwerking in het onderwijs: immers, in het EU Verdrag is het (hoger) onderwijs nadrukkelijk uitgesloten van gemeenschappelijk beleid en onderworpen aan de subsidiariteitsclausule die zou moeten garanderen dat nationale overheden op dit terrein hun autonomie kunnen behouden. Dit blijkt helaas een illusie te zijn. De GATS biedt de mogelijkheid (die de Interne Markt niet biedt) om eventuele oppositie monddood te maken bij het onderwerpen van het hoger onderwijs aan de penetratie van particulier kapitaal. Op deze wijze vullen GATS en Interne Markt elkaar aan.

Het Bologna Proces

Naast de ontwikkelingen binnen de GATS leidt ook het zogeheten Bologna Proces tot een verdere liberalisering van het hoger onderwijs. Het Bologna Proces is een samenwerkingsverband van meer dan veertig Europese regeringen waarin wordt gewerkt aan de invoering van een bachelor-master structuur naar Brits model en een reeks andere maatregelen om de mobiliteit van Europese studenten te bevorderen en daarmee zowel de individuele employability van de Europese studenten als het concurrentievermogen van het Europese hoger onderwijs in internationaal verband te versterken. Het initiatief werd buiten de officiële kanalen van de EU om

genomen op strikt intergouvernementele basis, en het eindproduct was niet meer dan een intentieverklaring van ministers die in bijna alle gevallen nog op geen enkele manier met hun nationale parlementen over de inhoud van de verklaring hadden beraadslaagd. Niettemin is 'Bologna' daarna in de politiek vaak voorgesteld als een internationale verplichting en zijn de belangrijkste voornemens in elk geval in Nederland met een voor universitaire hervormingen ongekende snelheid doorgevoerd. Tegen de achtergrond van het streven van de EU naar het vergroten van haar concurrentievermogen heeft de logica van het vrije marktdenken zich ook onontkoombaar meester gemaakt van het Bologna Proces.

Wat zijn nu de gevolgen van deze hervormingen van het hoger onderwijs op neoliberale leest?

Beleid ten aanzien van instellingen van hoger onderwijs

In de eerste plaats is er een duidelijke aandrang merkbaar tot aanpassing of zelfs opheffing van het binaire stelsel (van HBO- en universitaire instellingen). In Groot-Brittannië is dat al jaren geleden gebeurd, in Nederland en elders in Europa steken steeds opnieuw stemmen in die richting op. En ook al vereist 'Bologna' een dergelijke stap niet, men ziet toch her en der tekenen dat instellingen van wetenschappelijk onderwijs en instellingen van hoger beroepsonderwijs intensiever gaan samen-

werken, waarbij onherroepelijk het onderscheid tussen beide typen opleiding onder druk komt te staan.

In de tweede plaats dwingt het beleid van bezuinigingen en toepassing van het profijtbeginsel instellingen er toe andere bronnen van inkomsten aan te boren. Het gaat hierbij natuurlijk om collegegelden, maar daarnaast neemt de commercialisering van onderwijs en onderzoek toe. Steeds vaker gaan publiek gefinancierde instellingen er toe over om studenten aan te trekken van buiten de Europese Economische Ruimte (EER) (die hoge collegegelden moeten betalen), en steeds vaker worden tegen hoge prijzen commerciële opleidingen aangeboden, om zo de inkomsten te vergroten. Daarnaast neemt ook het belang van opdrachtonderzoek, 'public private partnerships', en sponsoring door bedrijfsleven, overheid en maatschappelijke organisaties toe als bron van inkomsten. Daarmee wordt het onderwijs en onderzoek aan de universiteiten potentieel steeds intenser onderworpen aan de behoeften en belangen van de overheid en het bedrijfsleven wat een korte-termijn perspectief in de hand werkt. Op termijn wordt hiermee ook het gevaar groter dat particuliere onderwijsaanbieders (uit binnen- en buitenland) en hun studenten met een beroep op de GATS aanspraak gaan maken op hun 'eerlijke' aandeel in de overheidsfondsen.

De mate waarin deze ontwikkeling al is voortgeschreden valt enigszins af te leiden uit het aandeel van private bronnen in de totale inkomsten van instellingen van hoger onderwijs. Nederland behoort hier tot de kopgroep van landen met het hoogste aandeel particuliere bijdragen (inclusief collegegelden) aan de financiering van hoger onderwijs, of met andere woorden de kopgroep van landen waar de privatisering van het hoger onderwijs het verst is voortgeschreden.

In de toekomst moet ernstig worden gevreesd voor de algemene toegankelijkheid van het hoger onderwijs. In de eerste plaats is het bepaald niet denkbeeldig dat op termijn de publieke financiering van Master-programma's geheel of gedeeltelijk wordt opgeheven met een beroep op het profijtbeginsel. Daarmee zou de toegang tot het hoger onderwijs voor mensen uit lagere inkomensgroepen onder druk komen te staan. Verder bedreigt de invoering van een systeem van individuele leerrechten (een zogeheten voucher systeem, waarschijnlijk per september 2007) de integriteit van onderwijsprogramma's. Immers, een dergelijk systeem versterkt de neiging om de student meer en meer als 'consument' te definiëren. De gedachte dat studenten per studiejaar en zelfs per cursus moeten kunnen bepalen waar ze gaan studeren is funest voor elke inhoudelijke samenhang van programma's en voor elke moge-

De Europese Commissie gaat er echter van uit dat er geen alternatief is en dat de ingeslagen weg niet te verlaten is

In de toekomst moet ernstig worden gevreesd voor de algemene toegankelijkheid van het hoger onderwijs

lijkheid tot cumulatie van kennis. Doorvoering van dit soort plannen zal onherroepelijk leiden tot Amerikanisering van het hoger onderwijs waarbij de bacheloropleiding het karakter krijgt van algemene vorming, en de echte verdiepende vakkennis pas in de master-programma's aan de orde is (die mogelijk ook nog eens veel duurder gaan worden als kostendekkende collegegelden betaald moeten worden).

Verder treedt er een verandering op in de manier waarop overheden het hoger onderwijs aansturen: overal is er een beweging van aansturing via 'line item budgets' naar ex post sturing via 'block grants' of lump sum financiering zoals het in goed Nederlands heet. Weliswaar worden universiteiten zo ogenschijnlijk autonoom, maar het gaat hier om een schijn-autonomie, waarin de universiteiten zelf verantwoordelijk worden om de pijn van de voortdurende teruggang in de financiering zelf te verdelen. In zo'n systeem is het bovendien van steeds groter belang dat er criteria worden geformuleerd waaraan de prestaties van instellingen worden afgemeten. Dit werkt door in het interne beleid dat de instellingen in reactie hierop ontwikkelen. Het nieuwe beleid wordt in toenemende mate gedomineerd door de taal van industriële managers: het draait allemaal om kwaliteitscontrole, professionalisering, efficiëntie, en klantgerichtheid, ook al hebben veel medewerkers met dat laatste nogal wat moeite. Het bestuur van de organisatie wordt

steeds hiërarchischer: de interne democratisering van de universiteiten daterend van de jaren zeventig is inmiddels volledig ongedaan gemaakt.

Voor de arbeidsomstandigheden binnen de universiteiten heeft dit alles ook grote gevolgen. Het academische arbeidsproces had tot voor kort vooral een ambachtelijk karakter, maar de toenemende commercialisering en de doorvoering van nieuwe managementtechnieken leiden tot een toename van tijdelijke contracten, onzekerheid, hiërarchische in plaats van collegiale verhoudingen, continue prestatiemeting, en scheiding van onderwijs en onderzoek. Men zou kunnen spreken van een proces van Taylorisering van het universitaire arbeidsproces, een overgang van ambachtelijke naar industriële verhoudingen.

Uiteindelijk bedreigen deze ontwikkelingen ook de academische vrijheid, die zich nu eenmaal slecht verdraagt met de standaardisering en disciplinerende die zo'n transformatie van het universitaire arbeidsproces met zich mee brengt, en al helemaal niet met de toenemende greep van buitenuniversitaire belangen op het onderwijs en onderzoek.

4. Conclusie

Toch wil ik niet afsluiten met een negatieve conclusie. Het vraagteken in de titel staat er niet voor niets. De toekomst is open, de werkelijkheid is in beweging en voortdurend onderhevig aan contestatie, aan strijd: de uitkomst is

ongewis en contingent. Het ambachtelijke karakter van het wetenschapsbedrijf en de collegialiteit zijn nog lang niet overal verdwenen, en dat geeft mogelijkheden tot verzet tegen de voortgaande commercialisering. Ook bieden de nieuwste technologieën nieuwe mogelijkheden om de autonomie van de wetenschapper binnen de universiteit te versterken, en om buiten de hiërarchieke structuren om nieuwe vormen van transnationale solidariteit te ontwikkelen. Zo biedt het internet bij arbeidsconflicten mogelijkheden om razendsnel bekendheid aan het conflict te geven en solidariteitsacties te organiseren. Verder ontstaan er steeds meer on-line kanalen om wetenschappelijke publicaties (tijdschriften, e-boeken) het licht te doen zien zonder de tussenkomst en controle van de commerciële uitgevers. Er is dus werk aan de winkel.

Leerrechten: Hoger onderwijs in de uitverkoop

Tekst: Bob van Vliet en Renske Leijten

Goed onderwijs is een recht voor iedereen, noodzakelijk om je te ontwikkelen en om een plaats op de maatschappelijke ladder te verwerven. Uitgaande van die stelling kom je al snel tot de conclusie dat het een publiek goed moet zijn. Tien jaar geleden al, in zijn boek *'Tegenstemmen - Een Rood antwoord op Paars'*, formuleerde Jan Marijnissen dan ook zijn zorgen over de uitholling van het Nederlands onderwijs door een focus op het economisch nut van opleidingen. Hij waarschuwde voor een dreigende tweedeling als we ook deze sector over leveren aan de grillen van de vrije markt. Helaas was deze waarschuwing voor de kabinetten Balkenende tegen dovemansoren gericht, constateren Bob van Vliet en Renske Leijten van Rood, jong in de SP. De afgelopen jaren heeft kabinet namelijk consequent gekozen voor een verdere liberalisering van het onderwijs.

Bob van Vliet

Renske Leijten

In 2004 presenteerde toenmalig staatssecretaris Nijs (VVD) het *'Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan'* (HOOP), met onder meer de doelstelling dat in 2010 vijftig procent van de Nederlandse jeugd met succes een opleiding in het hoger onderwijs moet doorlopen. Van de opvatting dat hoger onderwijs vooral ook van hoog niveau moet zijn, is weinig terug te vinden in deze quotadoelstellingen. Ook gaat deze stelling voorbij aan een grote groep mensen voor wie een middelbare opleiding het hoogst haalbare is.

Het vervolg op HOOP is de, net door de Tweede Kamer aangenomen, *'Wet op Hoger Onderwijs en Onderzoek'* (WHOO), beter bekend onder het 'leerrechtenplan' van Rutte. Na het openbaar vervoer, de woningmarkt en de zorg is nu ook het hoger onderwijs aan de beurt voor flinke doses 'flexibilisering' en 'dynamisering'. Inmiddels bekende eufemismen voor wat in de praktijk neerkomt op een bijna volledige liberalisering, gepresenteerd als onvermijdelijke maatregel in dienst van onze internationale concurrentiepositie.

Basis van dit plan zijn de *leerrechten* waarmee studenten onderwijs inkopen bij een instelling naar keuze. Deze leerrechten zijn beperkt tot de nominale studieduur plus één extra jaar voor de bachelor en één voor

de master. Hierdoor wordt de studenten gestimuleerd de studie vlot te doorlopen. Als de leerrechten namelijk op zijn, mag hun een fiks hoger collegegeld in rekening gebracht worden.

Daarbij moeten leerrechten de onderlinge concurrentie tussen universiteiten en hogescholen bevorderen, doordat hun financiering direct gekoppeld wordt aan de keuze van de student voor een bepaalde instelling. De gedachte hierachter is dat als het onderwijs ergens niet aan de verwachtingen voldoet, studenten uit welbegrepen eigenbelang snel de overstap zullen maken naar de concurrent.

Kortom: de financiering van hogescholen en universiteiten wordt volledig afhankelijk van het aantal 'klanten' dat op een gegeven moment onderwijs bij hen inkoopt, studenten worden gereduceerd tot kritische consumenten en het volgen van een studie is blijkbaar enkel een investering in de eigen financiële toekomst. Het wordt mogelijk collegegelddifferentiatie in te voeren bij opleidingen 'met evidente meerwaarde'. De overheid trekt zich terug tot het 'waarborgen van publieke belangen', zoals dat zo mooi heet. 'Bij de accreditatie van het onderwijs moet volstrekt helder in beeld zijn of en hoe de afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt plaats vindt. Kwaliteit en relevantie van het beroepsonderwijs worden hieraan ontleend'. Dit is de kern van het nieuwe plan; aan de belangen van student en maatschappij wordt compleet voorbijgegaan.

Hoewel er in de Tweede Kamer dus brede steun bestaat voor deze ontwikkelingen, is de kritiek van buiten de Haagse politiek niet van de lucht. Voormalig voorzitter van de colleges van bestuur van de Universiteit van Amsterdam en de Hogeschool van Amsterdam, Sijbolt Noorda, stelde bijvoorbeeld dat de dwang van beperkte leerrechten 'geen enkele invloed

Van de opvatting dat hoger onderwijs vooral ook van hoog niveau moet zijn, is weinig terug te vinden in de huidige plannen

op het gedrag van studenten' zal hebben. Collega bestuursvoorzitter Marcel Wintels van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen noemt het wetsvoorstel 'slecht werkbaar en onwenselijk'. Hoogleraar bestuurskunde Roel in 't Veld vroeg zich in een artikel in *Christen Democratische Verkenningen* vorig jaar terecht af welke plaats samenhangende, meerjarige opleidingsprogramma's nog hebben in een wereld van 'shoppende studenten' en of die studenten wel in staat zijn de lange termijn gevolgen van hun keuzes te overzien. Ook de Raad van State en universiteitenkoepel VSNU bekritiseerden eind vorig jaar Ruttes leerrechtenplan vanwege de te verwachten remmende invloed op het onderwijsniveau.

De kritiek uit het onderwijswezen is weinig verassend, want de nieuwe wet bevat een aantal fundamentele tekortkomingen. Het verhogen van de financiële risico's van studeren zal jongeren, vooral die uit minder vermogende gezinnen, afschrikken er aan te beginnen. En ook al worden de doelstellingen om meer mensen door het hoger onderwijs te loodsen wél bereikt, zal het niveau hier per definitie onder lijden. Zoals de LSVB namelijk al jaren roept, zullen de sterk negatief financiële consequenties die verbonden worden aan studieuitloop, de student dwingen genoegen te nemen met minimale resultaten en zo de notoire 'zesjescultuur' versterken. Extra tijd en moeite in een vak steken wordt een financieel risico.

Naast dit alles is het gevaar levensgroot dat hoger onderwijsinstellingen door de invoering van de WHOO gaan concurreren op andere zaken dan kwaliteit. Studenten zullen gelokt worden met dure reclamecampagnes en de belofte van een soepel doorloopbaar studieprogramma. Het aanbieden van een stevig curriculum, waarbinnen onvoldoende resultaten ook beloond worden met een onvoldoende cijfer, zal een weinig efficiënte marketingstrategie blijken. Vooral op universiteiten zal dit een desastreuze invloed hebben, omdat het recht tegenover het principe van een academisch klimaat staat. In het hoger onderwijs moet ruimte zijn voor een kritische blik en de weigering klakkeloos te volgen wat een docent vertelt. Binnen het systeem van leerrechten zal deze instelling keihard afgestraft worden.

Ook wordt het voor onderwijsinstellingen interessant over te schakelen op sexy opleidingen die mooi klinken en interessante vakken leveren, maar met minder samenhang in opbouw. Zo leverde de slimme naamsverandering van de studie 'Kunst en Kunstbeleid' in 'Kunst, Cultuur en Media' de Rijksuniversiteit Groningen zeven keer zoveel studenten op. Een saai klinkende opleiding als 'Nederlands' is een stuk minder populair, maar deze studie levert wél studenten af die de nood-

zakelijke basiskennis hebben om als eerstegraads leraar voor de klas te gaan staan. Bij minder instroom, zal er bezuinigd worden op een sectie en als kennis eenmaal vertrokken is, is die moeilijk terug te halen. Een verontrustende tendens, want eerstegraads leraren zullen ook in de toekomst broodnodig blijven.

Deze nieuwe wet is dus een grote en daarmee uiterst zorgwekkende stap op weg naar de definitieve uitverkoop van het hoger onderwijs. Als in de praktijk vrije marktwerking immers zijn intrede heeft gedaan, is de stap naar een volledige liberalisering betrekkelijk arbitrair. Maar in deze visie van een onderwijsbestel dat enkel gericht is op het klaarstomen van studenten voor de arbeidsmarkt, wordt voorbijgegaan aan het maatschappelijke nut van algemeen gevormde, kritische en zelfstandige studenten. Het is ook niet erg aannemelijk dat studenten per leerrecht ergens anders zullen gaan studeren, studeren is meer dan het onderwijs. Het is ook leven in een studentenstad, met sociale contacten en andere binding. De naïeve gedachte dat financiële prikkels zullen leiden tot een hoger niveau, meer efficiëntie en sneller studerende studenten gaat voorbij aan het recht dat ieder individu heeft op hoogstaand onderwijs. Dit systeem zal leiden tot een dalend niveau, tweedeling tussen studenten met meer en minder kapitaalkrachtige ouders, uitholling van democratische zeggenschap en minder betrokkenheid bij de opleiding. Want: "Als je niet tevreden bent, dan ga je toch naar de concurrent!"

De afgelopen jaren hebben we de nadelen gezien van liberalisering en privatisering van overheidszaken. Het leverde géén lagere prijzen op, vaak niet meer service en echte keuzevrijheid is in vele sectoren ver te zoeken. Toch zijn in de afgelopen kabinetsperiode onze zorg én onderwijs ten prooi gevallen aan het neoliberale inzicht van het recht van de sterkste. Hogescholen en universiteiten worden bezongen als motor van de kenniseconomie, een plek waar studenten zich intellectueel kunnen ontwikkelen, maar in de praktijk worden ze gereduceerd tot leverancier van 'kenniswerkers' voor het bedrijfsleven en het product 'opleiding' voor studenten.

Het is tijd voor een positievere visie op het hoger onderwijs, die het maatschappelijke belang ervan erkent. Met meer ruimte voor persoonlijke ontwikkeling, behoud van democratische zeggenschap en de wil te investeren in academisch klimaat.

Als het aan de SP ligt gaat het leerrechtenplan van tafel, worden hogescholen en universiteiten gestimuleerd om samen te werken in plaats van te concurreren en wordt de student optimaal in staat gesteld om succesvol een studie te doorlopen.

Maak van een actieve student geen luie consument

Ieder onderwijsstelsel creëert zijn eigen studenten, aldus Irene van den Broek, voorzitter van de landelijke studentenvakbond LSVb. Het nieuwe onderwijsstelsel maakt van de student een calculerende consument en dat kan nooit de bedoeling zijn. Studenten moeten weer “begeistert” raken en dat lukt alleen wanneer ze voldoende ruimte en tijd krijgen om zoveel mogelijk uit hun studie te halen.

Het fenomeen leerrechten werd begin 2004 geïntroduceerd door Mark Rutte, de toenmalige staatssecretaris van onderwijs. Met de leerrechten wilde hij het hele financieringsstelsel van het hoger onderwijs op de schop gooien. Zowel de collegegeldsystematiek, het stelsel van studiefinanciering als de bekostiging van onderwijsinstellingen zouden danig moeten veranderen. Het doel van de invoering van leerrechten is tweeledig: ten eerste inspelen op ontwikkelingen in het hoger onderwijs, zoals de overgang naar de BaMa-structuur en de verregaande internationalisering van het onderwijs, en ten tweede het stimuleren van studenten om zo snel mogelijk af te studeren. Daarnaast zou door invoering van leerrechten de kwaliteit van het onderwijs worden bevorderd. De student krijgt immers de mogelijkheid om zelf te kiezen waar hij of zij de beschikbare leerrechten inzet en kan daarom kiezen voor de opleiding die de beste kwaliteit biedt. Elke instelling zal proberen zo

hoogwaardig mogelijke opleidingen te bieden, daarmee win je namelijk studenten, en dus ook geld.

Tot zover de droom. Nu over naar de nachtmerrie. Door leerrechten, een ordinair studierantsoen, worden studenten gedwongen binnen beperkte tijd de studie af te raffelen. Je krijgt dan wel een jaar “uitlooprechten”, maar als je verkeerd kiest, een bestuursjaar doet of een extra stage wil volgen, zijn die uitlooprechten vlug verbruikt. En dan wordt studeren al snel een dure grap. Als je geen leerrechten meer hebt, dus het recht om tegen normaal collegegeld (à € 1519,- per jaar) te studeren, moet je het zogenaamde instellingscollegegeld gaan betalen. Dit kan oplopen tot €15.000,- per jaar. Tot 2012 is dit instellingscollegegeld gemaximeerd op een bedrag rond de 3000 euro, maar wat er daarna gaat gebeuren is nog onduidelijk. Dankzij het leerrechtensysteem zullen studenten inderdaad sneller studeren, maar in plaats van ze op te leiden

tot kritische burgers zal het hoger onderwijs straks vooral berekende consumenten opleveren. Met dit stelsel beboet je niet alleen de luie- maar ook de actieve student. Het laat weinig ruimte over voor de gewenste “begeistering”. De doelstelling om studenten te laten “stemmen met de voeten” klinkt erg mooi. Het zou fantastisch zijn als studenten daadwerkelijk konden kiezen voor kwaliteit. Maar dat is simpeler gezegd dan gedaan. Het is niet makkelijk om te switchen van de ene naar de andere instelling als de kwaliteit niet bevalt. Probeer maar eens snel een kamer te vinden in een andere stad. Daarnaast is het niet altijd mogelijk om in te stromen in een nieuwe opleiding. Vaak moet je daarvoor een niet-bekostigd, en dus erg duur, schakeljaar volgen.

Wat moeten we dan wel doen om studenten meer betrokken te krijgen bij hun onderwijs? Geef studenten de ruimte! Ruimte, zowel op inhoudelijk- als op financieel

Er is dringend behoefte aan docenten met ervaring én didactische vaardigheden. Een inspirerende docent zorgt voor geïnspireerde studenten

Na 25 jaar bezuinigen op goed hoger onderwijs is investeren nu noodzakelijk

gebied. Het is namelijk niet voor niets dat studenten gemiddeld maar 30 uur per week aan hun studie zitten. Veel studenten hebben naast hun studie een bijbaan. Maar liefst 80 procent van de studenten werkt, gemiddeld 16 uur per week. Dat doen studenten niet voor hun lol: van een basisbeurs van 245 euro kan je in de meeste steden niet eens de huur betalen. Dan komen er nog de kosten voor collegegeld, boeken en levensonderhoud bij. Veel studenten hebben moeite met lenen en kijken liever niet op tegen een torenhoge schuld na de studie. En dus werken ze; maar dit gaat ten koste van de tijd die men in de studie kan steken. De studiefinanciering is gebaseerd op irreële bedragen. Het wordt tijd dat de overheid hier iets aan verandert.

Ook inhoudelijk moeten studenten veel meer ruimte en mogelijkheden krijgen. Vier uur college per week is niet wenselijk, maar komt bij veel studies nog regelmatig voor. Tweedejaars studenten krijgen les van derdejaars studenten. Voor veel studenten is het moeilijk om een stage te vinden. Sommige docenten begeleiden twintig of zelfs meer studenten bij het afstuderen. Medezeggenschap wordt door de

instellingsbestuurders vaak niet serieus genomen. Na 25 jaar bezuinigen op goed hoger onderwijs is investeren nu noodzakelijk. Eén van de investeringen die gedaan moet worden, is in het docentenkorps van universiteiten en hoge scholen. Er is dringend behoefte aan docenten met ervaring én didactische vaardigheden. Een inspirerende docent zorgt voor geïnspireerde studenten. Studenten die iets extra's willen, moeten die mogelijkheid krijgen, bijvoorbeeld door het volgen van een extra-curriculair programma. Dat betekent niet dat studenten die zo'n programma niet volgen minderwaardig onderwijs krijgen: op alle niveaus horen het onderwijs en de docenten top te zijn.

Ook moeten studenten meer te zeggen krijgen over hun eigen onderwijs. Er wordt vaak genoeg gezegd dat studenten zich niet meer betrokken voelen bij hun onderwijs en bij de medezeggenschap. Maar studenten voelen zich wél betrokken, mits ze serieus worden genomen. En dat gebeurt te weinig. Instellingsbesturen zien medezeggenschappers als lastpakken. Studenten kunnen eindeloos evaluatieformulieren invullen, maar

met de resultaten wordt bijna nooit iets gedaan. Het is voor studenten bijna onmogelijk om werkelijk vorm te geven aan hun onderwijs. In de nieuwe wet op het hoger onderwijs, de WHOO, worden instellingen nog vrijer gelaten in hun relatie met medezeggenschap. Instellingen krijgen een zogenaamde zorgplicht voor goede medezeggenschap, maar wat deze zorg precies inhoudt is volkomen onduidelijk. 'Onderwijs terug naar de werkvloer', riep Rutte bij de presentatie van de wet afgelopen juni, maar wat hij eigenlijk bedoelt, is 'zoek het zelf maar uit!' en 'de macht terug naar de instellingbestuurders!'

Om studenten meer betrokken te krijgen bij hun onderwijs en meer uit hun studie te laten halen is het belangrijk dat studenten meer ruimte én meer invloed krijgen. Ze moeten de kans krijgen zich full-time op hun studie te richten en de keuze om zich te verdiepen of verbreden binnen of naast hun studie, ze moeten de ruimte krijgen om hun ideeën over onderwijs neer te leggen, en nog belangrijker: er moet wat mee worden gedaan. Als de overheid onderwijs serieus neemt, nemen studenten dat ook. En dán krijg je studenten betrokken, dán krijg je ons 'begeistert'.

De Landelijke Studenten Vakbond

De Landelijke Studenten Vakbond (LSVb) is een federatie van lokale studentenvakbonden. In 1983 is de LSVb opgericht om de bonden op nationaal niveau te vertegenwoordigen en op dit moment bestaat zij uit dertien lidbonden en twee aspirant-lidbonden. Het bestuur van de LSVb zet zich dagelijks in voor de belangen van alle studenten in Nederland. Dit gebeurt onder meer op de website www.studiekeuze123.nl. Op deze site kunnen studenten alle opleidingen vergelijken op basis van criteria waar ze zelf een gewicht aan kunnen geven. Zo kunnen aankomende studenten een studie kiezen op basis van de zaken die zij belangrijk vinden, bijvoorbeeld de student-docentratio of de aanwezige faciliteiten op een instelling.

Hetrijke rooieleven

In een serie artikelen schetst Ronald van Raak de geschiedenis van het socialisme in Nederland

Deel 18:

Moraal

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2006 verloor het CDA een deel van haar aanhang aan de SP. Dit is mede te verklaren uit onvrede met het sociale beleid van het kabinet. Dit kan een reden zijn voor CDA-stemmers om deze partij te verlaten, maar verklaart nog niet waarom de SP voor sommigen van hen een alternatief is. Misschien heeft dit te maken met het morele karakter van het socialisme van de SP, dat appelleert aan uitgangspunten die socialisten en christenen met elkaar delen. In Nederland hebben mensen met een socialistische en mensen met een christelijke achtergrond elkaar altijd opgezocht en hun kritiek gedeeld op het kapitalisme, dat door beide groepen te koud en te kaal werd gevonden.

De gemeenteraadsverkiezingen van 2006 was niet de eerste keer dat de SP een electorale concurrent was van traditioneel christelijke partijen. In sommige steden en dorpen heeft de SP al veel eerder met succes de strijd aangeboden met het CDA of met haar voorga-

gers. De SP kreeg het eerst een voet aan de grond in steden met een overwegend katholieke bevolking, zoals Heerlen, Nijmegen en Oss. Dit succes kan enerzijds worden verklaard uit een falen van de plaatselijke politieke elite. Maar dit alternatief kon anderzijds slechts succesvol zijn omdat het aansloot bij de cultuur van de overwegend katholieke bevolking. Dit betekent niet dat de SP een religieuze partij is. Historicus Jos Palm beklemtoont in een kritisch artikel 'Waarom katholieken SP'ers werden' in Roodkoper (2003) wel het belang van een 'sociale gezelligheidsstructuur' rondom de partij, die mensen met een kerkelijke achtergrond zou aanspreken. Bovendien wordt binnen de partij nadrukkelijk ruimte gegeven aan leden die vanuit hun religieuze opvattingen politiek willen bedrijven.

De Tribune, het ledenblad van de SP, publiceerde in januari 2006 een dubbelinterview met Jan Marijnissen en bisschop De Jong van Roermond, met als titel 'Twee geloven aan één tafel'. Rood, de vereniging voor jongeren in de SP, organiseerde scholingsdagen over 'Marx for dummies', maar eveneens over 'Jezus for dummies'. Een rondgang halverwege 2006 langs de twaalf

Eerste en Tweede Kamerleden van de SP leert dat de helft zichzelf gelovig noemt. Ook merk ik dat gelovigen interesse hebben in de SP: in september 2005 bijvoorbeeld werd ik uitgenodigd om een lezing te geven op een Europese conferentie van christelijke studieverenigingen, om mijn visie te geven op de verhouding tussen christendom en socialisme. Gelovige socialisten staan in een traditie van christelijk socialisme in Nederland, die de afgelopen decennia dreigde te verdwijnen, maar nu opnieuw lijkt op te bloeien. In ieder geval winnen oude helden als Jezus Christus en Karl Marx opnieuw aan populariteit.

In 1964 organiseerde de in 2006 overleden historicus Ger Harmsen een symposium waar Nederlandse denkers hun gedachten lieten gaan over De actualiteit van Marx. De socialist Harmsen beklemtoonde het joods-christelijke karakter van de leer van Marx. Hij citeerde de humanist Hendrik Josephus Pos, die bij Marx 'de gerechtigheids-schatologie van Israëls profeten' herkende. Een andere deelnemer aan de bijeenkomst was de filosoof Bernard Delfgaauw, die het socialisme eveneens plaatste in het verlengde van het christendom:

'Als de wil van God is de menswaardigheid van alle mensen, een menswaardig bestaan voor alle mensen, dan moeten wij zeggen, dat men eigenlijk dichter bij het christendom is, waar een maatschappij streeft naar een menswaardig bestaan voor alle mensen, dan in een maatschappij die zich graag christelijk noemt, maar veel minder bezorgd is voor dat menswaardig bestaan van allen.'

Een symposium met dit onderwerp lijkt een typisch verschijnsel van de jaren zestig, toen Christus en Marx zich mochten verheugen in een grote populariteit. Na een jarenlange afwezigheid in het publieke debat laten beide oude helden echter opnieuw van zich horen. De BBC-radio organiseerde in de zomer van 2005 een verkiezing van de grootste filosoof aller tijden, met Marx als verrassende winnaar. In Duitsland zette de bevolking hem eerder op de derde plaats van de lijst van grootste Duitsers aller tijden, achter Adenauer en Luther. Eind augustus 2005 toonde Der Spiegel een zegevierende Marx, die 'Das Stehaufmännchen' werd genoemd, op de voorpagina. Aanleiding was het verkiezingssucces van de nieuwe socialistische partij Die Linke. Diezelfde maand vond echter nóg een opmerkelijke gebeurtenis plaats: honderdduizenden jongeren verzamelden zich op de katholieke Werelddagen in Keulen, waar zij de nieuwe paus toejuichten. Deze plaatsvervanger van Christus op aarde lijkt eveneens bezig aan een wederopstanding.

In Nederland hebben gelovigen altijd aansluiting gezocht bij socialistische bewegingen. Eerder bleek hoe de oud-dominee Ferdinand Domela Nieuwenhuis in 1888 het

eerste socialistische Kamerlid in Nederland werd. In deze jaren betekende een bekentenis tot het socialisme meestal ook een afscheid van het geloof. Later maakten critici het christendom juist tot uitgangspunt van hun socialisme, zoals de leden van de eerdergenoemde Bond van Christen-Socialisten, waarin onder meer de predikant en antimilitarist Bart de Ligt actief was. Veel electorale ruimte voor een christelijk socialistische partij was er echter niet; na de invoering van het algemeen kiesrecht behaalde de Bond in 1918 slechts één zetel. Wél kregen individuele 'rode dominees' als Johannes Tenthoff, Jan Bruins en Jan Buskes veel aanhang. Vooraanstaande christelijke socialist in het interbellum zochten aansluiting bij socialistische partijen, zoals Willem Banning. Hij was voorzitter van de religieuze Arbeiders Gemeenschap der Woodbrookers en een woordvoerder van het christelijke socialisme binnen de SDAP.

Na de Tweede Wereldoorlog beïjverde Banning zich voor een christelijk-socialistische politiek binnen de 'doorbraakpartij' PvdA, maar dit leidde tot inhoudelijke spanningen. Banning had bijvoorbeeld bezwaren tegen de militaire bewapening en de toetreding tot de NAVO. Rondom de PvdA is nog steeds een Trefpunt van socialisme en levensovertuiging actief, maar dit platform speelt geen prominente rol meer binnen de partij. Sommige christelijke socialist zochten in 1957 hun heil in de PSP. Later kwamen daar nog meer smaken bij: gelovigen konden vanaf 1968 terecht bij de PPR en vanaf 1981 bij de Evangelische Volkspartij (EVP). Na de fusie in 1990 van PSP, PPR en EVP (met de CPN) in GroenLinks werd deze partij aanvankelijk

een alternatief voor christelijke socialisten. Christenen zijn nog steeds actief binnen GroenLinks, bijvoorbeeld in het platform De linker wang, maar zijn hier eveneens in een isolement geraakt. Voor veel van deze christelijke socialisten werd de SP een alternatief.

De SP als wijkplaats voor christelijke socialisten is echter maar een deel van de verklaring waarom gelovigen kiezen voor de SP. Veel christenen die nu kiezen voor deze partij zien zichzelf helemaal niet als socialist, maar voelen zich desondanks aangetrokken tot de partij. Tijdens de paarse kabinetten van Wim Kok ging de oppositie van de SP gepaard met een uitgesproken morele kritiek. In Tegenstemmen (1996) probeerde Jan Marijnissen de in zijn ogen schadelijke gevolgen van het paarse regeringsbeleid voor de publieke moraal op de politieke agenda te zetten. Het morele karakter van het socialisme van de SP blijkt ook uit het beginselenprogramma Heel de mens uit 1999, dat gebaseerd is op de kernwaarden menselijke waardigheid, de gelijkwaardigheid van mensen en de solidariteit tussen mensen. Moraal wordt hierbij niet alleen opgevat als een individuele, maar vooral als een publieke aangelegenheid. De partij hecht veel waarde aan georganiseerde solidariteit, bijvoorbeeld op het gebied van zorg en sociale zekerheid. Collectieve regelingen kunnen naar de opvatting van de SP de tweedeling in de samenleving beperken en de sociale cohesie vergroten. Dit morele socialisme gaat ervan uit dat het denken en doen van mensen mede wordt bepaald door gedeelde waarden en normen, en dat de ontwikkeling van deze publieke moraal

nauw verbonden is met het beleid van bedrijven en organisaties, en vooral van overheden. Dit onderscheidt SP'ers van linkse collega's als Wouter Bos en Femke Halsema, die een veel individuelere opvatting van moraal lijken te hebben.

De vraag naar de morele dimensie van de politiek werd in de paarse jaren zeker niet alleen gesteld door de SP, maar ook door de ChristenUnie, bijvoorbeeld door André Rouvoet in Politiek met een hart (2000). Ook binnen het CDA klonk in deze periode van 'herijking' de roep om bindende waarden en normen, zoals bij Jan Peter Balkenende, in Anders en beter (2002). De pogingen van premier Balkenende om een waarden- en normendiscussie te starten werden binnen de SP niet bij voorbaat afgewezen, zoals in andere linkse partijen gebeurde. Veel SP'ers vonden het na acht jaar Paars juist bemoedigend dat de premier een discussie startte over de publieke moraal. Ikzelf meende hierin een erkenning te zien van het belang van overheidsbeleid voor de publieke moraal, maar was juist daarom ook teleurgesteld. Het sociaal-economische beleid waarvoor het kabinet koos ondermijnde naar mijn opvatting de solidariteit en saamhorigheid in de samenleving.

Maar welke moraal maakt de SP interessant voor christenen? In de eerste de sociaal-economische uitgangspunten. Het CDA heeft gekozen voor wat Balkenende een 'participatiemaatschappij' noemt, waarbij minder verantwoordelijkheid wordt gelegd bij de overheid en meer bij de individuele burger. Dit is een opmerkelijke opstelling: een overheid die kiest voor meer marktwerking in de publieke sector

en die concurrentie organiseert tussen ongelijke mensen, laat immers weinig ruimte voor waarden als gelijkwaardigheid en solidariteit. Met deze kritiek kunnen christenen ook terecht bij de ChristenUnie, maar hier spelen weer andere verschillen een rol, bijvoorbeeld als het gaat om de positie van Intelligent Design in het onderwijs en de politieke steun aan Israël. De ChristenUnie heeft op deze onderwerpen echter niet het patent op christelijke waarden. Christenen kunnen ook kiezen voor de onafhankelijkheid van de wetenschappen tegenoverkerk en politiek en voor solidariteit met onderdrukte volkeren, in dit geval met de Palestijnen.

Christelijke politiek is ook altijd een morele politiek en dat betekent dat christenen een ruime keuze hebben uit partijen die zich beroepen op morele uitgangspunten. Dat geldt natuurlijk evengoed voor moslims en andere gelovigen. Christelijke socialisten lijken hun kamp op te slaan bij de SP, maar ook andere gelovigen die moraal zien als een publieke aangelegenheid en die aandacht vragen voor de morele gevolgen van de politiek van meer markt en minder overheid kunnen hun plek vinden in deze partij.

In september verschijnt bij uitgeverij Aspekt het boekje *Het rijke rooie leven*. Hierin zijn ook de hier verschenen afleveringen in deze serie opgenomen. Zie de achterkant van dit nummer.

Verhalen over
socialisme in
Nederland

Ronald van Raak

HET RIJKE

ROOIE LEVEN

Over het rijke rooie leven zijn duizenden verhalen te vertellen. Een aantal van deze verhalen worden in dit boek kort beschreven. Over de eerste socialistische sensatieblaadjes en de ontwikkeling van arbeiderstrots in de negentiende eeuw. Over de aansprekende revolutionairen Ferdinand Domela Nieuwenhuis en Henk Sneevliet en de rode kunstenaars Albert Hahn en Joris Ivens. Het succes van sociaal-democratische wethouders in Amsterdam komt aan bod, evenals de ondemocratische bejegening van communisten in Finsterwolde.

Verhalen worden verteld over mensen die staken, kraken en provoceren. Aandacht is er voor de rode bestuurder Willem Drees en voor opmerkelijke activisten als Dirk de Vroome en Remi Poppe. De pogingen tot linkse samenwerking in de jaren zeventig komen aan bod en de uiteenlopende mythen rondom het kabinet van Joop den Uyl. Verteld wordt over het afscheid van Wim Kok van het socialisme en over de relatie tussen socialisme en christendom. En natuurlijk over het activisme van de SP.

Het rijke rooie leven is geschreven door Ronald van Raak en verschijnt in september bij uitgeverij Aspekt. Met een voorwoord door Jan Marijnissen.

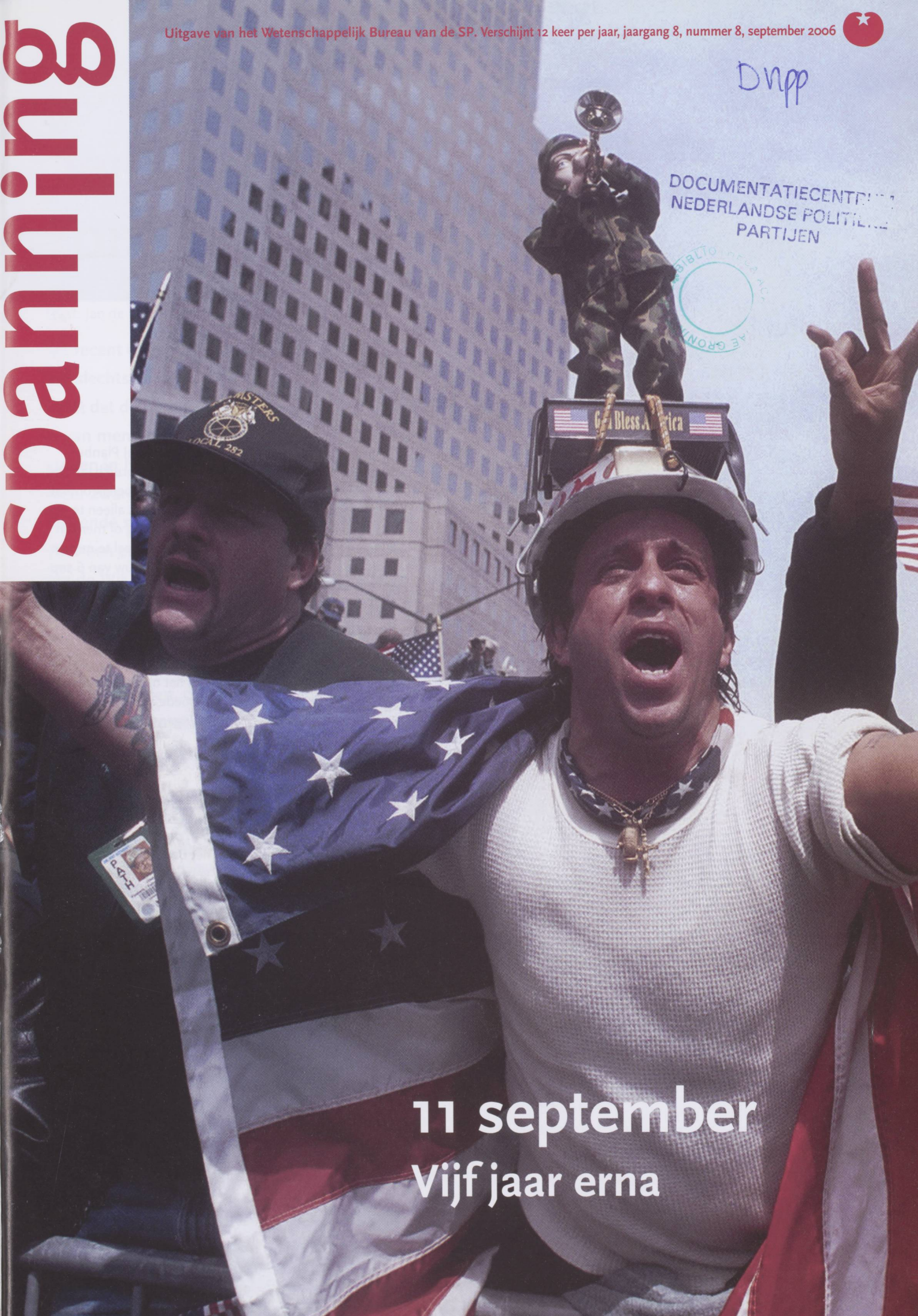
spanning

Uitgave van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Verschijnt 12 keer per jaar, jaargang 8, nummer 8, september 2006

Dnpp

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIE
PARTIJEN

11 september
Vijf jaar erna

11 september Vijf jaar erna

Het kan bijna niemand ontgaan zijn: deze maand is het vijf jaar geleden dat de aanslagen op het World Trade Center in New York plaatsvonden. Een gebeurtenis die een diepe impact heeft gehad op de nationale en internationale politieke verhoudingen. Vijf jaar na dato zijn wij twee oorlogen verder en is onder meer Nederland opgeschrikt door de moord op Theo van Gogh. In deze Spanning proberen we een balans op te maken van gevolgen die de aanslagen hebben gehad.

Allereerst gaan SP-Kamerlid Jan de Wit en fractiemedewerker Lucien Stöpler in op de gevolgen van de Nederlandse terrorismewetgeving op de rechtsstaat en de burgerrechten. Volgens hen staan door de nieuwe wetgeving een aantal belangrijke burgerrechten onder druk. Vervolgens beschrijft Jan Schaake hoe het de vredesbeweging de afgelopen vijf jaar is vergaan. De grote successen van de demonstraties tegen de oorlog in Irak hebben de vredesbeweging sterk in het nieuws gebracht, maar daarna is het stil geworden. Behnam Taebi blijkt vooruit op mogelijk een nieuwe brandhaard: Iran. De huidige opstelling van de Verenigde Staten wakkert het conflict alleen maar aan, terwijl juist de interne oppositie versterkt zou moeten worden. Ten slotte doet Ed van Tijn zijn bewondering voor Joop den Uyl uit de doeken in een vernieuwd 'het rijke rooie leven'.

INHOUD

11 september – Vijf jaar erna

- 3 Veiligheid kan niet zonder burgerrechten
- 8 Breed verzet tegen de angst is nodig
- 10 Confrontatiepolitiek helpt het regime in Iran
- 13 Den Uyl als inspiratiebron – Ed van Thijn over Joop den Uyl

AANBEVOLEN!

SCP definieert armoede in Nederland weg

De nieuwe armoedegrens van het Sociaal en Cultureel Planbureau is voor een sociale benadering van armoede onbruikbaar. De nieuwe armoedegrens maakt goed armoedebeleid moeilijk omdat ze geen rekening houdt met het feit dat armoede niet alleen te maken heeft met het inkomen, maar vooral met de vraag of mensen voldoende middelen en mogelijkheden hebben om deel te nemen aan de samenleving. Volgens Ronald van Raak in Trouw van 6 september baant de nieuwe armoedegrens de weg tot Amerikaanse toestanden. Dat moeten wij niet willen.

Geen belasting op auto's maar op hun uitstoot

Volgens Erik Meijer zijn de Europese voorstellen over milieu en mobiliteit te vaak ad hoc en getuigen ze van het ontbreken van een integrale visie. Bovendien moeten we met goede milieumaatregelen niet tegelijkertijd proberen Europese belastingen te harmoniseren en de automarkt een zetje te geven.

Als Bos niet kiest, doen de kiezers dat wel

Bos zegt een voorbeeld te nemen aan de bevolgen Den Uyl, maar lijkt meer op de zwijgende Kok, aldus Ronald van Raak in de Volkskrant van 29 augustus. Een goede leider van de sociaal-democratie dient de sociaal-democratische idealen met overtuiging uit te dragen en bondgenoten te zoeken om haar verworvenheden te verdedigen. Of Bos daarvoor de beste man is, valt nog te bezien. Steeds meer voormalige PvdA'ers hebben de nestwarmte van de sociaal-democratie intussen gevonden bij de SP.

Deze opinies zijn na te lezen op <http://www.sp.nl/opinies/>

Colofon

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 40 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Redactie: Ronald van Raak (secretaris) en Arjan Vliegthart (eindredacteur). Redactieraad: Hans van Heijningen (voorzitter), Tiny Kox en Elma Verhey.

Illustratie: Len Munnik. Foto cover: Hollandse Hoogte

Veiligheid kan niet zonder burgerrechten

Tekst: Jan de Wit en Lucien Stöpler

Uit recent opinieonderzoek van Maurice de Hond blijkt dat slechts een minderheid van de Nederlandse burgers vindt dat de overheid hen goed beschermt. Bijna de helft is van mening dat er binnenkort een aanslag plaats zal vinden in Nederland. Tegelijkertijd willen burgers niet nog meer zware terrorismemaatregelen, in weerwil van de niet aflatende stroom van politici die dat wel bepleiten. Tijd voor een evaluatie van de huidige maatregelen, menen Jan de Wit, Tweede Kamerlid van de SP en Lucien Stöpler, fractiemedewerker. De balans tussen het voorkómen van aanslagen en het respecteren van de grondrechten van burgers slaat door naar het eerste. Deze balans moet hersteld worden, ook omdat veiligheid en grondrechten elkaar niet automatisch uitsluiten.

De eerste reactie

Vijf jaar na de aanslagen van 11 september probeert de Nederlandse politiek nog steeds een adequaat antwoord te vinden op de dreiging van het internationaal terrorisme. Snel na de aanslagen werd het Actieplan Terreurbestrijding en Veiligheid gepresenteerd. Het plan bevat regelingen die de consequenties van een aanslag moeten opvangen. Het plan geeft onder meer aan dat er antistoffen tegen nucleaire en biologische wapens opgeslagen moeten worden, dat GGZ-instellingen permanent open dienen te zijn en hoe ziekenhuizen moeten handelen bij aanslagen. Het plan bevat verder voorstellen die mogelijke aanslagen moeten voorkomen, bijvoorbeeld door verscherpte controles op het witwassen van crimineel geld dat gebruikt kan worden voor wapens, door de

uitbreiding van de inlichtingendiensten en door het verruimen van de aftapbevoegdheden. Begrijpelijke en zinvolle handelingen, zo oordeelde de Kamer. Maar wat te denken van de aanschaf van extra waterwerpers, gebruikt om betogingen uiteen te drijven? En welke beperkingen komen er eigenlijk op de mogelijkheden om af te tappen? Voor antwoorden op die vragen van de SP bleek weinig ruimte in de maanden na de aanslagen in de VS.

Bevoegdheden vóór de aanslagen

Terrorisme en geheime netwerken die misdaden plegen zijn niet nieuw en ook vóór 11 september 2001 had de overheid wettelijke mogelijkheden om terrorisme te bestrijden. Sinds jaar en dag hebben de inlichtingendiensten

– vroeger nog de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), nu de Algemene Inlichtingen – en Veiligheidsdienst, (AIVD)) de bevoegdheid om op te treden als zij menen dat de veiligheid van de staat in gevaar is. Zij kunnen geheime operaties uitvoeren, telefoons aftappen, mensen schaduwen en bekenden van de personen die ze willen onderzoeken inzetten om informatie over hen te verstrekken. Op basis van deze bevoegdheden kan over het algemeen redelijk resultaat worden geboekt. Zo is het waarschijnlijk dat een kennis van twee mensen die de AIVD verdacht van terrorisme, Jason W. en Ismael A., werd ingehuurd om informatie te verstrekken over hen. Als de dienst ervan overtuigd is dat de personen die hij volgt daadwerkelijk een terroristische aanslag aan het voor-

bereiden zijn, schakt hij de politie in, die hen arresteert. In die zin was de arrestatie in november 2005 er een die op de klassieke wijze plaatsvond en geen gebruik maakte van alle nieuwe bevoegdheden die sinds 2001 zijn gecreëerd.

Na de aanslagen: strafverzwaringen

Na de aanslagen op de Twin Towers in 2001 is er ook in Nederland veel wet- en regelgeving in gang gezet. Dit begon met de Wet terroristische misdrijven, die in 2004 werd aangenomen. Deze wet definieert onder andere het begrip 'terrorisme': 'Onder terroristisch oogmerk wordt verstaan het oogmerk om de bevolking of een deel der bevolking van een land ernstige vrees aan te jagen, dan wel een overheid of internationale organisatie wederrechtelijk te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel de fundamentele politieke,

constitutionele, economische of sociale structuren van een land of een internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen.' De vraag is echter in hoeverre deze definitie ook legitiem verzet uitsluit. In hoeverre valt een staking tegen een overheidsbedrijf waarbij een gebouw bezet wordt gehouden onder terrorisme? Of een actie van de vakbonden die de Rotterdamse haven platlegt? Zulke activiteiten kunnen in principe ook onder een dergelijke definitie vallen. In Denemarken kreeg men hier al in 2005 mee te maken, toen een actie van Greenpeace door het Deense Openbaar Ministerie als 'terroristisch' werd beoordeeld. De actievoerders worden momenteel als terroristen vervolgd.

Het plegen van misdaden met het zogenoemde terroristische oogmerk leidt door deze wet tot stevige strafverzwaringen. Dit is begrijp-

pelijk. Experts op het gebied van terrorismebestrijding zoals Edwin Muller, directeur van het Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, noemen strafverzwaring zinloos omdat mensen die bereid zijn te sterven voor hun daden, niet terugschrikken voor lange celstraffen. Het enige voordeel van zwaarder straffen is dat veroordeelden voor langere tijd worden opgesloten en dus geen verderfelijke activiteiten kunnen uithalen.

Het werven voor de illegale gewapende strijd werd ook strafbaar gesteld in de wet. Dat sluit aan bij het gevoelde onbegrip over de uitspraak in de zaak van vier uit Rotterdammers die in videoboodschappen hun steun voor de gewapende strijd uitspraken maar werden vrijgesproken omdat ze alleen die mening hadden uitgesproken en er niets concreets mee hadden gedaan. Het is vreemd dat alleen

Dnpp

Terroristen moeten gestraft worden. Tegelijkertijd moeten we bereid zijn al het bewijs tegen verdachten met een vergrootglas te bekijken.

al het werven strafbaar is zonder dat hoeft te blijken of mensen zich aanmelden. Want haatzaaien, zoals Samir A. in zijn recent openbaar gemaakte video doet, is al lang strafbaar.

Minder bewijs voor een veroordeling

In veel rechtszaken blijkt het Openbaar Ministerie onvoldoende bewijs te hebben dat de personen die zij vervolgen voor terrorisme, ook daadwerkelijk voorbereidingen hebben getroffen voor een concrete aanslag. Een voorbeeld hiervan is de rechtszaak tegen Samir A. Samir A. is verdacht van het plannen van een terroristische aanslag, mede vanwege het feit dat hij tekeningen van Schiphol in zijn bezit had. De rechter oordeelde dat het hebben van een tekening weliswaar een aanwijzing was dat Samir A. iets van plan was, maar dat het geen bewijs was dat hij een aanslag ook zou of zelfs kón plegen.

De regering wil in reactie hierop met minder bewijs toekunnen. De hierboven genoemde vier Rotterdammers kwamen in beeld gebracht door de inlichtingendienst, de AIVD. De AIVD had blijkbaar aanwijzingen dat deze Rotterdammers meer noten op hun zang hadden dan ze in de videoboodschap prijsgaven. Maar de AIVD wil niet kwijt hoe ze aan die informatie is gekomen en of die informatie betrouwbaar is. Dat hoeft de dienst ook niet omdat de ambtsberichten die hij maakt, nooit bedoeld zijn voor gebruik in een strafzaak. Als er een duidelijke dreiging van strafbare feiten is, wordt de politie getipt en kan deze overgaan tot arrestatie. Het Openbaar Ministerie slaagde er het geval van de vier Rotterdammers niet in om,

voortbordurend op de bevindingen van de AIVD, bewijzen te verzamelen die de rechter overtuigden dat de personen schuldig waren en een straf verdienden. De regering wil met het nog niet aangenomen wetsvoorstel afgeschermde getuigen dat bewijs van de inlichtingendiensten voortaan voldoende is voor een veroordeling. Het is toch onbestaanbaar, zo redeneert de regering, dat een persoon een aanslag voorbereidt, hoe onzeker de aanwijzingen daarvoor ook zijn, zonder dat hij kan worden opgepakt en veroordeeld. De keerzijde, dat op basis van AIVD-gegevens ook grote fouten konden worden gemaakt, wordt daarmee voor lief genomen. 'Vertrouwen in de dienst', is het parool.

De inlichtingendienst kan, net als iedere organisatie, echter fouten maken. Daarom is er in de rechtspraak een uitgebreide controle op de beschuldigingen: de rechter kijkt of het verhaal hout snijdt en gebruikt daarvoor getuigen, deskundigen en onderzoeksrapporten. Bewijzen die de verdachte vrijpleiten worden even serieus genomen als belastend bewijs. De rol van de rechter wordt bij AIVD-informatie echter teruggeschroefd. Hij wordt geconfronteerd met bewijzen waarvan hij de geldigheid niet na kan gaan, maar die iemand wel beschuldigen van verschrikkelijke misdaden. De vraag is of de inlichtingendiensten het wel waarderen dat hun geheime informatie zo snel in de openbaarheid komt? En kun je je als verdachte je nog wel verweren tegen informatie die wordt opgeschreven zonder dat iemand kan nagaan of er fouten in zitten? Is een veroordeling op basis van zulk bewijs wel geloofwaardig?

Met het nog niet aangenomen "Wetsvoorstel ter verruiming van de mogelijkheden tot opsporing en vervolging van terroristische misdrijven" zet de regering een volgende stap, door de bevoegdheden van de politie uit te breiden in de richting van de bevoegdheden van de AIVD. Door de politie in te zetten als een soort inlichtingendienst vallen ook de bezwaren over de betrouwbaarheid van de AIVD weg. Dat betekent wel dat de rem op vergaande inbreuken op iemands persoonlijk leven wegvalt. Op basis van een 'aanwijzing' van een terroristisch misdrijf kan de politie al aan de slag. Een aanwijzing moet wel concreet zijn, maar wat betekent dat? Minister van Justitie Donner zegt daarover: 'als er een bericht is dat iemand bij een bepaalde voetbalwedstrijd iets van plan is, is dit voldoende concreet.' De politie kan dan iedereen die aanwezig is bij de voetbalwedstrijd onderzoeken. Telefoons mogen worden afgetapt, er mag worden geschaduwd, vrienden van aanwezigen kunnen worden uitgehoord en infiltranten kunnen worden ingezet. Een veilig gevoel? De grens tussen wat effectief is om een aanslag te voorkomen en het recht dat je als onschuldige burger hebt om met rust gelaten te worden door de politie verschuift hierdoor. En dat geeft lang niet iedereen een veilig gevoel. De SP sprak uit dat vroegtijdig optreden van de politie mogelijk effectief bescherming biedt tegen een aanslag, maar dat de bevoegdheden zo ingrijpend waren dat een rechter eerst naar de betrouwbaarheid van de aanwijzingen moet kijken voordat de politie in actie komt. De SP kwam echter voor een dilemma te staan toen de meerderheid in de Kamer de wet bleek te steunen en geen

behoefte had aan een controle van de betrouwbaarheid van aanwijzingen door de rechter. De SP heeft uiteindelijk toch dit wetsvoorstel gesteund, omdat niet optreden terwijl er aanwijzingen zijn voor een aanslag erger is dan wel optreden terwijl er niets aan de hand is.

Helemaal geen bewijs meer?

Het nieuwste wetsvoorstel van mei dit jaar omzeilt de rechter in eerste instantie helemaal door een constructie te kiezen uit het bestuursrecht. Het bestuursrecht geeft bestuurders de mogelijkheid om besluiten te nemen die naderhand aan de rechter kunnen worden voorgelegd. De rechter dient zich

echter terughoudend op te stellen en mag niet op de stoel van de bestuurder gaan zitten. De regering wil deze bevoegdheden gebruiken om beperkende maatregelen op te leggen aan mensen tegen wie geen aanwijzingen zijn en geen bewijs is, maar waarvan tóch gedacht wordt dat ze iets in hun schild voeren. De maatregelen kunnen bestaan uit een gebiedsverbod, een meldplicht, een persoonsverbod of een objectverbod. In de praktijk betekent dit dat iemand ergens niet meer mag komen, zich regelmatig op het politiebureau moet melden, niet meer met bepaalde mensen om mag gaan of niet meer in de buurt van een bepaald type gebouw

(denk aan ambassades of Schiphol) mag komen. Doet die persoon dat wel, dan volgt een gevangenisstraf van maximaal een jaar. Het lijkt er dan ook op dat effectief optreden tegen de dreiging van terroristische aanslagen een grote uitholling van de persoonlijke vrijheden tot gevolg heeft.

Maatschappelijke consequenties

De keerzijde van het antiterrorismebeleid is dat steeds meer mensen zich in de hoek gezet voelen. Uit een recente peiling blijkt dat burgers in meerderheid niet overtuigd zijn dat er meer zware wetgeving nodig is. In de afgelopen jaren is de roep sterker geworden om

niet alleen in te zetten op stevige wetgeving, maar ook het vijandige klimaat in de maatschappij aan te pakken. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat discriminatie de afgelopen jaren is toegenomen in Nederland. Vooral moslims voelen zich uitgesloten en veracht in deze maatschappij. Ze hebben kritiek op de politici die het terrorisme automatisch associëren met hun religie. Ze vinden dat de maatregelen om terrorisme te bestrijden vooral op hen gericht zijn. Deze ontevredenheid is breder te beluisteren. Uit onderzoeksrapporten en vanuit de ministeries komt het beeld naar voren dat het huidige antiterreurbeleid moslims aanzet tot radicalisering.

Juist de minister die niet bekend staat om haar capaciteiten om de 'boel bij elkaar te houden', Rita Verdonk, schreef een nota om radicalisering tegen te gaan. De hoofdlijn van de nota: gemeenten moeten zelf maar systemen opzetten om radicalisering te signaleren en in te dammen. De landelijke overheid wil wel helpen als het nodig is. Hoewel goed van toon geeft dit minderheden in Nederland geen extra zekerheden dat de regering voorzichtig met hen omgaat. De nota geeft bijvoorbeeld geen scherpe richtlijnen met betrekking voor de handhaving van het discriminatieverbod en geen nauwkeuriger toets of invallen bij mensen wel rechtmatig zijn.

Het proces van radicaliseren kan eindigen in het plegen van een aanslag. Daarom moet radicalisering effectief worden bestreden. Daarbij moeten we ons realiseren dat er door verschillende oorlogen en het optreden van de Verenigde Staten een internationale voedingsbodemp voor radicalisering is ontstaan, waar ook Nederlanders door beïnvloed worden. De regering moet afwegen of steun aan bijvoorbeeld deze oorlogen niet meer kwaad dan goed doet. Bovendien moet

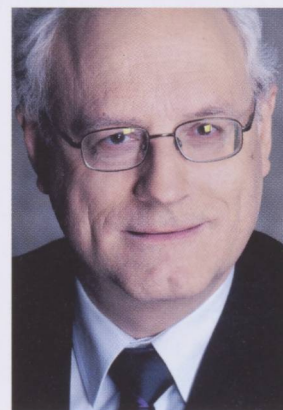
de regering veel actiever zijn in het voorkomen van radicalisering door lokaal aanwezig te zijn. Er moeten voldoende dorps- en wijkagenten zijn die de buurt kennen en ontsporingen signaleren, en Het maatschappelijk werk moet terug de scholen in. De investeringen in wijkhulpverlening zoals jongerenwerkers moet door de regering opgeschroefd worden om radicalisering te voorkomen.

Tegelijkertijd is het zo dat sommige personen zo ver geradicaliseerd zijn dat ze niet meer vatbaar zijn voor deze hulpverlening. Deze geradicaliseerde personen moeten actief tegengesproken worden. Het moet voorkomen worden dat ze aanhang krijgen; ze dienen geïsoleerd te worden van hun mogelijke achterban. Dat kan een fikse ingreep op iemands persoonlijk leven betekenen; de veronderstelde ontsporing moet dan ook aantoonbaar zijn.

De rechtsstaat in het gedrang

Het overzicht van de maatregelen laat zien dat er bij de bestrijding van terrorisme bepaalde burgerrechten onder druk kunnen komen te staan. Het gebruik van AIVD-informatie, het gebruik van aanwijzingen om een strafrechtelijk onderzoek te beginnen en het opleggen van beperkende maatregelen door bestuurders kunnen ook onschuldige burgers treffen. Veel mensen lopen nu al aan tegen de identificatieplicht die ons is opgedrongen om terreur te voorkomen maar daarop geen enkel effect heeft. Bankgegevens en vliegtuigpassagiersgegevens worden naar de Amerikaanse veiligheidsdiensten gestuurd en terecht vinden velen zich hierover op. Personen die radicale gedachten hebben, worden als terroristen uit de samenleving verstoten, terwijl zij juist de maatschappij in moeten worden getrokken. Deze mensen mogen niet het slachtoffer worden van het beleid tegen terrorisme.

De SP vindt dat de dreiging van terrorisme serieus genomen moet worden en dat er actief beleid moet zijn om aanslagen te voorkomen. De maatregelen die getroffen zijn, zijn daarom zorgvuldig beoordeeld op hun effectiviteit en proportionaliteit. Terroristen moeten gestraft worden. Tegelijkertijd moeten we bereid zijn al het bewijs tegen verdachten met een vergrootglas te bekijken, moeten we durven te twifelen aan het beeld dat bij de politie bestaat van personen tegen wie aanwijzingen zijn en moeten we zoveel mogelijk openbaarheid betrachten bij rechtszaken tegen verdachten van terrorisme. Iemand die werkelijk verdacht wordt van terrorisme hangt een fikse straf boven het hoofd en heeft het recht om zijn of haar kant van het verhaal te vertellen. De dilemma's waarmee we worden geconfronteerd bij de bescherming van de burger tegen terrorisme zijn door de regering onvoldoende zorgvuldig behandeld. De balans tussen het voorkomen van aanslagen en het respecteren van de rechten van verdachten is door deze regering verstoord. De SP wil dat die balans hersteld wordt.

Lucien Stöpler en Jan de Wit

Breed verzet tegen de angst is nodig

Tekst: Jan Schaake

11 september 2001: de wereld zit aan de buis gekluisterd om tot zich door te laten dringen welk drama zich zojuist heeft voltrokken in New York en Washington. CNN, dat de beelden uitzendt, weet inmiddels hoe laat het is en kopt in de balk onderin 'America's New War'. Al voordat Bush op de nasmeulende puinhopen van de WTC-torens, met gevoel voor dramatiek, verkondigt dat hij de verantwoordelijken hiervoor zal uitroken uit hun holen, wordt de wereld door CNN voorbereid op wat er komen gaat: een nietsontziende vergeldingsoorlog. Jan Schaake, lid van de coördinatiegroep van het Platform tegen de 'Nieuwe Oorlog' en werkzaam bij de vereniging Kerk en Vrede, blikt terug op de rol van de vredesbeweging na 2001 en pleit voor een breed verzet tegen het angstdenken dat in onze samenleving domineert.

Een week na '9/11' werd vanuit de vredesbeweging, de solidariteitsbeweging en migranten-organisaties het Platform tegen de 'Nieuwe Oorlog' opgericht. Binnen een week sloten zo'n 200 organisaties, waaronder de SP, zich bij dit Platform aan. Gezamenlijk hielden we op 30 september 2001 een manifestatie tegen de dreigende vergeldingsoorlog, tegen het feit dat burgerrechten in onze eigen

samenleving aangetast dreigden te worden en tegen het vijandsbeeld jegens de islam dat inmiddels, juist in Nederland, om zich heen begon te grijpen. Voor veel mensen in Nederland belichaamde het Platform het noodzakelijke tegengeluid in een algehele sfeer van onvoorwaardelijke steun aan de Verenigde Staten en tegen de zo mogelijk nog grotere afkeer van alles wat islamitisch was.

Tijdens en ook na geallieerde bombardementen op Afghanistan probeerde het Platform te benadrukken dat het terrorisme niet met militaire middelen aangepakt kan worden. Terrorismen verdwijnt of vermindert wanneer de voedingsbodem ervan wordt weggenomen, maar die voedingsbodem groeit juist door zo'n militaire campagne. Hij groeit ook door moslims wereldwijd en in onze eigen samen-

Om de Nederlandse steun aan de Amerikaanse oorlogen onderuit te halen, is het wijzen op de imperialistische agenda volstrekt onvoldoende.

leving het gevoel te geven slechts tweederangsburgers te zijn, door allerlei democratische rechten in te perken en een cultuur van angst te cultiveren: angst voor aanslagen, angst voor 'die anderen', angst voor de islam en voor de 'islamitische wereld'. Als Platform wilden we niet alleen pal gaan staan voor een effectieve aanpak van de voedingsbodems van terrorisme, maar wilden we ook opkomen voor burgerrechten en voor contacten tussen moslims en niet-moslims.

Dat bredere plan bleek te ambitieus. De discussie over de angst voor de islam werd in 2002 al snel gedomineerd door de polarisatie rond Fortuyn en de ruk naar rechts die na zijn dood in de Nederlandse politiek plaatsvond. De aantasting van burgerrechten leek aanvankelijk vooral in het buitenland (de Verenigde Staten en Groot-Brittannië) te spelen en in Nederland nauwelijks aan de orde. Het Platform tegen de 'Nieuwe Oorlog' richtte zich vanaf het najaar van 2002 dan ook vooral op de dreigende oorlog tegen Irak. Deze oorlog en het verzet daartegen hadden weinig meer van doen met de bredere Platform-agenda over voedingsbodems, burgerrechten en vijandsbeelden. Het verzet concentreerde zich op de imperialistische agenda van de Verenigde Staten – met een achterhoedegevecht over de vraag of je in verzet tegen een oorlog de machthebber waartegen die oorlog zich richt nu wel of niet moet omarmen (niet dus, maar dat is volgens sommigen nog steeds niet vanzelfsprekend). Door de oorlog tegen Irak kreeg ook het Platform een anti-imperialistische agenda waarin steeds meer belang werd gehecht aan het feit dat de Verenigde Staten de aanslagen van 11 september hadden gebruikt om het neoconservatieve Project for a New American Century uit te voeren. Om de actieve Nederlandse steun, hoe pro vinctiaals

ook, aan de Amerikaanse oorlogen in Afghanistan (Uruzgan) en Irak (Al Muthanna) onderuit te halen, is echter het wijzen op de imperialistische agenda volstrekt onvoldoende.

Hoeveel aanwijzingen er ook zijn dat de aanslagen van 11 september inderdaad door de regering-Bush zijn misbruikt om een reeds klaarliggende agenda uit te voeren, de steun die er onder de Nederlandse bevolking en onder Nederlandse politici voor bestaat is toch vooral gemotiveerd vanuit de angst voor terrorisme. En vanuit diezelfde angst wordt ook in de Nederlandse samenleving een stevig antiterrorismebeleid doorgezet, blijven spanningen tussen bevolkingsgroepen bestaan en wordt weer stevig geïnvesteerd in de krijgsmacht. Een breed gedragen verzet daartegen ontbreekt. Tegen de verschillende imperialistische oorlogen zijn inmiddels verschillende platforms of coalities actief; dat geldt ook voor organisaties die zich verzetten tegen de toenemende hetze tegen de islam. Rond het thema 'burgerrechten' en antiterrorismebeleid is het relatief stil: protesten tegen de ID-plicht en de terrorismekrant van Buro Jansen en Janssen kunnen slechts op beperkte steun rekenen.

We zullen de handen opnieuw ineen moeten slaan om het volstrekt misplaatste gevoel van onveiligheid te doorbreken dat ons nu al vijf jaar in zijn greep houdt. Wij voelen ons, volgens de heersende opvattingen, bedreigd door internationaal terrorisme dat onderdak vindt in falende staten (zoals Afghanistan). Wij voelen ons bedreigd door internationale criminele netwerken, grondstoffenroof en wapenhandel die zich vanuit die falende staten kunnen verspreiden, door de nucleaire dreiging die uit zou gaan van Iran en door de instabiliteit van het Midden-Oosten. Maar laten

we de zaken nu eens omdraaien en kijken naar de internationale doelstellingen en activiteiten die wijzelf ondernemen. Wij sturen onze militairen naar alle uithoeken van de wereld om de internationale rechtsorde te herstellen waar deze in onze ogen geschonden wordt. Daarbij nemen wij dan maar voor lief dat dit gepaard gaat met excessief geweld, vele doden en zware schendingen van het internationaal humanitair recht: gebruik van clusterbommen en verarmd uranium, Guantánamo Bay, geheime gevangenschappen en standrechtelijke executies in Afghanistan en Irak. Onze begerige ogen zijn gericht op het energierijke Oosten, waardoor we al sinds jaar en dag de instabiliteit in het Midden-Oosten in stand houden. Westerse multinationals en het dictaat van de internationale globalisering plegen op een bijkans criminele wijze roofofbouw op de bestaansmiddelen van de mensen die al aan de onderkant van deze aardbol leven en in Henk Sleebos en Van Anrath hebben we ook in Nederland een aantal wapenhandelaars die er niet voor terugdeinzen zaken te doen met de meest afschuwelijke regimes. In de Verenigde Staten bedraagt het defensiebudget \$ 1.533 per inwoner; in China \$ 47 en het gemiddelde bedraagt \$ 162 per wereldburger. Wie heeft er eigenlijk reden om bang te zijn, en voor wie?

Zolang we ons angst laten aanpraten zal Nederland nooit massaal in verzet komen tegen de oorlogen van Bush, zullen we het nooit overtuigend op kunnen nemen voor de moslims in ons midden en zal er geen effectief verzet zijn tegen alle antiterrorismemaatregelen die ons worden opgedrongen. Vijf jaar na dato is een breed en samenhangend verzet tegen deze georganiseerde angst noodzakelijk.

Onder de as van het kwaad smeult het vuur

Confrontatiepolitiek helpt het regime in Iran

De confrontatiepolitiek van de Verenigde Staten met Iran versterkt de positie van de regering-Ahmadinejad. Behnam Taebi meent dat slimme diplomatie kansen biedt voor de binnenlandse oppositie in Iran en een nieuwe oorlog in het Midden-Oosten kan voorkomen.

Tekst: Behnam Taebi

Het is nu vijf jaar geleden dat de aanslagen van 11 september de wereld verbijsterden. Niet lang erna werden door de regering-Bush linken gelegd met het talibanbeleid en werd een invasie ingezet in Afghanistan. Deze aanval mocht ook op de (indirecte) steun rekenen van Iran, dat in 1998 zélf dat land wilde binnenvallen nadat tien Iraanse diplomaten in Kabul door de taliban waren vermoord. De extremistische soennieten in Afghanistan waren ook de islamitische

republiek Iran een doorn in het oog. Daarna volgde de Amerikaanse inval in Irak. Daarover koesterde Iran ambivalente gevoelens. Aan de ene kant leidde het verdrijven van Saddam Hussein, die lange tijd vijand nummer één was, tot grote vreugde. Aan de andere kant voelden men zich ingesloten door de Amerikanen, die na het oosten (Afghanistan) nu ook ten westen van Iran militair actief werden. Het voorlopige eindresultaat van de oorlog in Irak was voor Iran echter minder

ongunstig dan oorspronkelijk verwacht; de prominente aanwezigheid van de sji'ieten in de regering van Irak heeft de sji'ietische leiders in Iran een nieuw wapen in handen gegeven.

Iran: verrijking is ons onvervreemdbaar recht

Tegen de achtergrond van deze oorlogen spelen de nucleaire ambities van Iran, die niet lang na de invasie in Irak aan het licht waren gekomen. De islamitische republiek

Iran, die haar nucleaire activiteiten 17 jaar verborgen wist te houden, heeft op zijn minst de schijn tegen dat zij werkt aan een nucleair wapenprogramma. Onderhandelingen hebben afgelopen jaren weinig effect gehad. Na het mislukken van de gezamenlijke onderhandelingen van Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië waren de Verenigde Staten aan zet, die samen met vier andere permanente leden van de Veiligheidsraad en Duitsland – onder de verzamelnaam 5+1 – gingen onderhandelen met Iran. Begin dit jaar heeft Iran de wereld verrast met de mededeling dat het land voor het eerst uranium heeft verrijkt tot 3,5 procent. Hoewel dit percentage nog lang niet bruikbaar is voor militaire doeleinden – een atoombom vereist een verrijking van ongeveer 90 procent – hebben de westerse onderhandelaars de verrijking steeds centraal gesteld. Iran eist echter het recht op van uraniumverrijking op eigen grondgebied, zodat er 'geen afhankelijkheid van andere landen zou bestaan in de uiteindelijke productie van kernenergie', zoals de officiële lezing van Iran luidt. Dankzij de propaganda van de regering-Ahmadinejad is verrijking verheven tot een zaak van nationale trots. 'Verrijking is ons onvervreemdbaar recht', is de nieuwe wapenkreet.

Iran ontleent dit recht om uranium op eigen grondgebied te verrijken aan de internationale non-proliferatieverdragen (NPV's). Maar dezelfde NPV's verbieden ook de deelnemende staten om nucleaire technologie voor andere dan civiele doeleinden te gebruiken. Dáárop zou het accent moeten komen te liggen in de onderhandelingen. Door systematische inspectie door het Internationaal Atoom- en Energieagentschap (IAEA) kan de verrijking boven het toegestane gehalte voor energieproductie onmogelijk worden gemaakt. Met het erkennen van het recht van Iran op verrijking wordt het regime in zijn propaganda-oorlog een belangrijk instrument uit handen geslagen. Deze erken-

ning kan ook de mogelijkheden vergroten van een discussie in het land zelf over de wenselijkheid van nucleaire energie, een debat dat op dit moment volkomen ontbreekt. Niemand wil zich nu immers de vinger branden aan deze 'trots van de natie'.

VS: acuut gevaar in het Midden-Oosten

In het westen is veel angst voor de vermeende Iraanse ambities om over atoomwapens te beschikken. Voeg daarbij de uitspraken van president Ahmadinejad waarin hij zinspeelt op het wegvegen van Israël van de wereldkaart, en de slotsom is snel gemaakt dat een nucleair Iran een regelrecht gevaar vormt voor de wereldvrede. Haviken in de Amerikaanse politiek maken vergelijkingen met nazi-Duitsland in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog. Prominenten binnen het republikeinse kamp halen elkaar rechts in door het begin van de derde en zelfs de vierde wereldoorlog af te kondigen. Een 'acuut gevaar in het Midden-Oosten' moet bestreden worden; de mogelijkheden van een oorlog en zelfs nucleaire aanvallen op Iran worden daarbij niet geschuwd. De vergelijking met nazi-Duitsland gaat echter mank: de militaire en economische middelen van Iran zijn vergeleken met de grote mogendheden verwaarloosbaar klein. Vriend en vijand zijn het erover eens dat Iran nog vele jaren verwijderd is van de nucleaire technologie voor het verkrijgen van een atoombom. De meest 'gunstige' inschattingen zijn om en nabij vijf jaar. Een directe dreiging gaat van de nucleaire ambities van Iran nog niet uit.

Een veelgehoord argument in de discussies over de crisis in het Midden-Oosten is dat democratie in dit gebied onbekend is en daarom geïmporteerd moet worden, desnoods met geweld. Het valt niet te ontkennen dat de parlementaire democratie in het Midden-Oosten, en dus ook in Iran, weinig ontwikkeld is. In het westen is een eeu-

wenlange strijd gevoerd om deze democratie te bewerkstelligen. Het is echter wrang dat uitgerekend de interne strijd voor meer democratie in het Midden-Oosten herhaaldelijk door westerse overheersers en kolonialisten is verstoord.

Honderd jaar gefrustreerde democratisering

Deze zomer vierden de Iraniërs honderd jaar constitutionele revolutie. Buitenlandse mogendheden hebben decennialang de natuurlijke bronnen van Iran leeggeroofd door exclusieve 'handelsrechten', die ze tegen een extreem lage prijs van corrupte vorsten van Perzië kochten. Dit tot woede van de bevolking, die het land steeds verder zag verarmen. In 1906 zetten de Iraniërs hun eerste stap richting bevrijding, van zowel corrupte koningshuizen als van buitenlandse plundersaars. De toenmalige koning van de Qajar-dynastie werd gedwongen de aanwezigheid van een parlement te accepteren. Onmiddellijk werd begonnen met het schrijven van een grondwet, geïnspireerd op de Belgische grondwet, die in die tijd één van de meest progressieve ter wereld was. Voor het eerst in de geschiedenis kreeg Iran een constitutionele monarchie. Deze ontwikkelingen waren voor de Britten en Russen, die niet langer verzekerd waren van hun 'exclusieve rechten', echter een grote bron van zorg.

De roep om verdere democratisering in Iran bedreigde later ook de groeiende Amerikaanse handelsbelangen in de regio. Toen in 1953 de democratisch gekozen minister-president Mossadegh in een proces van nationalisering van de olie-industrie het Britse oliemonopolie probeerde te beëindigen, besloten de Amerikanen en Britten deze 'last' eigenhandig te verwijderen. Geheime diensten brachten deze democratische regering ten val en brachten de sjah in het zadel (zie de Tribune van juni/augustus 2006). Tijdens de revolutie van 1979 werd Mohammad-Reza Shah, een handlanger van Amerika in

de regio, letterlijk van zijn troon gestoten. Niet lang daarna kreeg Saddam Hussein toestemming van de VS om Iran binnen te vallen, in de veronderstelling dat het land na de revolutie geen weerstand meer kon bieden. Het resultaat was acht jaar bloedige oorlog, met honderdduizenden doden aan beide zijden, maar het islamitische bewind bleef overeind. Uitgerekend tijdens deze oorlog hebben de grootste massa-executies van politiek activisten en andersdenkenden in Iran plaatsgevonden. Vrijwel alle politieke partijen en organisaties zijn in die jaren verboden; tienduizenden activisten zijn geëxecuteerd.

Onderdrukking van de binnenlandse oppositie

Hetzelfde dreigt in Iran nu opnieuw te gebeuren. Ahmadinejad, die bewust afstevent op een crisis en de mogelijkheid van een oorlog graag openhoudt, trekt binnenlands de teugels steeds strakker aan. Na het aannemen van de resolutie 1.696 in de Veiligheidsraad, waarin Iran wordt gemaand onmiddellijk te stoppen met de verrijking van uranium, kreeg de grootse hervormingsgezinde krant 'Sharg' een ernstige waarschuwing; vlak na het verstrijken van het ultimatum van de Veiligheidsraad eind augustus werd deze krant door de regering gesloten. Drie kwaliteitstijdschriften ondergingen hetzelfde lot. Hoe groter de internationale crisis, des te erger wordt ook de interne onderdrukking. De publieke opinie moet zoveel mogelijk in het voordeel van Ahmadinejad worden bijgesteld en wie daar niet aan bijdraagt moet het veld ruimen. Kritiek uiten op het regime, vooral op de nucleaire politiek, is uit den boze.

Het bewind heeft nog steeds angst voor de sociale bewegingen in het land. Protesterende studenten hebben in 1999 de toenmalige machthebbers slapeloze nachten bezorgd en deze critici zijn nog steeds een potentiële bron van gevaar. Daarvan getuigt de laatste 'zuiveringsactie' die Ahmadinejad begin deze maand heeft aangekondigd, om de universiteiten van de 'liberale' denkers en docenten te ontdoen. De houding van het bewind tegenover de vrouwenbeweging is niet minder hard: een vreedzame (vrouwen)demonstratie op 12 juni werd hardhandig neergeslagen. Datzelfde geldt voor protesterende arbeiders: de leiders van een openbaarvervoersstaking begin dit jaar in Teheran bivakkeren nog steeds in de gevangenis.

De noodzaak van verstandige diplomatie

De oplossing voor het huidige conflict met Iran ligt in verstandige diplomatie. EU-buitenlandcoördinator Javier Solana, die op dit moment met Teheran in gesprek is, schijnt de impasse over de verrijking van uranium te hebben doorbroken.

Naar verluidt is Iran bereid de verrijking voor twee maanden te stoppen, waarmee aan de eis van stopzetting is voldaan, maar dan voor een kortere periode dan aanvankelijk bedoeld. Maar de VS kunnen dit broze compromis nog dwarsbomen, omdat zij nog altijd voorstander zijn van de hardhandige lijn, van (economische) sancties en eventueel een oorlog. Zelfs na het bereiken van het (tussen)resultaat van Solana heeft de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Condoleezza Rice laten weten 'het pad van sancties actief te willen volgen'.

De contouren van een neergaande spiraal voor het Iraanse volk laten zich aftekenen. Bush' logica van 'wie niet voor ons is, is tegen ons' wordt door zijn Iraanse ambtgenoot Ahmadinejad van harte onderschreven. Naarmate de crisis rondom Iran escaleert, lijkt het bewind zich meer te kunnen permitteren in het beperken van de binnenlandse politieke en maatschappelijke vrijheden. In Iran smeult het vuur van oppositie, maar we moeten ervoor waken dat dit niet wordt gedoofd door een onverstandige politiek en de oorlogszuchtige taal van de VS.

Behnam Taebi is geboren in Iran. Hij was gemeenteraadslid voor de SP in Delft. Tegenwoordig werkt hij als docent Ethiek en Techniek aan de TU Delft. Hij is mede-initiatiefnemer van de campagne 'Geen Oorlog Tegen Iran'.

Hetrijke rooieleven

Deel 19: Ed van Thijn over Joop den Uyl

Den Uyl als inspiratiebron

Tekst: Ed van Thijn

Bij mijn eerste ontmoeting met Joop den Uyl in 1957 sloegen de vonken meteen over. Ik was destijds student in de wetenschap der politiek – zo heette dat toen – aan de Universiteit van Amsterdam en had al twee jaar lang een werkcollege over socialisme gevolgd. Ik raakte goed thuis in de geschriften van Marx, Bernstein, Kautsky, Jaurés, Rosa Luxemburg, Troelstra en noem maar op en analyseerde de notulen van de verschillende Internationales en natuurlijk de oude beginselprogramma's van de SDP, de Labourpartij en de SDAP etc. Maar voor mij was het niet meer dan interessant studiemateriaal. Leuk om op terug te blikken, maar 'vandaag den dag' (in 1957) leek het oud papier. Dode letters. Toen Den Uyl het werkcollege kwam afsluiten was dan ook mijn eerste vraag: heeft het socialisme nog enige actualiteitswaarde?

Den Uyl keek mij verbijsterd aan, kromde zijn rug en barstte los: 'Weet meneer de student dan niet hoe onrechtvaardig deze maatschappij nog altijd is?' en hield vervolgens een indringend betoog over de ongelijkheid van inkomen, vermogen, kennis en macht, zoals we dat later nog vaak van hem zouden horen. Hij sprak met begeesting, vol ingehouden woede en grote overtuigingskracht en op

basis van feiten en cijfers, statistieken, trends en toekomstvoorspellingen.

In onvrede met de tijdgeest

Ik raakte in de ban van Joop den Uyl en werd lid van de PvdA. Het zou nog even duren voordat ik echt actief werd, want de periode 1958-1959 bracht ik door in Parijs. Dat was tien jaar voor de studentenopstand van 1968, maar ook toen al een tumultueuze periode, want alles stond in het teken van de (smerige) oorlog van Frankrijk in Algerije en de opkomst van generaal De Gaulle. Ik deed volop mee aan de studentenprotesten en werd een aanhanger van de legendarische, radicale oud-premier Pierre Mendes-France, die zich in die dagen bekeerde tot het socialisme. Maar niet tot de zusterpartij van de PvdA, de SFIO, die vuile handen had gemaakt in Algerije, maar een nieuwe, links-socialistische partij, de Parti Socialiste Autonome (PSA). Vanuit Parijs begon ik een briefwisseling met Max van der Stoep, toen internationaal secretaris van de PvdA, om meer erkenning te vragen voor deze nieuwe partij. Bij terugkeer in Nederland in 1960 kreeg ik prompt een uitnodiging voor een gesprek met Den Uyl, die mij een baan aanbood bij de Wiardi Beckman Stichting, het

Foto: Jean-Pierre Jans/Hollandse Hoop

wetenschappelijk bureau van de PvdA, waarvan hij toen directeur was. Vanaf dat moment waren wij meer dan twintig jaar onafscheidelijk, totdat ik in 1983 burgemeester werd van Amsterdam.

Dagen en nogal wat nachten bracht ik door in de aanwezigheid van Den Uyl. Ik volgde hem waarheen zijn pad ook leidde: het gemeentebestuur van Amsterdam, de PvdA-fractie in Den Haag, met als klapstuk het kabinet-Den Uyl, dat ik als fractievoorzitter van de PvdA mocht dienen. Er ging in die jaren praktisch geen dag voorbij dat ik niet onder de indruk was van de geesteskracht van de man die ik altijd mijn leermeester zal noemen. Veel heb ik geleerd van zijn eruditie en belezenheid, zijn visie op maatschappelijke verhoudingen, zijn intellectuele denkkraft en analy-

tisch vermogen, zijn dynamische persoonlijkheid, zijn debatvaardigheid en zijn politieke inzicht. Ik leerde al snel af om de stroom van ideeën van Den Uyl op te slorpen en in alles zijn zijde te kiezen, want dat wilde hij nu juist niet. Hij zocht tegenspraak, de schok der opinies, de voortdurende dialoog met de mensen om hem heen. Hij daagde zijn medewerkers uit, slikte niets voor zoete koek en scherpste zo hun geesten en, als gevolg daarvan, ook de zijne. Twintig jaar samenwerken met Den Uyl was twintig jaar debat, over elk denkbaar onderwerp, mits relevant voor de vernieuwing van de samenleving. Want daar was Den Uyl, rusteloos zoekende, onafgebroken mee bezig. Hij leefde in onvrede met de tijdgeest, met welke dan ook. In de jaren vijftig streed hij tegen de politieke gezapigheid, in de jaren zestig tegen de clichés van de vernieuwingsbewegingen, in de jaren zeventig tegen de rechtse krachten die hem verguisden. Toen hij in 1973 eindelijk als minister-president greep op de tijdgeest leek te krijgen en de verpersoonlijking werd van de wil tot hervorming, keerde het tij alweer, als een steigerend paard dat zijn ruiters afschudt.

'Verdedig de solidariteit'

Tijdens mijn beginjaren bij de Wiardi Beckman Stichting kwam het op

Joop den Uyl (1919-1987)

Den Uyl was van 1949 tot 1963 directeur van het wetenschappelijk bureau van de PvdA. In 1956 werd hij Tweede Kamerlid voor de PvdA; in 1962 wethouder in Amsterdam. In 1965 stapte Den Uyl opnieuw over naar Den Haag, om minister van Economische Zaken te worden. Tussen 1973 en 1977 was Den Uyl minister-president en naamgever van het meest linkse kabinet in Nederland tot nu toe. Daarna was hij tot 1986 fractievoorzitter van de PvdA in de Tweede Kamer.

Foto: Steye Raviez/Hollandse Hoogte

de econoom Galbraith geïnspireerde visiestuk van de PvdA tot stand, over 'De kwaliteit van het bestaan' (1963). Dit was een strijdschrift tegen de toenemende publieke armoede, temidden van particuliere welvaart. Het was een strijdbaar pleidooi voor betere collectieve voorzieningen (onderwijs, gezondheidszorg, openbaar vervoer, maatschappelijke dienstverlening), als hefboom van emancipatie en gelijkheid van kansen. Dit stuk was een nieuwe maatschappijbeschouwing voor het democratisch socialisme. Dat laatste begrip was kenmerkend voor Den Uyl, die een aangeboren afkeer had van alles wat naar ideologie zweemde (inclusief het marxisme), maar wél werkte aan een coherente maatschappijbeschouwing, gebaseerd op solidariteit. Hij was een man van kleine, haalbare stappen, maar altijd gericht op een duidelijk toekomstperspectief. Elke stap moest in het teken staan van de lotsverbetering van gewone mensen: 'Onze mensen', zei hij

dan. Definities van doelgroepen waren aan hem niet besteed. Laagstbetaalden? De zwaksten in de samenleving? De mensen beneden het minimum? De minima? Den Uyl sprak consequent en met stemverheffing over 'onze mensen' en iedereen wist wie hij bedoelde. Inclusief de mensen zélf, getuige de goede verkiezingsuitslagen van 1977, nadat Den Uyl vier jaar had geregeerd.

'Ome Joop', gehaat door de gevestigde machten, werd ongekend populair bij gewone mensen. Den Uyl werd op straat op handen gedragen en dat deed hem zichtbaar goed. Nooit vergeet ik mijn afscheidsbezoek aan Joop den Uyl in het ziekenhuis in 1987, toen ons laatste samenzijn ruw werd verstoord door een onbekende vrouw, die met een bos rode tulpen door de beveiliging was gebroken om 'Ome Joop' een laatste groet te brengen. Met zijn laatste krachten kwam hij breed lachend overeind in zijn bed om te poseren voor de foto

die ze wilde maken. Het was ook bij die gelegenheid dat hij opnieuw zijn zorgen uitsprak over de erosie van het begrip solidariteit: 'Verdedig de solidariteit. Die is in gevaar', waren zijn laatste woorden, die hij ook in een afscheidsbrief aan de partij opnam.

De smalle marges van de politiek

Den Uyl heeft als partijleider stormachtige tijden meegemaakt. Het begon al in de jaren zestig met de revolutie van Nieuw Links in de PvdA, waar hij aanvankelijk niets van moest hebben. In een interview noemde hij deze partijvernieuwers 'fascistoïde', omdat ze 'anti-history, anti-institutions and anti-establishment' waren, maar toen André van der Louw c.s. op het partijcongres van 1969 de macht grepen was een godsvrede - ik heb toen heftig bemiddeld - onvermijdelijk. De nieuwe combinatie van continuïteit en vernieuwing werd een winnende formule. Een ijzeren voorwaarde van Den Uyl was respect voor de

spelregels van de parlementaire democratie. 'De wet is de moeder van de vrijheid' was één van zijn levensmotto's (naar de Britse christensocialist Tawney). Naar aanleiding van de Maagdenhuisbezetting in 1969, toen PvdA'ers in alle denkbare rollen (bezetters, ordehandhavers, bemiddelaars) tegenover elkaar stonden en de PvdA intern diep verdeeld was, schreef hij zijn befaamd geworden boekje over de 'Smalle marges van de democratische politiek' (1970), waarin hij de grenzen van – op zich legitieme – buitenparlementaire oppositie markeerde.

Ook als minister-president is Den Uyl weinig bespaard gebleven. De oliecrisis, de Molukse gijzelingsacties en de ontruiming van Bloemenhoven (een abortuskliniek) en Dennendal (een psychiatrische instelling) leidden tot veel tumult in zowel de samenleving als de (toen nog zeer activistische) PvdA. Maar zijn leiderschap vestigde hij vooral in de Lockheedaffaire, de steekpenningkwestie met prins Bernhard, toen Den Uyl door bekwaam manoeuvreren een constitutionele crisis wist af te wenden. Binnen het kabinet waren de tegenstellingen over de maatschappijhervormingen die de PvdA eiste (met betrekking tot de grondpolitiek, democratisering van de bedrijven en meer zeggenschap over investeringen) groot. Té groot, zo bleek. Het kabinet-Den Uyl, dat in het teken had gestaan van 'eerlijk delen', kwam in 1977 ten val over de grondpolitiek. De speculanten in dit land konden opgelucht ademhalen.

In 1977 behaalde Den Uyl de grootste verkiezingsoverwinning ooit (met tien zetels winst, naar 53 zetels), maar de formatie – die 206 dagen duurde – werd een drama. De PvdA blies in haar overwin-

ningsroes te hoog van de toren en vergat dat CDA en VVD, als puntje bij paaltje zou komen, nog over een kleine meerderheid beschikten. Uiteindelijk – en dat was kenmerkend voor Den Uyl – gaf hij aan de vooravond van een partijcongres, dat op dat moment ongetwijfeld met elk denkbaar voorstel akkoord zou zijn gegaan (dat tweede kabinet-Den Uyl moest en zou er komen) tot zelfs mijn verrassing de formatieopdracht terug. Zijn motivatie achteraf: 'Het zou "ons" kabinet niet zijn'. Er liepen zich in 1977 te veel rechtse ministers van CDA-huize warm. 'Ons' kabinet dat dingen zou kunnen doen voor 'onze' mensen. Opkomen voor de belangen van 'onze mensen', dat was de ultieme drijfveer voor Den Uyl. En voor mij de best denkbare inspiratiebron.

Met deze aflevering start een nieuwe serie over Het rijke rooie leven. De eerste serie werd geschreven door Ronald van Raak. Voor de nieuwe reeks worden gast-schrijvers uitgenodigd.

Deze maand verschijnt bij uitgeverij Aspekt het boek 'Het rijke rooie leven', waarin ook de eerste achttien afleveringen van deze serie zijn opgenomen.

Ed van Thijn (1934)

Van Thijn werd in 1962 gekozen tot lid van de gemeenteraad van Amsterdam en in 1967 tot lid van de Tweede Kamer, voor de PvdA. Tijdens het kabinet-Den Uyl was hij fractievoorzitter van de PvdA in de Tweede Kamer. Van 1983 tot 1994 was Van Thijn burgemeester van Amsterdam. In 1994 was hij korte tijd minister van Binnenlandse Zaken. Op dit moment is hij lid van de Eerste Kamer voor de PvdA.

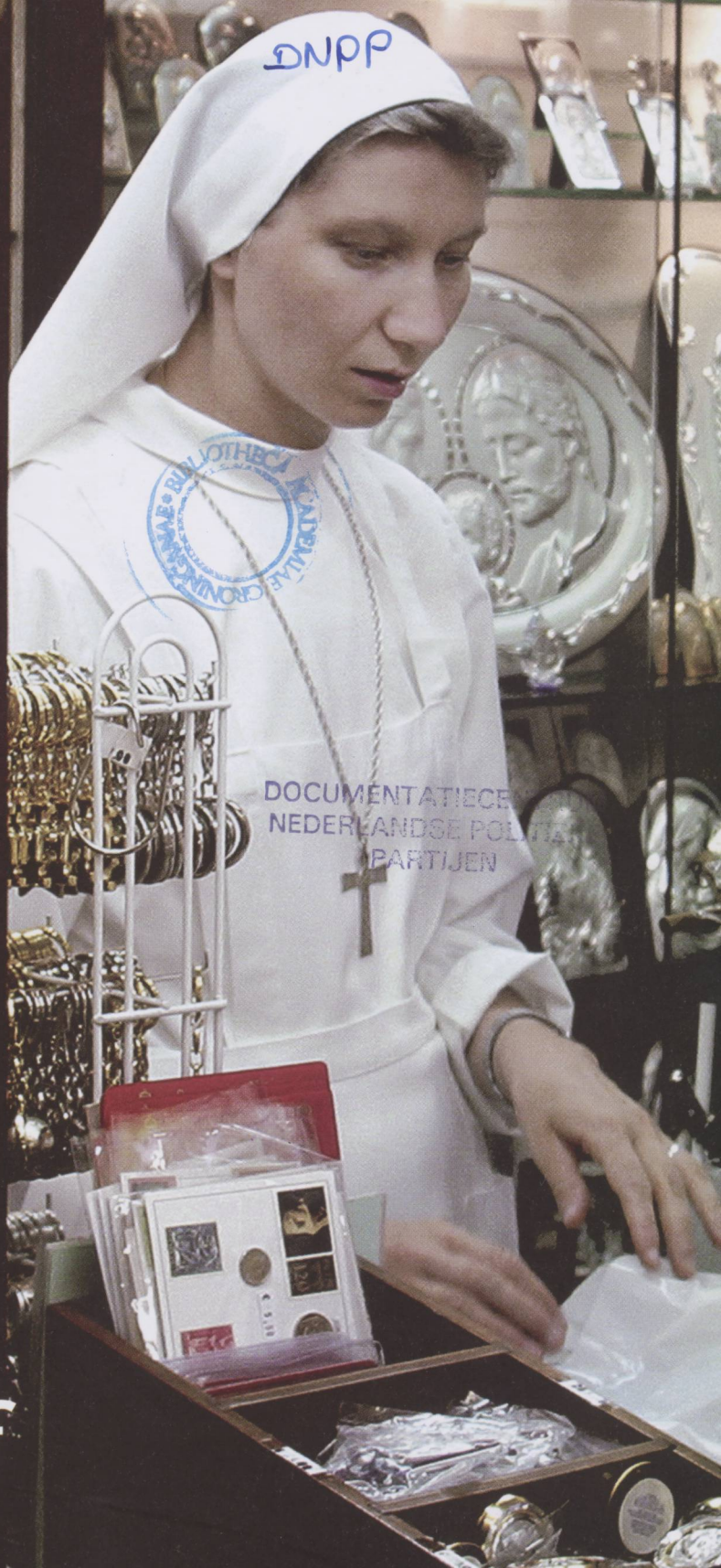
NWU

WWW.SP.NL

SP

spanning

Geld en geloof

Geld en Geloof

De verkiezingscampagne is begonnen. Alle partijen leggen de komende tijd hun wensen en financiële plaatjes voor aan de kiezer. Zo ook de SP, die met het partijprogramma *Een beter Nederland, voor hetzelfde geld* de boer op zal gaan. In hoeverre is dit echter ook realiseerbaar? We interviewden financieel woordvoerder Ewout Irrgang die ons uitlegt hoe dat mogelijk is. Volgens hem kunnen linkse partijen wel degelijk met geld omgaan. Door andere keuzes te maken dan de huidige regering, is een beter en rechtvaardiger Nederland geen utopie, maar een haalbare optie. Daarnaast legt econoom Geert Reuten, universitair hoofddocent aan de Universiteit van Amsterdam uit hoe belastingconcurrentie tussen landen de kern van de verzorgingsstaat kan treffen. Verzet daartegen door vakbonden en overheden is dan ook geboden

Voor wie deze zaken te aards zijn, heeft de Spanning ook aandacht voor inspirerendere zaken. De toespraak die dichter en theoloog Huub Oosterhuis hield voor het partijcongres was voor veel aanwezigen een hoogtepunt van de dag. In deze Spanning vindt u zijn toespraak, die ook met recht een preek mag worden genoemd, terug. Anja Meulenbelt, Eerste Kamerlid voor de SP schreef er een inleiding bij. Volgens Oosterhuis dreigt het neoliberalisme in onze huidige samenleving de vorm van een geloof aan te nemen. Oosterhuis pleit voor een radicaal omdenken. Het lot van de zwakkeren in de samenleving dient meer aandacht te krijgen.

Voor dat laatste is echter niet alleen visie nodig maar een realistisch, haalbaar en betaalbaar, plan. De politieke uitdaging zit erin om visioen en financiering op elkaar af te stemmen.

INHOUD

Geld en geloof

- 3 'Wij gaan voor haalbaar en betaalbaar'
- 6 Nederlandse belastingen 1970-2004 in internationaal perspectief
- 9 Het nieuwe optimisme van Huub Oosterhuis
- 13 Dichter en socialist – Leo Platvoet over Herman Gorter

AANBEVOLENI!

Nederlands nee tegen EU-grondwet moet nee blijven

Het 'nee' van de Nederlandse bevolking tegen de Europese grondwet is blijkbaar niet goed doorgedrongen tot de Europese regeringsleiders. Nederland moet afstand nemen van de chantage van Commissievoorzitter Barroso. De discussie over de EU-grondwet en een eventuele verdere uitbreiding van de EU dienen bovendien uit elkaar getrokken te worden, aldus Harry van Bommel in het Reformatorisch Dagblad van 2 oktober.

De menselijke maat

Als het goed gaat met de buurt, gaat het meestal ook goed met de bewoners. En andersom. Daarom moeten we volgens Jan Marijnissen stoppen met het uitkleden van buurten, wijken en dorpen en afrekenen met de doorgeschoten schaalvergroting.

Deze opinies ook te bekijken zijn op:
www.sp.nl/partij/theorie/opinies

Colofon Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 40 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Redactie: Ronald van Raak (secretaris) en Arjan Vliegthart (eindredacteur). Redactieraad: Hans van Heijningen (voorzitter), Tiny Kox en Elma Verhey.

Illustratie: Len Munnik. Foto Binnenstebuiten Pieter Wybenga. Foto cover: Hollandse Hoogte

‘Wij gaan voor haalbaar en betaalbaar’

Met de verkiezingsdebatten op komst wordt er altijd met spanning uitgekeken naar de financiële voorstellen van de verschillende politieke partijen. Waar wordt bezuinigd en waarvoor wordt extra geld uitgetrokken? Spanning sprak met Ewout Irrgang, SP- Kamerlid en woordvoerder Financiën en Economische Zaken. Over het onterechte beeld dat bestaat over linkse partijen als potverteeders en de begrotingsplannen van de SP. ‘Wij hebben voorzichtig begroot. Wat wij voorstellen is haalbaar en betaalbaar. Ook in vier jaar.’

Tekst: Arjan Vliegthart

Linkse partijen hebben vaak de reputatie potverteeders te zijn. ‘Geef links de macht en de overheid wordt groter en maakt schulden.’ In hoeverre klopt dit beeld?

Als je naar de Nederlandse geschiedenis van de afgelopen dertig jaar kijkt, zie je dat dit beeld totaal niet klopt. Over het algemeen wordt aangenomen dat het kabinet-Den Uyl het land met een groot begrotingstekort heeft achter gelaten. Dat klopt helemaal niet. Het kabinet-Den Uyl wilde juist de overheidsuitgaven indammen door ze maximaal met één procent per jaar te laten stijgen. De uiteindelijke explosie van het begrotingstekort kwam tot stand tijdens het kabinet wat er op volgde. Dat was trouwens een rechts kabinet met VVD’er Wiegel en CDA’er Van Agt. Onder dit kabinet is het begrotingstekort uit de klauwen gelopen en is de staatsschuld sterk gegroeid.

En hoe zit dat met de SP?

In 2002 hebben wij voor het eerst ons programma laten doorrekenen door het Centraal Planbureau. Sinds 2004 hebben wij ook elk jaar een tegenbegroting opgesteld waarin wij laten zien dat wij met hetzelfde geld andere dingen zouden doen. De SP vindt dat haar plannen haalbaar en betaalbaar moeten zijn. Daar hebben we ook in dit partijprogramma weer voor gekozen. Wat dat betreft doet het zijn naam Een beter Nederland, voor hetzelfde geld eer aan.

Het partijprogramma voorziet zelfs in een klein financieringsoverschot. Waarom is daar voor gekozen?

Wij hebben in onze financiële onderbouwing ervoor gekozen om voorzichtig te begroten. Dat wil zeggen dat we de economische groei niet overdreven hoog inschaten. Hiermee creëren feitelijk onze

Ewout Irrgang

eigen meevallers, die we dan als appeltje voor de dorst kunnen gebruiken. Tegelijkertijd hebben wij in onze voorzichtige begroting al een klein overschot. Dat kan ook helemaal geen kwaad. De laatste tijd is veel ophef geweest over de vergrijzing en de kosten die dat met zich mee zou brengen. Dat beeld wordt door sommige partijen wel erg donker voorgesteld. Daar zijn we het niet mee eens, maar het is wel goed om in ieder geval een buffer op te bouwen door onder meer de staatsschuld gedeeltelijk af te lossen.

Waar heeft de SP extra veel geld voor uitgetrokken?

Dat zijn eigenlijk twee zaken. Allereerst de armoede. Bij de SP gaat

het sociaal minimum met 10% omhoog. De groepen onderaan de samenleving hebben tijdens de kabinetten-Balkenende het meest geleden onder het slechte economische klimaat. Voor deze groepen is koopkrachtverbetering echt noodzakelijk. Daarnaast investeert de SP extra in het onderwijs. De SP is

voor kleinere klassen en tegen de leerrechten in het hoger onderwijs. Voor de toekomst van Nederland is investeren in onderwijs cruciaal.

Deze extra uitgaven moeten ergens van betaald worden. Waar geeft de SP minder geld aan uit?

Er is een aantal terreinen waarop

de SP het rustiger aan wil doen. Allereerst zijn er bezuinigingen op defensie. Onder andere door de Joint Strike Fighter niet aan te schaffen, creëren we een geweldige financiële buffer die we dan voor andere, betere, zaken kunnen gebruiken.

Daarnaast wil de SP de overhead in de zorg en het onderwijs aanpakken. Soms is daar 40 tot wel 80 procent van het personeel níét bezig met de handen aan het bed of met het onderwijzen van onze jongeren. De leraar kan soms alleen maar meer gaan verdienen door manager te worden. Ook daar is nog een hoop winst te behalen. Ten derde wil de SP iets rustiger aandoen met de aanleg van nieuwe wegen. Op dit moment is daar heel veel geld voor. Als het aan ons ligt, halen we daar iets van weg. We kunnen dan nog steeds genoeg doen voor het onderhoud van ons wegennet. Wij willen echter niet zoveel in asfalt investeren als de huidige regering-Balkenende. Ten slotte pleit de SP voor allerlei efficiëntie maatregelen zoals het

Symbolen in de politiek zijn soms goed maar hiermee hebben we onszelf in het verleden alleen maar op achterstand gezet.

Bij de SP gaat het sociaal minimum met 10% omhoog. De groepen onderaan de samenleving hebben tijdens de kabinetten-Balkenende het meest geleden onder het slechte economische klimaat.

afschaffen van de Waterschappen. Dit is op dit moment een overbodig bestuursorgaan. Door de taken van de Waterschappen onder te brengen bij bijvoorbeeld de provincie kunnen wij het nodige geld besparen en het onderhoud van het water in Nederland efficiënter maken.

Elk partijprogramma wordt doorgerekend door het Centraal Planbureau (CPB). Binnenkort worden de resultaten daarvan bekend. Wat betekent dit nu in de praktijk?

Eigenlijk doet het CPB twee dingen. Allereerst kijkt zij of de verkiezingsprogramma's boekhoudkundig wel kloppen. Als je bijvoorbeeld roept dat je de schoolboeken gratis wilt maken en je berekent daar 100 miljoen voor terwijl het eigenlijk 300 miljoen kost, tikt het CPB je op de vingers. Hierdoor worden partijen gedwongen keuzes te maken en kunnen ze geen gouden bergen beloven.

Daarnaast heeft het CPB een economisch model dat ze op de partijprogramma's los laat. Dat model rekent uit wat de plannen doen met de economische groei, de inflatie, de werkloosheid, en andere belangrijke economische indicatoren. Op deze manier ontstaat er een plaatje van wat een bepaald partijprogramma met de Nederlandse economie doet.

Er wordt wel eens getwijfeld aan de objectiviteit van zulke modellen. Wat zijn jouw ervaringen daarin?

Ik heb gemerkt dat er met het CPB niet te dealen valt. Wat dat betreft zijn ze geheel en al onafhankelijk. Waar ze wel eens mee willen helpen, zijn de beleidsinstrumenten waarmee je je doel wilt bereiken. Zo kun je de minima op verschillende manieren ondersteunen. Elke

manier heeft dan zijn eigen gevolgen voor bijvoorbeeld de economische groei en de werkloosheid. De mensen van het CPB zijn heel bedreven in het laten zien wat de gevolgen van elke maatregel zijn. Wat dat betreft kunnen ze je adviseren als het gaat om de maatregel die de meeste effect heeft en de minste negatieve bijwerkingen.

Is er dan niets op het werk van het CPB aan te merken?

Er is een aantal belangrijke punten van discussie. Want hoe neem je bijvoorbeeld de langetermijneffecten van de investeringen in onderwijs mee? In het model van het CPB worden die effecten niet meegenomen. Maar je krijgt wel de kosten gepresenteerd. Dat is een belangrijke tekortkoming van de CPB-analyse.

Daarnaast worden in de politiek en de journalistiek de cijfers van het CPB met te veel stelligheid overgenomen. Vaak wordt vergeten dat het voorspellingen zijn die, als de economie net iets anders doet dan wordt aangenomen, heel anders kunnen uitpakken. Maar dat laatste is niet zozeer de schuld van het CPB, maar ligt ook aan de politieke partijen en journalisten zelf.

Nederland is erg afhankelijk van wat er elders in de wereld gebeurt. Wij leven in een open economie en zijn erg afhankelijk van handel met het buitenland. In hoeverre heeft de regering nu invloed op de economische groei in Nederland?

Het regeringsbeleid op zichzelf kan geen economische crisis of opleving veroorzaken. Wat het wel kan doen is een bestaande tendens tegengaan of versterken. Het is bijvoorbeeld niet de schuld van de regering-Balkenende dat wij met economisch zwaar weer te maken

hebben gehad, maar de regering is er wel voor verantwoordelijk dat deze teruggang zwaarder uitviel dan had gehoeven. Nu het economisch beter gaat, geeft de regering weer extra geld uit waardoor de opleving hoger uitvalt. De SP pleit voor een andere koers. Wij willen bijsturen als het minder gaat en juist de overheidsuitgaven afremmen als het beter gaat. Op deze manier worden de pieken misschien iets minder hoog, maar de dalen in ieder geval een stuk minder diep.

Waar heeft het overheidsbeleid nog meer invloed op?

Het belangrijkste aspect is het verdelingsvraagstuk. Hoe verdelen we de collectieve welvaart over de burgers? Op dit terrein maakt het overheidsbeleid wel degelijk heel veel uit. De SP durft hierin duidelijke keuzes te maken. Het gaat ons erom de kloof tussen arm en rijk kleiner te maken. Daarvoor zijn duidelijke keuzes nodig.

Tegelijkertijd pleit de SP niet langer voor het invoeren van een 72-procenttarief voor de hoogste inkomens. Gaat dat niet in tegen wat je net vertelde?

In de praktijk bleek dat haast niemand in aanmerking kwam voor deze belastingschijf en dat dit uiteindelijk ook maar weinig inkomsten opleverde. Het was alleen maar symboolpolitiek. Symbolen in de politiek zijn soms goed maar hiermee hebben we onszelf in het verleden alleen maar op achterstand gezet. Vandaar dat we ervoor gekozen hebben het uit ons partijprogramma te laten. Daarom hebben wij ook voor andere maatregelen gekozen die wel werken. Daardoor blijven wij de partij die het meest tegen de armoede en sociale ongelijkheid wil doen.

Aan de vooravond van internationale belastingconcurrentie?

Nederlandse belastingen 1970-2004 in internationaal perspectief

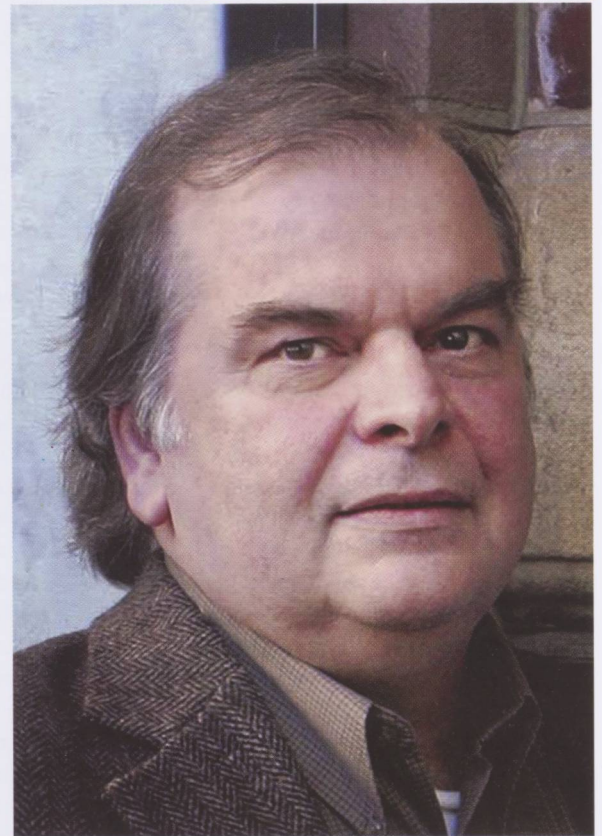
De afgelopen tijd is er veel te doen over belastingconcurrentie. Om aantrekkelijk te blijven voor multinationale ondernemingen zouden landen gedwongen worden om een zo laag mogelijk belastingtarief voor deze bedrijven te hanteren. Ook de nieuwste belastingverlagingen voor het bedrijfsleven van de regering Balkenende worden op deze manier verdedigd. Op verzoek van Spanning schreef Geert Reuten, universitair hoofddocent aan de Faculteit Economie en Bedrijfskunde van de Universiteit van Amsterdam, over dit onderwerp een korte beschouwing. Volgens Reuten moet de echte belastingconcurrentie nog beginnen. De bevolking heeft er alle belang bij dat regeringen en vakbonden een dergelijke concurrentieslag tussen landen tegen gaan. Belastingconcurrentie zou samen met andere belastingtrends namelijk wel eens het hart van de verzorgingsstaat kunnen treffen.

Tekst: Geert Reuten

De essentie van de economische globalisering van de afgelopen 25 jaar is dat regeringen het wettelijk mogelijk maakten dat kapitaal vrijelijk van het ene naar het andere land geïnvesteerd kan worden. Het kapitaal stroomt naar het land waar de winstvooruitzichten het gunstigst zijn. Eén van de vele factoren die daarbij een rol spelen,

is de belastingstructuur in een land. De regeringen hebben het met genoemde wetten over zich afgeroepen dat landen nu moeten concurreren om kapitaal naar zich toe te trekken. Op belastinggebied heet dit 'belastingconcurrentie'.

Relatief geringe winstbelasting
Voor alle westerse, geïndustriali-

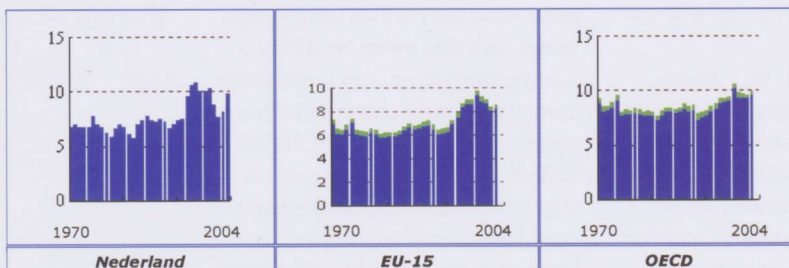

seerde, landen geldt dat het aandeel van de winstbelasting van vennootschappen (NV's en BV's) in het totaal van de belastinginkomsten van een land op dit moment betrekkelijk gering is. Gemiddeld bedraagt de belasting op winst van vennootschappen niet meer dan 10 procent van de totale belastinginkomsten. Grafiek 1 toont dit voor de periode 1970-2004 (2004 is het laatste jaar waarover gedetailleerde en vergelijkbare cijfers bekend zijn). Daarbij is de relatieve toename van het EU-15-gemiddelde, inclusief Nederland, in de laatste jaren wel opmerkelijk.

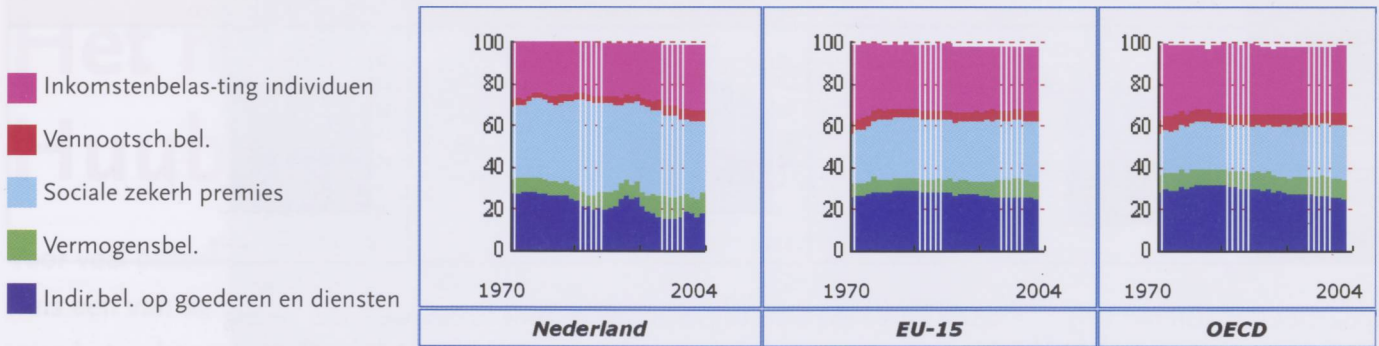
Opbouw van de totale belastinginkomsten

Grafiek 2 toont alle hoofdcategorieën van de belastinginkomsten

Grafiek 1: Aandeel van de vennootschapsbelasting (winstbelasting) in het totaal van het belastinginkomen, 1970-2004 (in procenten)

Grafiek 2: Aandeel van belastingcategorieën in het totaal van de belastinginkomsten,

inclusief de sociale zekerheidspremie. Van beneden naar boven toont deze grafiek: de inkomstenbelasting van individuen (inclusief winsten van zelfstandigen); opnieuw de vennootschapsbelasting; de sociale zekerheidspremie; de vermogensbelasting; en ten slotte de zogenaamde 'indirecte' belasting op goederen en diensten – voornamelijk belasting op consumptie (BTW). Op basis van deze gegevens kunnen we vaststellen dat de overheid de meeste belastinginkomsten haalt uit de BTW, de sociale zekerheidspremie en de inkomstenbelastingen van burgers. Vermogensbelasting en vennootschapsbelasting dragen naar verhouding nauwelijks aan de belastinginkomsten van de overheid bij.

Belastingtarieven op arbeid en kapitaal

Sinds de EU-top van 2000 in Lissabon zet het EU-bestuur de lidstaten aan om de belasting op arbeid te verlagen. Dat is een goed streven. Berekeningen wijzen erop dat iedere daling van deze belastingen met 1%, leidt tot stijging van de werkgelegenheid met bijna 1% en tot stijging van het nationaal inkomen (BBP) met 0,8%. Wat dit betreft heeft Nederland het in het decennium 1995-2004 naar verhouding goed gedaan. Het belastingtarief op arbeid daalde met een 4 procentpunt, terwijl in dezelfde periode het gemiddelde tarief van de EU-15 vrijwel gelijk bleef.

Een verlaging van het belastingtarief op arbeid heeft tot gevolg dat

de overheid minder belastinginkomsten binnen krijgt. Deze dalende inkomsten kunnen in beginsel gecompenseerd worden door een verhoging van de indirecte belastingen op consumptie en/of de directe belasting van kapitaal (winstbelasting bedrijven en/of kapitaalinkomsten van individuen). Uit Tabel 1 blijkt dat Nederland het tarief voor beide laatste categorieën inderdaad verhoogde met respectievelijk 1,4 en 7,4 procentpunt. Uit de regel 4 van deze tabel blijkt dat de verhoging bij vennootschappen geringer was (+1,2) en met de verlaging van het vennootschapsbelasting-tarief vanaf 1 januari 2007 zal ook deze plus in een ruime omslaan. NV's en BV's zullen naar verhouding nog minder gaan bijdragen aan de overheidsinkomsten als dat ze nu al doen.

op arbeid vooral veroorzaakt wordt door het feit dat de overheid minder sociale premies heft. De grafieken 3 en 4 laten dit zien. Grafiek 3 toont het totaal van de belastingen exclusief sociale zekerheidspremie als percentage van het nationaal inkomen (BBP). Hier blijkt dat er in Nederland vanaf 1970 wel een golfbeweging, maar geen doorlopende stijging van 'belastingen exclusief sociale zekerheidspremie' is geweest. Voor de EU-15 en de OECD was er gemiddeld wel zo'n doorlopende stijging.

De belasting op arbeid bestaat uit drie categorieën (met tussen haakjes hun aandeel in 2004): loonbelasting (±29%), sociale zekerheidspremie van werknemers (±44%) en sociale zekerheidspremie van werkgevers (±27%). Grafiek 4

Tabel 1: Belastingtarief (impliciet) op consumptie, arbeid en kapitaal 1995-2004 in procenten

	Nederland			EU-15		
	1995	2004*	verschil	1995	2004*	verschil
1. consumptie	22,5	23,9	+1,4	19,9	19,6	-0,3
2. arbeid	35,1	31,0	-4,1	36,9	36,5	-0,4
3. kapitaal (totaal)	23,4	30,8	+7,4	26,0	30,1	+4,1
waarvan:						
4. NV's, BV's	19,0	20,2	+1,2			

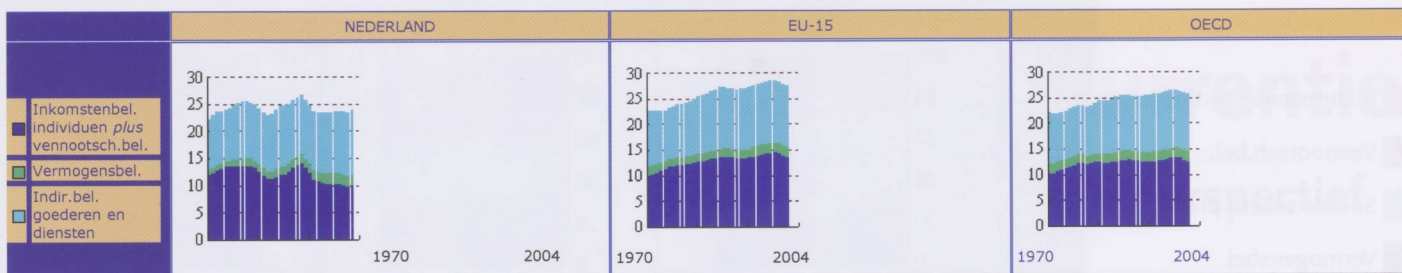
* 2003 voor kapitaal (regel 3-4)

Snijden in de sociale zekerheidspremie

Brengen we de Nederlandse verandering van het belastingtarief op arbeid in verband met de totale belastinginkomsten van de overheid, dan kunnen we vaststellen dat de verlaging van de belasting

(bovenste lijn) toont het totaal van de belasting- én premie-inkomsten, wederom als percentage van het nationaal inkomen (BBP). We zien voor Nederland een cijfer van 34% van het BNP in 1970, oplopend tot 43% begin jaren 1990 en vervolgens een afname tot onder de 40%

Grafiek 3: Belastinginkomsten exclusief sociale zekerheidspremies als percentage van het BBP, 1970-2004 (3-jaars voortschrijdend gemiddelde)

in 2004. De EU-15 start met 30% in 1970, gestaag oplopend, tot het zich in 1997 stabiliseert op 40%. Het gemiddelde van de OECD-landen laat, vanaf een relatief lage 26% in 1970, een vrij continue stijging tot ongeveer 36% zien.

Het blijkt dat de op- en neergang van de Nederlandse belasting- en premie-inkomsten vrijwel overeenkomt met de stijging en daling van de sociale zekerheidspremies (onderste lijn van Grafiek 4). We zien hier ook dat recente Nederlandse regeringen het pad uitgezet hebben van een verlaging van de totale overheidsinkomsten. Omdat Nederland door het Stabiliteitspact gedwongen wordt het financieringsstekort niet al te zeer te laten oplopen, betekenen de lagere inkomsten het voornemen om de uitgaven (verder) omlaag te brengen. Voor zover sociale zekerheidspremies overeenkomen met sociale zekerheidsuitgaven, ligt hier de pijn: de lagere inkomsten worden dan omgezet in bezuinigingen op de verzorgingsstaat.

Belastingconcurrentie: internationale coördinatie in afwachting

Bezien we de cijfers van de belastingtarieven op kapitaal, dan moeten we constateren dat de alom voorspelde belastingconcurrentie

op dit gebied nog moet beginnen. Diverse organen van de Europese Unie geven te verstaan dat belastingverlagingen samen moeten gaan met hervorming van welvaartsvoorzieningen. Dit is echter geen wet. Wél is het kapitaalverkeer wettelijk geliberaliseerd. Loonkosten (inclusief belasting op arbeid), de prijs van consumptiegoederen (inclusief belasting daarop) en de belasting op winsten vormen voor ondernemingen uiteindelijk een samenhangend geheel: consumptieprijzen beïnvloeden het reële loon, doorgaans doen lage loonkosten de winsten stijgen, en bij relatief hoge winsten kan de belasting op de winst van secundaire betekenis zijn. De liberalisering en voortgaande economische globalisering maakt dat ondernemingen in toenemende mate de bevolking van het ene land tegen die van het andere land kunnen uitspelen. Ze kunnen dit omdat regeringen nagelaten hebben onderling voldoende afspraken te maken over de regels die aan ondernemingen gesteld moeten worden alvorens ze aan die liberalisering begonnen; en ook omdat vakbonden de arbeidsvoorwaarden onvoldoende internationaal coördineren.

Dit treft niet slechts de rijke landen in de wereld. Het onderbieden door de rijke landen betekent dat

de arme landen nog verder omlaag moeten, zodat dat de bevolking van de arme landen het zicht op sociale voorzieningen helemaal kan vergeten.

De huidige internationaal-economische situatie komt in menig opzicht overeen met de nationale situatie van opkomende kapitalistische economieën in de 19e eeuw. Regeringen en vakbonden hebben dus opnieuw een inhaalslag te maken. Dáár zou het bestuur van de Europese Unie internationaal het voortouw in moeten nemen.

Landen van de EU-15 en de OECD

De EU-15 verwijst naar de landen die al voor 1 mei 2004 lid waren van de Europese Unie (België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal en Spanje, Verenigd Koninkrijk en Zweden).

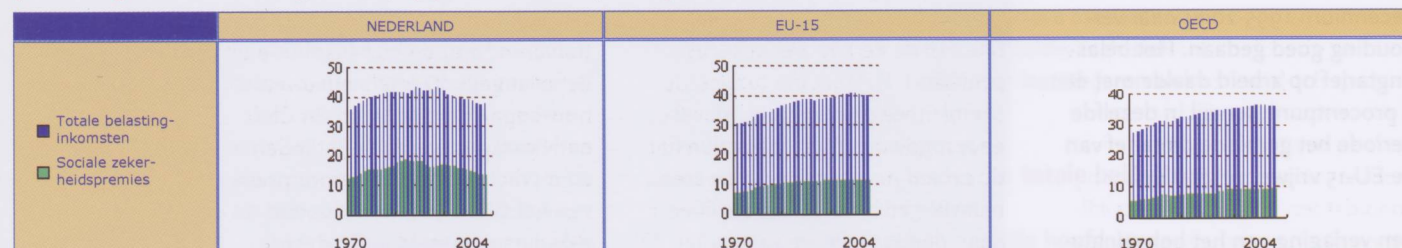
De OECD, de organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling, bestaat uit dertig 'rijke' geïndustrialiseerde landen (de EU-15 en Australië, Canada, Hongarije, IJsland, Japan, Korea, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Polen, Slowakije, Tsjechië, Turkije, Verenigde Staten en Zwitserland).

Het aandeel van de landen van de EU-15 in het wereldinkomen (BBP) was in 2005 29%; dat van de OECD-landen 79%. (Met dank aan Murat Kotan voor de berekening.)

Bronnen:

- OECD, Economic Outlook database; Revenue Statistics, Vol. 2006-1 [data grafieken 1, 2]
- OECD, Economic Outlook database; Revenue Statistics, Vol. 2005-1 (publicatie 2006) [data grafieken 3-4]
- EC, Public Finances in EMU – 2000, European Economy nr 2000/3
- EC, Structures of the Taxation Systems in the European Union 1995-2004, 2006 [data tabel 1, regel 4]
- Eurostat, Implicit tax rates by economic function, mei 2006 [data tabel 1, regels 1-3]
- IMF, World Economic Outlook Database, april 2006 [wereldinkomen]

Grafiek 4: Belastinginkomsten inclusief sociale zekerheidspremies (bovenste lijn), en sociale zekerheidspremies (onderste lijn) als percentage van het BBP, 1970-2004 (3-jaars voortschrijdend gemiddelde)

Het nieuwe optimisme van Huub Oosterhuis

Voor veel bezoekers van het 14e SP-Congres was de toespraak van lijstduwer Huub Oosterhuis een van de hoogtepunten van de dag. De dichter en theoloog Oosterhuis pleit daarin voor het opkomen voor alles wat zwak is in de samenleving. Hieronder drukken wij deze toespraak af, voorafgegaan door een inleiding van Anja Meulenbelt, lid van de Eerste Kamer voor de SP.

De linkse kerk

Tekst: Anja Meulenbelt

'Jezus, we worden toch geen grislelijke partij?' hoorde ik een SP'er zeggen na de toespraak van Huub Oosterhuis, de lijstduwer, op het SP-Congres. Een ander was weggelopen, die wilde het niet horen. Haar hele verleden als kind in een zwaar gereformeerd nest kwam weer boven. Toch waren er veel meer die zeiden: ik ben niet gelovig, maar ik was wel geraakt door dat verhaal.

Voor mij, die al jarenlang zondags bij Oosterhuis in de kerk zit, in de Amsterdamse Studenteneklesia, de plek waar ik me heb laten dopen (en die ik als grap, maar toch ook weer niet, mijn 'linkse kerk' noem), is het niet verbazingwekkend dat ongelovige Jan en gelovige Huub elkaar hebben gevonden. Ze delen een aantal principes: de vertaling van het SP-socialisme in 'menseelijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit' ligt heel dicht tegen de werkelijke oorsprong van het christendom aan, zoals dat door Oosterhuis c.s. weer wordt opgediept en uitgediept. Het evangelie dat zegt dat Jezus zich vereenzelvigde met de 'minsten der mensen', en wilde dat de armen niet meer arm zouden zijn. En dat hij vond dat iedereen dat moest willen en zijn leven moest veranderen om aan die omwenteling deel te nemen.

Gekscherend zeg ik wel eens dat alle devote SP'ers, die maar doorgaan met flyer en betogen en huuracties organiseren en moskeeën langs gaan, allemaal op hun manier 'gelovig' zijn. Waar haal je anders de energie vandaan om tegen de politieke ontwikkelingen in te blijven geloven dat een betere wereld mogelijk is? En wereld zonder armoede, of ten minste een wereld met minder armoede? Of God bestaat of niet zou helemaal niet zo hoog op onze agenda hoeven te staan, heeft Oosterhuis wel eens gezegd. Maar dat we armoede niet verdragen, en de behandeling van vluchtelingen en asielzoekers, dat we ons zorgen maken over de verharding en de polarisatie, en de uitverkoop van de beschaving, dat wel.

En Marx dan, die gezegd heeft dat godsdienst de opium is van het volk? In het boek *Socialisme. What's Left?*, samengesteld door Ronald van Raak, legt Oosterhuis uit dat Marx in zijn tijd volstrekt gelijk had om de kerk te zien als klas-senvijand. De kerk die fungeerde als 'pleitbezorger van de door God gevestigde orde', die bepaalde dat de armen nu eenmaal arm waren, maar als ze braaf en vroom bleven daarvoor in het hiernamaals beloond zouden worden. 'Tegenover deze christelijke godsdienstigheid

Anja Meulenbelt

moest het socialisme zich wel atheïstisch noemen', schrijft Oosterhuis. Maar er is nog een ander verhaal. Vele socialisten en revolutionairen haalden hun inspiratie uit het evangelie. Domela Nieuwenhuis begon als predikant. In Chili en Nicaragua werden opstanden tegen dictaturen geleid door priesters en theologen, in het verzet tegen de apartheid in Zuid-Afrika speelden christenen als Desmond Tutu een grote rol.

Dat religie, opnieuw, een rol speelt in het debat heeft misschien vooral te maken met de schok die Nederland trof toen de nieuwe Nederlanders uit Turkije en Marokko hun godsdienst, de islam, mee naar Nederland namen. Voor veel net ontzuidde en seculiere Nederlanders die hier al langer waren wordt religie vaak geassocieerd met conservatisme. Een conservatisme dat we hier net achter de rug leken te hebben. Toch bleken die moslim-

migranten bij de laatste verkiezingen massaal op links te stemmen. Dat gooit onze overzichtelijke categorieën aardig in de war. Ondertussen, en dat is waar gelovige en niet-gelovige socialisten elkaar vinden, zitten we met een regering die openlijk uitgaat van een 'christelijk-joodse cultuur', en tegelijk ongeveer alles doet waar Jezus tegen ageerde: de armen worden armer, de verzorgingsstaat wordt afgebroken, meer marktdenken is inge-

voerd in de zorg, en vluchtelingen worden behandeld als criminelen. Of het CDA zo vriendelijk wil zijn om te kiezen: toon je sociale hart, of lever anders die C maar weer in!

Nee, de SP wordt geen christelijke partij! Maar wel één waar de 'ware' christenen, die van 'heb de ander lief die is als jij', en van 'mens waar is je broer', zich thuis horen te voelen.

Toespraak Huub Oosterhuis voor het SP-partijcongres:

'Christelijk' is in de Nederlandse taal een aanduiding geworden van oprechtheid, een ander woord voor betrouwbaar. 'Een christelijke oplossing' is volgens Van Dale, het Grote Woordenboek der Nederlandse Taal, een fatsoenlijke oplossing. 'Christelijk weer' is redelijk goed weer. Een 'christelijk' verzorgingshuis? Is een toegewijd, goed georganiseerd, deskundig en vriendelijk verzorgingshuis waar je je veilig voelt. De eerste christenen droomden van een betere wereld. Zij leefden binnen het harde Romeinse Keizerrijk, een slavenmaatschappij onder de terreur van het recht-van-de-sterkste. Opstandige slaven werden gestraft, met de dood aan het kruis. De beweging rondom de joodse leermeester en profeet Jezus van Nazareth, die door zijn volgelingen 'Christus' (dat betekent Messias) werd genoemd en die door het Romeinse bewind als staatsgevaarlijk werd veroordeeld tot de dood aan het kruis, heeft aanvankelijk de ethisch-sociale normen en idealen van de joodse godsdienst overgenomen. De eerste christenen herkennen zich in de profetische aanklachten tegen uitbuiting en woekerende rijkdom. De oudste documenten van de beweging die later 'het christendom' ging heten, bevatten

Huub Oosterhuis

heftige pleidooien voor hulp aan de allerarmsten, weduwen en wezen en tintelen van 'Messiaans' verlangen naar een nieuwe rechtvaardige wereldorde, die zij 'Koninkrijk van God' noemden. Door de geschied-

schrijvers van hun tijd werden zij 'atheïsten' genoemd, omdat ze weigerden de machtsaanspraken van de goddelijke Romeinse keizer te erkennen. Altijd, door alle eeuwen heen, heeft

het christendom de herinnering be-
waard aan zijn radicale oorsprong.
En tot op vandaag klinkt uit de
mond van enkele christelijke theo-
logen, met name in Latijns-Amerika
en Afrika, het profetische protest
tegen onderdrukking en armoede.
Christelijk ('gristelijk') is terecht
een woord gebleven dat appelleert
aan sociale gerechtigheid, heel
concreet: solidariteit met mensen
die het op eigen kracht niet redden.
'Red hen die geen verweer hebben',
die oproep tot sociale gerechtig-
heid wordt in de bijbel in de mond
van God zelf gelegd. En de bijbel
wordt tot op vandaag door christe-
nen beschouwd als het Boek waar-
aan zij hun geweten toetsen.
Zullen hedendaagse christenen
– oprechte, betrouwbare mensen
volgens Van Dale – deze radicale
strekking van hun godsdienst, deze
'bijbelse grondslag', herkennen in,
bijvoorbeeld, het partijprogramma
van het CDA, dat in de komende
jaren fors wil bezuinigen op de
zorg? Is dat volgens de 'bijbelse
grondslag', die het fundament is
van het Christen-Democratisch Ap-
pèl? Nederland heeft in 2002 geko-
zen voor een verzorgingsstaat, een
'solidariteitsstaat' waarin het lot
verdeeld wordt naar draagkracht,
waarin dus het noodlot aan banden
gelegd wordt en het 'recht van de
sterksten' teruggedrongen. Maar
het CDA van Balkenende is die
verzorgingsstaat aan het afbreken.
De zorg heeft 450 miljoen euro
minstens nodig, krijgt 63 miljoen.
Kunnen christenen dat maken? Dat
is toch tegen hun eigen normen en
idealen? Heeft het CDA gebroken
met het beste van de christelijke
traditie: verantwoordelijkheid voor
'hen die geen verweer hebben',
mededogen met vluchtelingen en
asielzoekers?
Dit 'christelijk erfgoed', die 'bijbelse
grondslag' komt het CDA van Bal-
kenende slecht uit in zijn verbond
met de VVD van mevrouw Verdonk.
(Er is nog een ander CDA, anders-
denkende en -voelende partijleden,
maar zij komen praktisch niet of
nauwelijks aan het woord.) En dus
worden weerloze asielzoekers aan
het voortbestaan van deze coalitie
geofferd; en wordt er weggekeken

De huidige coalitie is principieel tijdelijk. We kunnen ze wegstemmen. Het economisch systeem, waaraan deze coalitie zo dienstbaar is, dat stem je niet zomaar weg.

van de feiten die vier jaar lang door
tientallen journalisten zijn opge-
schreven, en door bekende Neder-
landse schrijvers zijn gedocumen-
teerd. Hoe mensen onder dit beleid
worden vernederd, geschonden en
tot wanhoop gedreven: dat weten
we heel goed. En er is dan ook vier
jaar lang door 100.000 Nederlan-
ders tegen geprotesteerd. Ik kan
me geen redelijke partijpolitieke
overweging voorstellen op grond
waarvan dit onmenselijke beleid is
te verdedigen. Inhumaan is het vol-
gens de normen en idealen van de
christelijke en de sociaal-democra-
tische traditie, als de fundamentele
rechten van asielzoekers zo, bijna
routinematig, worden geschonden.
Er is ook een andersdenkende en
-voelende, traditioneel CDA-stem-
mende achterban, die op plaatselijk
en regionaal niveau zijn mond
opendoet en niet wegstijgt – en ho-
pelijk maken zij mede het verschil
tussen dit oude snoeiharde regime
en een nieuw beleid, dat, zoals ook
Pim Fortuyn bepleitte, met een
Generaal Pardon zal moeten begin-
nen. Dat het zo niet langer mag,
deze verharding – en dat dit beleid
ons medeplichtig maakt aan schen-
ding van mensenrechten, en onze
eigen waardigheid aantast – dat
inzicht is beschaving; dat inzicht
verdringen, verloochenen, is uitver-
koop van beschaving.
De huidige coalitie is principieel
tijdelijk. We kunnen ze wegstem-
men, zo luid en duidelijk dat ze
nooit meer worden teruggezien.
Het economisch systeem, waaraan
deze coalitie zo dienstbaar is, het
neoliberale postmoderne, dat van
de vrije maar dan ook onbegrensd
en ongeremd vrije markt, dat stem
je niet zomaar weg. Dat heeft eeu-
wigheidsaspiraties, dat presenteert
zich als het enig denkbare, wordt
goddelijk vereerd, is ook bijna even
goddelijk en wreed als het bewind
van die Romeinse Keizers – een

systeem dat miljoenen mensen uit-
stoot, overbodig maakt; miljoenen
stervende kinderen produceert.

Met groot geraffineerd vertoon van
lekkere dingen, begeleid door mas-
samedia die ons, bijvoorbeeld via
Big Brotherhuizen en Gouden Kooi-
en groot geld voorspiegelen, wordt
geprobeerd ons verstand te bene-
velen en ons geweten te verdoven,
zodat wij massaal vergeten wie de
prijs betalen voor ons welvarende,
steeds legere leven.

Ik wil horen bij een partij die mij
hiervan bewust maakt en scherp
houdt; die een andere 'levensleer'
ontwikkelt dan die van eigenbelang,
concurrentie en Survival of the
fittest; die mij naar de wereld leert
kijken met de ogen van de misdeel-
den, de bedreigden; die mij leert
mij in te leven in vluchtelingen.

Die mij stimuleert een andere we-
reldorde voor mogelijk te houden,
mijn ogen en oren te scherpen voor
de kleinste tekenen van opleving,
nieuw begin, nieuw optimisme.
Een van de grote wijsgerige leer-
meesters van de geschiedenis,
Immanuel Kant, heeft geleerd dat
er in crisissituaties een 'plicht tot
vertrouwen' bestaat.

En ooit las ik, in een boek, het utop-
ische visioen van een wereld waar
de bomen altijd in groene bloei
staan, waar men de oorlog afleert...
en jonge mensen zullen daar pas
op hun honderdste sterven. Dat,
lijkt me, komt in de buurt van de
dromen en zelfs de partijprogram-
ma's van Groen Links, Partij van de
Arbeid en SP samen. Dat wil ik wel
duwen.

Huib Oosterhuis zal de komende verkiezingsweken
ook worden gevolgd in de Tribune. De lijstduwer van
de SP spreekt onder andere op de herdenkingsbijeen-
komst van de slachtoffers van de Schipholbrand op
26 oktober en op de landelijke manifestatie op 4 no-
vember in Amsterdam voor een generaal pardon van
'de 26.000', de uitgeprocedeerde asielzoekers en hun
kinderen die al jaren in Nederland wonen.

Klasseonderwijs

Mijn ouders hebben allebei de lagere school gevolgd. Mijn broer en zus hebben de toenmalige LTS en Huishoudschool gedaan en zijn daarna gaan werken. Van mijn lagere school kreeg ik een mavo-advies. Dat zou ik zeker hebben gevolgd, als niet een vriend - zijn vader en moeder hebben allebei gestudeerd - mij had overgehaald om naar de havo en daarna het vwo te gaan. Ik heb vervolgens gestudeerd en ben gepromoveerd. Daarna ging ik lesgeven aan de universiteit. Hier kwam ik echter bijna niemand tegen uit mijn eigen sociale klasse. Niet onder collega's en ook niet onder studenten. Ik heb mij lang afgevraagd waarom dat zo was.

Onlangs las ik de afscheidsrede van de pedagoog Jan Terwel aan de Vrije Universiteit, 'Is de school een sorteermachine?'. Daarin vertelt hij hoe in het onderwijs sprake is van 'geraffineerde vormen van differentiatie en sociale selectie'. Dat goede scholen slechte leerlingen stimuleren en slechte scholen goede leerlingen belemmeren is geen nieuws. Opmerkelijk vond ik echter dat ook vooroordelen van leraren een belangrijke rol spelen. Mijn aanvankelijke achterstand en dialect zullen mede hebben geleid tot mijn mavo-advies. Bovendien vergroot het nieuwe leren, dat een beroep doet op individuele vaardigheden, de verschillen. Voor leerlingen van nu is het nog moeilijker dan voor mij destijds om achterstanden in te halen. Maar zijn sommige kinderen niet gewoon dommer dan andere? Ook hier spelen sociale verhoudingen een rol. Bepaalde genen lijken onder invloed van de omgeving eerder of later tot ontwikkeling te komen. Hoger onderwijs is nog steeds klasseonderwijs.

Ronald van Raak

B
U
I
T
E
N
e
t
s
N
E
N
I
B

Hongarije

De afgelopen weken werd Hongarije opgeschud door hevige rellen. Aanleiding was het feit dat premier Ferenc Gyurcsany had toegegeven in de verkiezingscampagne gelogen te hebben. Toch ligt de daadwerkelijke oorzaak voor de rellen dieper. Het zijn de plannen om met harde bezuinigingen de criteria van de Europese Monetaire Unie te halen, die tot grote woede en onlusten hebben geleid. Veel Hongaren zijn er niet van overtuigd dat deze maatregelen noodzakelijk en wenselijk zijn. Na de turbulente veranderingen van de afgelopen vijftien jaar hadden velen gehoopt dat de economische hervormingen nu voorbij zouden zijn. Zij voelen zich door de EU en de Hongaarse politiek misleid nu blijkt dat het lidmaatschap van de EU niet betekent dat de hervormingen voorbij zijn, maar dat zij juist met extra kracht worden voortgezet.

Deze wijdverbreide gevoelens worden door de Europese Unie echter niet serieus genomen. Volgens de Hongaarse EU-commissaris Laszlo Kovacs moeten de hervormingsplannen ondanks alle weerstand zo snel mogelijk doorgevoerd worden. Dat dit tegen de wil van een meerderheid van de Hongaarse bevolking is, is daarbij voor de Commissie ondergeschikt.

De populariteit van het EU-lidmaatschap was voor veel Oost-Europeanen één van de belangrijkste redenen om in het verleden de harde hervormingen te accepteren. Deze populariteit is nu echter snel tanende. Om het vertrouwen te herwinnen zou de Europese Unie veel meer oog moeten ontwikkelen voor de sociale aspecten van de hervormingspakketten die zij verdedigt. De economische hervormingen hebben in de nieuwe lidstaten ook tot veel verliezers hebben geleid. Een koppig hieraan vasthouden zou uiteindelijk als wel eens boemerang voor de legitimiteit van de EU kunnen werken.

Arjan Vliegenthart

Hetrijke rooieleven

Deel 20: Leo Platvoet over Herman Gorter

Dichter en socialist

Tekst: Leo Platvoet

Het is een cliché, maar daarom niet minder waar: een goede leraar kan je op een spoor zetten, waar je nooit meer vanaf komt. Op mijn (Bussumse) middelbare school kreeg ik geschiedenisles van Dr. A.C.J. de Vrankrijker (liefkozend 'Ome Arie' genoemd). Een oude en breekbare, maar fiere man, die boeiend verhaalde over het grote sociale onrecht in de negentiende eeuw en de opkomst van het socialisme. Tevens was hij een kenner van de Gooise geschiedenis, waarover hij veel publiceerde. Zo vertelde hij over de schrijver Frederik van Eeden, die met zijn kolonie 'Walden' aan de rand van Bussum rond 1900 een communistische minimaatschappij probeerde te stichten. Het experiment mislukte jammerlijk: de grond was onvruchtbaar, er kwamen mensen op af die liever luierden dan werkten en de financiën gaven voortdurend kopzorgen. Natuurlijk kende ik het gebied, vlak bij de hei, waar de kolonie ooit was gevestigd. Er stonden – en staan nog steeds – royale villa's, met ergens in het groen verscholen de bescheiden hut van Van Eeden, waar hij zich regelmatig terugtrok om te schrijven en te mijmeren.

En 'Ome Arie' vertelde over Herman Gorter, die vlak bij de kolonie 'Walden' woonde, en spottend over Van Eeden schreef dat deze vivisectie op arbeiders verrichtte.

Leo Platvoet

De naam Herman Gorter was op school al eerder gevallen, maar dan in de Nederlandse les. Hier leerden wij over de dichter Gorter, die in 1889 op 24-jarige leeftijd het grote epische vers 'Mei' publiceerde, dat hem in één klap de beroemdste vertegenwoordiger van de groep van 'Tachtigers' zou maken, de beweging die aan het eind van de negentiende eeuw de gezapige Nederlandse literatuur opschudde. Maar deze Gorter, die in 1893 naar Bussum verhuisde en zijn intrek nam in een speciaal voor hem door de architect Berlage ontworpen woning, bleek niet alleen dichter, maar ook een strijdbaar socialist te zijn geweest. En dat intrigeerde mij.

Spinoza en Marx

Herman Gorter was op 26 november 1864 geboren in Wormerveer.

In maart 1870 verhuisde het gezin Gorter naar Amsterdam, waar zijn vader, Simon Gorter, hoofdredacteur werd van 'Het Nieuws van den Dag'. Herman ging naar het Stedelijk Gymnasium, waar volgens biograaf Herman de Liagre Böhl (*Met al mijn bloed heb ik voor u geleefd*, 1996) de karaktertrekken duidelijk werden van een 'emotie-neel en verstandelijk zeer begaafde jongeman, die nu weer eens gevoelig en zachtaardig was en dan weer hard en vechtlustig'. Na het gymnasium bezocht Herman de Gemeentelijke Universiteit, waar hij in 1888 slaagde voor het doctoraal examen klassieke letteren. Een jaar later promoveerde hij publiceerde het gedicht 'Mei'.

Gorter was geen wereldvreemde dichter. Hij was gegrepen door allerlei sporten die – aanvankelijk

nog voor de elite – in opkomst waren: voetbal, wielrennen, tennis en cricket. Maar hij was ook maatschappelijk geïnteresseerd. Eerst probeerde Gorter via de leer van de filosoof Spinoza de absolute waarheid over het wezen der dingen te vinden. Deze filosofie gaf hem echter geen inzicht in de maatschappelijke ontwikkelingen die zich rond 1900 scherp aftekenden: de grote maatschappelijke ongelijkheid en de starre politieke verhoudingen, waarin een groeiende arbeidersklasse vooralsnog elke zeggenschap door de heersende klasse werd onthouden. Gorter vond dit inzicht wél in de werken van de Duitsers Karl Marx en Friedrich Engels, de grondleggers van wat later pretentius het 'wetenschappelijk socialisme' werd genoemd.

In 1896 begon Gorter hun geschriften grondig te bestuderen, daarbij aangemoedigd door zijn aangebouwde neef Franc van der Goes, die wel de eerste Nederlandse kenner van het marxisme wordt genoemd. Gorter werd in 1897 lid van de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij (SDAP), die in 1894 was opgericht en de strijd van de arbeidersklasse ook parlementair wilde vertalen. Gorter was, gezien zijn reputatie als dichter, zeer welkom in de SDAP en werd al snel ingezet. Vele spreekbeurten heeft

Herman Gorter

hij overal in het land voor de partij gehouden. Hij was een boeiende spreker, die op heldere wijze politieke propaganda bedreef. Daarnaast was Gorter ook redacteur van 'De Nieuwe Tijd', het theoretische tijdschrift van de SDAP.

1903 was het jaar van de grote spoorweg-staking. Dit was de grootste staking tot dan toe, die van doorslaggevende betekenis is geweest voor het bewustzijn en de organisatie van de Nederlandse arbeidersbeweging. De SDAP zond haar kaderleden door het hele land om de stakende arbeiders te ondersteunen. Gorter ging naar Groningen, waar hij volgens een kritisch krantenbericht met zijn opruiende praat 'in enkele dagen in onderscheidende gezinnen twist bracht en velen in het verderf (heeft) gestort'. Ook zijn sportieve inslag kwam van pas. Veelal ging Gorter op de fiets vanuit Bussum het land in, om op openbare avonden arbeiders toe te spreken en 's winters – het kon toen nog stevig vriezen

– bond hij de schaatsen onder om vervolgens diep in de nacht weer thuis te komen.

In de periode 1905-1909 werden de tegenstellingen binnen de SDAP steeds groter. Kort gezegd ontstond een strijd tussen 'rekkelijken' en 'preciezen'. De rekkelijken, onder leiding van partijleider Troelstra, neigden steeds meer naar het parlementarisme en zwakten hun standpunten af om steeds meer kiezers te winnen. De preciezen, principiële marxisten zoals Gorter, bestreden deze koers. Toen de laatste groep deze partijstrijd verloor, richtte men de Sociaal-Democratische Partij (SDP) op, de voorloper van de CPN. Gorter werd ook in deze partij actief.

Poëtische agitprop

Regelmatig ging Gorter ook weer dichten. Hij kon beschikken over een huis in de duinen nabij Bergen, waar hij zich liet inspireren door de overweldigende natuur van zee, lucht, strand en duinen.

Herman Gorter (1864-1927)

Herman Gorter was een geëngageerde schrijver. In 1889 werd hij bekend met het gedicht 'Mei'. Hij liet zich inspireren door de filosofie van Spinoza en door de politiek van Marx. In 1897 werd hij lid van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) en een jaar later redacteur van 'De Nieuwe Tijd', het wetenschappelijke tijdschrift van de sociaal-democratie. Hij schreef onder meer 'Historisch materialisme. Voor arbeiders verklaard' (1908). Hij was een tegenstander van Troelstra, verliet de SDAP en sloot zich aan bij de communisten.

“Van de bevlogenheid en inzet van Herman Gorter kunnen wij nog steeds leren”

Maar ook dan liet het socialisme hem niet los. In de ‘Pan’ dichtte hij 140 pagina’s lang over de nadere wereldrevolutie, maar hij schreef ook – dweperige – sonnetten over Marx (‘Hoe heeft hij den rijkgaard in stuk gebroken / hoe zacht is hij voor den werkman ontloken!’) en gedichten over de spoorwegstaking van 1903. De literaire kritiek haalde haar neus op voor deze poëtische agitprop, maar voor veel arbeiders waren de gedichten van Gorter een eerste kennismaking met de poëzie. Op 6 juli 1912 berichtte het partijblad de ‘Tribune’: ‘Bussum – Partijgenoot Booleman heeft in eenige zondag-ochtenden Herman Gorters ‘Pan’ voor onze afdeling gelezen. Wij wekken ook andere afdelingen op hare leden en zoveel mogelijk arbeiders op deze wijze met dit schoone kunstwerk, waarvan bovendien een grote propagandistische kracht uitgaat, bekend te maken.’

Gorter schreef ook politieke brochures. Populair – en veel vertaald en herdrukt – was zijn ‘Historisch Materialisme, voor arbeiders verklaard’. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, die de internationale socialistische beweging ernstig verdeelde, leidde tot ‘Het Imperialisme, de Wereldoorlog en de Sociaal-Democratie’, wat zijn bekendste politieke geschrift zou worden. Hierin riep hij alle socialisten op internationaal voor de zaak van het socialisme te blijven strijden. Lenin was enthousiast over deze brochure.

De Oktoberrevolutie in Rusland was een andere gebeurtenis die Gorter inspireerde. De imperialistische wereldoorlog was hier immers omgezet in een socialistische revolutie. Een revolutie die doorklonk in West-Europa, vooral in Duitsland. Na enige tijd kreeg Gorter kritiek op het autoritaire karakter van de

bolsjewieken, wat hem er in 1920 toe bracht om via een avontuurlijke tocht over land en water naar de Sovjet-Unie te reizen om Lenin – tevergeefs – op andere gedachten te brengen. De SDP bleef de Russische revolutie echter verdedigen. Dit leidde tot verwijdering tussen Gorter en de SDP, die hij in 1920 verliet. Hij bleef echter zijn standpunt trouw dat organisatie belangrijk was.

Van 1921 tot aan zijn dood in 1927 maakte Gorter deel uit van de zeer kleine Kommunistische Arbeiders Partij Nederland (KAPN). De laatste jaren leidde hij een eenzaam, arm en ziekelijk bestaan. Hij was verzeild geraakt in een partijtje van verbeten sektariërs en ruziemakers. Op 15 september 1927 overleed Herman Gorter in een Brusselse hotelkamer, op terugreis vanuit Zwitserland, waar hij nog één van zijn favoriete activiteiten had beoefend: bergwandelen.

Bevlogenheid

De steile, onverzettelijke, sportieve, productieve en creatieve Herman Gorter heeft mij nooit meer losgelaten. In 1977 dook ik met een aantal partijgenoten in de archieven, om de rol van Gorter in de Bussumse gemeentepolitiek boven tafel te krijgen. Want Gorter was met zijn tomeloze inzet ook een aantal keren kandidaat voor de gemeenteraad geweest. (‘Stemt a.s. donderdag op Dr. H. Gorter die bij zijn algemeene kennis, tevens van Gemeentezaken, degelijk op de hoogte is, en daar mee studie van gemaakt heeft als elke andere kandidaat’). Hij werd nooit gekozen – het algemeen kiesrecht bestond nog niet – maar in menig zaaltje werd heftig gedebatteerd.

Onze speurtocht resulteerde in de brochure ‘Herman Gorter, een revolutionair socialist in politiek-

Bussum’ (1977), waarvan enkele duizenden exemplaren werden verkocht. In het voorwoord van de brochure schreven we nogal dubbelhartig: ‘Uiteraard zijn de tijden veranderd en het heeft geen enkele zin om te discussiëren welke partij zich de erfgenaam van Gorter mag noemen. Maar één ding staat vast: de politiek zoals die nu wordt gevoerd door PvdA en CPN staat nog verder af van het socialisme, dan de politiek die SDAP en SDP voerden in de periode dat Gorter lid was van deze partijen.’

De opbrengst van de brochure vulde de afdelingskas voor een actieve campagne voor de raadsverkiezingen van 1978, die in dit villadorp twee zetels voor de PSP opleverden. Niet lang daarna kreeg Gorter – eindelijk – zijn eigen straat in Bussum naar zich vernoemd. De tijden zijn sinds 1977 wederom veranderd. De PSP is met de CPN opgegaan in GroenLinks en de SP is de politieke arena binnengestormd. Het rigide socialisme, zoals Gorter dat in zijn tijd aanhing, is verder weg dan ooit. Dat is niet erg. Maar van zijn bevlogenheid en inzet kunnen wij nog steeds leren. En zijn rijke, veelzijdige poëtische nalatenschap blijft een bron van leesplezier.

Leo Platvoet (1951)

Leo Platvoet was lid van de gemeenteraad van Bussum voor de PSP (1978-1987) en van Amsterdam voor GroenLinks (1990-1994). Daarna was hij onder meer voorzitter van GroenLinks. Tegenwoordig is hij lid van de Eerste Kamer voor deze partij.

Verhalen over
socialisme in
Nederland

Ronald van Raak

HET RIJKE

ROOIE LEVEN

Boek Ronald van Raak over **Het rijke rooie leven**

'Socialisme is niet alleen het grote verhaal, over partijen en vakbonden, of revoluties en structuren. Maar vooral een bonte verzameling kleine verhalen, over de strijd voor een fatsoenlijk dagelijks bestaan.' Dit schrijft Jan Marijnissen in het voorwoord bij *Het rijke rooie leven*, het nieuwe boek van Ronald van Raak, over socialisme in Nederland.

Hoe slaagden socialisten erin om mensen te overtuigen? Wat zijn overeenkomsten tussen socialisten en christenen? Is de PvdA of de SP de erfgenaam van het socialisme in Nederland? In twintig toegankelijke essays komen deze en andere vragen aan bod.

Verhalen worden verteld over de revolutionairen Ferdinand Domela Nieuwenhuis, Henk Sneevliet en Joris Ivens en de bestuurders Willem Drees, Joop den Uyl en Wim Kok. Over activisten Dirk de Vroome en Remi Poppe. Verhalen over straten en natuurgebieden en van de werkvloer tot het landsbestuur.

Ronald van Raak (1969) is nu nog lid van de Eerste Kamer en kandidaat-Tweede Kamerlid voor de SP. Ook is hij directeur van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Eerder verschenen van zijn hand *In naam van het volmaakte* (2001), over het conservatisme in Nederland en de essaybundel *Oud licht op nieuwe zaken* (2003), over Nederlandse filosofen. In 2004 verscheen onder zijn redactie het boek *Socialisme. What's left?*. Dit jaar schreef hij een brochure over 'Modern socialisme'. Van Raak publiceert regelmatig opiniërende artikelen in dag- en weekbladen.

Het rijke rooie leven. Verhalen over socialisme in Nederland verscheen bij uitgeverij Aspekt.

U ontvangt € 2,50 korting op het boek *Het rijke rooie leven* van Ronald van Raak tegen inlevering van deze bon bij de erkende boekhandel

AUTEUR: Ronald van Raak

TITEL: *Het rijke rooie leven*, Verhalen over socialisme in Nederland

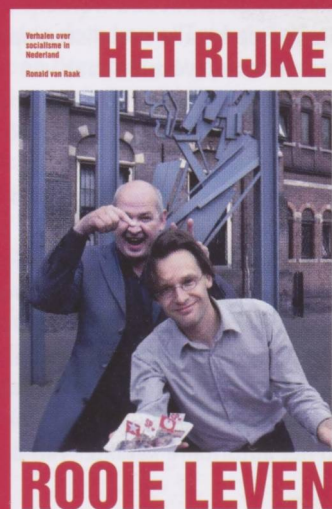
NORMALE PRIJS: 14,95 euro

ACTIEPRIJS: 12,45 euro

901-22804 (Spanning)

Dit aanbod is geldig van 21 oktober tot 31 december 2006

ISBN: 9059111257 ASPEKT 2006 120 BLZ ING

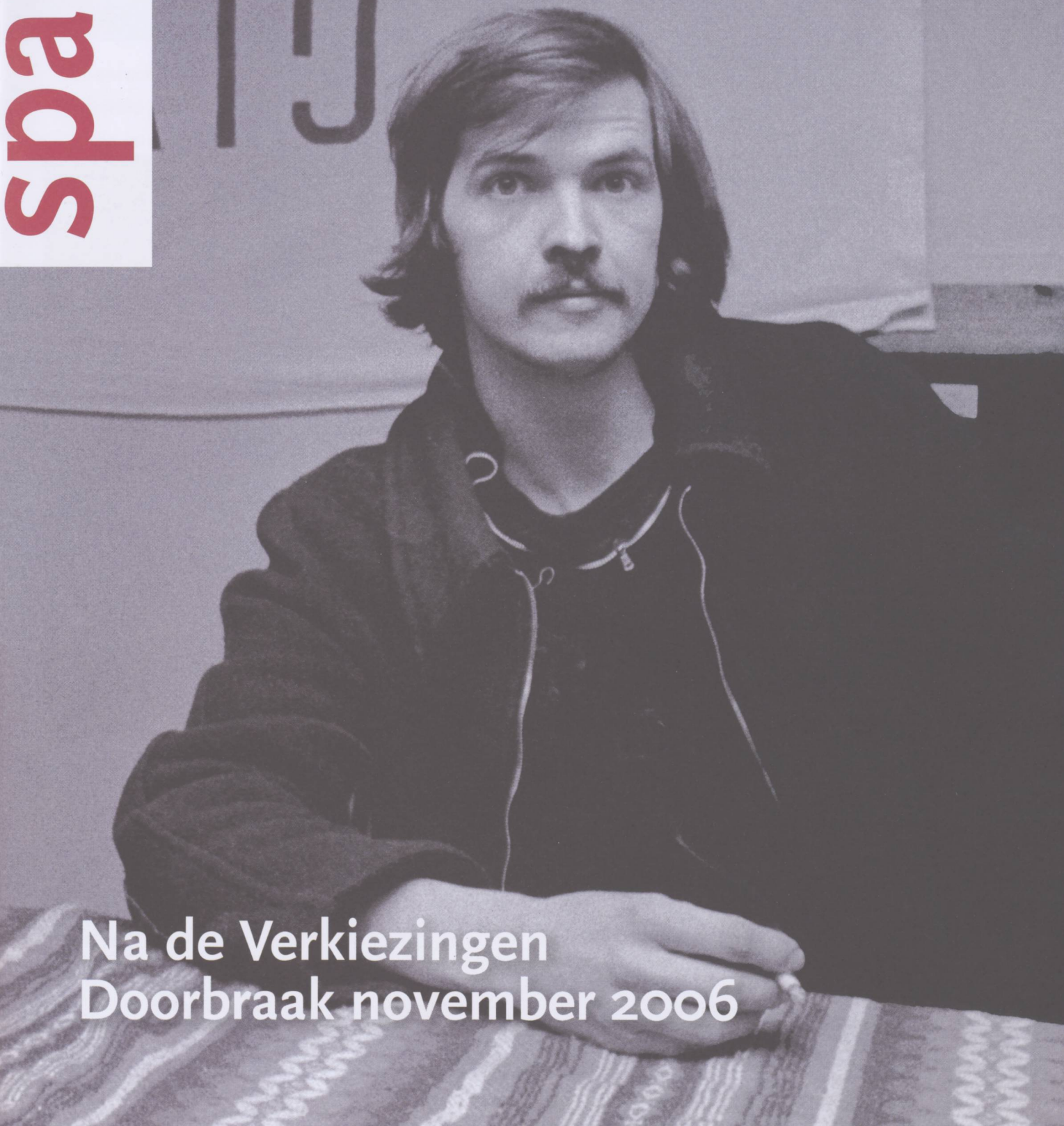
TIESE

DNPP

DOCUMENTATIECENTRUM
NEDERLANDSE POLITIEKE
PARTIJEN

TJ

Na de Verkiezingen
Doorbraak november 2006

Na de verkiezingen Doorbraak November 2006

“Nach der Wahl ist vor der Wahl” is een Duits spreekwoord dat misschien het best van toepassing is op deze Spanning. Het geweldige resultaat van de SP tijdens de verkiezingen van 22 november ligt nog maar net achter ons. Dit is alleen geen reden om nu achterover te leunen, maar een aansporing om met extra kracht aan het werk te gaan.

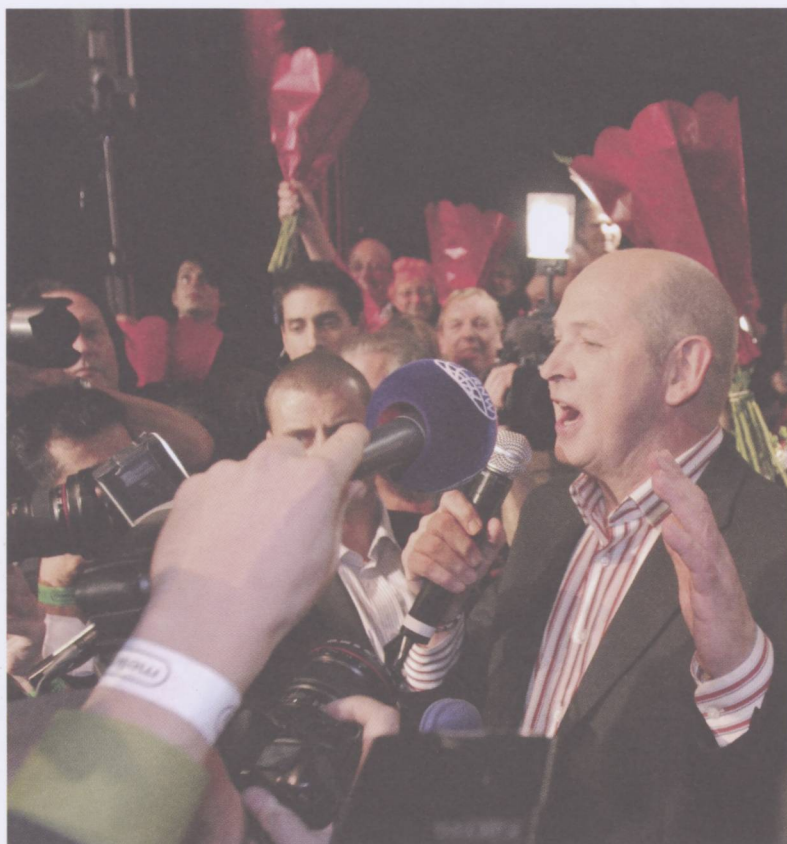
Vandaar deze keer een extra stevig nummer over de SP na de verkiezingen, ook om het niet-verschijnen van de Spanning in november goed te maken. Allereerst gaan Hans van Heijningen en Arjan Vliegthart in op het verwijt dat de SP in wezen een nationalistische partij is, die haar internationale verantwoordelijkheden ontloopt. Volgens hen klopt er niets van dit beeld dat gebaseerd is op rancune, feitelijke onjuistheid en een verwrongen concept van internationale solidariteit. De SP wil wel degelijk bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van vrede en rechtvaardigheid en onderneemt hiertoe tal van initiatieven. Daarna schetst Ronald van Raak de historische uitdaging die er nu voor de SP ligt. De komende jaren kan de SP een bijzondere stap zetten in de geschiedenis van het socialisme in Nederland. Als derde komt Thomas Widdershoven aan het woord over de huisstijl van de SP, de campagne en zijn persoonlijke verbondenheid als vormgever met de grote winnaar van de afgelopen verkiezingen. Tot slot laat historicus Freek van Wanrooij zien wat de kwalijke gevolgen zijn wanneer legereenheden geprivatiseerd worden en ondernemingen de taken van de staat op dit gebied overnemen.

Uit alle bijdragen in dit nummer blijkt dat er nog meer dan genoeg werk te doen is en dat de 25 zetels veel meer een tussenstation zijn dan het eindpunt.

INHOUD

Na de verkiezingen - Doorbraak november 2006

- 3 De SP: een internationaal georiënteerde partij
- 8 Een historische uitdaging voor de SP
- 11 Interview – Thomas Widdershoven, ontwerper SP-huistijl
- 14 Privatisering van oorlogvoering: lessen uit Sierra Leone en Irak
- 17 Arbeider in de politiek – Sjaak van der Velden over Hendrik Spiekman

Colofon Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso. Abonnementenadministratie: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 40 F (010) 243 55 67 E administratie@sp.nl.

Redactieadres: Vijverhofstraat 65, 3032 SC Rotterdam T (010) 243 55 35 F (010) 243 55 66 E spanning@sp.nl

Redactie: Ronald van Raak (secretaris) en Arjan Vliegthart (eindredacteur). Redactieraad: Hans van Heijningen (voorzitter), Tiny Kox, Diederik Olders en Elma Verhey. **Illustratie:** Len Munnik. **Foto:** Binnenstebuiten Pieter Wybenga. **Foto cover:** Hollandse Hoogte

De SP: een internationaal georiënteerde partij

Ten onrechte krijgt de SP het verwijt dat zij met de rug naar de wereld en de toekomst staat. Dit verwijt doet geen recht aan de internationale inzet van de partij voor een betere en rechtvaardigere wereld. Het verwijt lijkt gebaseerd op rancune, gebrek aan kennis en een onjuiste visie op internationale solidariteit, aldus partijsecretaris Hans van Heijningen en Arjan Vliegthart, medewerker van het wetenschappelijk bureau.

Tekst: Hans van Heijningen en Arjan Vliegthart

Volgens Dick Pels in Trouw van 18 november promoot de SP een 'sociaal nationalisme' dat in sommige opzichten niet zo ver af staat van het veel minder sociale en islamofobe nationalisme van bijvoorbeeld EénNL.' Het is een verwijt dat we de afgelopen tijd vaker hebben gehoord van de kant van vertegenwoordigers van andere partijen, (quasi)intellectuelen, columnisten en cabaretiers. De SP is volgens hen in wezen een nationalistische, naar binnen gekeerde partij die zich in het beste geval bekommert om de Nederlandse verzorgingsstaat uit vroeger tijden en alles wat van buiten de landsgrenzen komt eigenlijk maar eng en vreemd vindt. De argumenten daarvoor worden ontleend aan de kritische houding van de SP ten opzichte van het huidige Europese integratieproces (de succesvolle anti-Grondwetcampagne van 2005) en de terughoudendheid van de partij wat betreft het steunen van (vermeende) vredesmissies in den vreemde. De SP zou zich afsluiten van de rest van de wereld en geen antwoorden hebben op vragen en dilemma's die voortkomen uit de processen van mondialisering. Het buitenlandbeleid zou zelfs een belangrijke sta-in-de-weg zijn om tot linkse samenwerking te komen. 'Als grensoverschrijdende vraagstukken (met name die van militaire samenwerking) onopgelost blijven, bereikt het

streven naar een ander Nederland al snel z'n grenzen,' aldus GroenLinks europarlementariër Joost Lagendijk in de Volkskrant van 7 juli 2005.

Gedeeltelijk zij het de andere partijen en politici vergeven dat zij tijdens de verkiezingscampagne de verschillen uitvergrooten en hier en daar wat chargeren. Maar de verwijten worden zo frequent en met zoveel kracht naar voren gebracht dat ze een eigen leven dreigen te gaan leiden. Dat maakt het ook interessant na te gaan waar deze diskwalificaties op gebaseerd zijn. Wij zijn geneigd de kritiek op het vermeende nationalisme van de SP voor een deel verklaren uit het eigen gevoel van onmacht. De SP is er namelijk in geslaagd zich tot een brede volkspartij te ontwikkelen, terwijl andere linkse partijen met een rijke historie, een keur aan bestuur-

Internationale betrokkenheid dient er in onze ogen toe te leiden dat de wereld een stukje rechtvaardiger en socialer wordt, terwijl tal van internationale samenwerkingsverbanden het tegendeel bewerkstelligt.

ders en een brede aanhang onder intellectuelen, opiniemakers en columnisten de boot lijken te missen. De SP heeft zich van een federatie van lokale afdelingen die zich richtte op belangenbehartiging in buurten en wijken ontwikkeld tot een moderne, linkse volkspartij, die het basiswerk succesvol weet te combineren met het werk in vertegenwoordigende organen. Voor steeds meer mensen is de SP dan ook een interessante optie geworden.

Andere linkse partijen die het ideaal van een moderne brede volkspartij deelden, hebben keuzes gemaakt die minder goed uitpaktten. De PvdA schudde onder Kok haar ideologische veren af en GroenLinks, dat een fusie van de PSP, PPR, EVP en CPN is, koos steeds sterker voor een linksliberale koers. Terwijl de leiding van die partijen de oude vormen en gedachten bij het vuilnis zette en onder invloed van het postmodernisme weinig aandacht besteedde aan het proces van partijopbouw, stroomde de verlichte middenklasse toe maar keerden

de gewone mensen die partijen de rug toe. Vorig jaar bij het referendum over de Europese Grondwet liep een groot deel van de PvdA- en GroenLinks-aanhang een andere kant op dan door de leiding van hun partij werd bepleit. Als dan ook nog eens blijkt dat grote groepen in de samenleving die zich voorheen niet door de politiek vertegenwoordigd voelden, bereid zijn om op de succesvolle linkse 'nieuwkomer' te stemmen, dan kan die partij domweg niet deugen. Vanuit dit perspectief kan het buitenlandbeleid gezien worden als een stok om de hond te slaan. Dit wordt bevestigd door het feit dat de kritiek op het vermeende nationalisme van de SP niet uit de hoek van radicaal linkse scherpshijpers komt, maar van personen en organisaties die minstens met één voet in het kamp van de gevestigde orde staan.

Het verwijt dat de SP wegduikt achter polderdijken, het eten van spruitjes verplicht zou willen stellen en de klok vijftig jaar terug zou willen zetten, is misschien grappig maar snijdt geen hout. In dit artikel willen wij het verwijt dat uitsluitend nationalistisch georiënteerd op twee manieren weerleggen. Allereerst is het verwijt feitelijk onjuist: de SP is een partij die internationale solidariteit hoog in het vaandel heeft staan. Het beginselprogramma "Heel de Wereld" (2005) en het verkiezingsprogramma "Een beter Nederland, voor hetzelfde geld" (2006) getuigen hiervan, net als het stemgedrag in de Tweede Kamer en de opstelling van de SP in het Europees parlement. Het verwijt is daarnaast gebaseerd op een in onze ogen onjuist beeld van internationale solidariteit. Critici blijken maar al te vaak doel en middel door elkaar te halen. Internationale betrokkenheid dient er in onze ogen toe te leiden dat de wereld een stukje rechtvaardiger en socialer wordt, terwijl tal van internationale samenwerkingsverbanden het tegendeel bewerkstelligt. Oppositie daartegen kan dan juist een effectieve vorm van internationale solidariteit zijn.

Feitelijk onjuist

Allereerst klopt het feitelijk niet dat de SP met de rug naar de rest van de wereld staat. In het SP-stuk Heel de Wereld wordt terecht vastgesteld dat de afgelopen jaren de noodzaak van een 'actieve opstelling met betrekking tot internationale ontwikkelingen alleen maar gestegen' is. 'Nederland is geen eiland en socialisten zijn internationalisten.' Vanuit de principes van 'menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit' probeert de SP een bijdrage te leveren aan een rechter-

Hans van Heijningen

vaardiger en vreedzamer wereld. Deze wereld kunnen we echter niet van buitenaf (het Westen) en bovenaf (bombardementen) opleggen, maar dient overal lokaal vormgegeven te worden. Solidariteit is in dit opzicht allereerst steun aan organisaties en mensen in andere landen om hun maatschappij en hun persoonlijk leven vorm te geven. Daarbij dienen we te waken voor ethocentrisme. Tal van waarden die wij hoog in het vaandel hebben (de gelijkberechtiging van vrouwen, de gelijkwaardigheid van homoseksuelen, de rechten van kinderen, mensenrechten) zijn van zeer recente datum en zelfs binnen onze eigen maatschappij nog lang geen gemeengoed. Het getuigt van arrogantie en zelfoverschatting om die waarden desnoods met geweld op te willen leggen aan mensen in andere landen en culturen.

Vanuit het perspectief dat niet wij maar mensen, maatschappelijke organisaties en regeringen in andere landen als eerste aan zet zijn, biedt de SP ondersteuning aan processen en ontwikkelingen waar wij ons mee verbonden voelen. Op die basis gaf de SP de afgelopen jaren actieve steun aan tal van internationale missies, die daadwerkelijk gericht waren op het bevorderen van duurzame veiligheid en ontwikkeling in een serie landen. Zo heeft de SP ingestemd met missies naar Liberia, Kosovo, Bosnië, Macedonië, Cyprus, Kongo en Zuid-Soedan. Het verwijt dat de SP geen vredesmissies zou steunen, klopt eenvoudigweg niet. Onze positie laten we bepalen door drie principes: legitimiteit (het internationaal recht), effectiviteit (brengt het middel het doel dichterbij) en proportionaliteit (staat de omvang van ons ingrijpen in verhouding tot de omvang van de crisis).

Ook op het gebied van internationale economische samenwerking heeft de SP initiatieven ontplooid die tot een eerlijkere verdeling van de welvaart wereldwijd moeten leiden. Daarbij kun je denken aan de zogenaamde Tobin-tax, een wereldwijde kleine belasting op valutatransacties. Daarnaast is de SP voorstander van het kwijtschelden van schulden voor derdewereld landen, zeker als de aflossing van deze schulden ten koste gaat van armoedebestrijding en sociaal beleid in deze landen (het halen van de Millenniumdoelstellingen). Tegelijkertijd blijft de SP voorstander van ingrijpende wijzigingen binnen de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Ook ontwikkelingslanden zouden de kans moeten krijgen om hun eigen ontwikkelingspad uit

Arjan Vliegthart

te stippen en mogen niet gechanteerd worden door internationale financiële instellingen als de Wereldbank en het IMF. Ontwikkelingslanden zouden verder een bevoorrechte positie moeten krijgen als het gaat om het afsluiten van handelsverdragen. Met deze constructieve initiatieven staat de SP midden in de anders-globaliseringsbeweging, die aan alternatieven werkt voor het huidige neoliberale wereldsysteem. Dat maakt ook dat de SP een actieve inbreng heeft in Europese en Wereld Sociaal Fora. Elke keer opnieuw komen we daar vertegenwoordigers van Nederlandse ontwikkelingsorganisaties, mensenrechtenclubs en andere maatschappelijke organisaties tegen, maar onze criticasters zien we daar nooit.

Op het gebied van internationale veiligheid pleit de SP voor een de hervorming en tegelijkertijd structurele versterking van de positie van de Verenigde Naties. De Verenigde Naties zijn, ondanks al haar gebreken,

Het getuigt van arrogantie en zelfoverschatting om Westerse waarden desnoods met geweld op te willen leggen aan mensen in andere landen en culturen.

de enige organisatie die de internationale gemeenschap formeel representeert. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de NAVO die steeds meer functioneert als de gewapende arm van de VS en haar transatlantische vrienden. Ook op dit vlak stelt de SP zich teweer door bijvoorbeeld binnen en buiten het parlement te ageren tegen de Nederlandse steun aan de bezetting en oorlog in Irak en Afghanistan, door de eis te ondersteunen dat er een parlementair onderzoek komt tegen de manier waarop Nederland de Irak-oorlog ingerommeld is, door te ageren tegen de vervuiling van ontwikkelings-samenwerking en actie te voeren tegen de aankoop van de JSF.

Een verdraaid concept van internationale solidariteit

Het is duidelijk dat het verwijt dat de SP met haar rug naar de wereld staat feitelijk niet zoveel om het lijf heeft. Toch is daarmee de kous niet af. De critici van de SP hebben namelijk een opvatting van internationalisme en internationale solidariteit die in sommige gevallen de onze niet is. Kort gezegd komt die daarop neer dat betrokkenheid bij andere, zwakke groepen per definitie positief is, los van de doelen die nagestreefd worden. Mensen en partijen die daar niet aan willen meedoen, zijn hierdoor per definitie nationalistisch en in zichzelf gekeerd. Dus de kritische houding van de SP ten opzichte van internationale organisaties die allereerst in het leven zijn geroepen om de Westerse suprematie over de wereld te waarborgen (zoals een Europees Wapenbureau en het opzetten van Europese interventie-eenheden) en de weigering daar een bij-

drage aan te leveren, wordt in deze opvatting vertaald als navelstaarderij.

Tegen deze opvatting is heel wat in te brengen. Samenwerken is geen doel op zich en dient beoordeeld te worden op de gevolgen ervan. Nee, de SP was geen voorstander van de Srebrenica-missie, de NAVO-bombardementen van burgerdoelen in Servië en de aanval op Afghanistan. Maar moet de SP zich daarvoor schamen? In 'De laatste oorlog' dat Marijnissen en Glastra van Loon geschreven hebben, wordt helder blootgelegd dat in het geval van de Balkan de humanitaire vlag gehesen werd om platte westerse interventiebelangen te maskeren.

Ook de Nederlandse betrokkenheid in de strijd tegen het internationaal terrorisme blijkt aanleiding te geven tot verschillende visies op internationale solidariteit. Door zich te keren tegen de troepeninzendingen naar Afghanistan en Irak kreeg de SP het verwijt zich te onttrekken aan haar internationale verantwoordelijkheden. Nederland zou haar verantwoordelijkheid moeten nemen en zich actief achter grootmachten als de VS en Groot-Brittannië op moeten stellen die bereid zijn geld te investeren en militairen in te zetten om de wereld veiliger te maken. Wie zich daartegen keerde – omdat hij of zij de analyse niet deelt – kreeg het verwijt een vriend van Saddam Hoessein te zijn, het terrorisme te steunen en de Afghaanse vrouw de komende eeuw tot het dragen van de boerka te veroordelen.

Als we echter terug gaan naar het doel, namelijk de wederopbouw van Afghanistan als bijdrage aan een veiligere wereld, luidt de vraag allereerst hoe Neder-

land hieraan bij kan dragen. En dan pas valt op dat de huidige missie niet bijdraagt aan de wederopbouw van het land en juist het terrorisme een ideaal slagveld biedt. Als niet de betrokkenheid als zodanig de meetlat wordt, maar de behaalde resultaten en de kosten hiervan, ook voor de lokale bevolking, valt de rekening heel anders uit dan onze progressieve 'interventievrienden' ons wijs proberen te maken. Alleen voor wie blindelings blijft geloven in de NAVO-persberichten is het mogelijk om vol te blijven houden dat de wederopbouw van Afghanistan voorspoedig verloopt en dat onze jongens in Uruzgan de harten en hoofden van de bevolking winnen door waterputten te slaan en schooltjes te bouwen. Niets is minder waar. Sterker nog, ontwikkelingsorganisaties lopen weg uit Afghanistan omdat zij in hun werkzaamheden gestoord worden door het internationalisme van Amerikaanse, Britse en Nederlandse troepen. Journalisten die zich aan het toezicht van Defensie onttrekken hebben het – en dan drukken wij ons voorzichtig uit - niet makkelijk.

In zowel Afghanistan als Irak is het door toedoen van de westerse interventie een complete puinhoop geworden en zijn het de gewone mensen die daar de prijs voor betalen. De les: niets doen – ook al jeuken je handen - is beter dan iets stoms doen (te meer omdat de mensen daar en niet wij voor de ellende opdraaien als het mis gaat). Vanuit de SP kiezen we voor het verlenen van steun aan lokale organisaties die zich inzetten voor vrede en opbouw van hun land. In het geval van Irak ging een SP-delegatie in 2004 naar het Koerdisch deel van dit land en nodigde zij in 2005 vertegenwoordigers van Koerdische en Irakese partijen uit in Nederland. SP-Eerste Kamerlid Anja Meulenbelt werkt al jaren aan het opzetten en ondersteunen van humanitaire projecten in de Gazastrook. Het inzetten op lange termijnprocessen is misschien niet zo mediageniek als het droppen van soldaten, maar op de lange termijn wel effectiever. Zo werken we aan internationale solidariteit zonder dat we pretenderen alles te kunnen en alles te weten.

Eenzelfde verwisseling van middel en doel doet zich voor op het gebied van Europese integratie. De meest in het oog springende problematiek betreft hier de liberalisering van de Europese arbeidsmarkt. Voor we daar verder op ingaan, stellen we vast dat de neoliberale globalisering - een wereld zonder economische grenzen - voor mensen met geld en een hoge opleiding meer moois te bieden heeft dan voor mensen die zwaar en vuil werk doen, slecht betaald worden en laag geschoold zijn. De SP stelt zich op het standpunt dat de economie - en dus ook de arbeidsmarkt – politiek aangestuurd moet worden. Dat vertaalt zich in het standpunt dat werknemers in Nederland betaald moeten worden en moeten werken volgens Nederlandse CAO's en gehouden zijn aan het Nederlands arbeidsrecht. Daarmee komen we op het al dan niet toelaten

van Oost-Europese werknemers op de Nederlandse arbeidsmarkt. Ook hier nemen niet alleen andere linkse partijen maar ook de liberalen en de werkgeversorganisaties de SP de maat als het gaat om internationale solidariteit. De SP zou een 'eigen werknemers eerst'-beleid voeren en niet solidair zijn met de minderbedeelden in Europa.

Maar ook hier wordt de plank mis geslagen. Het openstellen van de grenzen en de instroom van Polen, Roemenen en Bulgaren (geen cabaretiers, columnist en beroeps politici maar chauffeurs, bouwvakkers, horecapersoneel, aspergestekers en tomatenplukkers) leidt namelijk niet tot een eerlijke deling van de Europese welvaart maar leidt over de hele linie tot loondaling en verslechtering van arbeidsvoorwaarden. Tegelijkertijd dreigt op dit moment een braindrain in deze Oost-Europese landen, waar hoog opgeleide jongeren het land verlaten om in West-Europa te gaan werken. De SP voert samen met andere linkse organisaties in Europa (tot en met de Polen!) al jaren actie tegen de liberalisering van het arbeidsmarktbeleid (de zogenaamde Bolkestein-, haven- en arbeidstijdenrichtlijn). We hebben deelgenomen aan massale acties en demonstraties (80.000 mensen in Brussel vorig jaar) en het beleid van de Europese Unie op dit vlak effectief weten uit te kleden en te vertragen.

Liberalisering van de Europese arbeidsmarkt is niet in het belang van de zwaksten en de onderontwikkelde regio's, die onder het mom van welvaart en vrije markt juist gedwongen worden mee te draaien in de mallemolen van 'meer markt, minder mens'. Het zou van internationale solidariteit getuigen wanneer we meer dan nu werk zouden maken van de ontwikkeling in Polen, Roemenië en Bulgarije zelf in plaats van arbeidskrachten die daar hard nodig zijn weg te plukken en te laten concurreren tegen Nederlandse werknemers. Door duurzame ontwikkeling te ondersteunen in deze nieuwe lidstaten zijn zowel de sociaal sterkeren als de sociaal zwakkeren uiteindelijk beter af. Concreet zou dit kunnen door Europese structuurfondsen te gebruiken voor die Europese regio's die daadwerkelijk onderontwikkeld zijn en niet voor Nederlandse gebieden die met veel statistisch kunst- en vliegwerk tot achtergestelde regio's worden bestempeld. Laat de SP in het Europees Parlement zich daar nu al jaren sterk voor maken!

Kortom, op tal van terreinen zet de SP zich in voor internationale samenwerking en solidariteit. Daarbij staat het langetermijnperspectief van burgers in (ontwikkelings)landen centraal. Alleen door hen te steunen in hun eigen strijd voor een beter leven is uiteindelijk duurzame ontwikkeling mogelijk. Dit kan betekenen dat elke dag slechts een klein stapje gezet wordt naar een betere en rechtvaardigere wereld. Dat is ook helemaal niet zo vreemd, omdat zowel solidariteit als het streven hiernaar processen van de lange adem zijn. Veel van onze critici hebben dat nog niet begrepen, een toenemend aantal kiezers gelukkig wel.

Een historische uitdaging voor de SP

Op 22 november 2006 is de SP een grote politieke partij geworden. Volgens historicus en nieuw gekozen Tweede-Kamerlid Ronald van Raak kan de SP een bijzondere stap zetten in de geschiedenis van het socialisme in Nederland.

Tekst: Ronald van Raak

Na de verkiezingen van 22 november is de SP met 25 zetels de derde partij in Nederland. De avond na de verkiezingen toonde Jan Marijnissen vol trots de nieuwe SP-fractie bij het tv-programma Pauw en Witteman. Meindert Fennema beschreef in de Volkskrant van 28 november de indruk die deze groep socialisten bij hem had achtergelaten: 'Mensen die niet de indruk wekken ooit uit geweest te zijn op een Kamerzetel, maar vanuit een sterke onvrede met het bestaande iets radicaal nieuws voor ogen stond. De Kamerzetel was, zo leek het, voor ieder van hen een bijproduct van de politieke strijd die zij voerden.' Hiermee verwoordde deze politicoloog op mooie wijze het ideaal van de SP-politicus, die parlementaire politiek wil combineren met buitenparlementaire actie.

Piet de Rooy maakte in oktober 2004 in *Socialisme en Democratie*, het tijdschrift van het wetenschappelijk bureau van de PvdA, een soortgelijke analyse: 'Het is een koppeling van lokaal en nationaal niveau, die de SDAP in de jaren twintig kende en die onder Van

der Louw door de PvdA even werd nagestreefd (de 'actiepartij'). In dit opzicht is de SP zo ideaaltypisch, dat menig historicus en politicoloog er bijna nostalgisch van wordt.' Deze historicus schreef dit naar aanleiding van het verschijnen van twee boeken over de SP, van Kees Slager (*Het geheim van Oss*, 2001) en Rudie Kagie (*De Socialisten*, 2004).

De Rooy dicht de SP twee eigenschappen toe die hij typisch noemt voor een socialistische partij: een dergelijk partij moet duidelijke uitgangspunten hebben en mensen betrekken bij de politiek. Binnen GroenLinks is Femke Halsema vorig jaar een ideologische discussie gestart. Zij nam afscheid van de traditie van het socialisme van PSP, PPR en CPN, de voorgangers van GroenLinks, maar kreeg voor haar vrijzinnige alternatief nog niet de handen op elkaar. De PvdA heeft onder Wim Kok al in de jaren negentig afscheid genomen van het socialisme, maar Wouter Bos is er tot op heden niet in geslaagd een aantrekkelijk alternatief te bieden. De beginselen die de SP in 1999

Ronald van Raak

formuleerde in *Heel de Mens* zijn binnen de partij vrij onomstreden en ruim genoeg om nieuwe groepen mensen, zoals sociaal geïnspireerde christenen en moslims, voor de partij te interesseren. In tegenstelling tot andere linkse partijen blijft ook het ledental van de SP

spectaculair groeien: met meer dan 50.000 leden is de SP niet ver meer verwijderd van CDA en PvdA.

Tegen het cultuurpessimisme

Twintig jaar geleden zou de electorale doorbraak van afgelopen november voor onmogelijk zijn gehouden. In 1986 had de SP nog maar enkele duizenden leden. Bij de verkiezingen van dat jaar probeerde de partij tevergeefs een zetel in de Tweede Kamer te bemachtigen. In het Jaarboek 1986 van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen schreef Gerrit Voerman een korte geschiedenis van de SP. Het artikel kreeg als titel mee: 'De Rode Jehova's'. Met deze term verwees Voerman naar de het activisme van de leden van de SP, die volgens toenmalig voorzitter Hans van Hoof 'meer schoenzolen versleten dan de politici van alle andere partijen bij elkaar'. Door het lokale activisme wisten SP'ers in sommige dorpen en steden het vertrouwen te winnen van de bevolking. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1986 behaalde SP ongeveer veertig raadszetels, maar bij de Kamerverkiezingen behaalde de partij amper de helft van de kiesdeler.

De term 'Rode Jehova's' is daarna een eigen leven gaan leiden en duikt vooral rondom verkiezingen nog regelmatig op. Meestal in negatieve zin, om de SP te typeren als een wat wereldvreemde en dogmatische partij. Soms wordt de term juist gebruikt om aan te geven hoe de SP in de loop der jaren is veranderd. In de voorbereiding op de landelijke verkiezingen van 1998 - toen de SP steeg van 2 naar 5 zetels - kopte de Volkskrant van 26 januari 1998: 'Partij van de Rode Jehova's lijkt tot wasdom te komen'. Soms kan de term zelfs worden opgevat als een geuzennaam, om aan te geven dat de SP een partij is die weet wat er speelt in de politiek. In Vrij Nederland van 2 december 2006 schreef columnist Max van Weezel naar aanleiding van de laatste verkiezingsuitslag: 'De Rode Jehova's van de SP [...] willen niet in dezelfde

22 november 2006 Foto: Rob Voss

val trappen als de LPF en D66: een ons invloed krijgen in ruil voor een kilo verantwoordelijkheid.'

Na de verkiezingsoverwinning van 22 november hebben veel commentatoren hun waardering uitgesproken voor de SP. Daarbij werd opnieuw de nadruk gelegd op de buitenparlementaire politiek van de partij. Zoals Maarten Huygen in NRC Handelsblad van 25 november: 'Ik bewonder mensen die zomaar bij vreemden in een arme wijk aanbellen. Dat activisme gaat in tegen de cultuurpessimistische bespiegelingen over mensen die [...] steeds minder samen doen. Er zijn allerlei bezwaren tegen een strak georganiseerd partijmodel, maar al dertig jaar heeft deze partij zo zijn vrijwilligersnet over het land uitgespreid. [...] Politici van de SP

hoeven geen maatschappelijke stage te lopen. Belangrijke strijdpunten borrelen vanzelf op uit hun eigen netwerk.'

Een dubbele verdeeldheid

De jaren zeventig worden vaak het hoogtepunt genoemd van de linkse politiek in Nederland. Dit was de tijd van het kabinet van PvdA'er Joop den Uyl (1973-1977) en de bloei van kleinere partijen aan de linkerkant van de PvdA. Na de verkiezingen van november 1972 bereikten CPN (7), PSP (2) en PPR (7) met 16 zetels gezamenlijk hun grootste omvang ooit. De PvdA behaalde dat jaar 43 zetels. Datzelfde jaar werd de SP opgericht, onder meer uit onvrede met de linkse verdeeldheid. Na de verkiezingen van november 2006 is de omvang

Tijdgenoten moeten voorzichtig zijn met het uitroepen van 'historische momenten', de toekomst kan de kleur van het heden nog aardig verbleken.

van 'klein' links in vergelijking met het succesjaar 1972 verdubbeld. Links van de PvdA hebben GroenLinks (7) en SP (25) gezamenlijk 32 zetels, ongeveer even groot als de PvdA (33). Klein links is groot geworden.

Het socialisme in Nederland kenmerkte zich tot nu toe door een dubbele verdeeldheid. Sinds de oprichting van de Sociaal-Democratische Bond in 1882 hebben zich voortdurend partijen en groepen van de sociaal-democraten afgesplitst. Na de eerste algemene verkiezingen van 1918 kwamen naast de SDAP maar liefst drie andere linkse partijen in de Tweede Kamer, van communisten, socialisten en christen-socialisten. Deze verdeeldheid had vooral ideologische redenen: kon het kapitalisme getemperd worden of moest het vervangen worden? In de naoorlogse PvdA, CPN, PSP en PPR zette de linkse verdeeldheid zich voort, waarbij de laatste drie partijen in 1990 opgingen in GroenLinks.

Naast deze ideologische tegenstellingen was er verdeeldheid over de manier waarop socialistische idealen het beste konden verwezenlijken. Sommige socialistische koersen kozen de weg van het overleg. De SDAP deed voor de Tweede Wereldoorlog geleidelijk ervaring op in het lokale bestuur. Na de oorlog werd de PvdA onder Drees en Den Uyl ook nationaal een bestuurderspartij. Onder Paars leidde de bestuurlijke partijcultuur tot een breuk met het sociaal-democratische verleden, toen Kok de partij de ideologische veren afschudde. Andere socialistische koersen kozen voor de weg van de strijd. De CPN en de PSP probeerden hun parlementaire werk te combineren met buitenparlementaire acties. In actiecomités stelden zij problemen als armoede, onrecht en oorlog aan de orde en met hulpdiensten stonden zij mensen bij in hun problemen met bazen en bestuurders.

De vakbeweging ging na harde botsingen in de jaren zestig en zeventig onderdeel uitmaken van het Nederlandse overlegmodel.

Door het lokale activisme wisten SP'ers in dorpen en steden het vertrouwen te winnen van de bevolking

Hoogtepunt van deze poldercultuur was in 1982 het zogenoemde 'Akkoord van Wassenaar', waarin vakbonden een overeenkomst sloten met werkgevers om terughoudend te zijn met stakingen en looneisen. De vakbonden FNV en CNV zijn in de jaren daarna opmerkelijk terughoudend geweest met het organiseren van stakingen en het voeren van acties. In het najaar van 2004 leken de vakbonden zich opnieuw te realiseren dat als overleg niet tot resultaat leidt, strijd dat wel kan doen. Nederland raakte in de ban van de botsing tussen regering en vakbonden, uitmondend in de grootste vakbondsdemonstratie ooit op het Museumplein in Amsterdam. Voor het eerst sinds tijden stonden toen de linkse partijen schouder aan schouder met elkaar en met de vakbondsleding. In aanloop naar de verkiezingen van november 2006 deed Jan Marijnissen herhaaldelijk een oproep voor linkse samenwerking.

Tijdgenoten moeten voorzichtig zijn met het uitroepen van 'historische momenten', de toekomst kan de kleur van het heden nog aardig verbleken. Toch lijkt de SP op 22 november een bijzondere stap te hebben gezet in de geschiedenis van het socialisme in Nederland. Niet alleen door de omvang van de overwinning, die voor een socialistische partij in het liberale Europa ondenkbaar leek, maar ook door de hoopvolle analyses van de verkiezingsoverwinning. Nadat politicologen en historici jarenlang discussies hebben gevoerd over het einde van de politieke partijen wordt de SP nu geprezen als een 'idealtypische' partij. Terwijl vraagtekens worden gezet bij de ontwikkeling van de partijdemocratie, wordt de SP geroemd om haar actieve

leden. Daarmee lijkt de partij de tijdgeest te trotseren, en wie weet te veranderen.

Bovendien lijkt de SP ongevoelig voor de dubbele verdeeldheid die het socialisme in Nederland in het verleden trof. De SP herbergt steeds meer mensen met een heel verschillende achtergrond, socialistische, sociaal-democratische, humanistische, christelijke en moslimse, maar dit leidt niet tot ideologische scherpslijperij, wel tot verdere ontwikkeling van die ideologie. De beginselen van de partij, zoals uiteengezet in Heel de Mens, blijken voor veel mensen aantrekkelijk. Na de gemeenteraadsverkiezingen van afgelopen maart heeft de SP in twintig gemeenten bestuurlijke verantwoordelijkheid genomen, maar dit heeft de sympathie voor de actiepartij niet aangetast. Tijdens de landelijke verkiezingen van november scoorde de SP in steden waar de partij wethouders levert, zoals Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Heerlen, Nijmegen, Oss en Zaanstad buitengewoon hoog. Ook kwamen kiezers in november niet alleen over van de PvdA, maar ook van het CDA en van de groep die de vorige verkiezingen nog niet stemde.

De SP staat nu voor de historische uitdaging om meer dan anderhalf miljoen kiezers en meer dan 50.000 leden met verschillende achtergronden en ervaringen, aan zich te blijven binden. En het werken in het parlement te blijven combineren met het enthousiasmeren en activeren van mensen buiten het parlement, in de strijd voor een beter Nederland.

Van Ronald van Raak verscheen onlangs Het rijke rooie leven, verhalen over socialisme in Nederland. Uitgeverij Aspekt.

‘Socialistisch, dat moet je houden’

Interview met Thomas Widdershoven

Thomas Widdershoven van bureau Thonik is de man achter de spraakmakende nieuwe huisstijl van de SP en de talrijke creatieve oplossingen in de afgelopen verkiezingscampagne, die door vriend en vijand geroemd worden. Voor de SP-huisstijl ontving Thonik onlangs de Nederlandse Designprijs. En voor de verkiezingscampagne werd ook hij met 25 zetels beloond. Een gesprek met iemand die de wereld een beetje mooier wil maken.

Tekst: Diederik Olders

Hoe kwam je in contact met de SP?

“Oorspronkelijk ben ik via Niko Koffeman in contact gekomen met de partij. Niko is de communicatiedeskundige, die onder andere “Stem tegen, stem SP” en de tomaat heeft verzonnen. Ik werkte met hem bij een project over Wim T. Schippers in de Kunstrai. De organisatie had bedacht dat je daar een Wim T. Schippers kon winnen. Niko kwam toen met de slogan: “Win T. Schippers”. Ik schreef hem terug dat dit de eerste keer in mijn carrière was dat ik een tekst niet

hoefde te veranderen.

Niko nam me mee naar het Abrona-overleg – Jan Marijnissen overlegt in een hotel in Oudewater met die naam geregeld met allerlei mensen, uit kunst, cultuur en communicatie. Zij vertellen over hun vak en reageren op de communicatie van de SP. Ik vond dat interessant. Een groot deel van de creatieve capaciteit in Nederland blijft opgesloten in de culturele sector – daar draait het hele ‘Dutch Design’ omheen. De stap naar de ‘echtere’ wereld is vrij moeilijk. De SP staat als partij midden in die

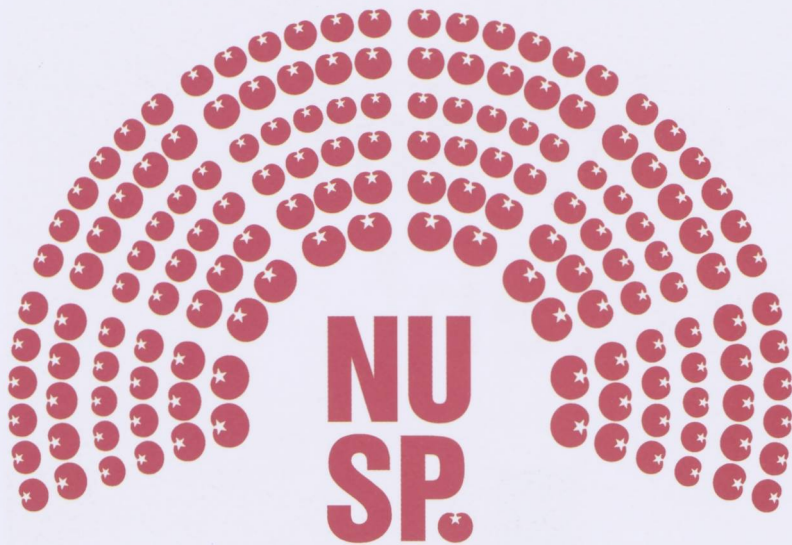

Thomas Widdershoven Foto Suzanne van de Kerk

echte wereld. Dat was dan ook een uitdaging.”

Wat wilde je bereiken met het nieuwe logo van de SP?

“De belangrijkste omslag die de SP de afgelopen jaren heeft gemaakt is dat ze definitief van een anti-partij naar een pro-partij is gegaan. Ze heeft een haalbaar scenario voor de komende paar jaar. Eerst was het zo: ze hadden een socialistisch toekomstperspectief, en in de tussentijd waren ze vooral een tegenpartij. Als je vijf procent van de stemmen binnenhaalt met dit

verhaal, dan heb je die functie ook waargemaakt. Maar als je een grotere machtsfactor wilt worden, dan moet je ook allerlei andere groepen aanspreken. Die zeuren wel, maar zijn over het algemeen best tevreden. Als ze haalbare doelen zien, iets wat positief en toekomstgericht is, voelen ze zich aangesproken. Die omslag zat al in het optreden van Jan die in debatten veel rustiger was en zijn tijd gebruikte om perspectieven te geven, plannen te ontvouwen. Ik hield de SP de volgende spiegel voor: ik vond dat het feit dat ze al afstand hadden genomen van het 'tegenpartij'-imago niet terugkwam in hun slogan. De kreet "stem vóór" is nog steeds de kreet "stem tegen", maar dan omgedraaid. Het oude beeld was die tomaat-cartoon – in logoland een drama omdat het veel te eenduidig is. Die gegooide tomaat, dat is slechts een gegooide tomaat. De streepjes, die worden nooit méér dan streepjes die gooien betekenen.

"Toen me gevraagd werd iets te ontwikkelen, wilde ik wat met die 'van-tot', met die ontwikkeling die de partij had doorgemaakt. Ik vind dat 'Socialistische Partij' tegelijk staat voor de roots en voor een toekomstvisie. Dat moet je niet

weggooien. De SP staat voor socialistische partij. Dit is wat je anders maakt. De PvdA is een partij voor een deel van de samenleving: de arbeider. Het CDA is ook voor een deel van de samenleving. Socialistisch is iets anders: dat gaat over de toekomst. Een ander communicatiebureau wilde SP anders invullen. Voor hen kon SP voor van alles staan, bijvoorbeeld Shopping Partij, Service Partij; dat viel niet goed. Toen ik kwam met 'socialistisch, dat moet je houden', reageerde men

opgelucht: gelukkig, het mag nog. Ik vind de letters SP een A-merk: sterk, open en veranderlijk. Door die letters als logo te nemen is de afzender meteen ook de boodschap. Met een tomaat die dat letterlijk benadrukt door er een punt achter te zetten.

Natuurlijk is mijn keuze voor een typografische oplossing ook een manier om de Thonik-stempel op het project te drukken. Een laag-bij-de-gronds motief misschien, maar het draagt wel bij aan een helder beeld."

Kreeg je voldoende vrijheid?

"Jazeker. Van tevoren leek mij een politieke partij een moeilijke opdrachtgever. Bij politieke partijen mag je verwachten dat die een partijraad hebben, een bestuur, een Tweede Kamerfractie, met sterke individuen, die allemaal hun zegje willen doen. Dan wordt het al snel moeilijk. Om een bureau vrijheid te geven is vertrouwen noodzakelijk. En daarvoor is expertise heel belangrijk; kennis over wat er nodig is om een ontwerpbureau te laten excelleren binnen zijn aanpak en zijn oeuvre. De goede ontwerpbureaus zijn relatief klein, want als ze groter worden, dan worden ze molochen met een managementlaag die de taal van de opdracht-

Thonik en het V-team bij de uitreiking van de Nederlandse Designprijs. Van links naar rechts: Shira Koopman, Niko Koffeman, Nikki Gonissen, Jan Marijnissen, Jeroen Bruijn, Tijn Akkermans, Florian Mewes, Naomi Shibata en Andrea Nöpflin. Foto Thonik

gever gaat spreken. Zo ontstaat 'u vraagt wij draaien'. Daardoor verdwijnt de mogelijkheid voor een ontwerp met cohesie en toch ook verrassing. De kennis over goede voorwaarden moet dus aanwezig zijn bij de opdrachtgever. Vandaar dat ik bij iedereen die het horen wil pleit voor een Rijksvormgever, die die expertise bij opdrachtgevers kan ontwikkelen en stimuleren. Door het Abrona-overleg heeft Jan Marijnissen zélf een manier gevonden om die kennis te ontwikkelen. De expertise was er dus bij de SP, en daarmee ook het vertrouwen."

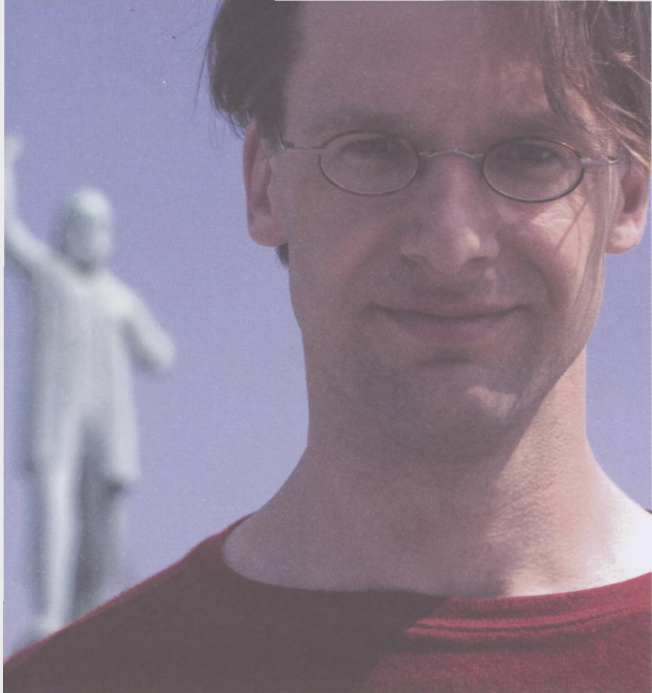
Welk probleem zou jij willen oplossen met design?

"Wat ik echt een probleem vind in de samenleving, is dat de basiswaarden van de democratie onder

druk staan. De belangrijkste daarvan is openheid. Design kan daar een rol bij spelen. In Amsterdam hebben we, samen met bureau Eden, overheidsinformatie overzichtelijker gemaakt door van 50 gemeentelogo's er één te maken. Dat komt de duidelijkheid en toegankelijkheid ten goede. Bij de SP hebben we geprobeerd om het debat en de opinie zichtbaarder te maken. Dat er wel degelijk in Den Haag op hoog niveau debatten worden gevoerd over de toekomst van het land. Over thema's die het dagelijks leven van mensen beïnvloeden. We hebben met de SP-huisstijl en -campagne in ieder geval de zichtbaarheid waanzinnig verhoogd – van de SP en daarmee van de politiek. Hierdoor creëer je een klimaat van meer

openheid. Dat zijn democratische waarden. En dat is mijn engagement, dat mijn vak daar een rol in kan spelen."

Thomas Widdershoven (1960) is een van de twee oprichters van Thonik, een Amsterdams bureau voor visuele communicatie. Voordat hij aan zijn studie grafisch design aan de Rietveld Academie begon, studeerde Widdershoven filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Met Thonik ontwierp Widdershoven onder andere de poster van het Grachtenfestival in 2004 en het logo van het Amsterdamse cultureel centrum "De Balie". Sinds een paar jaar is Widdershoven ook betrokken bij het bedenken van campagne strategieën en -uitingen voor de SP. Voor het design van de nieuwe SP-huisstijl won Thonik in 2006 de prestigieuze Nederlandse Designprijs.

Stadse fratsen

Tijdens de verkiezingen van november wonnen SP, ChristenUnie en Wilders, op kosten van PvdA, GroenLinks en D66. In de vele analyses die na afloop werden gemaakt hoorde ik journalisten, columnisten en politicologen enkele verrassende verwijten maken. De provincie had gewonnen van de stad. Nationalisme had gewonnen van kosmopolitisme. En het individualisme had verloren. Een vooronderstelling bij deze analyses is dat mensen buiten de Randstad provinciaal, anti-individualistisch en nationalistisch zijn. De verwijten zijn ook opmerkelijk omdat de SP in november in bijna alle steden de tweede partij werd, en soms zelfs de grootste. Van de 25 nieuwe SP-Kamerleden wonen er maar liefst 15 in de Randstad. Dat de SP veel waarde hecht aan solidariteit staat buiten kijf, maar dit lijkt me juist erg voordelig voor individuele mensen. Bovendien zijn socialisten per definitie internationalistisch. Dat de SP het niet eens is met de Amerikaanse politiek in Afghanistan, Palestina en Irak wil nog niet zeggen dat de partij nationalistisch is.

Mensen die SP hebben gestemd zouden volgens deze journalisten, columnisten en politicologen weinig open staan voor de rest van de wereld. Deze opmerkingen zeggen weinig over de SP-kiezers, maar des te meer over deze politieke commentatoren. Het dédain waarmee zij spreken over de winnaars van de verkiezingen verraadt dat zij een uitgesproken politieke voorkeur hebben. De minachting waarmee zij mensen buiten de Randstad bejegenen geeft blijk van een gebrek aan interesse. Het zou goed zijn als deze commentatoren zélf eens verder zouden kijken dan hun eigen kleine wereldje.

Ronald van Raak

B
U
I
T
E
N
S
T
E
N
E
N
I
B

Europese Fratsen

Meer dan twee jaar na de uitbreiding met tien nieuwe lidstaten uit Oost-Europa is het opvallend hoe zeer er in de nieuwe lidstaten nog steeds opgekeken wordt tegen de 'oude' Europese Unie. Alles uit West-Europa wordt met veel enthousiasme ontvangen. Wat uit Nederland, Groot-Brittannië of de Verenigde Staten komt moet per definitie wel goed zijn. Soms leidt dit tot rare taferelen.

Zo was ik enige tijd geleden voor mijn onderzoek in Polen. Ik had daar een afspraak met een lokale journalist die een expert is op mijn onderzoeksgebied. Ik ook blij dat ik met hem kon spreken en hoopte dat hij wat van zijn kennis met mij als relatie leek wilde delen. Hij was echter minstens net zo blij dat hij mij ontmoette, omdat hij verwachtte dat ik hem op zijn eigen gebied de nieuwste Westerse kennis kon bijbrengen. Ik werd dan ook in luxueuze ruimte ontvangen en kreeg koffie en allerlei koekjes. Het gesprek verliep bijzonder aangenaam en ik kwam van alles te weten over de ontwikkelingen in Polen.

De journalist moet echter wat teleurgesteld zijn geweest. Ik bleek helemaal niet meer te weten dan hij en Nederland bleek met dezelfde soort problemen te kampen als Polen. Wat dat betreft kwamen zijn voorstellingen dan ook bedrogen uit. Maar misschien was dat wel het beste van dat gesprek: de ontuchtering en de constatering dat wij het in West-Europa echt niet altijd beter weten dan onze Oost-Europese collega's.

Arjan Vliegenthart

Privatisering van oorlogvoering: lessen uit Sierra Leone en Irak

De oorlog in Irak steunt voor een groot gedeelte op de aanwezigheid van zogenaamde Private Military Companies (PMC's). In de breedste zin van het woord zijn dit bedrijven die taken die traditioneel gezien bij de krijgsmacht hoorden, over hebben genomen. Relatief onschuldige taken als catering en logistiek, maar ook beveiliging en zelfs gevechtstaken.

Met de privatisering van deze taken zijn een aantal problemen en gevaren gemoeid. Het bedrijf Executive Outcomes werd ingezet bij de burgeroorlog in Sierra Leone. Freek van Wanrooy schreef er een scriptie over en betoogt dat het verloop van deze inmenging als waarschuwing zou moeten gelden. Niet alleen voor Irak, maar voor alle plaatsen waar van de diensten van PMC's gebruik wordt gemaakt.

Tekst: Freek van Wanrooy

De commercialisering van de oorlog. Van Sierra Leone...

Dit voorjaar werd de voormalige Liberiaanse president Charles Taylor gevangen genomen en uitgeleverd aan het oorlogstribunaal in Den Haag, waar hij terecht moet staan voor zijn rol in de burgeroorlog die het land aan het begin van de jaren negentig teisterde. De burgeroorlog in Sierra Leone die in 1991 in alle hevigheid uitbrak, is vaak gekoppeld aan de in het land aanwezige grondstoffen, waarvan diamanten het meest in het oog springende voorbeeld zijn. Aanvankelijk wisten de rebellen onder leiding van Charles Taylor snel terrein te winnen, hetgeen in niet geringe mate aan de beperkte slagkracht van het regeringsleger lag. Uitgehouden door corruptie en vervallen tot promotievehikel, hadden de troepen van president Momoh alle moeite de opmars van de rebellen vlak voor de poorten van de hoofdstad Freetown tot stilstand te brengen. Ontevredenheid over de gang van zaken binnen het leger leidde uiteindelijk

tot een staatsgreep onder leiding van Valentine Strasser in april 1992.

Door de aanhoudende verliezen die het regeringsleger leed en het verlies van inkomsten door het innemen van gebieden rijk aan grondstoffen door de rebellen, werd het Strasser-regime steeds verder in de hoek gedreven. De stap naar het inschakelen van Executive Outcomes (EO) werd gemaakt toen de rebellen wisten op te rukken tot aan de poorten van de hoofdstad Freetown. Enerzijds was het inschakelen van Executive Outcomes noodzakelijk omdat het regeringsleger duidelijk niet opgewassen was tegen de rebellen, anderzijds was het voor Strasser een aantrekkelijke optie daar het IMF en Wereld Bank aandrongen op het snijden in corrupte onderdelen van staat en leger als voorwaarde voor verdere leningen aan het regime. Bovendien nam de druk van internationale investeerders om hun bezittingen

te beschermen toe. Voor 35 miljoen dollar werd Executive Outcomes gecontracteerd. Het in Zuid Afrika gebaseerde bedrijf had voornamelijk personeel in dienst dat frontervaring had als 'Koevoet-eenheden', berucht van moordpartijen in de townships van Zuid Afrika, welke na de val van het Apartheidsregime op straat waren komen te staan. Geruchten over de wijze van betaling van dit contract zijn er veel. Het is echter vrijwel zeker dat Strasser in ruil voor diamantconcessies aan het moederbedrijf van EO, de Branch-Heritage groep, de financiering rond heeft gekregen.

Het inzetten van Executive Outcomes betekende een kentering in de burgeroorlog. Freetown werd ontzet en de belangrijkste diamantvelden werden teruggewonnen. De rebellen werden in december 1995 aan de onderhandelingstafel gedwongen waar een vredesakkoord uit voortkwam. Dus op korte

termijn leek het inzetten van Executive Outcomes een succes. Maar het voortduren van het conflict door een coup van afgedankte regeringsmilitairen en RUF-rebellen in 1997 geeft stof tot nadenken.

Een belangrijk nadeel van PMC's is dat in het verleden is gebleken dat niet alleen in Sierra Leone, maar ook in bijvoorbeeld Angola en Papua Nieuw Guinea de inmenging van PMC's gekoppeld is aan grotere belangen. Investeringsconsortiums als Branch-Heritage die een belangrijke rol spelen in PMC's hebben meerdere activiteiten in verschillende economische sectoren, hetgeen de intenties van dit soort bedrijven voor de internationale gemeenschap ondoorzichtig maakt.

...tot Irak

Tijdens de burgeroorlog in Sierra Leone heeft de internationale gemeenschap het land zijn eigen boontjes laten doppen door wel geld te verstrekken via het IMF, maar geen commercieel ongebonden troepen te sturen die stabiliteit konden brengen. Door te blijven hameren op efficiëntie van de regering en de grote afhankelijkheid van buitenlandse investeerders, werd de regering van Sierra Leone in de commerciële hoek gedwongen waar uiteindelijk Branch Heritage wachtte. De internationale gemeenschap lijkt ook Irak dezelfde commerciële koers te laten varen.

Daarnaast zijn er belangrijke overeenkomsten aan te wijzen tussen de jonge Irakese staat en Sierra Leone; weinig wederkerige banden tussen politiek en burgers, loyaliteit op basis van etniciteit en patronage en de aanwezigheid van grote internationale belangen in de vorm van investeringen van multinationals. Ontwikkelande landen met regeringen zonder een sociale en economische basis zijn gevoelig voor invloeden van de commerciële sector en zouden daar niet afhankelijk van moeten worden.

Irak zal in die zin de twijfelachtige eer hebben voldoende aandacht te krijgen van het internationale bedrijfsleven. De overweldigende bedragen die verdient kunnen worden in de oliehandel zullen daar voor zorgen, terwijl vrede en veiligheid het liefst door de Irakese staat zelf geregeld zouden moeten worden. De problemen die de staat in Irak nu heeft met haar legitimiteit en ordehandhaving, zullen naar alle waarschijnlijkheid niet op korte termijn opgelost kunnen worden. De kans dat democratische instituties wortel schieten binnen deze periode, is dan ook onwaarschijnlijk. Wanneer de coalitie zich terugtrekt is een systeem waarbij patronage de basis vormt voor regeringslegitimiteit in plaats van democratische banden, het meest waarschijnlijke scenario. Gezien de huidige mate van inmenging van PMC's, is het waarschijnlijk dat ze een nog belangrijker rol gaan spelen dan ze nu al hebben.

Terecht bestaat er dan ook een groeiende bezorgdheid over regulering van PMC's. De wetgeving van de VS die strenge regels en beperkte mandaten aan PMC's verstrekt, lijkt te werken. Maar tegelijkertijd wordt een groot deel van de beslissingen uit de publieke sfeer gehaald doordat politici vaak persoonlijk gelieerd zijn aan bedrijven. Het meest sprekende voorbeeld is de relatie tussen vice-president Dick Cheney en het bedrijf Halliburton. Halliburton is een multinational waarover Dick Cheney de scepter zwaaide tot zijn aantreden als vice-president. Controverses ontstonden toen een dochterbedrijf van Halliburton een reeks opdrachten voor projecten in Irak in de wacht wist te slepen zonder dat er sprake zou zijn geweest van eerlijke aanbesteding. Of de geruchten omtrent verdere baten van politici van de oorlog in Irak nou waar zijn of niet; de verstrengeling van politiek en bedrijfsleven is wellicht niet nieuw maar nog steeds bedenkelijk. Naast deze politieke bezwaren is er bovendien ook een juridisch bezwaar. Er is vaak geen

Freek van Wanrooy

duidelijkheid over de juridische status van werknemers van PMC's, die uiteindelijk gewoon burgers zijn. Het internationale recht heeft weinig concrete aanknopingspunten voor dit schaduwgebied.

Sierra Leone moet dienen als waarschuwing voor 'over-commercialisatie' van staatstaken. De wereld na het einde van de Koude Oorlog, heeft ruim baan geboden aan de trend van commercialisering in de internationale politiek. Het vacuüm dat ontstond na het wegvallen van de Supermachtstrijd is in Sierra Leone niet door de internationale statengemeenschap gevuld, maar door het bedrijfsleven. Het falen van de vredesbesprekingen nadat Executive Outcomes de strijd beslecht leek te hebben, toont aan dat zonder duurzame opbouw van vrede en veiligheid er maar moeilijk een verbetering tot stand gebracht kan worden. Zolang de internationale gemeenschap niet bereid is om duurzaam bij te dragen aan de ontwikkeling in conflictgebieden, zal commercialisering echter geen vruchten afwerpen. Wat dat betreft dient Sierra Leone als sombere waarschuwing.

Hetrijke rooieleven

Deel 21: Sjaak van der Velden over Hendrik Spiekman

Arbeider in de politiek

Tekst: Sjaak van der Velden

In mijn middelbare schooltijd ging ik bijna iedere veertien dagen met de tram vanuit Delfshaven, waar ik ben geboren en opgegroeid, naar het Rotterdamse Spangen. Op weg naar Het Kasteel, het voetbalstadion van Sparta, reden we langs het P.C. Hooftplein, waar in die tijd de Spiekmanbank stond, een kolossaal monument voor Hendrik Spiekman. Wie of wat die Spiekman was, daar had ik niet het flauwste benul van, maar dat er iets bijzonders mee aan de hand moest zijn, dat was me wel duidelijk. Inmiddels bestaat de oude Spiekmanbank niet meer; het gevaarte is verplaatst én weer teruggezet, maar veel is verdwenen. Wat tegenwoordig rest, is het veel kleinere Spiekmanmonument. Wie was die Spiekman en wat maakte hem zo bijzonder, dat dit monument ter ere van hem is gemaakt? Hendrik Spiekman was een opmerkelijke vakbondsman, die nu bijna vergeten is, maar tijdens zijn leven een enorme waardering genoot.

‘Een onherstelbaar groot verlies bracht het jaar 1917 de arbeidersklasse, niet alleen van Rotterdam, maar van geheel ons land, door den dood van onzen vriend en medestrijder Spiekman. De Rot-

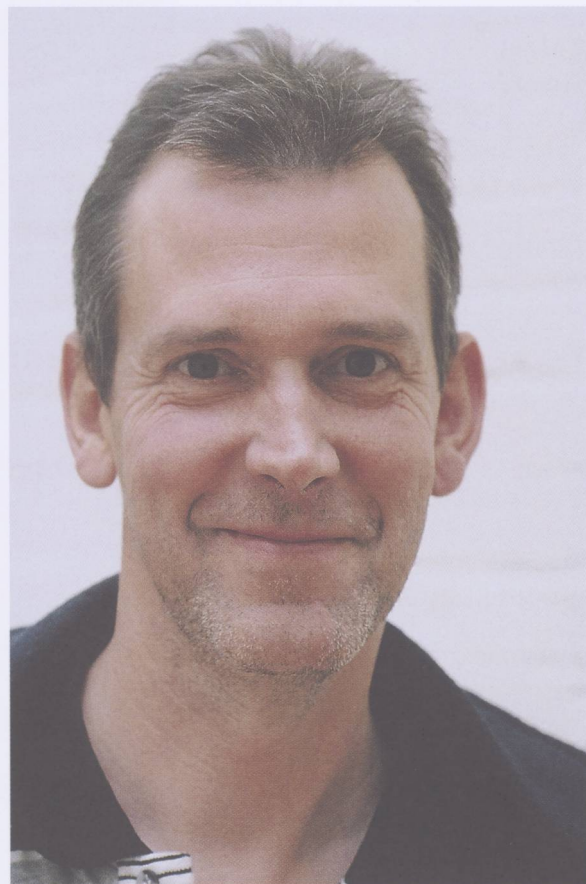
Hendrik Spiekman

terdamse arbeidersbeweging heeft in de jaren van haar opkomst en groei momenten van droefenis en grote teleurstellingen gekend, geen enkele echter trof haar zo diep als deze; Spiekman de grote leider en aanvoerder van dat deel der arbeiders, dat met taai volharding strijdt voor beter lot en leven, was als het ware de maker van de geschiedenis der Rotterdamse arbeidersklasse. Zijn volle en grote kracht weidde hij haar. Uit de arbeidersklasse voortgekomen groeide hij met haar op en bracht haar door zijn strijd op hoger plan. (...) Toen den 17den November zijn doodstijding ons bereikte was de verslagenheid algemeen, ook al wisten wij, dat Spiekman van zijn slepende ziekte niet genezen zou. En toen wij hem naar zijne laatste rustplaats brachten, bleek eerst hoe ontzaglijk groot de schare was, die om zijn heengaan treurde. Het was een lange, lange stoet van vrienden, kameraden en strijdmakkers, die Spiekman de laatste eer bewees. Langs de wegen en straten, waar voorbij getrokken werd, stonden duizenden en duizenden vrienden en tegenstanders, om Spiekman een laatste vaarwel te zeggen." (hertaling SjvdV)

Met deze woorden, uit een verslag van de 'Rotterdamschen Bestuurdersbond', een optocht, talloze

toespraken en de oprichting van een herdenkingsmonument gaf de bevolking van Rotterdam eind 1917 blijk van haar respect voor deze 'selfmade man'. Hendrik werd geboren op 13 februari 1874 in Hoogezand als zoon van schoenmaker Willem, die overleed toen Hendrik tien jaar was. Zijn moeder moest maar zien hoe ze de eindjes aan elkaar te knoopte en buiten de deur gaan werken. Ook van de kinderen werd dit verwacht. Toen Hendrik twaalf jaar was ging hij aan het werk als leerling-letterzetter en krantenloper. Al heel jong kreeg hij belangstelling voor de leef- en werkomstandigheden van de arbeiders. Om die reden sloot hij zich op 16-jarige leeftijd aan bij de socialistische arbeidersbeweging.

Zoals zoveel andere 'echte' arbeiders zag hij meer heil in de dagelijkse strijd voor verbetering van de leefomstandigheden van zijn klasse, dan in het nastreven van een theoretisch zuiver geweten. Hij vond dan ook dat de socialisten moesten meedoen aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer. In 1894 was Spiekman, samen met onder meer Polak en Troelstra, één van de twaalf oprichters van de SDAP. Juist omdat hij zich ten doel stelde het leven van de arbeiders te verbeteren, bleef hij ook streven naar samenwerking van de gema-

Sjaak van der Velden

tigde socialisten met de meer radicale broeders. Als gewone arbeider was het voor hem onvermijdelijk om soms ook in zijn dagelijks leven compromissen te sluiten. Om brood op de plank te krijgen werkte hij bijvoorbeeld voor 'De Controleur', een bankiersblad. Dit kwam hem op hevige kritiek te staan van Troelstra, de grote voorman van de SDAP, die als advocaat natuurlijk gemakkelijk praten had.

Voor de arbeidersbeweging ging Spiekman op pad door het hele land. Hij vestigde zich korte tijd in Brabant, waar hij enkele malen ernstig werd mishandeld omdat hij colporteerde met socialistische lectuur. Toen Hendrik 22 jaar was vertrok hij vanuit Vught naar Rotterdam, waar hij tot zijn dood bleef wonen. Hij ging aan het werk als letterzetter bij Masereeuw, een kleine zelfstandige die sympathiseerde met de arbeidersbeweging. Al spoedig kwam de collectant voor de Staatsloterij Teelke Hommes uit

Sjaak van der Velden (1954):

Sjaak van der Velden studeerde sociologie en geschiedenis in Leiden. Tussen 1980 en 2000 was hij timmerman. Tegenwoordig is hij als historicus verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Hij schreef onder meer *Werknemers in actie. Twee eeuwen stakingen, bedrijfsbezettingen en andere acties in Nederland (2004)* en *Werknemers georganiseerd. Een geschiedenis van de vakbeweging bij het honderdjarig jubileum van de Federatie Nederlandse Vakbeweging (2005)*.

Winschoten bij Spiekman en met haar besloot hij eind 1896 te trouwen. Uit dit huwelijk werden twee kinderen geboren, een dochter, die in Rotterdam zou blijven, en een zoon, die zich als journalist in Amsterdam zou vestigen.

Arbeiders hadden voor 1917 nog geen stemrecht voor de Tweede Kamer. Een van de eerste activiteiten van Spiekman in Rotterdam was het lidmaatschap van de organisatie voor uitbreiding van het kiesrecht. Op het einde van zijn leven maakte Spiekman nog net mee dat het kiesrecht werd uitgebreid tot alle mannelijke ingezetenen. De vrouwen moesten nog twee jaar wachten. Een andere activiteit waar Spiekman zich in stortte was de vakbeweging. Als letterzetter werd hij lid van de Algemene Nederlandse Typografen Bond (ANTB) en al snel werd hij afdelingsvoorzitter. Typografen worden wel beschouwd als de elite onder de arbeiders, want hoewel de verdiensten vaak belabberd waren, was het een groep arbeiders die in ieder geval geletterd was. Door de aard van hun werk kwamen ze automatisch in aanraking met literatuur, nieuwsberichten en wetenschap. Spiekman zette zich, met een woordenboek, aan lezing van Duitse socialistische lectuur. De Rotterdamse dichter Speenhoff schreef:

**'Typografen dat zijn heren,
chique en netjes in de kleren,
vaak te groots nog om te leren,
krachtig zich t'organiseren.**

**Van 'n negenhonderd centen
leeft meneer als van zijn renten.
Loopt hij trotser dan kalkoenen,
van verwaandheid naast zijn schoenen.**

**'t Staat zoo deftig, 't lijkt zoo fijn
om 'n typograaf te zijn.'**

De woorden van Speenhoff geven een aardige sfeertekening van de typografen, die zich als één van de eerste beroepsgroepen organiseerden. Toen de ANTB in 1916 een halve eeuw bestond kon zij met

Hendrik Spiekman (1874-1917):

Hendrik Spiekman was typograaf in een drukkerij. In 1894 was hij één van de oprichters van de SDAP. Hij werd een populaire voorman van de arbeidersbeweging in Rotterdam, bijvoorbeeld als voorzitter van de 'Rotterdamsche Bestuurdersbond'. Hij schreef in socialistische bladen als *De Nieuwe Tijd*, het *Sociaal Weekblad* en *De Socialistische Gids* en was actief in de vakbeweging. In 1901 werd hij het eerste sociaal-democratische raadslid in Rotterdam. In een Bureau voor Arbeidsrecht hielp hij mensen bij die juridische bijstand nodig hadden. In 1913 werd hij lid van de Tweede Kamer voor de SDAP.

gepaste trots een gedenkboek laten verschijnen, met de titel *De oudste vakbond van ons land*. In deze bond was Spiekman heel actief. Tijdens het Nationaal Typografen Congres van 1896 trad Hendrik zelfs op als secretaris.

Meer informatie over het leven van Spiekman - en van andere Nederlandse socialisten - is te vinden in het digitale Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland (www.iisg.nl/bwsa). Twee zaken uit het leven van Spiekman wil ik hier echter wél noemen. Het vakbondswerk vereiste van hem en alle andere vakverenigingsmannen en -vrouwen in die tijd grote opofferingsgezindheid, taaie volharding en vaak ook het overwinnen van momenten van moedeloosheid. Daarnaast valt op dat Spiekman een duidelijk doel voor ogen stond; de verbetering van de omstandigheden voor de arbeiders. Ook in de bond stak hij dit principe niet onder stoelen of banken. Tegen de stroom in stelde Spiekman op de bondsvergadering van 6 juni 1897 voor om een brochure te drukken, waarin een oproep aan de politiek zou komen te staan om de kinderarbeid in ons land verder aan banden te leggen. Deze brochure wilde hij juist nu het licht doen zien

omdat er verkiezingen op komst waren. 'Ofschoon het doel (...) toejuichende, wilden de meeste afgevaardigden hun organisatie toch maar liever niet het glibberige pad van de verkiezingsstrijd zien betreden', schrijft F. Van der Wal in *De oudste vakbond van ons land* (1916). De geachte afgevaardigden vonden op dat moment de 'juiste' politieke lijn belangrijker dan het directe belang van de arbeiders dat zij zeiden te vertegenwoordigen.

Spiekman was minder gericht op politieke zuiverheid en een groot voorstander van onderzoek naar de leef-, werk- en woonomstandigheden van arbeiders. Op alle fronten wilde hij strijden voor een beter leven. Hij werd het eerste gemeenteraadslid voor de SDAP in Rotterdam, werkte voor een bureau dat arbeiders hielp bij juridische problemen en schreef als journalist over sociale problemen. Ook bracht de arbeider Spiekman het in 1913 tot lid van de Provinciale Staten en zelfs tot lid van de Tweede Kamer. In het parlement hield hij vurige pleidooien voor verbetering van de positie van havenarbeiders en zeevlieden. Voordat hij zijn activiteiten op dit podium ten volle kon ontplooien, werd Hendrik Spiekman echter door leukemie geveld.

Verhalen over
socialisme in
Nederland

Ronald van Raak

HET RIJKE

ROOIE LEVEN

Boek Ronald van Raak over **Het rijke rooie leven**

'Socialisme is niet alleen het grote verhaal, over partijen en vakbonden, of revoluties en structuren. Maar vooral een bonte verzameling kleine verhalen, over de strijd voor een fatsoenlijk dagelijks bestaan.' Dit schrijft Jan Marijnissen in het voorwoord bij *Het rijke rooie leven*, het nieuwe boek van Ronald van Raak, over socialisme in Nederland.

Hoe slaagden socialisten erin om mensen te overtuigen? Wat zijn overeenkomsten tussen socialisten en christenen? Is de PvdA of de SP de erfgenaam van het socialisme in Nederland? In twintig toegankelijke essays komen deze en andere vragen aan bod.

Verhalen worden verteld over de revolutionairen Ferdinand Domela Nieuwenhuis, Henk Sneevliet en Joris Ivens en de bestuurders Willem Drees, Joop den Uyl en Wim Kok. Over activisten Dirk de Vroome en Remi Poppe. Verhalen over straten en natuurgebieden en van de werkvloer tot het landsbestuur.

Ronald van Raak (1969) is nu nog lid van de Eerste Kamer en kandidaat-Tweede Kamerlid voor de SP. Ook is hij directeur van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Eerder verschenen van zijn hand *In naam van het volmaakte* (2001), over het conservatisme in Nederland en de essaybundel *Oud licht op nieuwe zaken* (2003), over Nederlandse filosofen. In 2004 verscheen onder zijn redactie het boek *Socialisme. What's left?*. Dit jaar schreef hij een brochure over 'Modern socialisme'. Van Raak publiceert regelmatig opiniërende artikelen in dag- en weekbladen.

Het rijke rooie leven. Verhalen over socialisme in Nederland verscheen bij uitgeverij Aspekt.

U ontvangt € 2,50 korting op het boek *Het rijke rooie leven* van Ronald van Raak tegen inlevering van deze bon bij de erkende boekhandel

AUTEUR: Raak, Ronald van.

TITEL: Het rijke rooie leven, Verhalen over socialisme in Nederland.

NORMALE PRIJS: 14,95

ACTIEPRIJS: 12,45

901-22804 (Spanning)

Dit aanbod is geldig van 21 oktober tot 31 december 2006

ISBN: 9059111257 ASPEKT, 2006. 120 BLZ. ING.

